

DIN PUBLICAȚIILE
SOCIETĂȚII ROMÂNE DE STATISTICĂ

Apărute :

Geopolitica și Istoria, revistă română pentru Sudetul european.

Sub tipar :

N. ȘUTU, *Notițe statistice asupra Moldovei* (reeditare a traducerii lui TEODOR CODRESCU din 1852, îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv de A. GOLOPENȚIA).

ION IONESCU DELA BRAD și D. MARȚIAN, *Pregătirea cartografiei moldovene și muntene dela 1859* (reeditare a descrierilor pentru catagrafia dela 1859, Iași 1859 și a instrucțiunilor tipărite în Monitorul Oficial al Țării Românești din 1859, îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv de A. GOLOPENȚIA).

I. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populației României dela 1889* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv asupra lui Colescu și a tehnicei recensămintelor românești, de Dr. SABIN MANUILA).

L. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populațiunii României dela 1912* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI).

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE ÎNGRIJITĂ DE
C.CONSTANTE ȘI A.GOLOPENȚIA

ROMÂNII DIN TIMOC

C. CONSTANTE
A. GOLOPENȚIA

BUCUREȘTI. IMPRIMERIA INSTITUTULUI STATISTIC

ROMANIA ROMANA DE LA TUDURI

ROMANIA DIN TIMOC

ROMANIA ROMANA DE LA TUDURI
ROMANIA ROMANA DE LA TUDURI

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE ÎNGRIJITĂ
de
C. CONSTANTE și A. GOLOPENTIA

Cu 8 schițe în text și 31 ilustrații afară din text
1 Tabelă statistică 1 Bibliografie și 2 hărți în culori.

BUCUREȘTI — IMPRIMERIA INSTITUTULUI STATISTIC, STRADA LATÎNĂ 9

ROMANIA DE STATISTICA

ROMANIA DIN TIMOC

S'AU TRAS DIN ACEASTA CARTE ZECE EXEMPLARE,
PE HARTIE VELINA, NUMEROTATE DELA 1—10.

CEA DE A doua editie a acestei carti a fost
publicata in anul 1900 de catre

EDITURA "ROMANIA" BUCURESTI — 1900

VOL. II

ROMANII

DINTRE

VIDIN ȘI TIMOC

FOR H

ROMANI

• PART II •

VOLUME II

CONTINUTUL ATELUI

SUMARUL

	Pag.
I. TEXTE	
F. KANITZ. <i>Bulgaria Dunăreană și Balcanii</i>	11
DR. G. WEIGAND. <i>Românii și Aromânii în Bulgaria</i>	33
G. VÂLSAN. <i>Românii din Bulgaria și Serbia</i>	51
EM. BUCUȚA. <i>Românii dintre Vidin și Timoc</i>	67

II. DATE STATISTICE

III. BIBLIOGRAFIE

LISTA ATELUI

LISTA ILUSTRAȚIILOR

1. Casă românească de țară, la Gârț (Vidin)
2. Familie de Români din Cutova (Vidin)
3. Țărancă din Grădiștea
4. Pădurence
5. Biserica din com. Stanotârn (Vidin)
6. Biserică într'un sat timocean (Vidin)
7. La treerat. In com. Chirimbeg (Vidin)
8. Casă țărănească modernă în com. Chirimbeg (Vidin)
9. La fântână. Țărancă din Timoc (Vidin)
10. Români timoceni mergând la târg
11. Casă veche țărănească din com. Chirimbeg (Vidin)
12. Horă în comuna Stanotârn (Vidin)
13. Biserica românească sf. Paraschiva din Vidin. — Clădită de Matei Basarab
14. Casă românească în com. Șeu (Vidin)
15. Casă țărănească din Coșava (Vidin)
16. De ziua pomeilor, în com. Căpitănuț (Vidin)
17. Uliță în com. Stanotârn (Vidin)
18. Deleina
19. Pe Timoc
20. Frumoasa Kumbaireancă
21. Moș Pavel Raboveanul
22. Lunca Vidinului
23. Câmpul
24. Biserica din Bregova
25. Podul peste Timoc
26. Târgul de grâne
27. La Șarampoi
28. Grup de Pădureni
29. Intr'o uliță a Deleinei
30. Poarta Gunoîului
31. Târgul de vite

LISTA HĂRȚILOR

1. *Prof. Dr. A. Ischircoff*, Bulgarii din Peninsula Balcanică în anul 1912
2. *Em. Bucușa*, Românii dintre Vidin și Timoc

L

TEXTE

F. KANITZ

BULGARIA DUNĂREANĂ
ȘI
BALCANII

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ DE

L. L.

F. Kantz, Donau Bulgarien und der Balkan — historisch —
geographisch ethnographische rasestudien, am den
jahren 1860—1875, Leipzig, 1875.
cu 2 ilustrații în text și 2 afară din text.

PRIN ȚINUTUL TOPOLOVIȚA, DELENA ȘI TIMOC ¹⁾

de F. KANITZ

Șoseaua care duce dela Vidin spre revărsarea Timocului merge, cu scurtă întrerupere, aproape riguros spre Nord prin câmpia ușor undulată care alcătuește povârnișul cetății Vidinului. La capătul ei începe un șirag de coline verzi. Pe ele alternează pădurici verzi de stejari cu vii și culturi de porumb. Acest ținut deluros se desfășoară vreme de o oră sau două, în chip de arc întins, începând dela Vitol și până la Dunăre și trecând pe la Tatargic, Rianofce, Hilova, Alvagi. El îmbrățișează, în chip de amfiteatru, povârnișul întins, pomenit mai sus, al cetății bulgare dela Dunăre. Acest teritoriu, prin nenumăratele sale bălți și prin configurația sa neregulată, opune o rezistență oricărui atac.

Peisagiul este pitoresc numai în văile scobite și în defileurile stâncoase ale râurilor, care se avântă către Dunăre. Numai gândul că ne aflăm pe un pământ interesant din punct de vedere istoric și pe unul din cele mai celebre câmpuri de bătălie ale Răsăritului, dau regiunii un farmec oarecare.

Curând după ce am lăsat în urma noastră linia de apărare exterioară a Vidinului, au apărut doi tumuli (tepè). În fiecare an, în timpul verii, garnizoana Vidinului se stabilește în aceste locuri și tumulii formează deobicei locul de așezare al corturilor comandantului marelui lagăr militar. Un al treilea tepè se află la Răsărit de șoseaua dintre Vidin și Capitalița, un al patrulea la dreapta, puțin înaintea de Negovanița. Ultimul, deși nu este prea înalt, datorită formei lui de con regulat, domină întinderea până departe. Aceste monumente funerare, care aparțin timpului trecut,

---

1) Cap. VIII.

cu poveri aspre și cu totul străină de elementele slave și de tendințele acestora.

În ultimele capitole voiu vorbi despre lucrurile acestea mai pe larg. Voiu arăta anume cât de bine s'a priceput guvernul turcesc să folosească împrejurările etnografice pentru scopurile lui politice și cu cât succes a urmărit el până la capăt să despartă marea masă bulgară, devenită tot mai conștientă de trecutul ei național, prin introducerea penci albanczo-tataro-cercheze. O suprastratificare a ei cu rasa română trebuia să apară foarte bine venită Turcilor, întrucât, cum am dovedit eu, întâiul—față de susțineri contrarii formulate de curând—naționalitatea Românilor nu se asimilează cu nici alta, din pricina îndârjirii ei cu care se apără; dimpotrivă, ea și-a dovedit în ultima vreme puterea de a putea să absoarbă ușor elemente străine și mai ales slave.

În afară de asta, în ultimii ani, misionari catolici s'au străduit să despartă pe Români, element eterogen, de Sârbi și Bulgari și din punct de vedere religios și să-i îndrume spre unirea cu biserica din Roma. Străduințele, sprijinite pe tot felul de promisiuni, păreau a făgădui la început mari succese. Atitudinea lipsită de tact a misionarilor și străduințele contrarii ale Rușilor au reușit să oprească mișcarea unionistă. Majoritatea satelor române, trecute la catolicism, s'au reîntors la biserica ortodoxă și, cum am mai arătat, bisericuța sărăcăciosă din lemn, ridicată la Kumbair în interiorul liniei exterioare de fortificații a Vidinului, cu greu ar putea să se transforme într-o construcție nouă și solidă, dacă misionarii ar dori acest lucru.

După ce am stabilit datele etnografice ale ținuturilor limitrofe sârbo-bulgare, Timocul sârbo-bulgar alcătuiește după mine nu numai hotarul politic între Serbia și Bulgaria, ci, cu rare excepțiuni, o linie de demarcațiune lingvistică între aceste două popoare. Spun în chip expres hotar lingvistic; căci nu există îndoială că ținuturile actuale Negotin, Zaicear, Kneajevaț și Alexianat au fost locuite până de curând de către Bulgari. Atât localitățile sârbești cât și cele bulgărești, care s'au menținut deoparte și de alta a Timocului, în toată integritatea naționalității lor, sunt însemnate pe harta mea după cele mai bune izvoare, care se deosebesc de aceea a lui Lejean. Pe terasa bulgară a Dunării nu există — și acest amănunt pare curios — decât un singur sat sârbesc: Bratjevaț, care s'a menținut ca o oază între Bulgari și Români în

toată puritatea lui. În schimb, în Sudul Serbiei sunt mai multe sate exclusiv bulgărești.

Elementul turcesc nu se găsește decât sub formă de populație minoritară în orașele : Niș, Bela-Palanka, Pirot, Lom, Arcer, Vidin, Belogradic, Kula și Florentin. Se face abstracție de garnizoanele de carauale risipite prin țară.

Așezări tătarești am găsit în Vidin, Florentin, Racovița (pe Timoc), Bregova, Rachitnița, Kula, Kusefce, Rabis, Racovița (pe Vitol), Dobridol, Sliva, Urzoid, Krivodol, Klineovo-Mahale, Tatar-Mahale, Vasilovți, Topolnița și Cervenibreg.

Așezări cercheze înființate de curând, sunt în : Halova, Kula, Racovița (pe Vitol), Dobridol, Giurgic, Belatince, Topolnița. Cervenibreg, Mramor și Niș.

Comunități de evrei spanioli sunt la : Niș, Pirot, Lom și Vidin. Familii izolate trăesc în toate orașele turcești ; mai rar la țară.

Colonii mai mari de Țigani s'au stabilit în Vidin și Niș. Totuși se poate spune că nu există în Bulgaria o singură localitate în care să nu fie câteva sau cel puțin un singur bordeiu țigănesc. În plasa Rahovo sunt câteva sate, în care Țiganii sedentari ocupă 30—70 case.

Țințarii, ²⁾ Grecii și Armenii alcătuiesc cel mai mic coeficient al populației orășenești bulgare. Ei nu lipsesc decât rar din orașele comerciale, dar nu formează niciodată un element deosebit de puternic în orașele bulgărești apusene. Amestecătura popoarelor Turciei europene, însemnată pe harta mea, împune călătorului, chiar dacă stăpânește limba principală, folosirea unui interpret. Eu, pentru repetatele mele călătorii prin Bulgaria, am tocmit un dragoman (interpret), care în afară de mai multe limbi slave, stăpânea limba turcă și pe cea valahă. Acesta mi-a adus servicii prețioase.

În două ore am atins punctul de unde șoseaua Vidinului coboară pe un teren râpos spre Florentin. Pe timpul Romanilor, Florentinul va fi avut poate vreo însemnătate oarecare prin așezarea lui pe marginea Imperiului și pe marea șosea strategică, care duce dela Ratiaria spre gura Timocului. Numele acestui oraș și mai ales vestigiile neîndoioase ale unei vechi așezări militare ne îngăduie să presupunem că ne găsim aci pe locul Florentianei romane, de care menționează Procop în Not. Imp.

Mai târziu în locul castrului roman un castel medieval stă-

2) Țințari = Români-macedoneni, (nota ed.)

pânea micile ramuri deluroase, pe care terasa bulgară din spre Nord le împinge spre Dunăre. În războiul austro-turc din anul 1737 Florentin n'a jucat decât un rol pasiv. Mareșalul Khevenhüller îl lăsa neocupat la retragerea lui dela Vidin, ceeace ușură în mare măsură Turcilor trecerea Timocului.

Temeliile castelului sunt vizibile. Dar materialul părții de deasupra a dispărut cu desăvârșire. Cum își amintesc unii locuitori turci mai bătrâni, acest material a fost întrebuințat acum câteva decenii la construcția forturilor dela Kum-bair și dela Chazi-bair din Vidin. În momentul de față, un pichet al cordonului militar turcesc și-a ridicat corturile albe pe punctul admirabil de observație, situat lângă un blohaus și, dela observatorul postului, am putut să observ, pe partea cealaltă a Dunării, celebrul punct, numit cetate, care a jucat un rol atât de însemnat în războiul ruso-turc. Despre acest rol am vorbit în pag. 253.

Turcii din Florentin, care fac puțin negoț, se ocupă și puțin cu pescuitul, dar își petrec mai ales timpul în trândăvie, se plâng că a dispărut buna lor stare de altădată. Într'adevăr bătrâna moschee are nevoie de reparație; o baie năruită, un han prost și o cafenea și mai mizerabilă sunt ilustrații triste ale decăderii acestei așezări nordice turcești de pe Dunăre, așezare care va fi fost odinioară mai cuprinzătoare decât Vidinul.

De altfel, pretuindeni în cartierul turcesc ruină și o resemnare fatalistă în fața puterilor naturale. Cu el se ia la întrecere numai cele tătărăști, care prin mizeria coloniilor amintesc de așezările africane ale cafrilor. Abia mai sus, în cartierul bulgar, respiri mai liber. El se întinde pe povârnișul terasei. Și aci se găsesc case asemănătoare unor locuințe de trogloditi dar întâlnim și multe gospodării care trădează bună stare. Dacă pășim în interiorul unei case de *cmeti*³⁾, avem impresia, privind bogatul și curatul mobilier, precum și vasele de zinc, de pământ și obiectele de sticlă atârnată de pereți, precum și acele din lemn de stejar sculptat, că ne găsim în vreo casă de țaran înstărit din Tirol sau din Elveția. Dintre toate obiectele casnice, numai patul este de o simplitate spartană.

În timpul prezenței mele acolo, în anul 1864, se întâmplă să viziteze localitatea Florentin și Mehemed, coborător al unei vechi

---

3) Cmet-i : = primar-i (not. ed.)

familiei turcești de spahii, care locuia în bătrânul castel roman din Kula. Ele era în acelaș timp membru al marelui consiliu din Vidin și mare moșier. După ce bătrânul urmaș al Ienicerilor, puțin cam bănuitor, cercetă pașa-buiurdiul ⁴⁾ meu, cel deschizător de drumuri, și se convinsese că nu am nicio intențiune rea față de Turci în general și față de dărâpanatul lui castel în special, îmi vorbi despre un mormânt ciudat care a fost desgropat, cam prin 1857, în apropierea de Florentin. L-am rugat pe Mehemed-effendi să mă conducă în acel loc. Apucărăm pe o potecă îngustă, situată la Nord-Vest de șoseaua ce conduce spre Rakovița și, după o căutare prin câmpuri de porumb, am găsit mormântul. Eu am găsit, în aceeași stare în care va fi fost probabil după deschidere, un patruleter cu laturi egale, măsurând fiecare 2,84 m, și având o adâncime de 1,90 m. Această groapă a fost zidită cu pietre amorfe. Mehemed-efendi susținea că a găsit aci trei schelete. Ele s'ar fi păstrat în stare bună. Erau situate toate în aceeași direcțiune, unul lângă altul. Dintre ele, unul ar fi posedat un inel, care era împodobit cu o piatră tăiată și ar fi avut alături o lămpiță de lut. Aceste obiecte, cari ar fi putut da unele indicații asupra celor înmormântați aci, au fost predate, cum pretindea Effendi, de dânsul guvernatorului din Niș. Părerea lui Mehemet, cum că aceste morminte ar fi fost ale unor „Lăinsky“ ⁵⁾ așa cum se numeau acolo deobiceiu toate rămășițele necunoscute, chiar ale trecutului mai apropiat, nu era pentru mine concludentă. Totuși structura zidăriei și descrierea formei lămpii justifica oarecum, părerea însoțitorului meu.

Piatra de calcar bogată în petrefacte, utilizată pentru zidăria mormântului, apare în straturi orizontale în vâgăunile bogate în ape ale malului bulgar al Dunării, pretutindeni acolo unde pătura de nămol acoperitoare a fost dusă de ape. Probele pe cari le-am luat cu mine, au următoarele caracteristici stabilite de Institutul Geologic Regal și imperial: galben deschis, gri. Judecate după poziția varurilor depuse din apele brahice, care cuprind numeroase resturi de Cardium, amintesc de anumite forme al treplei Congeriilor, dar care totuși nu corespund pe deplin cu acestea.

Dela Florentin, cu excepția câtorva curbe neînsemnate, am păstrat în general direcțiunea nordică. Șoseaua duce prin mij-

4) Pașa-buiurdi = pașaport interior, (nota ed.)

5) Lăinsky = latine adică romane, (nota ed.)

locul satului Noveselo spre Vurf, în a cărui apropiere am găsit rudimentele unei mari fortărețe, situate foarte aproape de malul Dunării. Era fără îndoială unul din numeroasele și micile castele, de care pomenește Procopius, situate între Dorticum și Bononia. Picturăria acestor forturi a fost întrebuințată pentru clădirea caselor din Vurf. De această localitate țin și câmpurile de porumb din interiorul meterezelor ⁶⁾.

La Racovița am găsit resturile unui alt castru roman; el este așezat chiar pe limba de pământ care stăpânește Timocul și Dunărea. Despre acest castru a scris și contele Marsigli. Pe această limbă de pământ d'Anville situază Dorticum, restaurat de Justinian. Castelul dela Racovița pare să fi avut odată o oarecare masivitate, căci în lungime măsură 160 m, iar în lățime 35 m. La colțuri abia se recunosc turnurile rotunde, cari la majoritatea castelelor romane ies în afară. Este probabil că Timocul se vărsa odinioară mai aproape de acest bastion. Direcțiunea de azi a pârâului este mai mult nordică și formează între Racovița și gura Dunării o deltă de o apreciabilă lățime.

Rakovița, unde caraula turcească trebuie să supravegheze nu numai trecerea apropiată a Timocului, dar care are și misiunea de a stăpâni pe raiahi ⁷⁾, număra 55 gospodării valahe și 30 tătărăști. De mai mulți ani posedă o bisericuță modestă; înaintea vreme, serviciul religios nu se putea oficia decât într'o colibă joasă. Și astăzi însă mai lipsește o școală; și, apoi, în afară de popă, nimeni nu știe să citească sau să scrie. La fel se petrec lucrurile la Skomlia și în alte părți.

De concesiunea acordată creștinilor din Turcia prin tratatul dela Paris (Hatti-Humaiun 1856) de a-și clădi în voie biserici, s'a folosit și localitatea Bregova, situată în apropiere. Această localitate poate fi atinsă, plecând dela Rakovița pe o șosea destul de

6) Meterez = fort. (not. ed.)

7) S'ar prea putea ca Valahii din Bregova să ascundă resturile romane aflătoare acolo. Acelaș lucru mi s'a întâmplat în satul valah Praovo din Serbia, în anul 1870. Abia după ce arătasem celui mai bătrân al comunității locul unde am găsit, în 1860, inscripția referitoare la împăratul Nerva, îmi arătară locul altor 2 inscripții, pe cari le-am comunicat prof. Mommsen. O jumătate din piatra cu inscripția din 1860 o trimeseseră spre Negotin. Abia după o ostentitoare căutare am găsit a doua jumătate a inscripției într'o cafenea a localității. Am luat-o dela posesorul care se împotriva și am rugat pe cmetul localității s'o transporte la Negotin. Propusesem să se strângă aci, în clădirea gimnaziului, toate obiectele romane găsite. Mă îndălesc, dacă acest lucru s'a întâmplat.

bună, după o cale de $3/4$ de oră, trecând peste satul românesc Bale, aşezat pe Timoc.

Orientându-mă după Boué, speram să găsesc în Brogova ruinele unui oraş vechiu. Nenumăratele mele cercetări n'au dus decât la un rezultat negativ. Poziţia importantă din punct de vedere strategic a Bregovei îngăduie totuşi presupunerea că odinioară se va fi găsit în apropierea ei vreo aşezare romană însemnată. Poate că se vor mai găsi urmele acestei aşezări. În tot cazul, chiar pe timpul Romanilor trecea pe la Bregova o reţea de şosele. Putem trage concluzia că a fost aşa după o cale veche, precum şi din ruinele unor poduri vechi, situate pe malul sârbesc al Timocului. Aceste poduri sunt îndreptate direct asupra Bregovei. Mai este şi un pod frumos din piatră, pe care l-am citat în cartea mea „Serbia” (pag. 322) şi care poartă în gura poporului numele semnificativ de „roman most”⁸⁾.

Cea mai mare insulă formată de Timoc, pe care o cunosc, este aceea de la Bregova. Cam un sfert al ei, peste drum de satul sârbesc Blinovaţ, aparţine Serbiei. Ea este înconjurată de un gard şi este păzită de o caraulă de frontieră. Garnizoana acesteia comunică prin bărci cu teritoriul sârbesc.

Imigraţia valahă în Bregova s'a petrecut cam acum 25 ani. Ea oferă prilejul pentru unele comparaţiuni foarte sugestive. Pe teritoriul din Valahia, sub regimul demoralizant al boierilor, Românul stătea ca om pe aceeaşi treaptă cu negrul din America de Sud. El era considerat, şi pe bună dreptate, ca fiind leneş. În schimb, aci, pe pământul bulgăresc, deşi trăieşte sub un regim antipatic creştinilor, el este întotdeauna activ şi inteligent. Aceste însuşiri îşi găsesc expresia în înfăţişarea Bregovei. Aci, la Bregova, se cultivă pe lângă porumb, grâu, cânepă, vin şi pepeni, şi tutunul şi gogoşii de mătase. Întreg oraşelul poartă pecetea unei oare care bune stări. Aceasta n'a putut să fie ştearsă nici prin poverile ce au căzut pe capul raialelor, de pe urma colonizării tătarăşti-cercheze.

În mijlocul satului se înalţă biserica cea nouă, zidită în anul 1857, mai mult impozantă, decât clădită într'un oarecare stil; elonguiată, în formă de paralelogram, fără abside laterale şi cu un turn mărunţ în faţada principală. Construcţiunea a costat 200.000 de piaştri⁹⁾, o sumă destul de importantă pentru această ţară; cea

8) Roman most — pod roman (not. ed.)

9) 1 piastru = 0,20 bani vechi (not. ed.)

mai mare grijă s'a acordat împodobirii interioare a bisericii. Iconostasele, jilțul metropolitan și amvonul sunt toate foarte bogat sculptate și aurite; atât că sunt vopsite în culori prea vii. Lucrate de Țintari, ele învederează acel ciudat dar de zidari și constructori ale acestei foarte talentate ramuri macedo-valahice ale Românilor. Unele porțiuni decorative ale sculpturii — cum sunt smei și pasările de pe ambele laturi ale crucii dela ușa mijlocie a iconostasului, scaunul metropolitan purtat de lei în stare de odihnă, amvonul sprijinit de un vultur — amintesc de influențele vechilor monumente bizantine ale peninsulei ilirice, transmise prin tradiție și până aci.

Comunitatea română din Bregova față de mediul înconjurător bulgar și turc acordă o grijă deosebită și aspirațiunilor intelectuale. În casa unui profesor chemat din Serbia, am găsit copiii satului citind, scrind, șocotind și cântând foarte drăguț cântece religioase. Se simte aci, în această regiune dela graniță, înrăurirea binefăcătoare a tânărului stat sârbesc, animat de grija continuă de a propăși.

La cele 400 de case românești din Bregova se adaugă cu începere dela 1861 încă 110 gospodării tătărești. La început, colonizatorii turci i-au lăsat fără vitele de muncă promise, așa încât au avut de luptat cu foarte mari greutăți. Acum însă, fiind agricultori harnici, iubesc fertilul pământ bulgăresc și și-au câștigat chiar o oarecare bună stare.

Dela Bregova spre Cula duce una din rău întreținutele șosele; ea este îndreptată, în cea mai mare parte, în direcțiunea Nord-Vestică și numai din când în când în adâncile scobituri ale Timocului, în direcțiunea Sud-Vestică. Pe o mică ridicătură, între Zlocuchia și Delena, imediat înainte de o cobori spre aceasta, la Sud de un sat păzit de blokhausuri, se vede la Sud-Vest piramida sârbească Rătan, tăiată în muchii ascuțite, și continuând călătoria apar profilele dealului Vârșca-Ciuca.

La Delena m'am găsit oarecum pe punctul cel mai înalt al terasei deluroase. Marginea ei Nord-Vestică cade în povârnișul așa de aplecat spre Timoc, încât nu lasă loc pentru o șosea; în schimb povârnișurile răsăritene coboară ușor spre Dunăre în linii întinse.

Pe hărțile noastre de până acum înfățișările terenului acestei porțiuni a vârfului bulgar al Timocului era cu desăvârșire greșită. Ele arătau anume că dealurile mărginașe sârbo-bulgare continuă

departe dincolo de Vârșca-Ciuca, într-o linie neîntreruptă, până în fața localității sârbești Koconjur depe Timoc; apoi invedereau un lanț, botezat „Vratarnița Planina“ cu spate îngust, coborând la Răsărit și Apus cu povârniș repede și, în sfârșit, pomeneau, de marginea lor răsăriteană. Harta maiorului von Scheda asupra Turciei mai exagerează unele din aceste greșeli prin hașurarea mai pronunțată; ceva mai mult, reprezentarea lui acoperea terasa la Răsărit de Vârșca-Ciuca cu munți de mai multe mii de picioare înălțime. În realitate, chiar în punctele cele mai importante, cele mai înalte dealuri mărginașe sârbo-bulgare nu ating asemenea înălțimi, iar la Răsărit și la Nord de Vârșca Ciuca tot terenul coboară spre Timoc, sub forma unei terase deluroase puțin mai tare undulată. Datorită acestor condițiuni favorabile ale solului, aceeași frumoasă limbă de pământ a Timocului pe care eu am cutrecerat-o în toate sensurile, se potrivește pentru toate ramurile de agricultură. Pretutindeni am văzut, alături de codrii mici, livezi frumoase și câmpii, și alături de bogate culturi de vii și de fructe, plantațiuni de tutun și de duzi. Nenumărate turme de vite pasc, mai ales vaci și boi, oi și cai, pe întinsele pășuni ale platoului. Din aspectul exterior al gospodăriilor și din înfățișarea fizică a populației se poate deduce că există aici o pronunțată bună stare.

Reîntors dintr-o excursiune arheologică, întreprinsă pe temeiul spusei garnizoanei de caraulă din Vârșca-Ciuca spre poalele muntelui cu acelaș nume, am purces, în Septembrie 1868, călare, dela blokhauzul citat spre izvorul râurilor Topolovița și Delenska Recca. Am traversat cursul mijlociu al acestor râulețe la Delena și Boinița încă în anul 1864, dar atunci venirea iernii m'a împiedicat să continui explorarea lor.

Când am pornit în dimineața minunată a zilei de 25 Septembrie dela Caraula Vârșca-Ciuca, dealungul zăplasului hotarnic al Serbiei, se desfășură înaintea privirilor noastre ținutul sârbesc Târna-recca, cufundat într-o liniște încântătoare. Nici cea mai mică ridicătură nu stânjenea perspectiva spre frumos așezatul oraș de județ Zaiccar. Chiar însoțitorii mei, mai puțin înclinați să guste frumusețea unui peisagiu, erau mișcați de încântătoarea priveliște. Cotind apoi spre Răsărit, după ce am plecat dela caraula Gola-Manova, înaintea noastră se desfășură spre Sud o altă panoramă. Lăsând la o parte răpitoarea ei frumusețe, ea îngăduia o privire plăcută în configurația dealurilor mărginașe sârbo-bulgare, până departe dincolo de Sveti Nikola-Balkan.

La caraula Gola-Manova, care va servi mai târziu ca poziție negrăit de prețioasă pentru operațiunile de triangulație a terasei bulgare de nord, am atins arterele isvoarelor brațului stâng al râului Topolovnița-reca: ele se găsesc în gropi adânci. Am urmărit pe cea nordică până la Gola-Manova, și datorită numeroaselor rupturi transversale, cășunate de ploi mi-am amintit de chipul în care s'au format văile din Rusia-Sudică. Despre formațiunea lor a scris în chip magistral I. G. Kohl. Frumosul și bogatul sat Boinița primește un afluent, ce-i vine dela Burilovce. După aceea, pârâul merge mai departe între povârnișuri adânci spre Haiducica-Ceșma. În apropiere de această cișmea „Cișmea a Haiducilor”, ambele brațe se împreunează.

La „Haiducica Ceșma” priveliștea capătă, prin terasa răspîcată și prin uriașele blocuri de calcar desprinse din ea, un caracter de un romantism sălbatic, care nu se mai ivește până la vărsarea Timocului. Isvorul, unde am poposit în târzii ore de seară — luna lumina de mult, — și ar fi dobândit numele său, care nu sună prea înbietor, dela conducătorul sârb al războiului de guerila „Haiduk Veliko” care, în timpul războaielor de libertate, a umplut de groază aceste ținuturi. Într'adevăr, punctul unde este așezată „Haiducica Ceșma” este cum nu se poate mai bine potrivit pentru atacuri piezișe. Nici astăzi n'au dispărut asemenea atacuri. De pe pârcelele nordic al scobiturii văii privesc căsuțele satului cerchez, rău famat, Albatina. Nu departe de el se înalță o puternică culă. Ea asigură paza călătorului care cutreeră valea ce se lărgeste mereu. Topolovnița curge între înălțimi. Acestea deveneau tot mai joase în urma acțiunii erozive ale apei și se micșorau pe măsură ce ne apropiem de marele sat Girca. Pădurile întâlnite în cale sunt tinere. Numai ici colo câte un vîguros trunchi de stejar uitat amintea de furia populației nepricepute și neîndeajuns luminate împotriva pădurii, neocrotită nici de lege nici de vreun personal forestier.

Am zăbovit mai îndelung în diferitele puncte ale căii amintite. În afară de însemnările cartografice, cari cer mult timp, atențiunea mi-a fost reținută de industria casnică ivită sporadic, și mai ales de frumoasa industrie ceramică din Boinița, împodobită cu ornamentații, care trădează evidente influențe antice. Priveliștea dela „Haiducica Ceșma” mă îmbia s'o desenez.

În chipul acesta se făcu noaptea târziu, oricum o noapte înfrumusețată de strălucirea stelelor și de lumina lunii. Și așa târziu

am fost găzduiți de ospitalierul cnez din Girca, un bărbat impunător și inteligent: el este unul din cei mai bogați locuitori ai acestui sat prosper. Posedă vreo 400 de oi, numeroase vite și cai, ogoare frumoase și vii. Privind mobilierul din casă belșugul nu se vedea. În încăperi joase trăia omul acesta bogat cu familia sa, care cuprindea și pe cei doi fii ai săi căsătoriti și pe copiii foarte mulți ai unuia dintr'înșii. Tuna și fulgera împotriva celei de a doua noră, care, deși măritată de câțiva ani, totuși nu avea copii. Nu eram deloc lămurit pentru ce era certată o femeie tânără, drăguță și, după chip, sănătoasă. Sărmana plângea, căci după concepția bulgară lipsa aceasta de copii era nenorocirea cea mai mare de care putea să fie lovită. Mie numai strâmtorarea casei îmi părea demnă de plâns. De aceea am preferat să-mi așez culcușul cât mai departe de casă, afară, în aer liber, pe acoperișul unui hambar.

Viul contrast dintre marea proprietate a moșierului și lipsa celui mai modest confort în casa lui se explică ușor. Încă acum câțiva ani creștinul, mai ales bulgarul — elementul cel mai harnic al populației, — se străduia să-și ascundă roadele muncii sale de privirea pofticioasă a rasei stăpânitoare. Prea scurtă vreme a trecut de când sub presiunea continuă a Apusului european s'au schimbat lucrurile în bine, întrucât privește raporturile dintre creștini și turci. Dacă nu s'au schimbat chiar cu totul s'au produs totuși unele îmbunătățiri. Și cu toată această îmbunătățire continuă a stărilor nenorocite din trecut, va mai trece multă vreme până când vor dispărea cu totul urmele rămase în viața culturală și în obiceiuri.

Biserica din Girca, clădită încă din anul 1854, care se vede până la Vidin, ne zugrăvește în chip caracteristic starea de atunci și de azi încă destul de tristă a raialelor. Biserica prin arhitectura ei, amintește de vechile biserici ale sașilor ardeleni, clădite ca să servească pentru apărare. Zidurile ei sunt masive, sprijinite pe pilaștrii susținători, iar ferestrele seamănă mai curând cu niște ochiuri pentru tras cu arma. Ele sunt foarte rare și înguste. Fac impresia că cei ce le-au comandat sau constructorii ei s'au temut de vre-o reînviere a fanatismului musulman. Zece ani mai târziu, după publicarea Hatti-Humaiun-ului, s'a construit în partea din față a bisericii un turn de lemn modest, de pe care sunetele de clopote ne-au întovărașit în dimineața următoare, când am pornit călare prin valea Delenska-reca.

După ce am suit scurtă vreme în direcția Nord-Est, am ajuns

jos într-o mică vale lăturalnică a râului Delenca, orientată dela Sud-Est spre Nord-Vest și după o oră am ajuns și în această vale. Pe înălțimile bine cultivate ale malului ei stâng au apărut destul de frumoasele localități Corocalina și Teanovce. Înălțimile apusene, între care curge Delena, sunt acoperite până la satul cu acelaș nume de o pădure tânără. La Hinova, râulețul ese pe câmpie și se împreunează pe povârnișul Vidinului cu Topolovița, care iese din defileu între Rianovce și Smârdan. Acesta din urmă curge foarte sinuos în jurul cordonului exterior de apărare al Vidinului și se varsă în Dunăre, lângă cel mai nordic fort al apărării lui exterioare. Mai bine decât pe toate hărțile publicate până la 1871, această regiune a Topoloviței a fost reprezentată pe harta lui Kieppert. Cu toată lipsa de detalii, harta lui Kieppert din 1853, nu păcătuiește prin numeroase deplasări de fluvii și localități, așa cum apar pe harta mult mai nouă a lui von Scheda.

La Apus de Teanovce am atins punctul cel mai înalt al terasei deluroase, care se întinde în formă de semicerc dinspre Koilovo spre Florentin. El oferă o perspectivă întinsă, foarte favorabilă pentru fotografierea platoului, care coboară ușor spre Timoc. La Rakițnița și Gamzova acest platou este cultivat din loc în loc. Se plantează aci, în cea mai mare parte, porumb, având între știuleți pepeni și dovleci. Restul ogorului servește pentru pășune. Numeroase turme de vite-însuflețesc ogorul și fântâni originale, în jurul cărora se grupează mici așezări păstorești ambulante, amintesc de imaginile pusteii ungurești și întrerup binefăcător acea uniformitate prin care chiar câmpurile cele mai fertile obosesc ochiul călătorului.

Dela Teanovce am mers aproape neîntrerupt printre vii, care aparțin satelor îndepărtate Vurf și Novoselo, așezate pe Dunăre. Pretutindeni am întâlnit convoae de căruțe, împodobite cu foi de viță și încărcate cu tineret vesel. Ele se îndreptau sau veneau dinspre aceste sate. Prezența arendașilor turci pentru strângerea impozitului de zeciuială abia se simțea. Ea nu reușea să alunge buna dispoziție a raialelor¹⁰⁾ care duceau acasă bogata recoltă a viilor. Și în genere mi s'a părut că aci, unde culele și acoperișurile de țigla roșie a caselor din satele sârbești și a caraulor de dincolo de Timoc se văd atât de aproape, oamenii au păstrat o ținută mult mai demnă.

10) raia, pl. raiale = supuși turci de altă origine (not. ed.)

Prin desele legături cu frații lor de sânge liberi din țările vecine ei aflau despre uneltirile pe care tinerii bulgari din București le pregăteau la Dunăre împotriva rasei dominante din Balcani, prin mișcările de răsvărire pe care le puneau la cale. Aveau în această privință felul lor de a privi lucrurile și uneori acesta doborâdea o involburare mai pronunțată. Pretutindeni străbătea nădejdea că se vor libera în curând de cătușele, care stânjeneau orice avânt spiritual. „Să scăpăm numai de clerul grec, care ne sugerează și de pletora de funcționari răi ai statului — bunul nostru padișah ¹¹⁾ nu cunoaște din păcate faptele lor rușinoase — atunci vom lucra și noi asemeni Sârbilor de dincolo, la desăvârșirea culturii noastre. Știm că suntem oameni grosolani, fără știință de carte, dar de unde să luăm învățători buni pentru școlile noastre? Nu-i pasă nici pașei ¹²⁾ nici Vlădiciei, dacă avem sau nu învățător. Nici cea mai mică parte a impozitelor noastre nu e întrebuințată pentru asemenea scopuri. În schimb, dincolo, în Serbia, unde se plătește așa de puțin principilor, guvernul ridică școli și plătește pe profesori.“ Ascimenca suspine și altele de același fel umblau în gura populației bulgare a Timocului și din păcate nu erau decât foarte justificate.

Pe cât de puțin frumoasă era porțiunea de cale dela Bregova și până la Dunăre, pe atât de încântătoare este valca sinuoasă, prin care curge fluviul dela cea dintâi caraulă bulgărească Tupan (aproape de Vrâșca-Ciuca) și până aproape de Bregova. Culturi bogate, câmpii de porumb și de grâu, grădini de fructe și vii acoperă malul râului pretutindeni până la înălțimile depe cari numeroase sate bogate privesc vesele în jos. Clădiri noi costând câte 5000 de piaștri ¹³⁾ nu mai sunt aci o raritate. Valca Timocului unit, împărțită între Serbia și Bulgaria, este în tot cazul unul din cele mai frumoase ținuturi ale ambelor țări. Cred că am un drept să judec acest lucru : căci lăsând la o parte drumurile mele la Zaiccar și Negotin, am cunoscut-o, în toamna anului 1870, în toată întinderea ei, întrucât am străbătut-o pe marginea malului bulgar. O privire pe harta mea arată multe sinuozități, pe care le face Timocul în cursul lui spre Dunăre. În multe locuri valca lui are o lărgime apreciabilă, așa de pildă ca la Țârna-Mașnița și la Bratievaț, unicul sat locuit de Sârbi. Dincolo de acest sat, cele două

11) Padișah = sultan = împărat (not. ed.)

12) Pașă = guvernator (not. ed.)

13) Un piastru = 20 de bani (not. ed.)

terase ale malurilor se închid pe o distanță de împușcătură și povârnișul cade așa de repede spre partea bulgară, încât comunicația între Bratievaț și Grațco nu se poate face aci decât printr'o șosea foarte rea, așezată pe culme. Priveliștea părții acestea a Timocului este cât se poate de plăcută. Aproape toate cele zece sate de pe partea bulgară și cele mai multe de dincolo, din Serbia, sunt așezate printre admirabile culturi de viță de vie. Ele dau cunoscutul vin „Negotin“ și așa numitele „pivnițe“, cu acoperișurile lor roșii, privesc pretutindeni spre valea râului dintr'un învăliș de un verde proaspăt. Numai în unele locuri, unde irumpe stratul orizontal foarte bogat al pietrii de calcar de desupt, capra își păstrează dreptul ei și găsește hrană succulentă în tufișurile risipite. Inșă, de îndată ce calci pe platoul cu totul neted, se întind la nesfârșit pereții verzi ai unor păduri de stejar și de fag, întrerupte din când în când de mici porțiuni de teren cultivat. Este nevoie de o mare cunoaștere a locului, pentru a nu pierde direcțiunea drumului; căci din toate părțile duc încoace și încolo drumuri primitive spre pădure, durate toate de opera de despădurire. Intr'unul din luminișurile sale largi, pe drumul dintre Grațco și Halova, am ajuns, nu fără surprindere, la un fel de cetate, clădită de Aziz-pașa ¹⁴⁾, cu câțiva ani înainte, în formă de castel roman, cu turnuri rotunde la colțuri. Ea era destinată pazii hotarelor și adăpostea în cuprinzătoarele ei caturi o companie de nizami ¹⁵⁾. Ea privește amenințătoare spre dealurile cu profiluri nete Stol și Miroci, care încheie foarte pitoresc peisagiul sârbesc.

Multe caraulle și forturi, pe care, în ultima vreme, Poarta ¹⁶⁾ le-a ridicat, împrejmuind cu ele Serbia și Muntenegru, sunt cea mai bună dovadă a puținii încrederi pe care ea o acordă acestor vecini apropiați. Numeroasele mici întărituri din jurul Muntenegrului, începând dela Sutorina și până la lacul Scutari, servesc ca și forturile din Morava, Drina, Toplice, Nișava și Timoc, drept tot atâția „ochi în țară“, care au misiunea să supravegheze cu grijă orice mișcare în cele două state tinere, animate de năzuința de a se ridica. Dar mă tem că albele caraulle, așezate sus, dela Vrška-Ciuca, Manova, Tupan, precum și fortul dela Ha-

14) Pașa = guvernator (not. ed.)

15) Nizami = soldați (not. ed.)

16) Poarta = guvernul turc. De obicei se zice Sublima-Poartă = cu Prezența Consiliului, unde își avea sediul și Marele-Vizir (not. ed.)

lova, care mi-au deschis priviri cuprinzătoare asupra văii Timocului, vor putea tot așa de puțin să reziste valului furios al Sârbilor pe cât ar putea să reziste întăritura așezată ceva mai la Sud dela Halova, a cărei apărare, cum am auzit, este încredințată eroilor cerchezi ai Caucazului, din satul cu acelaș nume.

Imi pare cât se poate de important să pun într'o lumină mai vie, căci până acuma m'am ocupat de aceste chestiuni deseori, dar numai în chip superficial, scopurile politice pe cari Poarta le urmărește prin colonizarea cu Cerchezi și prin acțiunea de atragere a multor mii de Tătari — această acțiune a precedat colonizării către teritoriile ei dela Dunăre — și să vorbesc despre urmările importante pe cari le are, pentru Bulgaria, și pentru raialele ei, întărirea elementului mahometan. Am de gând să închin următoarele două capitole acestei moderne migrațiuni ale popoarelor și cauzelor cari au stat la baza ei.

Deși am cutreerat terasa bulgară a Dunării între Lom și Timok în toate sensurile, în toate anotimpurile și în diferite stări de suflet, ea nu mi-a apărut niciodată mai frumoasă, ca la Halova, în acea scară care, la apusul ei, a auzit-o cu cele mai desfătătoare culori, mingea aceea de lumină. Am uitat de caraule, de Turci, de Sârbi și Târnogorți ¹⁷⁾ la priveliștea minunatului, pacinicului ținut străbătut de scânteetorul Timoc, până când ivirea amurgului m'a hotărât să plec.

Numaidecât, în anul următor, 1871, am revăzut-o iar, am studiat continuarea ei până la culmile Balcanului de pe Iantra și m'am reîntors cu un material neașteptat de mare. Publicarea lui rămâne rezervată volumului următor al operei mele. Să sperăm că-i va fi dat să izbutească de a o face cunoscută Europei, Bulgaria de mijloc și de apus, mai mult decât a fost cazul până acum și de a-i câștiga prieteni.

---

17) Târnogorți = Muntenegreni (not. ed.)

ANEXĂ)

În vara anului 1871, călătoria mea de studii a fost consacrată Balcanului central și occidental, precum și întinselor teritorii ce se întind spre Nord și Sud de acesta. Oricât de interesantă este prefata la această călătorie, adică drumul dela Viena la Vidin, de data aceasta i-am acordat mai puțină atenție și îmi permit și aici să trec peste amănuntele istorice și ale panoramci, deoarece am încercat să le descriu în lucrarea mea „Serbia” precum și în primul volum al celei de față. În timp ce coboram porțiunea sârbo-română a Dunării, și meditam, retras în cabină, asupra itinerariului călătoriei mele, toate gândurile îmi erau îndreptate către ținutul acela muntos moesico-tracic ale cărui secrete nepătrunse mă atrăgeau magnetic de ani de zile.

La 17 Mai eram în vechiul oraș — pașalâc Vidin — unde trebuia să vie să mă găsească dragomanul meu la o oră fixată dinainte. Orientalul nu este însă niciodată punctual. În ultimul moment găsisese că mai avea de regulat mai multe chestiuni urgente, astfel că am fost obligat să fac o pauză în acest oraș antipatic, pe care-l cunoșteam destul de bine. E drept că nu au lipsit nici de data aceasta plăcutele ore petrecute în casa vechiului meu prieten, domnul consul cavalier de Schultz și nici acele elemente străine care transformă uneori într'un mod interesant aspectul societății Vidinului.

Am amintit încă în primul volum (pag. 239) unele dintre aceste figuri, altele merită să fie scoase aci din uitare, dacă nu din alt motiv, din acela că le revin descori roluri foarte ciudate ca actori în marele joc al intrigilor din regiunile Dunării de Jos. Sub balconul scumpului meu amic și gazdă se plimba de pildă un popă român din Transilvania, cu numele Draxin. Ce treabă avea acest urmaș al Daco-Romanilor, membru al clerului romano-unit, în Vidinul pravoslavnic-bulgar? Iată ce lucruri neverosimile și totuși adevărate am aflat din sursă bine informată:

Precum se știe, politica statului maghiar în Banat și Transilvania de multă vreme pune bețe în roată propagandei care ținde către unirea tuturor Românilor într'un mare stat Daco-Român. Acest popă Draxin se străduiește însă din anul 1869 să atragă Valahii din jurul Vidinului, care locuiesc între Dunăre și Timoc *). În făgașul mișcării naționaliste pentru crearea unei Români Mari. Aceasta nu o face încă din proprie inițiativă, ci sub egida oficială a episcopului, de curând decedat, Pop Szilágyi din Oradea-Mare.

S'a mai încercat „catolicizarea” regiunii Vidinului, anume în timpul scurtei domnii ungare asupra terasei dunărene a Bulgariei de vest (1364). Dar convertirea, împlinită în parte cu forța, nu a durat mai mult decât epoca ocupației. Popa Draxin urma acum să reia încercarea în condiții cu totul diferite.

Sub pretextul de a convinge pe „schismaticii” valahi, aparținând

---

1) Vol. II. cap. I. „Prin Vidin în orașul de reședință Rusciuc ; un apostol român-unit din Ungaria.” (Popa Draxin).

*) Vol. I, pag. 276, 282.

ritului răsăritean, să se unească cu Roma, el răspândi o proclamație cu un conținut extrem de ciudat, care accentua nobila înrudire cu Francezii, Italianii, Spaniolii, Portughezii precum și cu Românii de diucolo de Dunăre și le promitea protecția pe atunci atot-puternicului împărat Napoleon, precum și a altor potențatii latini. Despre împăratul Austriei și rege al Ungariei, sub al cărui sceptru numeroși Valahi tind către o cultură superioară, nu putea fi descoperit niciun cuvânt în acea proclamație bombastic stilizată. Cu toate acestea, acel misionar sollicita sprijinul material al Austro-Ungariei și ocupa consulatul ei, aproape fără întrerupere, cu aplanarea certurilor provocate de lipsa lui de tact.

Precum se știe, în Orient se încrucișează cele mai variate tendințe ale statelor din afară. Eram aici în fața unei acțiuni pe care aș fi înțeles-o dacă ar fi fost pusă în scenă de mitropolitul din București; considerând însă scopul celui ce l-a trimis, persoana celui trimis și mijloacele folosite, treaba aceasta mi se părea greu de înțeles. Numai neștiința grosolană a stărilor din răsărit putea să primescă, împotriva interesului propriului stat, ca multe mii de suflete să fie hrănite cu spiritul românismului și ca, pe de altă parte, prin intervenția consulatului cezaro-craiesc în favoarea unei propagande complet lipsite de tact, insultătoare pentru biserica greco-orientală, să se creeze o turburare între Austria de o parte și majoritatea populației — Bulgarii și cu clerul lor — de altă parte! Ce-i păsa însă episcopului „romano-unit” din Oradea-Mare, că din această pricină, confratele său „schismatic”, arhiepiscopul Vidinului (actualmente primul Exarh al Bulgarilor) a uitat să facă consulului austro-ungar vizita de rigoare la numirea sa și că majoritatea celor mai distinși notabili „schismatici” ai orașului în acel timp se dădeau în lături de la ori ce legături cu consulul cezaro-craiesc! Lucru de înțeles: întâi biserica, apoi statul!

Și cum arăta misionarul pe care l-a trimis episcopul Pop Szilágyi să muncească în via Domnului? Un popă de cea mai neștiutoare speță, care cunoscând altă limbă decât cea valahă, nu era în stare să se înțeleagă nici cu propriul său consul fără ajutorul tâlmaciului, cu atât mai puțin cu autoritățile turce sau bulgare. Fiul său, tot atât de onorabil și care părea să-l ajute ca învățător, precum auzeam, fusese scos din slujbă fără voia sa pe mai multe luni. El aștepta în cazematele Vidinului să se pronunțe sentința în privința unei omucideri pe care o făptuise trăgând neîndemânatec mai multe focuri de pistol, întru preamărirea Domnului, cu prilejul sfințirii unui loc destinat ridicării unei biserici catolice!

Dela asemenea oameni nu se putea spera desigur o propagandă religioasă cu arme spirituale. Intrucât subtilitățile care au dus la schismă, îngăduințele pe care mai târziu Roma le-a făcut membrilor bisericii orientale numai pentru a-i aduce, cel puțin nominal, să recunoască primatul papei, rămăseseră de bună seamă necunoscutе domnilor Draxin tatăl și fiul; ei căutară să lucreze prin mijloace mai realiste, dar și prin aceasta, din pricina c'au depășit măsura, nu și-au ajuns deloc scopul. Era lesne să se promită celor ce se vor uni cu Roma, că vor fi scutiți de impozite, stola și alte dări. Când însă taxidarii ¹⁾ turci le încasară zeciuiala ca și în trecut, iar popa Draxin, care fusese trimis de prea onoratul episcop de Oradea-Mare aproape fără mijloace, începu să ia bani cu împrumut dela comunitățile rurale ale neofitilor, rândurile războțeaților se răriră din zi în zi și numărul lor scăzu repede dela mai multe mii la câteva sute; dar nici acest număr nu avea mult de rezistat contra propagandei rusești, dotate cu bogate mijloace de acțiune!

Intr'adevăr, banii care au fost trimiși mai târziu din Austro-Ungaria din mai multe părți, în urma plângerilor făcute de popa Draxin, ar fi putut ușor avea o mai bună întrebuințare decât cumpărarea neîndemânatecă a unui loc pentru ridicarea unei biserici, a cărei clădire însă guvernatorul Turc după aceea, sub cuvânt că dăunază apărării țării, a oprit-o.

Deslegarea acestei chestiuni, apoi a celeia a datoriilor făcute de misionar și neplătite și în fine omucidera făcută de fiul domnului popă Draxin —

1) Taxidarii = birnici, (not. ed.)

care era înfățișată de dușmani ca omucidere cu voință — au făcut ca consulul cezaro-crăiesc să-și piardă mult din timpul său prețios, pe care l-ar fi putut folosi în chip mai înțelept, pentru prosperarea negoțului austriac.

Vedem din păcate aci una din acele fapte în care, cu toate învățămintele, mai noi și mai vechi, ne arată cum se risipesc banii și puterea austriacă, de pomană, din pricina totalei necunoașteri a stărilor etnografice și religioase din Orient, și astfel în mod cu totul nefolositor, s'a lucrat numai și numai pentru Tarul Rusiei.

Istorisesc aci doar un fapt, fără să adaog sfaturi politice. Dorese numai să amintesc aci oamenilor de stat, care lucrează cu mijloace calice și tipicare ale școalei vechi, opinia pe care am mărturisit-o în primul volum (pag. 143), că momentul de a lucra prin misiuni romano-catolice în regiunile Dunării de Jos, a trecut de mult.

În anul 1860, când oprirea poporului bulgar prin clerul grec, care-i era străin din punct de vedere național, depășind orice natură, a dus la o profundă opoziție împotriva patriarhului constantinopolitan: în acel moment o acțiune comună a Austriei, Franței și Italiei, cu mijloace corespunzătoare importanței scopului, ar fi putut probabil obține rezultate, care ar fi stânjenit serios activitatea politică a Rusiei în regiunile Dunării de Jos. Conducătorii statului austriac erau însă atunci prea preocupați de litigiile italo-polono-germane, iar evenimentele anului 1866 au îndepărtat atenția lor și mai mult dela evenimentele din Orient și conflictul religios bulgaro-grec, după ce trecu prin mai multe faze, se termină prin recunoașterea exarhatului bulgar, fără ca numărul bulgarilor romano-uniți să fie crescut simțitor.

Sarcina de a spori artificial această infimă minoritate în dauna marei majorități, care face parte din biserica orientală, ar putea să fie lăsată fără regret în scama exclusivă a Romei, cu atât mai mult, cu cât în ultimele decenii de regim constituțional în toată Europa Centrală precum și în Austro-Ungaria, s'a maturizat principiul că statul nu este chemat să deslege atribuțiile unei biserici, oricare ar fi ea. Acest principiu ar trebui în consecință să-și găsească în fine aplicarea și la misiunile a la Draxin, atât de compromițătoare pentru Austro Ungaria. Toate părțile și mai ales statul nu ar avea de sigur decât de câștigat din această abținere, iar consulii austro-unguri nu vor vărsa nicio lacrimă în cazul când vor dispărea aceste certuri clericale care le-au dat atât de mult de lucru.

Dr. G. WEIGAND

ROMÂNII ȘI AROMÂNII
IN BULGARIA

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ DE

L. L.

*Dr. G. Weigand, Rumänen und Arumunen in Bulgarien,
in Dreizehnter Jahresbericht des Instituts für Romänisches
seminar zu Leipzig, 1900, cu 4 fotografii afară din text.*

Nr. 1 — Casă românească de țară, la Gârți (Vidin)

Nr. 2 — Familie de Români din Cutova (Vidin)

CĂLĂTORIE PRIN BULGARIA

DELA VIDIN LA SOFIA

de Dr. G. Weigand

I.

Aveam de mulți ani dorința de a cunoaște mai de aproape Bulgaria, deoarece o călătorie făcută cu trenul, la 1897, prin răsăritul țării, ca și vizita mea în ținutul Vidin, din 1898, despre care a n făcut comunicări în „Jahresbericht des Instituts für Rumänisches sprache zu Leipzig”, n’au făcut decât să-mi stârnească această dorință. Ceeace mă interesa mai ales era de a cunoaște țara și oamenii ; de a mă familiariza cu limba bulgară vorbită și apoi de a cerceta pe Românii așezați dealungul Dunării, ca și pe Aromânii cari trăiesc răspândiți în interiorul țării și la granița turcească, și, eventual, de a descoperi urma de așezări vechi. Majoritatea materialului găsit, privind pe Români și pe Aromâni ¹⁾, este cuprins în cele ce urmează, iar restul, privind linguistica referitoare la Daco-Români și Bulgari, va fi publicat cu altă ocazie.

Am părăsit orașul Leipzig la 1 August, în tovărășia elevului meu, Dl. Michov, din Târnovo (Bulgaria) și după un popas de 2 zile am ajuns în munții Tatrei, în satele românești din câmpiile Debreținului, pe care le-am vizitat pentru completarea studiilor mele privind dialectul daco-român. Am mers apoi cu trenul, și, descori, pe jos, prin ținutul Crișului Negru, după Brad, pe Crișul Alb, spre Deva pe Mureș, apoi la Hunedoara, Hațeg, Petroșani și am ajuns la granița românească, primit și găzduit pretutindeni de prieteni români. Drumul până la granița românească l-am făcut cu trăsura, de unde am coborât Valea Jiului prin trecătoarea Vulcan ajungând la mănăstirea Lainici, noaptea. Aci am fost nevoiți

---

1) Partea privitoare la Aromâni, nu se publică în această lucrare. (n. ed.)

—puținele odăi fiind ocupate—să dormim pe scândurile unui pridvor. Nici de mâncare n'am putut căpăta nimic, singura gustare ce ne-a oferit-o starețul fiind un ulciorul cu apă. Desigur, dacă vii pe jos, acoperit de praf și de sudoare, ca noi, adesea ți se poate întâmpla să fii luat drept vagabond și tratat ca atare. Pe la 5 dimineța am părăsit acest adăpost neprietenos.

Valea, oricât ar fi ea de frumoasă, cu timpul obosește pe drumet. Deaceia am fost bucuroși că am ajuns la Bumbești, așezat la ieșirea din trecătoare, unde am fost despăgubiți de masa ce ne-a lipsit în ajun, printr'un prânz bogat, oferit de fiii prof. Dumitrescu, bine cunoscut în România. Seara am poposit la Tg. Jiu, un orașel curat și plăcut și a doua zi scara am ajuns la Calafat. Pe la 11 noaptea — tocmai ne culcasem — când ne-am pomenit deșteptați din somn, prin bătăi în ușe, de un sergent, care a venit să ne poștească în mijlocul nopții la poliție. L-am rugat însă să revină a doua zi dimineța. La ora 6 sergentul a revenit și ne conduse la poliție unde comisarul, pe un ton răstit, ne reproșă că n'am executat ordinul ce ne transmisese prin sergent. Când însă acest „boier” se convinsese că nu eram periculoși și că putem chiar dovedi acest lucru prin scrisorile de recomandatie ce le avem din partea Ministerului, cam rușinat, ne-a lăsat să plecăm însă fără să-și ceară scuze. Un vaporas ne duse repede la Vidin. Așa dar, după un drum de 14 zile, foarte instructiv pentru tovarășul meu de drum, în ziua de 15 August am ajuns în Bulgaria. Prima zi a fost rezervată pentru odihnă și vizitarea orașului, care, dacă vii din Calafat, are o înfățișare orientală. Calafatul față de Vidin pare foarte modern, aproape elegant. La Vidin, pavajul este în parte îngrozitor; prăvăliile și atelierele se află pe jumătate sub cerul liber. Pe străzi mișună un furnicar de Bulgari, Turci, Români, Tigani și Albanezi. Totuși casele au o înfățișare europeană, pentru că orașul are trotuare și este luminat. Numai vechea cetate, cu populația ei curat turcească, s'a păstrat întreagă. În labirintul de ulicioare înguste, încadrate de ziduri înalte, ici colea descoperi o intrare care duce spre o cafenea sau spre o ospătărie de vară, unde, pe o masă schioapă și niște scaune la fel, se poate căpăta o cafea, un șerbet și chiar o bere indigenă, la prețuri modeste. După masa de seară luată la Hotelul Franz, unde am găsit un adăpost foarte bun, fiind recunoscuți de locuitori — veniră să mă vadă Prefectul, Primarul, avocații și profesorii din localitate. Dl. Kotabanoff a

fost cu mine foarte îndatoritor. El s'a oferit să ne conducă, a doua zi, cu trăsură, la Gârși un sătuleț unde se vorbește o limbă pestriță. Aci am studiat dialectele : bulgar și român. A doua zi, dl. Cabaciev, inspectorul regional școlar, mă însoți la Cumbair, Cherimbec, Șeif și Cutova, un sat pur românesc, unde am rămas 5 ore ca să fac studii. Mă interesau, mai mult chiar decât limba—portul, îmbrăcămintea, arhitectura caselor, viața, condițiile de trai, ca și situația culturală și politică a acestor Români. Cu prilejul vizitării mai multor case românești, în diferite sate, am putut să-mi dau seama că locuitorii se simțeau foarte bine în noua lor patrie, pe care o schimbaseră cu cea veche, abia acum 100 de ani. Aci pământul este bun și locuitorii au din belșug de toate. Casele lor atât în exterior cât în interior arată că locuitorii lor au o anumită bună stare. (Foto No. 1). Fiecare țăran este proprietar și toți se bucură de aceleași drepturi ca și Bulgarii. În școli se predă limba românească ; elevii însă învață cu plăcere și bulgărește, fiindcă au nevoie de această limbă. În părțile marginase ale regiunii lingvistice românești, cu sate în care se vorbesc mai multe limbi, limba românească se pierde, nu însă și în satele mari pur românești din regiunea lingvistică compact românească. Guvernul bulgar, nu face nimic pentru a grăbi procesul de asimilare, și aceasta este cel mai bun mijloc pentru a avea cetățeni mulțumiți. Timiditatea și umilința, care se vede adeseaori la țăranii români din Regat, în raporturile lor cu autoritățile, aici a fost înlocuită printr'o conștiință de sine îmbucurătoare. Ar fi cea mai mare prostie să credem că între țăranul român și cel bulgar ar exista diferențe de caracter congenitale, întemeiate pe diferența de rasă. Condiții sociale egale dau naștere la trăsături de caracter identice. Aceasta se poate observa lămurit la locuitorii dela Sud de Dunăre. În două trei generații aceștia au adoptat cu desăvârșire caracterul Bulgarilor, ca și unele semne exterioare, cum ar fi de pildă portul (Fotog. No. 2) care, cel puțin, la bărbați se deosebește foarte puțin ; numele de familie, felul de construcție al caselor, felul de muncă al pământului, gătitul bucatelor, etc., pe care le-au adoptat dela Bulgari și n'au nemerit-o prost. Dacă, în multe privințe, orașele românești sunt cu mult superioare celor bulgărești, chestiunea se prezintă invers în ceea ce privește satele — și aceasta nu este valabil numai pentru regiunea mai bogată așezată pe Dunăre, ci chiar și pentru satele bulgă-

rești dela munte — din Balcani — în comparație cu cele românești din Carpați. Acoperișuri de paie și stuf nu se mai găsesc, fiind toate fără excepție făcute din țiglă. Pereții sunt construiți din împletituri de nuiele, acoperite cu lut și de multeori văruite. Odăile de locuit deobiceiu sunt în număr de trei : o încăpere unde se găsește și care deobiceiu servește și de locuit ; o odaie de iarnă și una de vară. În afară de aceasta, în fața casei se mai află și un pridvor acoperit, sau o tindă după modul bulgăresc. Deasemenea, în casele țărănești de aici, se găsește și pivnița care la cele din România lipsește. Chiar dacă tipul bulgăresc la unii indivizi se poate diferenția de cel românesc, (care are fața ovală și corpul svelt, în comparație cu fața mai mult rotundă și forma corpului lată, mai greoaie, a bulgăroaicelor) această diferențiere totuși deobiceiu este atât de neînsemnată încât nici cel mai bun cunoscător nu poate distinge cărei naționalități comparativ aparține unul sau celălalt individ, cu atât mai mult, cu cât tipul brun al Românului, care contrastează atât de mult cu cel maghiar sau german, aici este tot atât de des întâlnit printre Bulgari ca și printre Români. Când este vorba însă de Aromâni, atunci nu ne putem înșela.

Aici, în Cutova, am întâlnit pe primul Aromân. Era un căldărar din Crușova, de lângă Monastir, al cărui tată era originar din Șipîșca, în Albania. Era atât de fericit să poată vorbi cu mine în dialectul său matern, încât nu s'a liniștit până ce nu m'a dus la dânsul spre a mă cinsti cu o cafea. Dela Cutova, m'am dus la Inova și la Smârdan, unde se află un monument românesc modest, ridicat în amintirea eroilor români căzuți în asaltul redutei din apropiere, (1877). Intrucât, pe celelalte sate le cunosteam din trecuta mea călătorie, iar satele românești se ivesc abia în josul Dunării, după Lom-Palanca, am putut părăsi ținutul călătorind cu diligența, timp de 8 ore, pe un drum nu tocmai bun, până la Belogradcic care este așezat pe coasta muntelui, într'o poziție minunată. După ce am terminat aci studiile mele dialectale, a doua zi am coborât printr'un defileu de stânci conglomerat, foarte pitorești, care îți amintesc de ținutul Calabaca, din Tesalia, cu mănăstirile lui (Meteoriiți). Apoi m'am îndreptat spre Răsărit, spre satul Dolni-Lom, unde am poposit pentru masa de amiază. De aci încolo drumul era atât de prost încât numai puteam călători spre Prevala, până unde închiriasem trăsura. De aci am coborât — intrucât era de vreme — mer-

gând pe jos, spre valea înverzită Ogost. Nu plouase de trei luni. În Ungaria și în România era secetă. Lângă Debrețin, țăranii araseră câmpul fără să fi ridicat recolta. Aici însă țăranii printr'o înțeleaptă întrebuintare a apelor pâraelor de munte, au izbutit să mențină ținutul într'o stare de umiditate. În grădinărie, Turcii au fost dascălii Bulgarilor, dar aceștia din urmă, nu numai că i-au ajuns pe Turci, dar i-au și întrecut. Peste tot se văd canale de irigație cu apă curgătoare și acolo unde apa nu se poate aduce prin căderi naturale, oamenii se ajută cu puturi construite foarte primitiv, făcute de mâna lor, care, totuși, corespund scopului și sunt puse în mișcare cu ajutorul unui măgar, unei vaci sau unui cal.

Am luat hotărârea să înopțăm la Mitrofti. Hanul nu avea decât o încăpere cu două paturi, și aceasta ocupată de un preot bătrân. Kmet-ul²⁾, căruia i-am arătat scrisoarea de recomandatie din partea Ministerului rugă pe bătrân să doarmă o noapte, pe jos, în crâșmă. Binevoitor el primi spunând că noi ca drumeti avem mai mare nevoie de odihnă, decât dânsul om bătrân, care jumătate din noapte tot ș'o petrece în rugăciune. Noi am primit cu mulțumire, dar de somn nu putea fi vorbă — deși eram frânți de oboseală — din pricina insectelor târătoare și săritoare.

În ceea ce privește murdăria și insectele, hanurile din Bulgaria sunt la fel cu cele din România și nu cred ca vreuna din aceste țări să fie, în această privință, mai înaintată decât cealaltă. În schimb în casele locuitorilor din orașe se observă dorința de curățenie și de înfrumusețare a căminului. A doua zi de dimineată când ne-am sculat, la ora 5, hangiul, la plecare, n'a vrut să primească plată pentru odaie, iar la ieșirea din sat un țăran care era în pragul casei, pe motivul că suntem „drumeti“, ne-a oferit câte un rachiu. După ce, mulțumindu-i, am refuzat cinstea, el ne-a oferit, de astădată, ca să le mâncăm pe drum, niște pere la fel cu renglotele, de o formă cum nu văzusem până atunci.

Primul popos l-am făcut pentru a studia dialectul din Cerofti. La ora prânzului am poposit lângă o moară unde ne-am scaldat și ne-am astâmpărat foamea cu o găină pe care o luasem cu noi din ajun. În aceeași zi, eram în 20 August — am ajuns

2) Kmet = primar (not. ed.)

la Jirofti, unde, spre norocul nostru, am găsit o căruță care până seara ne-a dus la Bercovița, un orașel așezat la poalele Balcanului împădurit. Chiar dacă găzduirea la hotelul „Balcan” nu era prea bună, totuși aveam unde să ne rezemăm capul și am găsit mâncare din belșug. Populația orașelului este bulgărească și turcească, sunt însă și câțiva Armeni și Evrei spanioli și chiar 5 familii de Aromâni stabiliți de curând. Am avut astfel prilejul de a nota denumirile aromâne pentru războiul de țesut. Aceste denumiri însă sunt foarte mult amestecate și cu denumiri luate de la Bulgari.

De aici încolo n'am mai urmat drumul care peste trecătoarea din munții Balcani duce la Sofia, ci ne-am îndreptat tot spre Vârșet, o localitate balneară renumită în Bulgaria, cu două izvoare termale de 36 și 39°, cari se zice că ar fi foarte bune împotriva reumatismului. Am călătorit într'acolo dela 4 la 8 după amiază și cum am ajuns am dat peste o mulțime atât de mare încât cu multă greutate am putut găsi un adăpost: o odaie mizeră de 2,5 mp. lungime și 2 m. lățime, fără nici un confort, nici măcar un lighean, așa încât trebuia să ne spălăm în pârâul din apropiere, și să plătim pentru această maghernită 2 franci! Puținele case, primitive, care se intitulează „Hotel” erau atât de înțesate cu vizitatori, încât îți dădeau impresia unor faguri de albine. Este de neînțeles cum puteau rezista oamenii săptămâni întregi, într'o asemenea strâmtoare. Nu există grădini publice sau locuri de plimbare. Nimic asemănător. Cărciumile și cafenelele sunt atât de rudimentar construite încât nimeni nu poate sta înăuntru pe timp de ploaie. Sunt făcute numai pentru vară. Mâncarea este în general foarte estină, ca pretutindeni în Bulgaria. O mâncare cu carne costă 20 stotini³⁾ (16 Pf.) o supă 10 st: ½ litru de vin 20 st. Seara am făcut câte o baie pentru care am plătit câte 20 st., iar pentru un cearceaf am mai plătit câte 20 st. De obicei însă oamenii vin cu cearceaful de acasă. Bulgarii sunt foarte nepretențioși, înainte de toate totul trebue să fie ieftin. Ei nu au boicri, deci n'au în stațiunile balneare nici lux, și poporul, adică țaranii, alături de meșteșugari și de funcționari, este reprezentat în număr mare. Ce deosebire — ca dela cer la pământ — față cu o stațiune balneară românească, cum ar fi Slă-

3) 1 stotnică = 1 centimă (not. ed.)

nicul Moldovei, care, deși e situat, izolat, într'o vale a Carpaților, are palasuri, vile cochete, promenade îngrijite și, bineînțeles, precuți corespunzătoare.

A doua zi era încă întuneric, când am fost deșteptați din somn de un clopotel însoțit de strigătul: „Banja za mâje“⁴⁾. Aceasta deoarece rândul la fiecare două ore se schimbă în sensul că bărbații și femeile fac baie alternativ. Bărbații încep dela 4 dimineața, căci fiind numai două cabine, altfel n'ar putea să vină la rând toată lumea. La 6 dimineața, în tovărășia unui Evreu spaniol, am pornit spre Vrața, unde am ajuns în timpul prânzului. Aci am luat masa la hotel „Europa“, după care am plecat spre Mezdra. Tânărul meu tovarăș de drum, luă trenul de noapte spre Târnovo pentru a se recreia de oboscala celor trei săptămâni de călătorie, care îl obosiseră, cu atât mai mult cu cât își stricase stomacul. Eu am mai rămas la Mezdra încă o zi și am stat la han-giul aromân, Arghir Dubo, din Gobeș (un al doilea Aromân ține un han la gară). Aci am strâns informații asupra Aromânilor și Românilor și am făcut studii de dialect aromân și bulgar și după aceea am plecat cu trenul trecând prin pitoreștile defileuri ale Iskerului spre Sofia unde am rămas până la 30 August, ocupându-mă în mod special cu studii lingvistice și etnografice. Nu este nevoie să menționez că aci am fost primit foarte prietenos și am avut sprijinul reprezentantului german, Freiherr von Falkenhausen, precum și a consulului român, Dl. Mișu. Deasemeni am avut bucuria de a cunoaște personal pe profesorul Șișmanov, acum, Ministru al Instrucțiunii Publice în Bulgaria, precum și pe Dl. Miletici.

4) Baie pentru bărbați (not. ed.)

II.

RĂSPÂNDIREA DACO-ROMANILOR ÎN BULGARIA

În timpul când în buletinul VII pag. 12 și urm. și în buletinul VIII pag. 252 și urm. scriam asupra populației bulgărești, cunoșteam numai comunele ținutului Vidin, pe când în ceea ce privește satele așezate dealungul Dunării, îmi culesesem informațiile pe malul românesc opus, care, din această cauză, bine înțelese, erau necomplete și neprecise. Întrucât, între timp, am vizitat și aceste sate, am cunoscut locuitorii lor, și, în afară de aceasta, am avut la dispoziție și rezultatele recensământului din 1900, acum am puțința de-a face o recapitulare mai completă decât atunci : Din „Résultats du recensement de la population“, am utilizat partea III-a, districtul Vidin, partea IV-a districtul Vrața, și partea VII-a, districtul Plevna, în care este vorba, în primul rând, de plășile : Vidin, Kula, Rahova și Nicopol, deoarece acolo se găsește o populație rurală românească numeroasă. În districtul Vrața populația românească pătrunde, deși sub forma de mici colonii, în satele bulgărești până departe spre Sud, în imediata apropiere de orașul Vrața, deci nu este chiar așa de nejustificat ținutul românesc ce se află indicat pe harta lui Lejean, cu toate că numărul Românilor, în comunele Liliace, Marmoren și Vâlbeșnița, este destul de mic. Este interesant faptul că în Marmoren și Liliace s'au întâlnit coloniști veniți de la Nord, cu Aromâni, veniți din Sud. Cât de mare a fost, în ultimul timp, imigrarea românească se poate vedea din faptul că din totalul de 86.000 ⁵⁾ Români,

---

5) D. Consul Mișu din Sofia a fost atât de binevoitor să însărcineze pe cineva să culcagă pentru mine datele de mai sus. Dătoresc amabilității domnului ministru Șismanof statistica cu privire la Plevna și Vrața, iar cea a Vidinului, prefectului respectiv.

11.708 sunt născuți în România, din care însă numai 1.409 sunt cetățeni români. În ultimul timp imigrația română, care a fost stimulată prin acordarea de pământ, a devenit, pentru Bulgari, ceva mai incomodă, deaceia au început să-i pună piedici.

Românii cari locuiesc la țară, bine înțeles, sunt agricultori care în noua lor patrie, se simt destul de bine. Nu e de mirare. Starea lor materială, de cele mai multe ori, în comparație cu condițiile apăsătoare în cari erau obligați să trăiască în România, este de cele mai multe ori bună. Casele frumoase și curțile mari lasă să se întrevadă o anumită bună stare. Desigur că mai sunt destule bordeie ⁶⁾, atât la Români, cât și la Bulgari, ca d. p. în satul bulgăresc Lukovit, pe Isker, unde trei pătrimi din case sunt bordeie dar ele nu sunt locuințe așa de proaste, cum ne-am putea închipui. În tot cazul ele nu sunt o dovadă de sărăcie. Felul de viață, moravurile, obiceiurile și religia la ambele popoare sunt identice : la aceasta se mai adaugă identitatea de spirit de care sunt dominate cele două limbi, precum și marele număr de cuvinte comune, așa că nu trebuie să ne mirăm dacă în comunele cu populație mixtă, Românii învață ușor limba bulgară și încetul cu încetul, se asimilează. Numai acolo unde Românii formează o majoritate mare, sau unde locuiesc în massă omogenă, cum ar fi d. p. în jud. Vidin, ei își păstrează limba. La Români preocupări naționale n'am putut observa, cum, de altfel, nu era de așteptat din partea unei populații rurale, a cărei unică preocupare este îndreptată spre împlinirea nevoilor ei materiale. Plângeri despre nedreptăți din partea administrației sau samavolniciei din partea funcționarilor de stat, nu mi-au fost aduse la cunoștință, deși am pus deadreptul întrebări în acest sens. Din amândouă părțile oamenii sunt mulțumiți.

Epoca imigrației este — după cum am arătat — în unele localități, foarte diferită. Imigrația a început în secolul XVIII ⁷⁾, (făcând abstracție de cazuri izolate din secolele trecute) ; ea a devenit foarte puternică după introducerea Regulamentului Organic, deci pe la 1830, și de atunci durează fără întrerupere, așa încât nu există județ în care să nu fie coloniști români. Cea mai

6) Bordeie sunt niște colibe îngropate în pământ, despre care am vorbit în *Globus*, vol. 78, pag. 119 ; tot acolo se găsesc și ilustrațiile respective.

7) Cf. *Jireček Fürstentum Bulgarien*, p. 116.

puternică imigrație ne-o dă Vidinul (40.000 s.), Vrața 13.000 s.), Plevna (10.000 c.) și bine înțeles cea mai slabă este în județele de la Sud de Balcani, unde dimpotrivă mai bine reprezentați sunt Aromânii.

Urmează coloniile românești după județe (ocrâg), după plăși (ocolia), în ordine alfabetică. Scrisul cu litere latine este cel obișnuit numai pentru *k*, *a* am întrebuințat pe *ă*, iar pentru *k* am întrebuințat pe *ca*, luându-mă după ortografia românească

I. JUDEȚUL VIDIN

a) *Plasa Vidin*

Vidinul din cei 15.791 locuitori are 9421 Bulgari, 2.184 Turci, 1.780 Evrei, 958 Români, 765 Tigani, peste 100 Germani și alții. În zilele de târg sunt o mulțime de Români în oraș.

Balevo vezi mai jos Breagovo.

Breagovo sau Balevo. comună mare înstărită. 30 km. la Nord-Vest de Vidin pe Timoc, cu 4.503 Români și 161 Bulgari, din cari jumătate folosesc în casă limba românească.

Deleina, comună românească, 20 km. Vest de Vidin, cu 654 locuitori.

Florentin, sat românesc înstărit, cu 747 locuitori, aparține comunei Negovanofți.

Gânzovo, comună românească, 15 km. Nord-Vest de Vidin, cu 1.770 locuitori.

Gărci, comună, 10 km. Vest de Vidin, cu 2.053 locuitori Bulgari și 240 Români, cari tind spre bulgarizare.

Gomotar sau Gomotarți, comună românească, 12 km. Nord de Vidin pe Dunăre, cu 1.400 locuitori.

Halvagi sat românesc cu 666 locuitori, Sud-Vest de comuna Ciungrus, care la rândul ei se găsește la 10 km. de Vidin.

Iasen, sat românesc 648 locuitori ținând de Negovanofți.

Kalenik, sat românesc cu 603 locuitori, ținând de comuna Gărci.

Kapitanofți, comună românească foarte aproape de Vidin cu 1.244 locuitori.

Kirim-bei, comună românească în fața Porților dela Vidin, cu 1.687 locuitori.

Koilovo, sat românesc cu 697 locuitori ținând de comuna Rakitița pe Timoc având păduri și vii.

Kosava, comună românească la 15 km. Nord-Est de Vidin pe Dunăre, cu 946 locuitori.

Kosovo, sat românesc la 5 km. Nord de Deleina, de care și ține, cu 629 locuitori.

Coșava, comună românească la 15 Km. Nord-Est de Vidin pe Dunăre, cu 946 locuitori.

Kutovo, comună înstărită românească la 10 km. Vest de Vidin, în apropierea Dunării cu 1.051 locuitori.

Molalia, sat românesc cu 641 locuitori aparținând comunei Gărci.

Negovanofți, comună românească cu 1.050 locuitori. la 10 km. Nord de Vidin.

Novo-Selo, districtul Vidin, situat pe Dunăre, are o populație mixtă, al cărui nucleu este format din Sârbi imigrați, la care s'au adăugat Bulgari din diverse regiuni ca și Români : s'a dezvoltat acolo un dialect slav foarte curios cu caracter românesc, însă caracterul de bază a rămas totuși sârbesc nu bulgăresc, după cum am putut să mă conving la Vidin. Statistica indică 3.675 Bulgari și 19 Români, însă după informațiile mele ar trebui să fie mai mulți.

Rakitița, comună mixtă în apropiere de Timoc, la Sud de Breagovo, cu 914 locuitori Români și 201 Bulgari.

Racovița, sat românesc între Breagovo și Vârf, cu 394 locuitori.

Slanotâm, sat românesc cu 799 locuitori ținând de comuna Kutovo.

Șef, sat românesc cu 739 locuitori ținând de comuna Kutovo.

Tianofți, sat românesc cu 381 locuitori ținând de comuna Gănzovo.

Vârf, comună frumoasă românească pe Dunăre la 20 km. Nord-Vest de Vidin, cu 1.976 locuitori.

b) *Plasa Kula*

Boriloveț, sat românesc la 31 km. Vest de Vidin, cu 611 locuitori ținând de comuna Sisenci.

Boșniak, sat românesc cu 253 locuitori. aparține comunei Car-Petrovo.

Cernomaşniţa, comună românească cu 707 locuitori pe Timoc, 26 km. Vest de Vidin.

Funden, vezi Rabrovo.

Golemi-Jasenovet, sat românesc cu 1.070 locuitori aparţinând comunei Şipcovo.

Gradskof, comună românească cu 1.370 locuitori pe Timoc exact la 40 km. Vest de Vidin.

Halovo, comună românească la 6 km Sud de Gradskof, în apropierea Timocului, cu 1.266 locuitori ; este cea mai sudică comună românească din districtul Vidin.

Mali-Jasnovet, sat românesc cu 826 locuitori aparţinând comunei Şipcovo.

Perilovet, sat românesc 27 km. Vest de Vidin, cu 478 locuitori, aparţinând comunei Şişenţi.

Rabrovo, comună românească 25 km. Vest de Vidin, cu 1.687 locuitori ; de aceasta aparţine şi sătuleţul Funden cu 113 locuitori Români.

Şipkovo, comună românească 31 km. Vest de Vidin cu 1.105 locuitori.

Topolovet, sat românesc cu 664 locuitori aparţinând comunei Tar-Petrovo.

Zlokukia, sat românesc la Timoc cu 769 locuitori aparţinând comunei Cernomaşniţa.

c) *Plasa Lom*

Lom Palanka, are printre locuitorii săi, în număr de 10.115 loc şi numai 95 de Români, majoritatea fiind formată din 7.926 Bulgari, afară de aceasta 1.200 Turci, 373 Evrei, 289 Tigani şi așa mai departe. Elementul românesc este în regresie. În Ursoaia, care după nume este o dovadă a originii româneşti, Românii au fost îsgoniţi de către Tătari şi aceştia de către Bulgari ; se numără astăzi numai 52 Români, (alături de 569 Bulgari) cari îşi pierd limba maternă. În susul văii Cibărtale, se mai găsesc mici minorităţi româneşti, de p. la Dălgodealţi, Progorealet.

Cibăr-Palanca depe Dunăre are în cartierul Cibăr-Varoş 963 Români (99 Bulgari) ; în Dolni-Cibăr sunt 445 Turci (48 Bulgari).

Ciucian, 18 km. Vest de Lom aparţinând comunei Cibăr este un sat pur românesc cu 364 locuitori. Aici începe iarăşi, după spa-

Nr. 3 — Țărancă din Grădiștea

Nr. 4 — Pădurence

țiul dela Vidin, un șir de sate românești, în josul Dunării, care ține până la Nicopole.

Kalugher-Mahala, sat mixt aparținând comunei Cibăr, 7 km. Sud de Cibăr, 883 Români și 113 Bulgari.

Kule-Mahala, sat românesc aparținând comunei Cibăr, 5 km. Sud de Cibăr, cu 920 locuitori.

Vasilofți, comună mixtă la Lom, în districtul Lom, numără printre 3.431 locuitori numai 104 Români. Satul numit Vlașca Mahala nu are deloc Români, unii sunt în Dondukof (Tatar-Mahala).

Orașul Belogradcik, are printre 2.078 locuitori 45 Români.

Orașul Akciar, 20 km. Sud de Vidin pe Dunăre are o populație de 1.937 Bulgari, 408 Turci, 218 Tigani, 59 Români.

II. JUDEȚUL VRATA

a) *Plasa Rahova*

Rahova (recte Oreahovo) numără între cei 5.550 locuitori aproximativ 700 Români, ceilalți sunt în majoritate Bulgari, toți imigranți din timpul Turcilor, în special din districtul Teteven. Pe lângă 950 case, se numără 50 bordeie, dar altfel orașul are un aspect modern. Situația acestuia pe malul abrupt și mobil al Dunării, fără legături suficiente cu restul țării, este nefavorabil pentru prosperitatea comerțului și a comunicațiilor.

Beșlli, comună românească, 40 km. dela Rahova, în josul Dunării, cu 1.100 locuitori. Cu toate că satul are 2 învățători, mara masă este analfabetă.

Butan, comună mixtă pe Ogost, 22 km. Sud-Vest de Rahova cu 1.270 Bulgari și 1.000 Români.

Glojene, comună mixtă, 15 km. Sud-Est de Rahova, pe fluviul Ogost cu 1.717 locuitori, printre cari circa 450 Români.

Kozlodui, comună românească mixtă, pe Dunăre, 20 km. Est de Rahova, cu 3.930 locuitori, printre cari circa 2.800 Români. Sunt 17 cârciumi și mulți locuitori, în special dintre Români, ar fi ruinați de betie. În medie revin 80 dekar ⁸⁾ de pământ de cap de țăran, unii au însă 400—600 dekar ⁹⁾.

⁸⁾ Pentru plasa Rahova mi-a fost utilă monografia de Ikonof și Georgieff: Pătovoditel na orchovskata ocolia (Itinerarul plășii Rahova), Silistra 1904.

⁹⁾ Un dekar = cu 1000 m. p. (not. ed.)

Harleț, 11 km. la Sud-Vest de Rahova, comună românească, cu 1.255 locuitori, dintre cari numai 300 știu să citească și să scrie.

Krușovene, comună mixtă, având majoritatea populației de origine românească, în câmpia Iskerului, 35 km. Est de Rahova, cu 2.632 locuitori, din cari 1.800 sunt Români.

Leaskoveț, sat românesc 5 km. Sud-Est de Rahova cu 612 locuitori printre cari și un număr venit de curând.

Ostrof, comună mixtă, 18 km. la Est de Rahova, pe Dunăre, cu 1.952 de locuitori, printre cari 500 cari sunt vechii locuitori, pe când Bulgarii au venit mai târziu din regiunea Vrața și Bela-Slatina ; aceștia din urmă formează marea majoritate.

Sărbenița, comună mixtă, 20 km. Sud-Vest de Rahova în valea Ogost cu 2.200 de locuitori, din cari 1.500 Români.

Vadin, comună românească care se compunea din Dolni-Vadin (Vidinu-Vechiu), localitatea mai veche, de unde mulți locuitori s'au așezat mai departe, mai sus de Gorni-Vadin (Vadinu-Nou) deoarece râpa nisipoasă pe care era așezat satul se surpa din ce în ce mai mult. În timpuri mai vechi, comuna se afla pe locul numit astăzi Seliște, unde pe vremuri era satul Grajdipod. Parte din locuitori s'au refugiat, din cauza prigonirilor turcești, pe malul opus al Dunării, în România, unde și-au păstrat vechiul nume de Grajdipod. Acest exemplu ilustrează ce schimb continuu a avut loc. Populația din Vadin are 2.075 suflete.

b) *Plasa Vratza*

Vărbeșnița, 10 km. la Est de Vrața, 987 Bulgari, 35 Români. Acesta este satul așezat cel mai la Sud, în care trăește o populație rurală românească. Probabil că și la Vlașco. în apropiere de Mezdra, situat și mai la Sud, a avut pe vremuri populație românească, dar astăzi nu mai găsim urme de asemenea așezări.

Mramoren, 15 km. Nord-Est de Vrața. 707 Bulgari, 138 Români, 13 Aromâni. Această localitate este indicată ca românească pe harta lui Lejean (1861), deasemenea și celelalte localități din districtul Vrața sunt însemnate ca regiune valahă ; probabil că numărul Românilor a fost pe la mijlocul secolului trecut în aceea

regiune mult mai mare față de astăzi, când a dispărut aproape complet.

Liliace, 15 km. Nord de Vrața 1.151 Bulgari, 159 Români, 13 Aromâni.

Vărbița, plasa Beala-Slatina, 16 km. Sud-Est de județul Vrața. 963 Bulgari, 75 Români.

Gabare, plasa Beala-Slatina, 17 km. Sud de districtul Vrața, 1.653 Bulgari, 60 Români.

III. JUDEȚUL PLEVNA

Plasa Nicopole

Cercelan, comună românească la Dunăre, 24 km. Vest de Nicopole, cu 751 locuitori.

Cercovița, sat românesc 5 km. Sud-Vest de Nicopole cu 331 locuitori.

Debovo, sat mixt 15 km. Sud de Nicopole, pe Osam, 598 Români, 452 Tătari, 203 Bulgari.

Ermenlui, sat românesc 7 km. Sud de Nicopole cu 329 locuitori.

Gaureni, comună românească pe malul drept al Vidului, 6 km. distanță de gurile acestuia, județul Nicopole, 1.946 Români.

Ghighen, mare și frumoasă comună românească la 32 km. Vest de Nicopole, la 7 km. departe de malul Dunării, este situată la sfârșitul câmpiei de multe ori inundată, totuși un dig făcut încă de Romani cu multe movile (moghilă), situat în spate apără regiunea de inundații, 1.880 Bulgari, 715 Români (100 Turci, 145 Țigani).

Ghighen-Mahala are 373 Bulgari, 452 Români.

Gulenți, pe malul stâng al Vidului, la 6 km. de gurile de revărsare, 1.091 Români (605 Bulgari, 96 Turci).

Kopriva, comună mixtă, cuprinzând și Kreta, 20 km. Sud-Vest de Nicopole, cu 1600 locuitori printre cari se află 274 Români.

Măgura, sat românesc la Dunăre 28 km. Vest de Nicopole, cu 952 locuitori aparținând comunei Cercelan.

Mărtvița e singurul sat cu populație românească în districtul Plevna, la o depărtare de 20 Km. de gura Vidului și numai la

15 Km. de Plevna, numără 595 Bulgari, 406 Români, și 176 Slovaci.

Somovid, la gura Vidului, la 10 Km. Vest de Nicopolc, pe malul Dunării, sat românesc cu 1000 locuitori, care după cât se spune ar fi trecut Dunărea acum 200 ani.

Șămlievo, la gura Vidului în apropiere de Somovid, sat mixt cu 479 Români și 354 Bulgari.

Șeikovo (Siiakovo) sat mixt, 18 Km. Sud Vest de Nicopole, în apropierea Vidului, cu 236 Români, 71 Bulgari ținând de comuna Găureni.

G. VÂLSAN

ROMÂNII
DIN
BULGARIA ȘI SERBIA

G. Vâlsan, Românii din Bulgaria și Serbia, publicat
în „România și Popoarele Balcanice”, în colaborare
cu V. Arion și alții. București, 1913.

ROMÂNII DIN BULGARIA ȘI SERBIA

(AȘEZARE, VECHIME, NUMĂR, FIZIONOMIE STARE
ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ).

de G. VALSAN

Insemnatele evenimente din Balcani au fost, din punct de vedere național, un fericit prilej de a se aduce la cunoștința celor mulți elementul românesc din Bulgaria și Serbia, — element până acum ignorat nu numai de publicul mare, ci chiar de o parte a păturei culte românești. Foarte mulți cititori de ziare au fost mirați citind telegrame care vesteau că Sârbii au pus în fruntea focului din Balcani regimentele românești din Craina, Pojarevaț, Timoc și că la Șiștov, în Bulgaria, preotul, dând binecuvântarea trupelor care plecau spre război, s'a rugat pentru Regele Carol și a vorbit aducând elogiul vitejiei Românilor din care se compune majoritatea garnizoanei Șiștov. Tot acolo colonelul, care trebuia să ducă în grabă prima hrană pentru tunurile turcești, a declarat că e mândru că are sub comanda sa ostași Români, pe care i-a admirat și în războiul cu Serbia (1886), „când soldații de origină românească au luptat cu multă vitejie”.

Zvonul despre această populație românească nu s'a răspândit numai în țara noastră. Ziarele străine, comentând atitudinea actuală a României, încep a pomeni de Români din Bulgaria și Serbia. Avându-i în vedere, „Deutsches Volksblatt” scoate concluzii destul de îndrăznețe :

„Alianța balcanică face război pentru un principiu național, spre a desrobi popoarele balcanice. Inșă, în Bulgaria locuiesc 80 de mii de Români, în Serbia 100 de mii. Ar fi dar drept și nimerit a-i alipi pe aceștia de România”.

Nu e gândul meu să discut dreptatea sau nedreptatea unei

astfel de concluziuni. Cred însă că, dacă astfel de lucruri se pun în discuție, ele trebuie puse cu toată preciziunea posibilă de date și de informațiuni. Din această convingere a rezultat memoriul de față. El se întemeiază fie pe observațiuni proprii, adunate în călătoriile la Români din Serbia și Bulgaria ¹⁾, fie pe literatura serioasă asupra acestei chestiuni.

Românii din Bulgaria se întind în grup foarte compact pe malul Dunării, între orașul Vidin ²⁾ și râul Timoc, fiind astfel în continuare cu Românii din Serbia. Această bucată de pământ, cu adevărat românească în privința populației, cuprinde 36 sate curat românești. O altă fâșie de populație românească începe pe malul Dunării dela Rahova și ține până spre Șiștov (adică dela gura Jiului până la Zimnicea), iar dela Turtucaia, oraș cu mulți Români (în fața căruia se varsă Argeșul) începe alt ținut românesc, care cuprinzând Silistra se întinde și până la hotarul Dobrogei, formând astfel o fâșie continuă cu Români. În afară de aceste grupări compacte, mai există, sau pe malul Dunării ca la Lom-Palanca, sau risipite în interiorul Bulgariei ca la Plevna și în jurul Vraței, alte multe puncte de populație românească.

În total sunt în Bulgaria, numărând numai satele descrise de profesorul Weigand ³⁾, 91 comune în care locuiesc Români, iar între acestea, 45 comune au numai populație românească. Aci nu sunt trecuți însă, Aromânii care în vreo 30 comune trăiesc în minoritate lângă Bulgari, iar în munții Rodope au pe înălțimi 12 sate, între care unul Băkiță cu 1.000 locuitori ⁴⁾.

Înainte existau și mai multe localități cu Români, și în această privință marci învățați Jirecek ⁵⁾ afirmă hotărât că „elementul românesc a fost în Bulgaria cu mult mai puternic și că o mulțime de Români s'au slavizat de multă vreme”.

Un document geografic destul de recent avem și în harta lui Lejean (lucrată în 1857), care între apele Ogost și Vid înseamnă o mare pată de Români veniți, după spusa autorului, în vremea Regulamentului Organic. În această hartă sunt arătate ca românești satele : Ogodeni, Peștenii mari și mici, Cireni,

1) Aceste călătorii făcute împreună cu colegul G. Giuglea, din inițiativa noastră proprie, au avut scop științific — geografic, etnografic și lingvistic.

2) Sau Diu, cum îi zic Românii care încă mențin o numire străveche.

3) G. Weigand : Die Aromunen

4) G. Weigand, *passim*.

5) C. Jirecek, *Das Fürstentum Bulgarien*, Wien 1891, pag. 123.

Tudorițeni, Brușieni, Cremenii, etc., care după numire se cunosc că sunt românești. Românii de aci, pe care Jirecek îi credea numai păstori macedoneni veniți pentru iernat, sunt atestați din nou ca statornici de Weigand, care îi găsește încă în cinci sate ale acestui ținut.

Însă ținutul cel mai întins, care pare a fi fost odată puternic populat cu Români, este cel din jurul actualei capitale bulgărești, Sofia. Pe o întindere cât a Dobrogei sunt presărate numiri vechi românești (Murgaș, Văcărel, etc.). Studiindu-le, profesorul Weigand ajunge la încheierea că aci a fost o populație românească între secolul X și XV, populație care nu era macedo-română, ci mai curând din grupul carpatic ⁶⁾.

Față de această vechime, așezările românești de lângă Dunăre se pot numi noi, cu toate că nu sunt prea noi. Profesorul Iorga găsește pe la 1600 Români în jurul Cernavodei și dacă avem în vedere că acelaș Bărăgan se întinde în fața malului drept al Dunării până la Turtucaia, putem bănuia că populație românească a putut trece de mult și în împrejurimile Silistrei, unde de altminteri era vad mai însemnat decât la Cernavodă ⁷⁾. Cu această presupunere coincide faptul că în satul Vaidomir lângă Silistra există tradiția că Românii sunt veniți de peste două sute de ani ⁸⁾. Aceiași tradiție de peste o vechime de 200 de ani există în satul Samovid de lângă Nicopol ⁹⁾.

Pricina trecerii peste Dunăre a populației românești probabil n'a fost numai una. Desigur că și în Dobrogea au venit să populeze malul bulgăresc mulți păstori cari rătăceau cu oile în stepele noastre. În această privință e caracteristic faptul că fășile de populație românească în Bulgaria coincid cu regiunile unde stepa e mai puternic dezvoltată în România.

Însă pricina cea mare a acestei mutări în altă țară a fost regimul de stoarcere la care era supusă țărănimea în epoca fanariotică și în vremea Regulamentului Organic. Bolintineanu în 1848, trecând pe Dunăre ca prizonier turc, e întâmpinat, unde șaica lui trăgea la mal bulgăresc, de blestemele mulțimii româ-

6) Weigand, op. cit., pag. 47—50.

7) N. Iorga, *Geschichte des rum. Volkes* 1905, pag. 239.

8) Weigand, op. cit. pag. 91.

9) Id., pag. 38.

nești venite în marginea apei la vestea că trec pe Dunăre boeri români ¹⁰⁾.

În privința numărului, acești Români din Bulgaria sunt socotiți la 1857, de Lejean la 40.000. Numărătoarea din 1881 îi dă 49.070. Cifra nu e exactă și e suspectată și de Jirecek ¹¹⁾ care dă cazuri concrete de unde se vede cum numărătoarea trece la alte rubrici populația românească. În ultimul timp statistica bulgărească, pusă pe baze științifice serioase, s'a apropiat de rezultate mult mai admisibile. Astfel recensământul din 1887, publicat în 1903 ¹²⁾, dă 71.699 Români, iar într'o lucrare recentă a profesorului Ichirkof ¹³⁾ sunt amintiți după socotelile din 1905, 88.109 locuitori bulgari „care vorbesc românește”, iar Români macedoneni 1738, deci un total de circa 90.000 Români mărturisiti de însăși statisticele bulgărești (în 1905). Urmând strict datele bulgărești și adaugând creșterile cuvenite populațiunei românești, urmează că în Bulgaria, înainte de războiul actual, se aflau în afară de Aromâni, vreo 95.000 Români.

Se știe însă că într'un stat național o cercetare statistică, oricât de serioasă, făcută de autorități, va fi întotdeauna defavorabilă elementelor de naționalitate străină. Se știe deasemenea că populațiunea străină, mai ales când e într'o stare primitivă de cultură, din teama sau din speranța unor foloase, își tăgăduiește naționalitatea, declarându-se ca făcând parte din neamul stăpânilor ¹⁴⁾. Desigur Aromânii nu se poate să fi fost în 1905 numai 1.738. În aceeași vreme Weigand găsește numai păstori Aromâni vre-o 3.000. Afară de aceștia Macedo-Românii alcătuiesc o colonie destul de frumoasă la Sofia (vre-o 2.000 după Weigand, declarați însă 739). Ei sunt risipiți prin toată Bulgaria de sud ca hangii, negustori, argintari și alcătuiesc, după Jirecek și Weigand, o parte din populația satelor Peștera, Samocov, Bercovița, Orhanie etc.

Asemenea și cifra Românilor dela Dunăre calculată după statistică, este probabil sub realitate. Corespondența din ziar care

10) D. Bolintineanu, Călătorii pe Dunăre, București, 1911.

11) Jireček, op. cit., pag. 116 și 118.

12) Th. Ivantschoff, Résultats définitifs de recens. dela popul. du princip. de Bulgarie, Paris 1903.

13) I. Ichirkoff, Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedelungsverhältnisse (Petermann's Mitt., 1911).

14) Pentru cazul nostru cf. Weigand, op. cit., p. 57—58.

pomenca de majoritatea românească a garnizoanei Șistov este semnificativă în această privință ¹⁵⁾).

Fără nici o exagerare deci, în Bulgaria populația românească trece de 100.000 suflete.

Ca etnografie, Românii de lângă Vidin — cei pe cari i-am văzut de aproape — se împart în Pădurenii și Dunărenii. Această împărțire pare determinată de așezarea lor geografică: unii locuiesc în ținuturi de dealuri păduroase dela hotarul Serbiei, ceilalți în șesul foarte mănșos de lângă Dunăre. Din această pricină Pădurenii se ocupă mai mult de vite decât Dunărenii, care sunt în deosebi plugari. Există însă și diferențe etnice. Pădurenii poartă căciulă mare, cioareci, iar femeile o catrință foarte mărunț încrețită, semănând cu a Bulgăroaicelor; pe când Dunărenii n'au cioareci, ci pantaloni, au flori multe pe cămașe și în genere au portul ca în stânga Dunării. Aceasta poate să însemne două strate de populație ¹⁶⁾.

Acești Români din Bulgaria, în privința situației materiale și în privința culturii, par a sta mai bine decât cei din Serbia și din România. Cei izolați între sate bulgărești se desnaționalizează. Grupul de sate din jurul Vidinului rezistă însă foarte bine. Aceștia au și un deputat român în Stanotârn, iar negustorii din Vidin sunt nevoiți să învețe românește spre a-și putea desface marfa.

Noi — se pare — ținem foarte puțin seamă de toți Românii din Bulgaria. Iată câteva fapte povestite de Românii din localitățile respective: „La școala din Sofia, care uneori are, alteori n'are profesori, trimitem serioșilor Aromâni profesoare din București, îmbrăcate după ultima modă; iar la Turtucaia, când Românii de aci ni se plâng că n'au institutori, trimitem amenințarea că, dacă nu se astâmpără..., închidem școala!

Mărginindu-mă la aceste date asupra Românilor din Bulgaria, cred că pot trece la o doua grupă de Români, mult mai însemnată.

Românii din Serbia locuiesc compact, lângă hotarul județului

15) E. de semnalat și următoarea telegramă: „Sofia 24 Oct. — În urma unei statistice făcute de statul major general s'a stabilit că actualmente se află încorporați în armata bulgară 26.000 de soldați de origine română... Toți acești soldați sunt pe câmpul de bătae“. (Viitorul, 26 Oct. 1912).

16) D. Prot Weigand, cu privire la port, crede că populația română a adoptat întru totul portul bulgăresc. Însă atât la Dunăreni cât și la Pădurenii sunt deosebiri evidente care fac pe localnici să distingă imediat după port, un Român de un Bulgar.

Mehedinți, un ținut care cuprinde a șasea parte din toată Serbia. Au pământ felurit, în care se află câmpii și terase cu cereale, coaste cu vii minunate și munți cu păduri întinse, cu mine de cărbuni, cupru și fier, cu marmoră și ape minerale. La Apus se întinde până la Morava, râul care taie în jumătate țara sârbească; la Miazăzi trec de frumoasa piramidă a muntelui Rătan și re-prezintă astfel punctul cel mai înaintat spre Sud-Est al grupului etnic daco-român.

Înainte se întindeau și dincolo de Morava; și călătorul care trece cu trenul dela Niș spre Belgrad e uimit când nu departe de capitală dă de stațiunea Vlaschi-Dol, adică Valea românească, în care însă azi nu se mai află nici un român. Spre S, spre izvoarele Timocului, hărțile actuale arată unele numiri cari dovedesc în trecut o populație românească: Vlașcopolie (câmpia românească), Vlașcoselo¹⁷ (satul românesc), Petrușa, Vlahova, Tat-misița, Periş. Vlașca. Un indiciu caracteristic de desnaționalizare recentă e faptul că Tiganii, între muntele Rătan și Piroț, în zece sate nu vorbesc decât românește. În Serbia de S.-E. mai ales, în jurul Piroțului și Nișului, în vremuri de demult populația românească trebuie să fi fost destul de numeroasă, formând o continuare a populației vechi românești din jurul Sofiei. Ea e pomenită în legile și în hrisoavele vechilor țări sârbi¹⁷), și chiar acum unele localități ale ținutului mai păstrează caractere distinctive, după care învățatul sârb Cvijic a conchis că e vorba de o veche populație românească desnaționalizată¹⁸).

De altminteri, în cuprinsul regatului sârbesc s'ar fi aflând peste 250 numiri de sate alcătuite din cuvântul Vlah, afară de alte numiri de râuri, munți și chiar ținuturi întregi (Stari Vlah).

Mărginindu-se la grupul compact românesc dintre Morava și Timoc, în privința vechimii lui, mai toți istoricii români și sârbi sunt de acord: nu avem dovezi de o mare vechime a Românilor din aceste ținuturi¹⁹). De fapt însă nici aci nu trebuie să ne gândim la o populație prea nouă. Un document al Academiei Române²⁰)

17) B. P. Hașdeu, Resturile unei cărți de donațiune dene anul 1348, emanată dela împăratul sârbesc Dușan și relativă la starea socială a Românilor de peste Dunăre. (Arhiva istorică 1367, tom. III, p. 85—196).

18) Dr. I. Cvijic, Grundlinien der Geografie und Geologie von Macedonien und Alt-Serbien, Gotha 1908, p. 123 și urm.

19) N. Iorga a exprimat odată părerea că „poate locuitorii dintre Timoc și Morava alcătuiau legături între Români din Dacia Traiană și cei din Macedonia”. (Arhiva dela Iași, p. 368—399).

20) Comunicarea lui G. Giuglea.

pomenește în vremea lui Matei Basarab, deci înainte de 1654, de un sălaș de Țigani trecut peste Dunăre în ținuturile sârbești. Bine înțeles e vorba de Țigani, dar cum treceau Țiganii puteau trece și Românii clăcași. Lucrul se confirmă printr'un alt document, acesta dela 1630 ²¹⁾, în care se pomenește de un sat întreg de Români fugiți în apropierea Vidinului din pricina neomeniei boerului, care speriat de urmările purtării sale, a trecut și el Dunărea, spre a îndupleca prin făgădueli pe săteni să se întoarcă în țară.

La 1696 marele geograf Marsilli, care călătorește pe Dunăre până la Rusciuc, pomenește de Români astfel ²²⁾: „li (Valachi) Danubii ripas accolere incipiunt, quae fiunt a Ramis montis Aemi et Carpati“. Marsilli înseamnă în hărțile sale pe malul sârbesc numiri evident românești ca Palancutza și Banul. Dacă Românii locuiau la 1696 malurile Dunării de unde încep munții, deci de pe la Golubaț (întocmai ca acum), aceasta înseamnă că populația româncască trebuie să fi fost în acest ținut cu mult înainte de călătoria lui Marsilli ²³⁾.

Cred că în această privință, în lipsa izvoarelor istorice, indicațiuni folositoare pot fi căpătate prin o privire geografică asupra ținutului ²⁴⁾.

Regiunea din jurul Porților de fier, fie ca și în Oltenia, în Banat sau în Craina, geograficește e cu totul identică. Formele de teren se continuă depe un mal pe altul ca și când n'ar exista un fluviu atât de mare. Carpații nu se opresc la Dunăre, ci la Timoc, iar Dunărea, de pe înălțimi nici nu se vede și nu e indicată prin nici o scădere a terenului care să-ți amintească de o vale. Cât timp trece prin Cazane e un adevărat șanț, destul de îngust ca locuitorii depe un mal să se înțeleagă la vorbă cu cei depe malul potrivnic. Comunicația pe uscat, în lungul apei, aci nu a fost posibilă; comunicația între ambele maluri însă a fost totdeauna ușoară, fiind înlesnită prin văi de râuri, care vin perpendicular spre Dunăre. Asemenea e înlesnită prin ocupația locui-

21) Comunicarea lui Boga, care ne-a însoțit, în 1911, la Românii din Serbia.

22) A. F. Marsilli. Danubius panonico-mysiens. Haga, 1726, Tom. I. p.27.

23) Istoricul și geograful sârb V. Carici (Sârbia, Belgrad, 1887, p. 160 presupune prima venire a Românilor în Serbia pe la 1481.

24) Date georgafice și antropogeografice mai amănunțite se pot citi în G. Vâlsan, Românii din Craina Serbiei (în Anuarul de geogr. și antropog. An. II, 1911).

torilor, care bine înțeles sunt mai ales pescari și pot mânui minunat luntrile. Între Oltenia și Craina, Dunărea n'are luncă — și lunca ar putea fi numită o piedică cu toate că lunca de 10 Km. lățime n'a împiedicat popularea din vechime cu Români a malului dobrogean. E un râu măreț, care curge prin două maluri identice. Deoparte și de alta se oglindesc satele albe. Și odată între aceste sate se făceau descori înrudiri. Așa dar Dunărea nicio dată n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul.

Întrebarea esențială este însă dacă din vechime a putut fi populație românească în ținuturile sârbești.

Privind o hartă a ținutului se poate vedea că, în contur general, Dunărea face chiar un mare unghi aproape drept (Belgrad-Severin-Vidin), strâns la miază noapte, la răsărit de Oltenia. Ținutul Românilor din Serbia, mai ales Craina, se introduce ca o pană între Banat și Oltenia. Atât în privința Banatului cât și a Olteniei istoria certifică populație foarte veche românească până la Dunăre. Dacă lucrurile stau așa, atunci geograficește și etnograficește e greu să se admită că această populație a înaintat până în malul Dunării, când pământuri libere și de aceeași faptură existau și pe celălalt mal, când Dunărea nu era un obstacol de scamă și când adesea acest întreg ținut a fost cu aceiași stăpânire politică. Așa că, de când se admite existența Românilor până la Dunăre, în Banat și Oltenia, cam de atunci e probabilă existența Românilor în cuprinsurile sârbești de alături. Bine înțeles, prin chiar poziția de unghi care intră între Banat și Oltenia, ținutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populație românească. Astfel de curente, mai puternice în sec. 18 și 19, au putut da iluzia că Românii sunt atât de recentți în Serbia. De fapt însă, aceasta a putut face numai ca promontoriul românesc din Serbia să nu fie distrus, ba chiar să înainteze în paguba „mării slave“.

La drept vorbind, iată cum se arăta pe alocuri „marea slavă“, chiar la 1829, când ofițerul prusian von Pirch călătoria prin munții din această parte a Serbiei :

„Numai poteci duc la Poreci. Cea pe care înaintam noi călări se urca pe înguste și înalte spinări de munte, între păduri dese de fag și de stejar. Unde se arăta câte un luminiș, se vedeau văile adânc tăiate, acoperite cu păduri nepătrunse... Vedeam

numai mereu ici și colo păstori vlahi șezând la foc și îndeletnicindu-se cu vitele în țărcuri mari“.

Și mai departe :

„Acești păstori de obicei își aprind focul la rădăcna unui copac bătrân, pe care îl ard numai pe o parte ; astfel flacăra este apărută de vânt și nu are nevoie de atâțare. Păstorii de capre pricinuesc mari pustiiri, fiindcă doboară pe mari întinderi copacii tineri.“

Deci nu pământ de fapt al Sârbilor, ci pustiul de pădure, pe care păstorii români îl cuceresc prin mijloacele obișnuite de colonizare păstorească : arșite și curături. Aci desigur e de găsit origina multor sate de munte din aceste ținuturi și accasta din vechi timpuri dacă ne gândim la un vechi citat din Marsilli, care în călătoria sa pe Dunăre observă că Românii „montes colunt libentar ob inveteratum usum“ adică : „din obiceiul bătrân le place să locuiască mai bine la munte“.

În privința numărului Românilor din Serbia, spre rușinea anuarelor statistice sârbești, care s'ar părea că trebue să fie publicații științifice, sunt nevoit să spun că cifrele asupra Românilor cari se dau dela o vreme, nu merită luare aminte. Avem a face cu unul dintre cazurile cele mai caracteristice, din care se vede cum autorități și publicațiuni științifice escamotează un neam. Spre a-și face cineva o idee de acest specimen de statistică, mă voi mărgini să înșir datele de seamă cu privire la Români din Serbia ²⁵⁾.

Întâia statistică sârbească, a lui Iacșici, la 1864, arată pe Români în număr de aproape o sută de mii (97.215), alcătuind astfel peste a zecea parte din populația de atunci a Serbiei. La 1859 se face un recensământ în care Românii — pomeniți numai în patru județe — sunt trecuți cu 122.593. La 1884 ei ating 149.713. De aci înainte cifrele statistice încep să-și piardă cumpătul. Căci peste șase ani (1890) Românii au scăzut cu peste 6.000 (143.684), pentruca peste alți cinci ani (1895) să crească cu aproape 16.000, ajungând la 159.510, cea mai mare cifră înregistrată de Sârbi.

25) Toți cercetătorii acestei chestiuni, fie Sârbi, fie de alt neam au avut întotdeauna cifre superioare statisticii sârbești. F. Kanitz (Serbien, Leipzig, 1898) preciza, în vremea lui, pe Români la 128.000 V. Karici (op. cit. pag. 19, 92, 210 admite 140.000 Români cari vorbesc numai românește) G. Weigand (Die rumänischen Dialekte, Leipzig 1900, p. 15) socotește pe Români între 150.000—200.000.

Probabil acest rezultat a adus indignarea vie în cercurile patrioților Sârbi, fiindcă peste cinci ani (1900) statistica îi reduce pe Români cu peste 37.000. Astfel că, după ultimul rezultat din 1900, Românii ar fi în Serbia 122.429, adică mai puțin cu 344 decât cu 41 ani în urmă. Chiar dintre aceștia numai 89.873 vorbesc românește. Restul de 32.556 vorbesc sârbește și românește și sunt trecuți departe, sub o altă coloană ²⁶⁾.

Cifrele ultime sârbești sunt hotărît false. După ele ar însemna că în răstimp de 16 ani (1884—1900) populația românească a scăzut cu 29.000 suflete, pe când în acelaș timp și în aceleași județe, populația sârbească ar fi crescut cu peste 260.000 suflete.

Acest rezultat, pentru o minte corect gânditoare, e cu totul lipsit de seriozitate. Căci afară de războaiele în cari Românii au fost totdeauna trecuți în primele rânduri — și aceste fapte de iubire creștincască e bine să se țină minte — n'au fost alte calamități care să fi lovit mai mult pe Românii decât pe Sârbii din ținut. N'au fost nici emigrări mari de Români, nici vre-o afluență deosebită de Sârbi, iar desnaționalizarea, cu toată silința cu care e condusă, față de un popor atât de conservativ ca cel românesc, n'a putut da până acum astfel de rezultate ²⁷⁾.

Populația totală a celor patru județe, în cari locuiesc compact Români, era în 1859 de 282.378, iar în 1900 de 635.286. Admițând pentru Sârbi trei sferturi, iar pentru Români numai un sfert din creșterea totală, tot ar rezulta că Românii la 1900 erau în număr de 210.822. Cecace ar veni — admițând procentul de creștere 1,723% pe an al Anuarului statistic sârbesc ultim (1908) — pentru 1912 cam vre-o 260.000 suflete. Inșă această cifră obținută numai cu un sfert din creșterea totală a numai patru județe, nu poate fi decât minimă. În realitate numărul Românilor din Serbia e mai mare. Kanitz la 1896 ²⁸⁾ numără numai în districtul Pojarevaț 48 sate curat românești și 545 sate amestecate, cu o populație românească de 59.525 suflete, pe care recensământul, făcut cu patru ani mai târziu, le scade la 41.457, — adică într'un singur județ cu peste 18.000 mai puțin decât cifra pe care o culege Kanitz.

26) Datele sunt culese din Anuarele statistice sârbești, care mi-au putut fi accesibile și din T. Georgevici, Croz nașe Rumune (Belgrad 1906). Delatimoe, Românii din Serbia, București 1907, atrage atenția asupra falsității datelor sârbești. Tot acolo se găesc detalii de cifre.

27) Cf. în această privință Weigand, ib. p. 16.

28) F. Kanitz, Das Königreich Serbien, Leipzig, 1904, p. 256.

Nici lui Kanitz nu i s'au dat cifre exacte. Și argumente pentru aceasta oferă însuși Anuarul statistic sârbesc din 1908 ²⁹⁾. De aci se poate calcula că în acest județ media pentru fiecare localitate (lieu habité) — omitând orașele și târgurile în care locuiesc și Români — este de 1.025 locuitori (cu orașe și târguri 1.142). Înmulțind această cifră minimă (1.025) cu numărul localităților curat românești și cu jumătatea numărului localităților cu populație amestecată, rezultă că în 1900, în acest județ erau aproape 77.000 Români, ceea ce ar veni pentru 1912 vreo 94.000 Români, numai în districtul Pojarevaț. După socotelile noastre, bazate de cele mai multe ori pe declarațiile primarilor și notarilor, populația românească numai din 30 de sate ale Crainei — sate pe care le-am cercetat mai amănunțit (în acest județ sunt în total 72 comune) se ridică în 1910 la 50.000 suflete, pe când întreg județul e dat în statistica sârbească cu 54.647 Români, adică cu 7.000 Români mai puțin decât avusese în 1884. Cu toate acestea e sigur, și controlul nostru a fost făcut pretutindeni în aceste sate, că cel puțin în Craina n'au fost treceri dela Români la Sârbi.

Se poate spune deci că, după toate probabilitățile, populația românească în colțul N.-E. al Serbici se ridică la o cifră cuprinsă între 260.000 și 300.000.

Bine înțeles aci nu e cuprinsă populația de Români macedoneni răspândită în toate orașele și în foarte multe sate, nici populația de păstori din munții Kopaonic în ținutul Stari-Vlah, nici cea dinspre Ujițe, al cărei număr nu l-am putut stabili hotărât.

Din punct de vedere etnografic e de menționat împărțirea locală în Munteni sau Ungureni și Mărginiți sau Tereni (dintre aceștia fac parte și Mistriții). Această împărțire corespunde evident unei diferențieri etnice și arată, cum e natural, legături pe deoparte cu Banatul, pe de altă parte cu Oltenia. Deosebirea e hotărâtă în înfățișare fizică, în așezare, limbă, port și obiceiuri. Chiar starea economică e deosebită. Terenii, Mărginenii, așezați pe terasele și câmpiile Dunării, sunt agricultori, au sate mari și o situație înfloritoare. Ungurenii, Muntenii ocupă înălțimile și sunt în realitate o populație de păstori fixată, care n'a trecut decât în parte la starea agricolă. Au predilecție pentru locuirea împrăștiată, în sălașe, de aceea satul propriu zis e mic și aproape pustiu; ei își fac semănăturile și viile pe culmi, în curăturile din

29) P. 16—21.

mijlocul pădurilor. Chiar cîntirele, mai ales, în vechime le așezau pe culme. Mai puțin înstăriți decât Terenii, ei sunt păstrători mai credincioși ai unor obiceiuri rare. Căci cu toate asemănările cu Românii din stînga Dunării, avem în Serbia elemente care dau populațiunii o fizionomie aparte. Menționez opugele femeii, deosebite de cele din Banat și Oltenia, căciula uriașe făcută dintr'o oaie întreagă (călăbăț, ciubara), găteala depe cap a femeii (ccapsa și pletséri), ciudatul joc hipnotic de Rusalii, obiceiuri speciale la nuntă, arderea cu fier roșu la ceață bătrânilor bolnavi etc. Există deasemenea, unele elemente, în special la populația de păstori, care te fac să te gîndești și la grupul macedo-român. O legătură nu e de mirare, cînd avem în vedere că păstorii români vin și azi cu turmele pînă la izvoarele Timocului³⁰⁾, pînă în câmpia Vidinului și la Lompalanka, cînd ne gîndim că Bregovenii de lîngă Gura Timocului sunt în mare parte Români macedoneni și că în Craina se povestește de sate a căror populație a venit dinspre Sud, din fundoane³¹⁾.

Astfel că, din punct de vedere etnografic, se pare că această regiune reprezintă o urmă a unei vechi punți de legătură între grupul daco-roman și cel macedo-român, punte care, după toate probabilitățile, nu s'a sfărîmat de prea multă vreme. Toate aceste preocupări se întăresc prin cele spuse asupra vechii populații românești în Serbia și prin cercetările de toponimie și filologie asupra ținutului³²⁾.

După cum s'a văzut din cifrele statistice, guvernul sârbesc ar fi încântat să facă să dispară populața românească din Serbia. Oficial, avînd cel mai dulce zâmbet pe buze, îndemnînd la legături trainice de prietenie cu România, statul sârb își dă toate silințele să ucidă ca popor pe cei trei sute de mii de străini care îl încomodează. La vamă se distruge orice publicație românească, pe care mii de Români trecuți în țara noastră la muncă ar voi să o treacă în Serbia. Satele au notari aduși dintre Sârbii șoviniști ai Banatului și aceștia îndeplinesc rolul de spioni ai locuitorilor. Învățătorii care știu românește sunt strict opriți să vorbească această limbă. Copiii români cari urmează la școală sunt pedepsiți, dacă sunt auziți că vorbesc românește³³⁾ și sunt îndemnați să

30) Weigand, *Die rum. Dialekte*, p. 19.

31) G. Vâslan, *op. cit.*, p. 14.

32) G. Giuglea, *Românii din Serbia (Vechime, Stratificări etnice)*. Anuarul geogr. antropogeogr. An. II.

33) Școală românească nu există în Serbia.

bulească numele de român. Toate satele și cătunele românești au școală (ceceace nu se întâmplă cu satele sârbești) și, după cum ne-a explicat un învățător, în regiunea românească școala are un an suplimentar preparator, în care copilul nu învață nici să citească, nici să scrie ci numai să vorbească sârbește. Biserica se silește și ea să atingă și ea aceeași țintă. Mitropolitul a interzis prin circulară botezare cu nume românești și în biserici stă afișată lista numelor care pot fi alese.

Românii nu mai știu rugăciuni în românește. Preoții duc o adevărată cruciadă împotriva cărților bisericești românești. Căci trebuie să se știe că înainte Craina era sub ascultarea episcopiei de Râmnic, care trimitea cărțile sfinte, iar Domnii Români au zidit biserici în ținutul românesc. O astfel de biserică zidită de Radul cel Mare la 1501, se află azi în ruină la poalele munților Rătan, în localitatea Lopușnia ³⁴).

Aceste toate silnicii se fac pe tăcute, cu zâmbete față de noi și cu ură în urma noastră. Un profesor, îmi pare de Universitate, T. Georgevici, nu se rușinează să scrie cu privire la populația românească lucruri ca acestea :

„La ei nu se află femei sau fată cinstită, chiar de ar avea 13 ani... Fratele își prostituează sora, mama pe fiică-sa și asta nu e nici un păcat, nici rușine... Furtul, beția, desfrâul și bătaia sunt lucruri obișnuite.”

„Chiar omorul nu enimic, omorul brutal și bestial ca al animalelor sălbatice. „Au lipsă de curaj animalică și nu știu ce e mândria ostășească“. Sunt „vicleni și răi, ferți și lacomi... La ei nu se află nimic înălțător și nobil în măsură deosebită“ ³⁵).

O astfel de descriere nu se poate ceti nicăeri, despre nici un popor în lume. Au scris-o însă prietenii noștri Sârbi despre populația românească din Serbia. O astfel de descriere nu merită răspuns, dar merită atențiune din partea noastră ³⁶). Cuvinte ca acestea ne vor hotărî poate să mai aruncăm ochii și peste Dunăre spre atâta sărmană gloată românească.

Dacă la acești Români nu se poate vorbi de o conștiință națională, se poate vorbi de un puternic instinct etnic. Acesta îl face

34) Buletinul monum. istorice 1911, fasc. 16.

35) T. Georgevici, Croz nașe Rumune, passim.

36) Ea nu dovedește numai nenorocirea intelectuală a D-lui Georgevici, ci este expresia unei păreri mai răspândite între unii Sârbi care totuși se silesc din răsputeri să asimileze cât mai repede un neam atât de ticălos și care nu se gândesc la încercătura ce-și fac singuri spunând că Românii de aci sunt numai niște Sârbi desnaționalizați.

pe Român să poată rezista tuturor silințelor de desnaționalizare și să spună, în simplitatea lui, după ce a trecut prin școală, că el știe sârbește, că limba sârbească e cea mai frumoasă limbă, dar că lui tot mai dragă îi e limba pe care a învățat-o dela maică-sa. Acest instinct îl face să-și aducă mereu aminte cu admirație că România-Vlașca e o țară mare și bogată și se întinde până la Rus. Tot aceasta îl face ca, simțind situația lui îndoielnică de om care luptă și se jertfește pentru alții, care îl hulesc, să spue cu amărăciune: „Noi nu suntem nici Sârbi, nici Români, ia, niște amărâți!”. Acest instinct îl face, văzându-te că-i vorbești românește și nu te rușinezi să-i spui că ești Român, îl mișcă să spue cu privirea plină de duioșie: „Ne-ar fi dulce să avem rând cu voi”.

Concluzia rămâne, deci că alături de noi, sub ochii noștri, peste Dunăre, în Serbia și Bulgaria, trăește un grup compact de aproape 300.000 Români cari, în Serbia, sunt supuși celei mai îndărătnice propagande de desnaționalizare. Aceasta trebuie să o știe toată suflarea românească și trebuie să o afle și străinătatea. Avem o adevărată Bucovină de Sud, mult mai primejdioasă, și de ca n'am vrut să știm nimic. De astă dată însă, în împrejurări când se duce un război pe temă desrobirii neamurilor, țara noastră nu mai poate uita această puternică provincie de Români, care trăește sub ochii ei și care trebuie să fie direct sub supravegherea ei. Dacă fatalitatea geografică a hotarelor naturale a făcut un mare fluviu, Dunărea, să-și mâne apele printre ținutul acestor Români și țara noastră și să însemne pe hărți și în mințile oamenilor o graniță pe care nu se gândește nimeni să o treacă, să se știe că o astfel de graniță trebuie să rămână numai politică, nu și culturală.

Cerem comunicație liberă sufletească între noi și provincia românească din sudul Dunării. Să ni se îngăduie să deschidem școli cu învățători și cărți românești și să dăm tot sprijinul cultural populațiunii de acelaș neam cu noi din Serbia și Bulgaria. Românul din Craina și Timoc, care a fost silit să uite până și pe „Tatăl nostru” în limba lui, să se poată ruga iarăși Dumnezeului pe care-l înțelege și să poată asculta iarăș preot citindu-i în românește, cum a fost și până acum câțva timp. N'avem neam de risipit nimănui și niciodată! O mare datorie prezentă a noastră e să aprindem flacăra conștiinței românești în Românii din Serbia și Bulgaria.

Nr. 5 — Biserica din com. Țenolărn [Vidin]

Constante și A. Golopenția, Români din Timoc, culegere de izvoare.

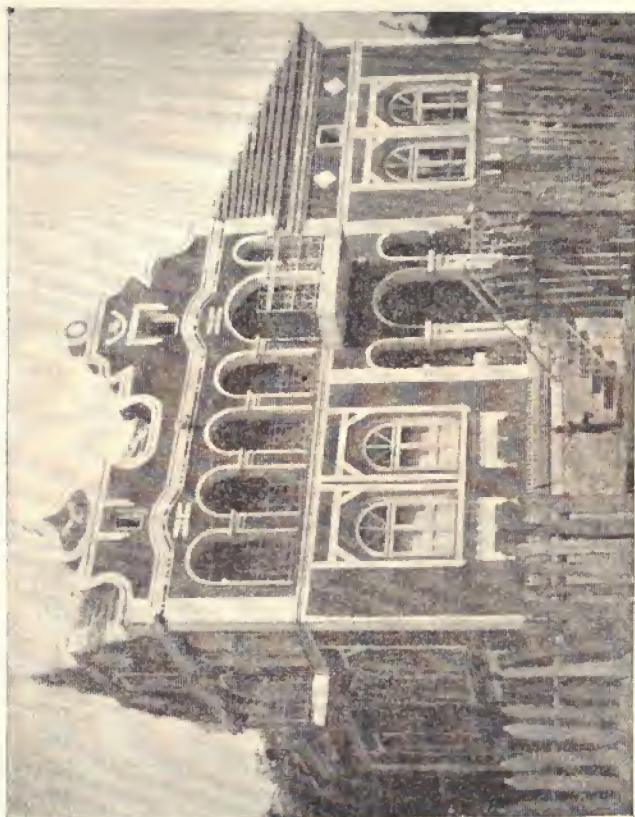

Nr. 6 — Biserică într'un sat timocan (Vidin)

Nr. 7 — La treerat în com. Chirimbeg (Vidin)

Constante și A. Golopenția, Românii din Timoc, culegere de izvoare.

Nr. 8 — Casa țărănească modernă în Com. Chirimbeș (Vidin)

Nr. 9 — La fântână, țărancă din Timoc (jud. Vidin)

Nr. 10 — Români timoceni mergând la târg

Constante și A. Golopenția, Românii din Timoc, culegere de izvoare.

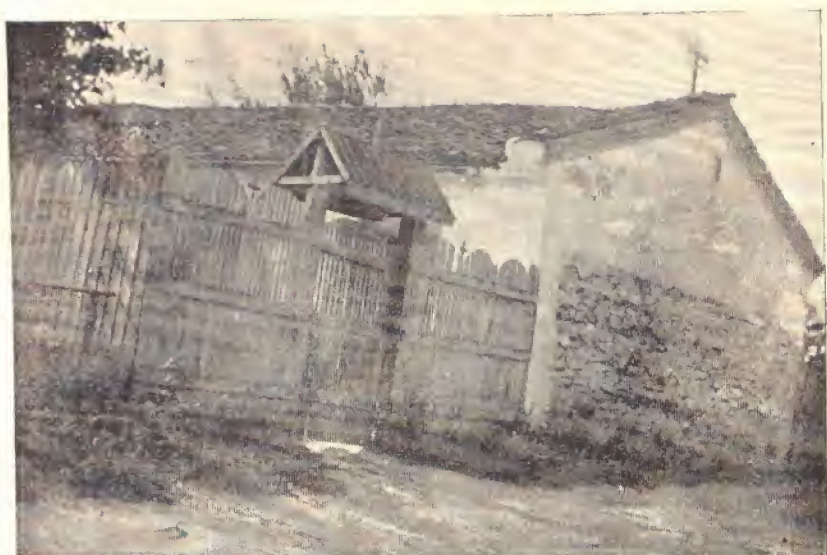

Nr. 11 — Casă veche jûrănească din com. Chirimbeg (Vidin)

Nr. 12 — Horă în comuna Stanotărn (Vidin)

Nr. 13 — Biserica românească sf. Paraschiva din Vidin, Clădită de Matei Basarab

Nr. 14 — Casă românească în com. Șeu (Vidin)

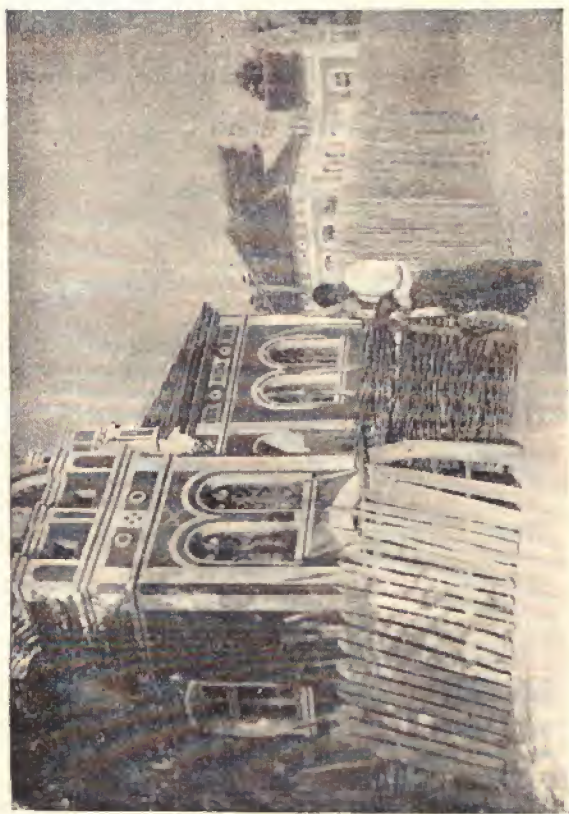

Nr. 15 — Casă țărănească din Coșava (Vidin)

Nr. 16 — De ziua pomeșilor, în com. Căpitănuș (Vidin)

17. — Ulița în com. Stanolărn (Vidin)

ROMÂNII
DINTRE
VIDIN ȘI TIMOC

CU UN ADAUS DE DOCUMENTE, FOLKLOR, GLOSAR,
FOTOGRAFI, HĂRȚI

DE
EMANOIL BUCUȚA

Apărut într-o întâie ediție în 1923

PĂMÂNTUL

La trei kilometri în jos de Calafat stă înfipt în apă, cu în-
doitul lui brâu de ziduri de cetate, Vidinul. Cum aleargă barca,
ținută de șuvoiu pe lângă ostroave și ferindu-se de ulițele liniștite
dintre ele : Ostrovul mare, Ostroviulul mic, Chichinetele, al Schelei,
Turcesc, Bogdanu, vechiul zăvor de piatră al Dunărei crește sin-
gur și parcă se apropie el, tremurător, chemat din ruina isto-
riei, ca o vedenie. Depărtați, abia ca o poală mai vântată a cerului,
și înalți, peste fire din fundul acestei râpi joase și netede, se ridică
în zare Balcanii.

Luntrașul e un ardelean bătrân care de patruzeci de ani bate
aceste paragini. Vrea să-mi povestească de un necaz avut aseară
în prăvălia lui Toșa din Bitoli, dar nu l las. Trecem pe lângă
pescari, strânși în brăe late pestrițe, cari asvărul năpasta în val,
deschisă deodată, într'o mișcare isteată rotundă, ca o rochiță stră-
vezie de balerină. Sunt turci. Il pui să le vorbească. Imi răspund
și mic într'o românească sfărâmată. O clipă, pentru că unda ne-a
și luat. Mai încolo luptă din lopeți să ajungă la o troacă legănată,
doi flăcăi îmbrăcați cu totul și cu totul în alb. Pe-aici trebuc să
fie întinse pe dedesubt, curse peștelui, zăote și cârlige legate de
vreo piatră cât cufărul. Ei vin greu încoa. Noi zburăm într'acolo.
Și pe neașteptate aud, cu o limpezime numai pe apă întâlnită,
parcă din gura cuiva de-alături : „Dacă nu ești gândit, gândește-
te !” Sunt Români dela Kirimbeg, întâii Români bulgari cari ne
întâmpină. „Nu știm *bugărește*, neam !” Iată-i și cu adusătura
lor de vorbă oltenească.

Ceva din babilonia de seminții dunăreană răsare și în această
potcoavă uriașă de cot leneș de fluviu. Toate neamurile Balcanu-
lui, amestecate cu Asiatici și cu Apuseni, s'au adăpostit pe-aici.
Poligloți fiecare prin conviețuire mai îndelungă, cu asprimi și
iuțeli care vorbesc de o rasă nouă ieșită din atâtea încrucișări de

cameni aprigi purtați de toate vânturile, ei se aleg numai treptat în două grupe, după majoritatea înconjurătoare. Românii au ajuns la apă mai de mult și au stat neîntrerupt, prin preajma schelelor care călăfătuiau corăbii și le primeau roadele trudei. Bulgarii, îndepărtați de raiaua și de spahiii din acest colț întărit de veghe, au coborât mai târziu, încet, către drumul fără pulbere, vestit prin negustori și legende până în munții lor și la marea cea mare. Numele lui Strașimir, țarul nenorocit de pe vremuri, cumnat Vlaicului Vodă domn a toată țara românească și stăpân câțva timp ca „rege“ valah peste Vidinul cel mândru, abia dacă e amintit azi de o uliță din cetate, strâmbă, cu caldarâmul ieșit și înfundată în niște maidane înobilate de o geamie de piatră.

Golul dintre Vidin și Timoc fusese umplut însă înainte să soscască Bulgarii, de săteni dârzi trecuți de dincoace, cari nu voiau să sufere apăsarea unor anumite orânduiuri economice și sociale. Sau de frați de-ai lor, smulși de-acasă pe alte căi și porniți acum, într'o mișcare contrarie celorlalți, dela Miazăzi spre Miazăncapte, prin păduri, de pe plaiurile sârbești. Când s'au întâlnit pe culmile cari se înfundă în terasa fără copaci dunăreană, Câmpenii și Pădurenii, ei s'au descoperit uimiți din acelaș os etnic și de acelaș graiu. Statul bulgar, încheșat din nou la 1878, i-a găsit aici. Moșiile părăsite de așezările de Tătari, sparte după aceea de bunăvoie, s'au împărțit între satele românești rămase neclintite. Nicio pană bulgărească nu s'a strecurat între ele.

Călătorii, puțini, cari au străbătut cam în cei din urmă cinci-zece de ani ținutul, dau de Români peste tot și vorbesc despre ei. Așa face Kanitz, curând după 1860, ale cărui cinci, șase volume mari și temeinice despre Serbia și Bulgaria, atât de aproape de noi prin ani și pământ cercetat, se citesc însă cu mirare, ca niște pagini exotice. Într'atât s'au schimbat lucrurile și atât ne sunt de necunoscute ! Nici astăzi nu știm o lucrare așa de cuprinzătoare despre cele două țări, care să fi fost scrisă cu o deopotrivă iubire și scormonire proprie, la fața locului, a tot materialului folosit. Sârbi și Bulgari trebuie să fie mândri că au stârnit simțirile și munca din ea.

La fel face și Weigand, care aleargă pe-aici cam repede, cu puțin înainte de 1900. O răceală pe care o căpătase abia trecut din Serbia, într'o casă cu geamurile lipsă, de pe malul Timocului, unde măsesse chiar întâia noapte, îl silește să ție întins șoseaua

dela Brègova prin Novosel și apoi deacurmezișul câmpiei, până în Vidin. Cine știe câte lămuriri de preț ne-ar fi adus și despre oameni, nu numai despre limba și folklorul lor, fără acea blestemată răceală ! Filologii au fost însă totdeauna mai gingași, și destul a pățimit știința lor din această pricină. Indeleitnicire de multă arhivă și hârtie ! Kanitz era mai mult arheolog și geograf, și a răscolit locurile cu anii și fără milă. El mai are în ochii noștri și îndoită trecere că a fost pe-acolo încă de când mai era stăpân Turcul și că nu s'a dus anume pentru noi, de cari se lovește nepregătit și are cuvintele de proaspătă uimire.

Când am pornit într'un început de toamnă peste acest hotar curgător, nici nu citisem scrisul celor doi cercetători, nici nu ne muncea gândul vreunui studiu. Veneam cu alte rosturi și știam, nedeslușit, numai că vom întârzia două, trei zile între ai noștri. Dar apoi acele zile s'au mai lungit și cinci călătorii la rând n'au izbutit să ne îndestuleze deplin. Știrile adunate în aceste colindări vom căuta să le împărtășim aci. Așezarea lor în trei mănunchiuri : Pământul, care a fost totdeauna : Oamenii, cari au venit și s'au potrivit lui ; și Datinele, care au ieșit din viața acestor oameni pe acest pământ, ori s'au putut păstra pe el, nu e făcută nici pe departe cu vreo intenție de clasificare și tratare științifică. Ea nu urmărește decât să tragă cititorului câteva poteci în mulțimea unor simple însemnări de drumet, altminteri prea aspre și stufoase.

Tinutul, pe care îl locuiesc Românii între Vidin și Timoc, are înfățișarea unui mare triumhiu, cu vârful la Coșava, sat chiar în îndoitura cea mare a Dunărei, de deasupra Calafatului și de sub Cetatea. Dela acest vârf până la baza așezată pe râul de graniță de către Serbia, sunt în linie dreaptă dealungul fluviului cam 35 km. Până la celălalt unghiu sudic, latura poate să aibă însă pe puțin aproape de două ori atât.

Pământul e încins de două părți de Dunăre și de alta de Timoc. Latura de sud, dela Vidin înainte, prin Molălia, Calinic, Fundeni, Răbrova, Perilovăc, Boroivăț până la Hălova, trece peste văi, dealuri păduri. Apele cele mari rămân pe-aici românești. Deoparte și de alta a lor răsună aceeași limbă. Oamenii sunt chiar prin aceasta apărați, cuprinși cum se găsesc și simțindu-se în strânsoarea caldă a aceluiaș braț etnic. Pentrucă, dacă locul acesta, luat

în sine, nu e prea întins, însemnătatea lui cea adevărată răsare întreagă atunci când, peste şanţul hotarului sârb, e privit ca parte din acea singură lespede cu capătul tocmai la Dunărea băntăţeană şi în malul Moraviei şi sfârşită aci. Afară de ochiurile sârbeşti, strâns circumscrise, conul acesta de deiecţie etnografică, năvălit în lumea slavă balcanică, n'are nici o întrerupere.

La linia de sud bate şi urcă încet valul străin.

Relieful are trei părţi caracteristice, bine cercuite cu îndoită linii: una, curba de nivel, iar cealaltă, şi încă mai precisă decât ea, graniţa între provinciile de limbă ale aceleiaşi populaţii

Indărătul genunchiului celui mare dunărean, care începe între Isăni şi Gumărtari şi se încheie numaidecât în josul Vidinului, locul e un şes neted, strâns între curba de nivel de 40 m. şi cea de 60. Trebuie să străbaţi deacurmezişul 10, şi pe alocuri 15 km., ca să urci zece şi douăzeci de metri, spre dealurile care ţin destul de înalte zarea. Iar faţa Dunărei e între 30 şi 35 m. deasupra mării.

Spre Miazăzi de dreptunghiul întins, mărginit de sate, Gumărtari, Negovăniţi, Halvagi, Inova, Căpitănuţ, Kirimbeg, Şeu, Cutova, Stanotârn, Coşava, dar fără aşezare omenească la mijloc, pământul coboară şi mai mult. Punga aceasta, care merge lărgindu-se dela Stanotârn spre Smârdan, peste valea Deleinci şi până în valea vecină a Topoloviţei, se umple de apele Dunărei revărsate primăvara şi toamna. Din ceanacul rotund al unei geamii din Vidin, de unde îşi plânge hoga cântecele către toate unghiurile, ochiul nu alunecă decât peste o singură pânză de apă. Ca nişte subţiri punţi atârinate, pleacă în toate părţile, printre tabii sfărâmate, şoselele. Vidinul-cetate era apărat nu numai de zidurile şi de tunurile lui, dar şi de viitură. În vremurile de uscăciune ea putea fi pricinuită la voinţă. Râul Topoloviţa, care se împreună aici cu mai multe văi şi se plimbă răsfirat, nesigur de drum, în câmpia joasă, era abătut şi vărsat în depresiune. Vidinul-cetate stătea sigur în cingătoarea lui de apă.

Altminteri, căruţa, ocolind şoseaua suită pe zăgazul scobit de poduri de scurgere, o ia deadreptul prin lăsătură, care e un ceaîr cu iarbă sau o pădure de salcie cu liane şi turturi de muşchiu de baltă. Drumul se cheamă Prin Ostrov, cu toate că atunci n'ai avea cum ghici de ce. Pe margini, mai sus, albeşte în fund, între mălinii întunecaţi, biserica ascuţită din Şeu, sau, la stânga,

cele două turle în rând deasupra fațadei, din Căpitanuț. De-a dreapta se arcuște liniștit malul dimpotrivă, iar, în spate, pe o culme împădurită, se'nfige pe cer biserica grecească din Calafat, stăpână până la mari depărtări a vederii. Din desișul, unde caii aleargă ușor pe moale, iar călătorul se ține încovoiat ca să nu-l tac crăcile, se aude cântecul oltenesc al vrcunui sătean nevăzut care se întoarce dela oraș, sau al unui ciobănel pe urma oilor.

Pe aici nu ne simțim străini. Râul peste care trecem pe un pod de butuci, scoși din loc de fuga roților, se cheamă Părăsita. Când a ajuns pe aceste meleaguri, acum aproape șaizeci de ani. Kanitz l-a însemnat fără să știe că e un nume românesc: Peresit-bach. Bulgari, cari să-i fi adus până sub zidul cetății numele dela obârșie, Topolovița, nu erau. Turcii nu-i ziceau nici cum. Iar Românii, cari umpluseră satele dimprejur și se lipiseră chiar de porțile Vidinului cu satul Kumbair = Dealul-de-nisip, azi încorporat orașului, erau destul de puternici ca să dea și numiri geografice.

Sătenii zic toți Vidinului, Dii. E chemarea lui bătrână și din brisoave, iar alții decât ei n'o cunosc. Weigand scrie destul de încurcat, nu atât despre origine, cât despre legătura cu Românii localnici și pronunțarea lui adevărată. Forma veche bulgară era *Бѣлѣтъ*, ungurească Bodon, românească Diu. Weigand își aduce aminte și de o formă auzită la Luche în Serbia, Dzii, și dă ca formă a Românilor vidineni Vd'ie, ieșită ca și cea bulgară de acum, Vidin, din *Видѣни*, grecească (Bulgarii accentuează Vidin). Ce-a auzit profesorul dela Lipsca în Serbia e însuș numele, singurul, dat Vidinului de toți Românii, numai că înmuiat bănățenește. Ce poate fi Vd'ie, în afară de o diagramă etimologică fără înțeles, nu vedem. Dii e un cuvânt în totul asemenea cu Jiî și Sibii, și precum acestea, atriculate, își pierd înfățișarea de plurale, la fel se întâmplă și cu Dii. Așa se face că se găsește Diu, care e Diu'—Diiul. Poezia populară stă mărturie.

La câte o margine de drum întâmpină vreo cruce măreață de piatră, cu pisanie românească. Slovele, cu înfloritura lor chirilică, sunt cioplite sigur de pietrarii cari se cheamă Florea, sau asemănător, os din osul nostru. Așa sunt cele două cruci, puse într'un cap de pod, la ieșirea din Stanotârn, cu numele ctitorilor și cu isprava minunată din care au ieșit: „Pentru pomnire — Dumnezeu să erte pe părinții noștri... răposati în

Mare la muntele Ahton". Se însoțiseră câțiva Stanotârneni și

CRUCE DE PIATRĂ

Înaltă de un stat și jumătate de om la podul peste baltă
din Stanotârn

Gumătârceni, ca să se ducă în hagialâc la Sfântul Munte. Și când ajunseră acolo la un țărm, unii n'au vrut s'o ia pe apă, ci au apucat pe delături, pe poteci stâncoase. Ceilalți, când să coboare în bărci, au călcat greșit și s'au înecat. Podul acesta s'a ridicat în amintirea trecerii lor năprasnice a cele veșnice.

Dar după ce rămâne înapoi scufundătura aceasta și se isprăvește și dreptunghiul mai răsărit, plin de porumbiști și de grădini de zarzavat, pe marginile căruia satele stau ca niște oaspeți de jur împrejurul unei mese chivernisite, locul se strâmtează deodată și abia mai e o fâșie dealungul Dunării. Dela Gumătârți la Isău curbele de nivel de 40 și 60 m., merg alături lipite de mal, iar dela Isău li se adaugă cea de 80, și curând și cea de 100. Sa-

tele încep să se cuibărească greu prin surpături. Dealurile se apropie, se mușuroesc încet sau se țugue năprasnic, vinete ca niște munți de bazalt pe cerul de amurg. Așa e Băciova, dintre Isău și

Florentin, înalt de 220 m. și pe care oamenii și-aduc aminte să fi văzut măiag, adică prăjina cu bairac sau flamură, ridicată de ofițeri ca să sărbătorească ducerea la bun sfârșit a măsurătorii și hărții ținutului, rezemate tocmai pe acest vârful.

PICIORUL UNEI CRUCI DE PIATRĂ RUPTE

la podul peste baltă din Stamotarn

Drumul tae drept printre vii, pe lângă pomi puțini, ascuns, îngust abia de-o trăsură. Câte odată el inebunește scurt, cotește, sue iute, cade prăpăstios, printre pereti înalți cu mălini scuturati de vânt, iar roata se afundă fără spor într'un nisip cafeniu, făină vânturată prin sită. Măgura aceasta nu era decât o dună

călătoare, oprită. În altă parte, o ruptură spintecă malul și printre coastele lui măcinate se arată fluviul gălbui. Pe-acolo vitele coboară opintite, peste năruirea povârnită, la adăpat. Porțile acesteia de lut se chimă Unii. Una e Unia-cu-iarbă, alta Unia-vișeilor, alta Unia-albă. Pe alocuri Unia e o întortochere de cărări pe lângă adânci rupturi, o cioplire ca de ape de ploi și de scufundări subterane, cu case cocoțate pe tot felul de prispe spânzurând pe goluri, și cu ogrăzi zăpăcite, în caturi, până la care nu te dumirești cum să ajungi. Căruța pârâe împiedicată, iar caii trag îndărăt de oiștea ridicată peste capete și repezită ca într'o gaură de râpă. Pe când de desubt, liniștită și sclipitoare, la fiecare răspântie răsară și pierc Doamna locurilor, Dunărea. Pe asemenea dărâmături e așezat Isănul, pe ogî, cum zic băstinașii. „Noi la popă, zicem turcește (h)oge. La o iamă mare (groapă, râpă) zicem oagă, și la mai multe, ogî“. Dicționarul Academiei abia amintește cuvântul, dibăcit la Creangă. Tiktin nu-l cunoaște. Acum în urmă l-am găsit în Topîrceanu — La jderi — Viața românească, 1922. XII, pag. 404 : „Trecurăm pe lângă Hoaga-cu-ferigă“. Hoagă se aude pe aici numai Oagă ; la fel, Unia — dincolo, în Dolj, deasupra Maglavitului stă călare pe șosea un sat : Hunia—oț, în loc de hoț, (H) Alvagii. (H) Alova. Pe malul acesta al Dunărei cuvântul e în gura tuturor.

Între Florentin și Novosel e un fel de pas de piatră. Calca e săpată adânc, iar deastânga se ridică zid culmea, din care bucăți de stâncă mărunțită pleacă să pietruiască toate șoselele ținutului. Roca e tare și vestită. Apoi valurile de cremene ocolesc mai de departe, se strâng iară în mănunchiu, însă mai puțin semet, abia de 170 m., înăuntru bine, și tot plaiul se lasă mercur, până găsește curba de nivel de 60 m., și trece și pragul ei, la cea de 40. dela care pornisem. Am ajuns în valea Timocului.

Apele lui cu bulboci line, făcute nu atât de repezișuri sau de gropile de pe fund, cât de izbitura cu malurile de lut foarte cote, se ivesc pe neașteptate, sub o ruptură. Înaintea ochilor, dincolo, lunca e acoperită cu hainele poleite și beteala porumburilor coapte. Munții își învinețesc dela un capăt la altul al zării crestele colturoase. Prin desul de pomi își fac loc pâlcuri de case, cu biserică albă strânsă grijului la mijloc. Sunt întâile sate de graniță, ale celorlalți Români, din Serbia : Bucovcea și Cobășnița. Am trecut peste marele sat Vârfu și suntem pe dâmbul de unde se

vede spre Miazăzi, Racovița. Grănicerii sârbi trebuie să fie chiar dedesubt. Aici hotarul a fost de curând mutat cu vreo doi kilometri, peste „țarină“, dincoace de Timoc, în lungul unei adâncituri pe unde a curs altădată râul și Sârbii vor să-l abată din nou. Satele însă au rămas nesmintite și nicio casă n'a fost luată în noua țară.

Noi însă, de mult, încă dela Florentin, lăsaserăm îndărăt granița uncia din provinciile de limbă. Pe-aici oamenii încep să vorbească altminteri. Cei din jos, de unde venim, sunt Fundenii sau Vălenii, ceșilalți. Câmpenii ; pământul locuit de ei, Valca, sau, în termeni puțin mai geografici, lunca dunăreană ; așezările celorlalți, Câmpul, sau a doua prispă înaltă, terasa propriu zisă, propășită în culmile împădurite, de pe ai căror pereți se aleg două, trei gărle sărace.

Până în Gânzova și Florentin se zice „chiatră“ ; către Timoc, nu se mai aude decât „piatră“. E ceea ce izbește mai mult pe localnici și-ți dau dela sine ca semn deosebitor. Altele, mai interesante poate filologic, le prinzi tu și ți se lămuresc numai la cerere. Oamenii s'au așezat și întins atât de strict după caracterul geografic al ținutului, încât de pildă, în Negovaniț, risipit și el pe unde de dună și ogi la o întâlnire de multe drumuri, partea de saț care privește spre înălțimile dela Halvagii și Ciunguruș, are graiul Câmpenilor, iar partea dinspre vale, vorbește ca Fundenii. Granița limbii e aproape curba de nivel. Satele într'adevăr de Văleni, neamestecate, sunt, pe linia Dunărei, Șeu, Cutova și Stanotârn. În baltă, Coșava, Gumătarți, Isăn și Florentin, în sus ; iar înăuntru, Kirimbeg și Căpitanuț.

Când ieși din Vidin pe drumul Gazi-bair, așternut cu bolovani mari de gârlă, parcă pentru căruțe de acioac smeești și te hurduci pe lângă tabia cu acelaș nume, odinioară lacăt cetății, mai departe peste Topolovița, un șes împlinit ca o arie te întâmpină. Dinspre Șeu și Cutova abia îl ținusem, pe-o margine, dealungul, către vârful limbii celei mai subțiri, dela Stanotârn. Aici îl străbaterăm în toată lățimea.

Fundul acesta, dacă se saltă peste 36 m., și la orice umflare a Dunărei, mustește și se umple. Uite cum joacă pe șoseluța albă din dreapta noastră, ca niște șerpi argintii, încolăciți și rezemați în coadă, cari cad și iară se ridică, pier și se înmulțesc, intră în pământ și se apropie — suluri și noruleți de praf. O fetiță descu-

țã, cu părul scuturat pe spate, aleargă cu ochi de spaimă încoace către drumul mai înălțat. Ii scapă o tingirică trecută peste braț cu un baer. Nu se apleacă după ea. Tipă și vine. Șerpii de praf îi cuprind călcăele. Și acum se prinde deabușelea de malurile șoselei și se înmoaică suspinând în mâinile noastre întinse în ajutor. O ajungea apa. Fluviul se strecurase repede prin scobiturile dela Răsărit. Viitura !

Curba de nivel de 40 m. care înaintează șovăitoare dinspre Șeu, pe unde s'a ținut în vederea țărmului, face un ocol uriaș pe dincolo de Inova, Rubț, Tatargic și inconjoară la Miazăzi, Vidbolul. Tot locul e plin în zilele uscate de o ierbărie umedă prin care se plimbă barza.

Smârdan și Inova, cele două sate bulgărești acum lipite, par așezate pe un înalt pinten de grind, și nu se găsesc decât pe întâia treaptă a terasei, la 5, 6 km. de Dunăre. Ca să ajungă la unda de 60 m. a scoarței, șoseaua mai merge încă pe atâta și sare peste încă o vale, a Deleinei. Dealurile însă s'au apropiat. Ele vin ca niște aripi, una dela Miazănoapte și alta dela Miazăzi. Pe coastele din dreapta sunt Halvagiii, și mai după cot, în fund, Ciungurușul, iar între ele, la o parte, privind spre Dunăre, Negovanitul ; în râpile din stânga, Dincovița. Călătorim pe hotarul altor două ținuturi, deopotrivă românești, dar deosebite și ele atât prin caractere fizice, cât și etnice și filologice. Suntem pe o linie care se menține cam la zece kilometri departe de albia fluviului, pe o lungime de 30, și îngrădește dintr'o latură o suprafață aproape regulat geometrică.

Apucând pe unul din multele drumeaguri care se furișază prin văile dela Apus, călătorul ar da tot ceeace n'a mai întâlnit în rătăcirile lui : ape, codri, maluri rupte, sătuce priponite pe câte o poeniță. Un braț al Balcanului se întinde până aci cu pumnul mișos în ploii și inele de piatră. Până sub streășina lui Dunărea a cioplit în sutele și miile de ani, deoparte și de alta a căei sortite, după aceleași legi. Locurile se ascamănă. Oamenii, de s'ar așeza aici sau de ceea parte, nu-și dau seama, după cer și pământ, că sunt într'alte țări. Așa au fost Românii de această latură, și Bulgarii de pe la Băilești și aiurea, de cealaltă. Străinătatea începe abia cu muntele.

Ca și gorunii falnici, oamenii s'au oprit deasupra prispei uscate și goale, și au privit numai la ogoarele aidoma unor chili-

muri înflorite și la jocul de lumini schimbăcioase al Dunărei din vale. Ei aduceau cu sine graiul mai aspru și altul, al moșilor poposiți prin curăturile și băile de aramă sârbești. Coborau cu toporul pe umăr, cu care abăteau copacii și scoteau buturugile ca să facă locuri de arătură. Mai mult decât alții, Românii aceștia erau plini de puterea și dărzia colonistului, pătruns în sălbăticie singur și având să aștepte totul, în primejdiile de multe feluri, numai dela el însuș.

Față de golătatea locului dintre dealuri și Dunăre, pădurea izbea. Ființele care ieșeau sperioase din desiș erau oamenii pădurii. Numele, pe care li l-au dat Vălenii și Câmpenii, a fost Pădurenii. Satele lor încep chiar de pe linia despărțitoare, slabe ca niște turnuri de pândar înaintate, și din ce în ce mai puternice cu cât se afundă spre vetrele de populație de obârșic. Iată Cosova, Delcina, Calinic, în dosul cărora se desvoltă Rabrova cu Fundenii, Perilovățul, Boroivățul, cei doi Isănovății, Halova, Zlocutea, Târlomașnița, Grațcovul, Șipicova.

La mijloc, între Pădurenii și Vălenii, cari, fără oarecare pene străine în părțile de jos, ar părea că se învecinează, ca un ostrov înalt și uscat, se întinde Câmpul. Urci pe el între Ciorocălina și Gânzova, pieptiș, dela 80 m. aproape la 200. Deacurmezișul scapă dinspre pădure și înaintează până între Florentin și Isăni, deasupra Dunărei, dealul, din care Baciova e acolo cel mai avântat pisc. Indărătul ei, pe-aici, în văzul Gânzovei, un sfârc de piatră se gurguiază chiar cu 15 metri mai sus.

În altă parte Baciova n'ar fi decât o măgură oarecare. Când însă fața apei e la mai puțin de 40 m., lată și oglindă, parcă înadins, ca o tablă de nivel măsurătoare făcută pentru socotit orice abatere în sus ori în jos dela ea, un greabăn mohorât de stâncă repezit la 220 de metri are un aspect alpin. Cine l-a privit ca noi, de pe faleza din coasta Gumătarților, pe care nu încăpea, peste peretele drept de 20 m., decât o colibă-cort de vier, ca o căciulă de răchită și coceni, cu pușca haiducească spânzurată în curea de un proțap afară, l-a privit liliachiu sub baldachinul cu purpură de aureolă, al amurgului, cotropitor în cer cât bătea ochiul, știe ce fior de munți prăpăstioși dă. Sau cine cel puțin a văzut, de pe puntea legănată a vaporului, la celălalt capăt al Dunărei, deasupra bălții dobrogene, „munții” Beștepê, poate să-și închipue acea stă pârere.

Șoseaua face, ca să sue, un mare colac și ajunge greu în creștet. Lăsaserăm trasura. E, de unde se îndoaie cotitura, o potecă prin iarbă, care ține drept. Pădurea de stejari plini de ghindă merge cu noi. A năvălit și ea în cârca îngustă a culmii. Dedesubt se scobește o copac care se înmlădie și se pierde pe după înălțimi. Ar încăpea un fluviu în surpătura ei, și n'are un firicel de apă. Povârnișurile au fost curățate. Astăzi le îmbracă porumbul. Din loc în loc s'a păstrat câte un tufan, cu crăcile în vârf, dar cu tulpina înverzită, ca subț o rotundă sarică de frunze. Și e o singurătate și o liniște, fără șoaptă de fluer sau glas de pasăre. Numai soarele trece, argintindu-se la o bătae de gene în fire subțiri, ca niște ațe de păiajen plutitoare sau ca urzeala lovită de spata dela războiul Sorei Soarelui, Iana Sânziana. Iată bogazul de Mare, de care zic lăutarii de-aici cu fața lipită de diplă, secăt de blestem, și iată și gura de argea.

Sus, după această cățărare, numai ogor oblu. Gânzova e undeva deadreapta drumului celui mare, în niște ogi răsucite de basm, cu nenumărate curți păzite de mălini înfășurați în glugi de coceni, ca niște ostași ai barbariei în armuri de aur. Granița de gârle a rămas acum spre Miazăzi, și valea Topolovitei, și șanțul Deleinci, care dela Tiănuț își începe încovoarea în pădure. Altminteri, zeci și zeci de kilometri, dela balta Dunărei până în Timoc, ape nu se mai întâlnesc. Numai o gâră puțină se împletește din fântânile de sub Gânzova și își caută scurgere, însă paralel cu fluviul, printre ulițele iuți și nisipoase ale Bregovei. Nicio vale transversală către Dunăre. O apă pornită spre Florentin se pierde într'o gaură ca o peșteră, înainte să ajungă pragul terasci.

Puțurile sunt adevărate monumente. Furca lor e făcută din două, trei rânduri de goruni bătrâni necojiți, crăciți zdravăn în lut și rezemându-se unul în altul către cer. Cumpăna e lungă și spânzurată în văzduh peste orice închipuire. Iar lumânarea ciuturii, din multe prăjini lustruite, înădite, sau din sangir, adică lanț, coboară în căutarea apei până la 15, 20 sau mai mulți metri. Doar în unele năruiri, cum sunt acelea unde ca o jucărie de copii uriași, s'a fost clădit Gânzova, Turcii au putut zidi, albe și cu ciubucc, chiar ceșmelele lor de piatră. Acum, femeii cu zăvelca prinsă în brâu bat cu maiul la rufe în marginea bogatelor jghiaburi și vorbesc între ele sau ne urmăresc, fără să-și ridice capul. Dincolo, în altă uliță, fântâna e cu ciutură și are câțiva metri. Așa de tonatecă aleargă pe dedesubt pânza de apă !

Pădurile lipsesc și ele. Dela Ciorocălina linia fuge în arc spre Apus. O geană de copaci de-aici se cheamă Basaraba. În fața acestui străvechiu nume de întemeietor, dat unui codru ca acela de unde Craiul unguresc vrea să-l scoată de barbă pe întâiul nostru domn, înțelegi cari sunt zeii și focul altarelor, luați de pribeagul de astăzi la plecare de-acasă, pentru țarmii străini. Oamenii nu știu ce cuvânt de pază au înfipt pe-aici. Poate că e o amintire a satului dintre Golenți și Calafat, poate că e o păstrătură din vechi între ei. Oricum, satul e Basarabi, iar numele acesta sună bătrân și plin, articulat femeeste ca în zilele descălecărilor : Basaraba. Până departe ne însoțește freamătul copacilor, se involbură în jurul capetelor noastre, slăbește, se întoarce iară. Frunzișul pădurii dintre Ciorocălina și Tiănuț ! Șopotă după noi ! Basaraba veghează !

Mai încolo spre Bregova, altei dumbrăvi îi zic oamenii La Ghiocci. Locuitorii malului îți vorbesc de ele ca de dreptul lor la umbră și de singura pădure. Pe la ei, ca și în lungul Timocului, prin locuri mereu nisipoase, numai sălcii și salcâmi. Salcâmi, că-rora aici li se zice mălini, pâlci măreți întunecoși în verdele argintat al celeilalte frunzături, ca aceia dintre Cutova și Șeu, sau înalți și pletoși, cu coroana foarte sus, într'un belșug de țări mai calde, cum sunt cei ce mărginesc drumul și gătesc Balcii și Racovița, satele împletite pe după șerpuelile Timocului, n'am mai văzut. Pe aici malul, la borile încropite ale Austrului, se acopere de mărgăritărel și de liliac nepus de nimeni. Incepe să se simtă pieptul mediteranean al Adriaticei.

OAMENII

Șaici cu înalte catarguri și tunuri de bronz n'au adus pe Români de pe țărmul stâng al Dunărei la schelele și gura de râu dintre Vidin și Timoc. Am găsi atunci crestate pe răbojul istoriei o zi și un an. Iar acea zi și acel an nu se întâlnesc nicăieri.

Oamenii au trecut, dar urmele pașilor lor s'au șters. E pentru toate miile de pe aceste locuri ceeace-mi povestea despre moșul tatălui său un bătrân verde din Bregova.

Așezământul lui Chiselev pusese peste țară orânduile și birurile lui noi. Oltenii de pe plaiul Cloșanilor și de aiurea, unde au crescut pandurii lui Tudor și sămânța slobozeniei prinsese și scosese holde roșii, se mișcau. Un om din Lupoia, sat tocmai de sub streășina gorjană, a dat să pornească împreună cu toți ai lui, în căruță către Dunăre. Dar l-au bănuț că vrea să se strecoare la Turc. Trebuia să adaste, sub pază, pândit pas cu pas. El era maiștor nălbant și a potcovit atunci caii cu cuele înainte. Paznicii socoteau că Lupulescul a tunat în coșere, pentru că într'acolo arăta pecetea copitelor, pe când el luase drumul fără întoarcere, al apei.

Nălbanți meșteri au fost, pentru istorie, Românii toți câți și-au ales pe acele vremuri altă țară. Istoria s'a încurcat în urmele lor și i-a scăpat. Ne rămâne nouă, târziu și după alte semne, slabe și rătăcitoare, să le descoperim obârșile.

Scrisori vechi în vreun săltar, necum în vreo arhivă de sat, care să cuprindă cel puțin un cuvânt despre așezarea alor noștri anume aci, cu toată căutarea, n'am aflat. E greu de închipuit că nici n'ar fi. Vreo hârtie cu plângeri de exod al plugarilor de pe pământuri, a vreunui boer sau ispravnic ori vâtaf, și cu arătarea unghiului unde s'au oprit, trebuie să fi fost scrisă. Dar la cine sau în ce volum de acte și documente stă ascunsă, nu știm. Ea de altminteri n'ar da la iveală decât clipe ale unui fenomen de lungă

durată, cu scăderile, creșterile și mutările dintr'un tărâm într'altul. Ființa lui însăși e de așa fel că nu poate fi cuprinsă întregă, nici în însemnările logofeților și vameșilor, nici în ale oamenilor de știință. Emigrarea pe furie, chiar în timpuri mai puțin turburi și în alte împrejurări administrative și culturale decât era Bănia Olteniei în părțile ei de Apus-Miazăzi pe la începutul veacului al nouăsprezecelea sau mai înainte, anevoc se poate urmări.

Altminteri, dovezi despre fenomenul acesta al emigrării, spre Miazăzi, poate îndreptat mai mult spre Serbia, sunt. „Analele Olteniei” au reprodus câteva în an. I pag. 236 și urm. și an. II pag. 29 și urm. (de N. G. Dinculescu).

1613 (7121) Aprilie 6

(Io Radul Voevod)... acestor oameni pre nume, popa cu feciorii și Stoilian I. Pătru și Iulova și Stoilian I Giora de în sat de în Comani ca să fie de acumina înainte în pace și slobozi de cătră boiiarinul Domnii Meale Ion Comisul de în Priia pentrucă au venit acești oameni ce sânt mai sus ziși înaintea Domnii Meale de seau jeluți și au spus cum sunt rumăni sfintei mănăstiri dela Tismeana de moșie de în sat de în Comani. Deci, cându au fost mai denainte vreama au fost trecut Dunărea de multe nevoi și de răutăți. Iar cându au fost în zilele lu Șerban-Vodă, deacă seau împăcat țeara, ei au trecut Dunărea, iar deinceoace în țeară Deci au fost mersu de au șezut în satul lu Ioan Comisul în Măglavit patru ai și au lucrat și iau dijmuit ca pre nește oameni ce seau hrănit pre locul lui deatunce până acum. Iar cându au fost acum, în zilele Domnii Meale și seau dus la a lor moșie în Comani. Iar Ion Comisul, el i trage să-i facă rumăni cu sila...

1629 (7137) Februar 9

Io Alexandru Voevod... voo tuturoră megiiashor den sat den Șovărlor carii ați fost rumăni ai sfintii mănăstiri Topolnița ce este hram sti. Haranghel Mihail și acum vați răsipit pren țeara Turcească și prea țeara Ungureasca, după accasta vă dau în știre Domnia Mea pântru că am înțelăs Domnie Mea di 3 călugărași sârbi cum au venit din Teara Turcească de au mersu la acca sfântă mănăstire Topolnița ce seau apucat de mănăstire pustie să o dereagă și au venit aicea naintea Domnii Meale de seau jăluit acii 3 călugărași pentru acest sat Șovărlor cum au fost de moșie al sfintii mănăstiri și seau răsăpit Derept accaia Domniia Mea am socotit pântru acca sfântă mănăstire ca să nu stea pustie, deci v'am ertat Domnie Mea ca să fiți în pace de bir și de bou și de cal și de oac seacă și de oac de sulgiu și de miare și de ciară și de toate dăjdile și mâncăturile câte sânt preste an în țeara Domnii Meale. Derept accaia în vreama ce veți vedea această carte a Domnii Meale, iar voi să căutați să vă veniți la sileștea voastră, toți, să vă apucați de hrană și de loc, să fiți pre lângă sfânta mănăstire, să nu fie lără de oameni, iar de cătră Domnie Mea veți avea pace de toate cum scrie mai sus. Derept accaia și voi toate slugile Domnii Meale care veți îmbla întru acest județ de accaste slujbe, voi să căutați foarte să vă feriți de acest sat și în pace să lăsați de câte sânt scrise mai sus, pentrucă acest sat au fost fugit încă den zilele lui Mihail Vovod.

1635 (7143) August 29

(Io Matei Basarab Voeved și Domn)... la voi satelor ale sfint mănăstiri Tismeana, carii ați fost fugiți în Tara Turcească de bogate nevoi ce ați

avut, anume Jidoștița i Bucina i Precreștiia i Clinovețul i Bresnița i Șușița, i Erhovița și alte sate toate ale mănăstirii...

În schimb nu lipsește documentul viu. Atâtia între Vidin și Timoc își mai aduc aminte de ceeace povesteau vreun tată sau moș, ori bătrânii când se adunau cu toții la un loc. Apoi, numele unor sate dela noi de dincoace de Dunăre, s'au păstrat dincolo. Nu chiar în toponimia oficială. Descălecarea Românilor s'a făcut totdeauna nu în colțuri pustii, ci în vetre cunoscute, pe care le-au lărgit și și le-au însușit cu desăvârșire. Numele vechi slave sau altele urcând până la strămoșii Romani, cari erau aici la ei acasă și-și au pietrele desgropate pretutindeni, au fost păstrate fără schimbare. Dar sunt azi părți întregi de sate, de câte treizeci, patruzece de căși, legate prin acelaș nume, care e al satului din țară de unde se trag. Așa sunt Lupulești Bregovei, din Lupoia mehedințeană. Pe cutare din ei îl chiamă Trucă al lui Ghioldăș, dar e în acelaș timp și Lupulesc, împreună cu încă două, trei sute de inși. Sau ai Orchei, din Orchêsi, și alții. Și mai dau mărturie din gură și oameni dela noi. Prin ceața anilor răsar câteva cărări albe. Iar pe ele zărim pe Oltenii de demult îndreptându-se din toate părțile încoace.

Că la ei nu se pomeneste ceva scris, nu e de mirare. Erau toți pălmași ai ogorului, neștiutori de carte. Săteni au trecut, săteni au rămas. Puținii cărturari, mângăcatori și călăuzi de minți, nu s'au ridicat din mijlocul lor, ci le-au venit, unii dela Români din Serbia, alții dela noi. Iar dintre ei, cei pentru desfătarea lumescă, lăutarii, care aici sunt adevărate bresle, cu școlile lor de cântăreți, rătăcitori stăpâni pe toată comoara de cântece a poporului și nu pot fi așezați decât între cărturari, lăutarii erau de cele mai multe ori cărturari fără carte. Cei pentru grija sufletului, preoții, în întâiele timpuri și dascălii de copii, știau ei înșiși foarte puțin și nu simțiau, peste cele câteva buchii și socoteli, nicio trebuință mai înaltă de cultură. Am mai văzut un asemenea popă, rămășița trecutului. Umbla printr'un sat dela Dunăre, cu patrafirul după gât peste hainele găitănate oltenește, bătrân și ager, dar ca și alți semenii, vii încă în amintirea oamenilor, știa cântările slujbei mai mult, sau poate numai, pe dinafară, iar de citit, ca să nu mai vorbim de scris, abia bănuială. Litera era pentru ei o hieroglifă ermetică, pusă pe niște table de cremene de chiar degetul de fulger al lui Dumnezeu în muntele Sinai, numai pentru patriarhi și prorooci, și din care e destul dacă doar

duhul se desface și intră în leviții, smerite slugi alese între toate, ale chivotului legii. În loc de umilință, o mândrie în neștiință, pe care nu vor fi cunoscut-o decât acei popi și pseudo-vlădici, adevărați lupi și urși duhovnicești sau hirotonisitori, ocăriți prin bulele papistașe dela începuturile medievale ale vicții de Stat românești.

Oamenii sunt până într'atât săteni încât și-au făurit și cuvinte ciudate neîntâlnite aiurea. Lăsăm că atunci când stai cu ei la sfat mai cu seamă prin părțile Deleniei și Rabovei, au ferele de acestea : „Noi în loc să vorbim vorba să apropiem pe om, îl depărtăm. Nu ne e limba așa descurcată. Auzi vorbă ! :

Pe gurgui mă sui

Culegând făsui.

Noi, vă spunem, vorbim prost, pădurenește, sătenește". Această pază, chiar dacă și-alege altfel graiul, e de pretutindeni, prin sălașurile de țară scăpate de orășenizare. Dar aici sătenii au ajuns până la înlocuirea cuvântului oraș cu altceva. De pildă, am auzit zicându-se : „Voi cari trăiți în diuri". Sau : „Eu am umblat mult prin Rusciuc, Sofia, Plovdiv, Odriu și alte diuri". Aceste „diuri" nu sunt alta, precum ușor se simte, decât un plural al numelui românesc, și el cu formă de plural, al Vidinului, Dii, schimbat din substantiv propriu în comun. Afară de Dii, pe o spiță de roată de cel puțin șaiszeci de kilometri de jur împrejur, localnicii nu cunoșteau alt oraș. Calafatul a fost un sătuc până târziu, după 1850. Cernetul nu și-a mai venit în fire după pârjolul Cârjalilor, și mai se găsea și în părțile sârbești. Craiova era la o margine de lume, mai mult un simbol de țară, cetatea Băniei, Oltenia însăș. Severinul s'a zidit după plecarea celei din urmă unde mari de emigrare, aceea pe care o putem boteza a Reglementului Organic. Chiar oamenii cari au fost la muncă, în el, nu-i pot zice pe nume. Cei mai mulți îți vorbesc de Sufurin, amestecându-l, după nu știm ce potriveli, cu galbenii mari de salbă, cari se chiamă în partea locului sufurini. Se înțelege atunci de ce oraș a ajuns să se zică „diuri" și cât dela o parte de orice viață cu dorință și îndestulări culturale mai subțiri au rămas Românii dintre Vidin și Timoc.

Oricâte ar fi însă piedicile, întrebările de căpătenie ale acestui capitol nu vor fi lăsate chiar fără răspuns : când au venit

Românii aici, de unde, ce sate locuiesc, în ce număr, cu ce înfățișare și care îndeletniciri ?

Două feluri de izvoare pot fi de ajutor la statornicirea anilor : spusele băștinașilor și însemnările din cărțile de călători apusenii prin aceste valuri dunărene. Cele din urmă se rezeamă tot pe ce au povestit oamenii, întrebați. Dar și așa ele sunt de netăgăduit folos, atât pentru că ne vin, unele, de departe dindărăi în timp, cât și ca o adeverire a propriilor cercetări. Cronica aceasta, păstrată și moștenită din om în om, e neștirbită și astăzi.

Sunt locuri pe unde s'au născut chiar legende ale descălecării. Ele sună straniu. Prețul lor e mai mare că sunt decât că ar putea pune pe vreo cale. Sau cel puțin calea e de alt soi decât cel așteptat.

Spun oamenii bătrâni din Rabova că Kneaz Viteaz a pus mâna la vremea aia pe Cetatea Vidinului și pe satele dimprejur. Aici sus, „pingă recăta Timoc” și în Serbia, a adus el atunci Moldovenii, de i-a așezat. Intre acești Moldoveni și Dunăre ră-măseseră Bulgari. Și dădu poruncă și zise așa : Voi, dascăli, cari învățați la Bulgari, trebuie să fiți Români. — Și le-a împărțit dascăli și popi români. — Care nu vorbește românește are să-i fie capul tăiat. și cum a dat poruncă, așa a fost, și oamenii au uitat limba bulgărească și nu s'a mai vorbit după aia din Dii până în pădure și în Serbia decât românește. Astea le-a făcut la vremea aia Kneaz Viteaz.

Când va fi fost „vremea aia” și cine era Kneaz Viteaz oamenii nu se pricep să arate. Dar legenda nu-și pierde însemnătatea. Ea e, întâiu, o dovadă că Românii sunt în aceste părți de timp destul, pentru ca amintirea așezării să se fi pierdut într'atât încât să-și teasă un basm eroic, potrivit cu locurile sălbatice de veșnice lupte între împărații sau cu strungile înguste cu hai-ducii. S'ar putea ca legenda să-și fi avut începutul în lumea cărturărească a Pădurenilor. Unii popi de pe la 1800 au venit de prin satele oltene ale Doljului. Mai ales amestecul, fără rost, al Moldovenilor pe aici, ar vorbi pentru această părere. Pădurenii se deosebesc, prin graiul mai repezit, prin înmuierea multor sunete și prin cuvinte proprii, de ceilalți Români vidineni. Dar toate acestea se lămuresc prin obârșie bănățenească sau poate numai prin conviețuirea cu Bănățenii sârbi, a multora dintre ei. Cineva care suia încoace dinspre câmpia olteană, cu puținele cu-

noștințe ale unui biet păstor de suflete de-atunci între ciobani de oi înăspriți de singurătate în străini, n'avea cum să știe aceste lucruri. În loc să lege pe localnici cu Banatul, el, izbit de ceea ce semăna în graiul celor două ramuri, pe care va fi avut prilejul să-l cunoască din călugăreștile pribegii prin mănăstiri, îi lega de Moldova. Iar în acel Kneaz Viteaz nu reînvie cumva chipul depărtat al Domnului Mihai care și-a plimbat sabia pe toată Dunărea și trebuie să fi zguduit închipuirea, mai ales a Oltenilor săi, cel puțin cât Ștefan cel Mare pe a Moldovenilor, așa că, așijderea acestora, să-i pue în seamă toate isprăvile minunate și fără izvor cunoscut? Că acela, apoi, care a ajutat la urzirea acestei legende nu numai că venea pe drumul arătat, dar era și cărturar, se vede din partea ce o dă preoților și învățătorilor în topirea rămășițelor de Bulgari, înecate în viitura românească. În naiivitatea poveștii e o întrecăgă teorie de desnaționalizare. Legenda, înfâșșit, e de aci și nu călătorită de aiurea, dela Câmpeni sau Văleni, pentru ecoul de mândrie locală care freamătă în ea. Ceilalți disprețuesc pe Pădureni, ca neciopliți și înapoiți. Aceștia, la rândul-le, pe poenele lor retrase, pe unde și-au înfipt sălașele în curături și arșițe de codru de ei făcute, se socotesc singuri adevărații Români, în marginea celor dintâi, niște simpli desnaționalizați de un cuceritor ostaș dintr'ai lor.

Din spusele adunate mai din toate satele reiese că ai noștri au venit în județul Vidinului în trei unde. Timpul cât a ținut fiecare e foarte deosebit. Puterea, deopotrivă alta, în fiecare din cele trei ținuturi de revărsare a lor. Alta, și pricina de plecare. Tot altul, locul de pornire.

Intâia undă se întinde, nu se știe de când, până în pragul anului 1831. Prin negura începuturilor ei abia luminează unele legende, cu răsunet secular, frânturi din vreun cântec bătrânesc, amintiri aproape șterse. Sunt ca zugrăvelile mâncate de vreme ale unei biserici de demult. Nimic nu mai poate rotunji chipul unui ctitor, sau anul unei puneri de piatră de temelie. Numai pe alocuri, luând ușor un strat mai nou de deasupra, răsare îndărăt vie, în rosturile dintâi, o pictură acoperită de pensula meșterului de mai târziu. Ea nu mai e însă decât un crâmpeiu, și ajută cel mult să ghicim făptura a ceea ce a fost și de nimeni și niciodată nu mai poate fi descoperit.

Crunt hanger a învățit peste aceste întinderi cel de care se

leagă mai limpede știrile îndepărtate ale unui popor fără alt sîpet de așezat valurile istoriei sale, decât amintirea. Ne-am oprit la mormântul lui alb, cu fior. În cutia de piatră cu doi pereți înrămurați din daltă, ridicată peste trupul lui, flori liniștite au crescut și se îndoaie de prea mare înălțime, ca într'o rugăciune ferită și verde. Unul din stâlpii cari închid cu părțile de jos mormântul, poartă peste pisană mândră arabă, greul turban. De jur împrejur morții s'au îndesit. Pietrele s'au urcat până lângă sarcofagul Strălucitului. El ascund de ochii turburătorilor. Alături, moscheia își trimite, măreată și împăcată, minaretul ei veșnic în mătasea de azur a cerului. Palatul, în care s'au urzit atâtea porunci temute și s'au plămădit nopțile albe pentru Stambul, abia își înaintează o muche, cu ferestrele sus și streșini cu turturele, în grădina morților. Casmale au surpat zidul de împrejmuire și sapă gropi. De acolo ies lespezi buburoșate, ca niște teste de uriași. Ele singure mai sunt martore ale stăpânilor de odinioară. Din balcoanele caselor vecine, care pot privi peste stradă și zid în cîmîtîr, glasuri în graiu străin de ghiauri se întrebă între ele de urma și de rostul nostru. Suntem în Dii, afară din Cetate, înaintea pașei cu trei tuiuri. Răsvrătitul împotriva Sultanului. Capul Cârjalilor, groaza Țării-Românești, Osman Pasvan Oglu.

Datorită luptelor de pe aici cu Rușii sau măcelurilor săvârșite asupra raialei de către Turci, lumea se împuținase. Pămîntul nu mai avea cine să-l lucreze și păgânul de după ziduri de cine să fie hrănit. Și a făcut Pasvan Oglu lege să se dea atîta loc de plug și atîta de pășune oricui se va statornici pe el și a chemat oameni din Țara Românească. Accasta a fost pela anul 1800. Mulți de-ai noștri s'au furișat atunci peste Dunăre. Românii mai de mult trecuți s'au găsit întăriți de acest adaus. Dar amintirea venirii lor s'a pierdut în a celor mai proaspăt veniți. Și o vreme descălecător al tuturor Românilor din aceste răspântii a fost Pasvan Oglu. Până ce o altă undă i-a înecat și pe ei, și împreună cu ei, și pe descălecător, care a fost uitat ca atare. În numele tuturor au vorbit după aceea aceștia și au pus început al istoriei lor drumețe, anul atît de apropiat al propriei sosiri. Unii călători străini i-au crezut pe cuvînt și l-au primit și dat mai departe ca bun.

De sfîrșitul veacului al optsprezecelea se leagă populara cu Români a satului Florentin, frumos poposit la apă, într'o vatră de stînci cu rămășițe romane, între două spinări de deal. O știu lo-

cuitorii și ne-a povestit-o și d-l Mișu Săulescu, cel mai însemnat vâstar de astăzi al fostului lor stăpân.

Vestea împărțirii de pământuri la Turc, din belșug și pe degeaba, ajunsse numai decât și în satul Salcia. Clăcașii lui se trăgeau din veteranii viteazului Spătar Drăgan Săulescu, dus cu Șerban Vodă Cantacuzinul, la porunca lui Kara Mustafa, pentru războiu cu Neamțul, și răpus în izbirea cu Craiul Sobiețchi, la Beci, leat 1683.

Domnul dăduse la întoarcere acest sat dunărean văduvei și îl locuise cu ostașii Spătarului. Urmașii lor dela 1800 au pierit într-o noapte cu vitele și cu tot avutul. Boierul trezit a doua zi fără oameni, a trecut și el dincolo după ei. I-a îndemnat să se întoarcă, le-a făgăduit înlesniri, s'a crucit cum de se îndură să rămână la păgân. Pribegii știau numai atât că aveau de acum ogoare de muncă și fânețe pentru vite. Săulescul a trebuit să facă fără ispravă calea îndărăt. Mai târziu le-a clădit tot el și o bisericuță, în noua lor țară, în sat la Florentin, de unde nu s'au mai mișcat. Florentinenii de astăzi sunt nepoții și strănepoții Sălcenilor de-atunci. Oarecarele amestec local și împrejurările noi nu i-au schimbat prea mult.

Numai decât după încenutul veacului trebuie să se fi mutat Români noi și în Bregova, urcând Timocul. Se simte că drumul le era prieten. Nici vorbă că de ai lor se găseau mai dinainte acolo și-i ispiteau. Legăturile de rudenie neîntrerupte tot timpul între cele două maluri, până mai anii trecuți, de când războaiele din Balcani au închis hotarele, nu se poate să nu se fi încheiat și atunci. Atâtea case își au adusă astăzi gospodina din Dolj sau Mehedinți, când nu-i venită dela Români din Serbia. Oamenii au trăit totdeauna, peste îngrădirile politice întâmplătoare, într-o singură obște, făcută din simțul aceleiași obârșii.

Românii de aceia dârji s'au aruncat în vârtejul întâmplărilor vidinene ale vremii. Cu ele numele și un an sigur s'au păstrat mai lesne. Iată, de pildă, ce se povestește despre Popa Ghiță, moșul lui Popa Ristea din Bregova. Acesta e acum de șaptezeci de ani, tată-său, născut aici, a murit la nouăzeci, iar Popa Ghiță însuși, la mai bine de o sută.

A fugit dela noi de răutate. În zilele acelea Bâlcu, Haidu' Velcu de mai târziu, era argat la Turci. Dar într-o zi, nu știm pentru ce vină, l-au bătut. Mânios, el a trecut în Sârbia, și-a făcut

oaste, a înfrânt pe stăpânii de ieri și i-a gonit peste Timoc. Sârbii se frământau. Neascultarea lui Pasvan Oglu molipsise pe creștini. Marele pașă se stinsese cu plămânii tineri măcinați de boală, prin Februarie 1807, și numai după cinci ani era cu puțință un Haidu' Velcu. Acesta și-a făcut un polc de două, trei sute de oameni și tun de cireș. Umbla în ilēc roșu pe o iapă albă și era dres. Turcii au sosit câtă frunză și iarbă, la Bucovcea. Haidu' Velcu s'a așezat la tun și a tras. Turcii alergau năvală. Atunci a încălecat pe iapă și cu mânecile sumese s'a pus a-i tăia cu sabia și tae și tae ! Era mare și mustăcios, cu un cap și ochi de taur. Are pământ, cu chip așa cum a fost el, în Negotin. Topciu la tun a avut din Rusia. „Tu nu tragi cum trebuie !” i-a zis Haidu' Velcu. „Privește la mine !” Și l-a înjurat și i-a dat o palmă. Rusneacul zice : „Am să-ți mănânc viața !” Trece la Turci. Turcește știă. Ei îi pun în mână câtă blagă vrea, numai să-i scape de Haidu' Velcu. Rusneacul s'așează la pândă cu ocheanul. La douăsprezece ieșea totdeauna pe endec — o țără de meterez — Haidu' Velcu pe iapa lui. Întăiu s'a ivit altcineva. „Nu dați, că nu-i el !” strigă Rusneacul. Și când se arată celălalt : „El e ! Trageți” L-au fărâmat cu ghiulelea în jumătate. Găvajii lui l-au luat și l-au îngropat în zidul bisericii, ca să nu-i ia Turcii capul. Ai lui au dat fuga prin trestie și s'au pierdut în baltă. Pe urmă a ieșit altul, Miloș.

Între acei scăpați prin trestie și baltă se găsea și Popa Ghiță. El fusese pisar lui Haidu' Velcu. Era din lumea și cu năzuințele acelea din care a izbucnit mișcarea lui Tudor. Cu oamenii aceștia se poate să se fi cunoscut și să fi lucrat, iar la încercările acestea turburi de luptă de desrobire să fi fost în vreun fel sau altul părtaș, Domnul Țăranilor. Cu ei și în ele și-a făcut ucenicia și i-a născut gândul. Cu ei și în ele taina și scopurile lui se mai luminează. Popa Ghiță și Tudor erau din sate vecine și cam de aceeași vârstă.

Tot despre popa Ghiță știu unii să fi lăsat lopata înfiptă în grâmbaia de grâu și să fi fugit peste Dunăre. Cei mai mulți istorisesc însă aceeași ispravă despre alții. Zic să fi fost unul căruia de-atunci i-a și rămas numele Fudulu Țereanu, adică din Țara Românească. Epizodul se găsește ca un motiv descriptiv de baladă, aidoma, cu aceleași cuvinte, în „Grăul Nostru”, texte publicate în 1906—1907 de Candrea. Densușianu și Speranția, vol. I. pag. 9, cules dela un sătean din Vrata-Mehedinți, de pe unde

lăția din cei cu cari am vorbit în județul Vidinului, se vor fi tră-
 ând : „Cîn venia Turcii oamenii să strîngea, să ducea fuga cîte
 inci-sasă săptămîni mai bine, lăsa pătule. *lopata 'nfiptă 'n griu.*
 Turcii lua boi, vaci, lua și muerea de lîngă tine, lua fata cu-i
 lăcea, îș făcea rîs de ele între om”. Numai atât că Românii din
 Bulgaria fugeau nu de Turc, ci la Turc, și de apăsarea ciocoiului.
 Golgiii păgâni erau mult mai blânzi decât culegătorii de biruri
 și dijme domnești și boerești.

Peste așezările din acel timp a năvălit însă a doua undă. Cea
 dintîi se aduna în jurul lui Pasvan Oglu, cu îndepărtatele ei su-
 țe, și vorbea mai mult de trecut. Ceastăaltă se strînge pe
 lîngă Chiselev și se petrece parcă sub ochii noștri. Anul ei se cu-
 țește sigur. A fost ca o sculare scurtă de plugari răsvrățiți, cari
 'au rupt de brazdă și au plecat fără să se mai uite îndărăt. Mânia
 le atunci mai arde până și în ochii de astăzi ai copiilor de copii.
 Era pe la 1831 și Regulamentul Organic își întindea treptat o-
 ăduelile lui nesuferite. Ce apăsări sălbatice însemnaseră anii
 dinainte, cei zece plini de rășboae și de angarale, dintre Tudor
 și Ghinărarul rus, oblăduitor acum peste pămîntul și datinele
 românești, dovezile ni s'au păstrat destule. Ce nemulțumiri stâr-
 nise, mai ales după ei, cînd se aștepta o descărcare, noua lege,
 leopotrivă. Moldova se răsculase. Oltenia a luat iară drumul
 Dunărei.

Cei mai mulți trebuie să se fi urnit din aceleași locuri mai
 ferite și mai slobode ale Mehedințului de sus. În anul acela s'a
 umplut de lume unghiul dintre fluviu și apa sârbească de graniță.
 Iar coasta ei, până la Satul-din-Mal, Bregova, și Cîmpul înăun-
 tru, către Gânzova sau satele din pădure, au fost tot vad de sur-
 ghiuniți de bunăvoie, neîmpăcați și colțoși. Aceștia aveau într'a-
 devăr osul de piatră al colonistului și hotărîrea lui să se împlînte
 în ocolul străin și să-l destelenească, lărgindu-l. Din locurile
 unde s'au îngrămădit ca în cetăți, la orice slăbire a cercului s'au
 revărsat. Un sălaș de Tătari, care nu se putea altoi, era înghițit.
 O colonie de Cerchezi, în risipă, înlocuită numaidecât. Sfărămă-
 turile bulgare rămase, sau dibuelile prin inși și mutările în cete
 dela Miazăzi, înăbușite. Urme ale acestei lupte și înaintări încete
 se află în atâtea amintiri. Nu e bătrîn în care, din două, trei în-
 trebări, să nu le descoperi.

A treia undă de emigrare, care a fost o prefirare răspîndită,

mai viu, pe o întindere de treizeci de ani după oprirea înaintașei sale, și, mai lin, până în pragul zilelor noastre, n'a mai schimbat ce clădise aceea. Ea s'a lăsat numai înviorând peste o alcătuire închegată. Cărările i s'au abătut mai ales către lunca vidineană. Golul de-aici sorbea mai mult. Din împrejurări care se ghicesc, Românii din ea erau și mai puțini. Trecherile de-acum se făceau însă slabe, rar câteva case, din ce în ce mai des numai oameni răsleți, în căutarea norocului. Statornicirea deplină a României și întocmirea Bulgariei au oprit mișcarea. Valca Dunărei a conținut să mai fie o cumpănă de neamuri.

Infățișarea etnografică a tras-o a doua undă. Iar stâlpul pe care se rezema toată această încercare de colonizare îl făceau locuitorii Câmpului. Atunci a fost el înălțat și întărit. Ceeace era șovăitor și risipit înainte, s'a așezat. Românii de pe acest pridvor luminos, mărginit deoparte de Dunăre, dela Florentin până la gura Timocului, de acolo pe această apă în sus până aproape sub Coilova la hotarul cel nou sârbesc, și mai departe dealungul pădurilor până unde se oprește rotunjindu-se deasupra luncii și iară în hotarul Florentinului, sunt nu numai cei mai numeroși, dar și cei mai siguri de sine : întâiu, prin obârșie, podgoreană și munteană ; apoi, ca veniți parcă deodată, atât de covârșitor au fost cei din urmă sosiți, așa că s'au ținut mai legați ; și în sfârșit, pentrucă împresurați tot de Români, la nici un colț nu s'a suit, turburând sau chiar măcinând, valul străin.

Ei au satele cele mai puternice în oameni și moșie Bregova, cu cele 1200 de căși ale ei și peste 7.000 de locuitori, e metropola Românilor din Bulgaria aceasta nord-vestică. O optime din ei toți sunt adăpostiți pe ulițele cotite din malul de pământ fărâmițos și pulbere de dună de peste lunca Timocului. Vârfu cu cele 800 de căși și Gânzova cu peste 600 — după arătările locuitorilor — sunt tot ale lor și lasă îndărăt în mărime orice alte sate de Văleni sau Pădurenii. Poate că tot Câmpenii aceștia mândri, iuți și ascuțiți la limbă, înaintați ca o punte între celelalte două fâșii de Români, le-au dat și numele. Ei priveau depe locul lor înalt pe unii mușuroiți jos pe țărmul dunărean, în fundul văii, și le-au zis Văleni sau Fundeni, iar pe ceilalți, ieșind din desișul de goruni, găitânați toți în negru și bolovănoși la vorbă, pe lângă carele de lemne sau de coarne de pădure, și i-au botezat Pădurenii, după o împărțire care nu e, între Români, numai de aici.

Sunt Mehedințeni, dacă nu și cu câțiva Gorjeni, coboriți pe o linie care merge dela Lupoia și Băluța până la Balta Verde, Gârla Marc și mai jos. Chiar astăzi după atâtea stratificări și cronologii altele și nelămurite, se poate lega aproape fiecare casă, nu mult mai veche de o sută de ani, cu satul de dincolo de unde își are răsadul. Pe pânza aceasta de poteci necăjite au grăbit oamenii câteva veacuri, și mai ales în cel din urmă, spre locuința lor de acum.

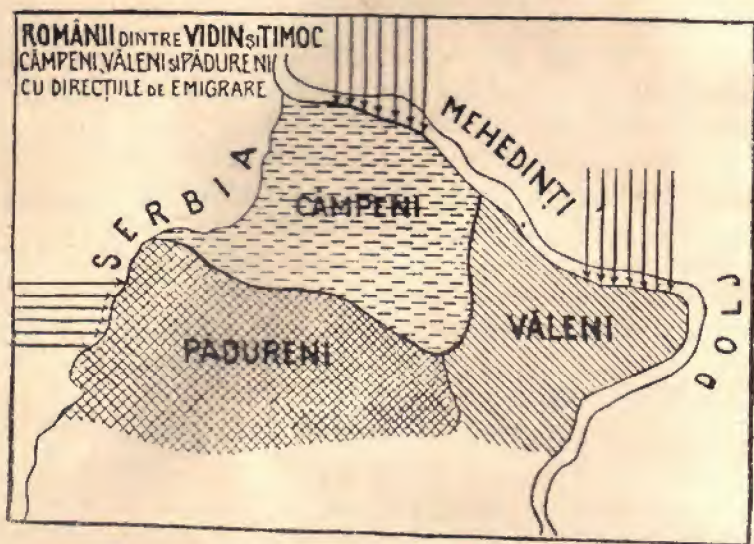
Acceaș lucrare, mai lesnicioasă încă prin noutatea atâtor mutări și înrudiri, se poate face cu Vălenii. Granița mișcării lor e o boltă care începe dela Salcia și se îndoaie peste Plenita, ca să ajungă până în mahalalele Craiovei și să se lase pe albia Jiului. De pretutindenii din ținutul de subt ea a picurat și s'a strâns în acest ulcior dunărean, emigrarea doljană.

Mai grea de urmărit e strecurarea prin păduri a celeilalte aripi. Față de ea, închisă în sine și cu conștiința deosebirii, celelalte două grupe destul de asemănătoare altminteri, între ele, pot fi luate laolaltă. Deoparte, Românii Dunăreni, iar de alta, Românii Pădurenii.

Unul îți spune că îi e tamazlăcul la Isicova, dincolo de Timoc, altul prin satele vecine ei sau mai din fund. Ceeace se întoarce sigur în spusele lor e că vin din Serbia și se poartă și vorbesc altfel, păliș. La viața fraților din Miazănoapte au luat parte puțin. Istoria, ca și obârșia, le-a fost alta. Întărirea și împroschătarea Pădurenilor s'a făcut mai anevoc și la alte date, cu neputință de slatronicit. Ei erau, întâiu, numai capătul înaintat al unei revărșări etnice care se înfiora doar din când în când și se acoperea de o șuviță de undă, la o suflare istorică sau social-economică, necunoscută. Și apoi, după ce se treziseră trecuți în mijlocul altei limbi și pe alt pământ decât temciul lor dindărăt, mai se întindeau și deacurmezișul curentului de coborire spre Dunăre al Bulgarilor, apăsati multă vreme spre munți. Foarte mulți stărue că neamul lor se trage din Ungaria. În destui se vădește Bănățeanul. Rudarii, cari umblă cu cotorițe sau coșuri, cu linguri, fuse, și unde-i cați nu-i găsești, zic pe acolo toți : deparce, frunce. Din împrejurările ciudate de traiu, încă din Serbia cași de-aici, din amestecul bănățean-oltenesc dintru început și din izolarea de mai târziu după așezarea dincoace, a ieșit ceva nou, în care firele răslețe ale urzelei se îmbină subt ochiul cercetătorului, strânse puternic în aceeaș lespede, ca vinele tainice ale unui onix.

Un om din Rabova povestea că unii spun să fi trecut prin Sârbia. De Rabova arată bătrânii că, de când s'a năsălit, adică s'a făcut sat, sunt o sută treizeci, o sută patruzeci de ani. Iar de când s'au năsălit Fundenii, mai mic și într'o vale subt ea, sunt cu o sută de ani mai mult.

Alt om din Târlomașnița ne spunea cum mamă-sa a venit din bătrânceață dela Isicova. Cum el a fost odată cu mai mulți din sat la muncă la un boer pe malul Prutului. Și mai erau acolo lucrători din alte părți. Avea opincile de acasă îngăurite cu vârzoabe groase și în picioare obdèle albe. Era ca o oară sârbatică. Și stătea deoparte între ai lui. Numai ce dădea pe la ei uneori doamna boerului, în toale mândre. Și a temat el („noi așa zicem aici sus, la : chemat”) într'un rând pe altul din Târlomașnița : „Văzuși mă, bîrdarule, ce Diană frumoasă ?”(nu săteancă, ci orășeancă, din Dii). Dar când am auzit de „bîrdar”, lucrătorii ceilalți, Români din Ungaria, au început să vorbească între ei că Bulgarii ar fi din neamul lor. I-au luat și s'au dus la han. Și nu i-au lăsat să plătească nimic. Și până la urmă, cât au mai rămas pe acele locuri, s'au avut bine. Și au cunoscut unii și alții că ei dela Ungaria își au tamazlăcul ceal bătrîn.

Schimbări de siliști de sate înăuntrul acestui ținut, nu s'au

întâmplat. Se știe doar de fuga oamenilor în Serbia, mai cu seamă a Câmpenilor, în războiul din 1877. Dar s'au întors toți cu întoarcerea liniștei. Atunci au cuprins Românii moșia și sălașurile sau cuiburile de palancă și caraulă ale Tătarilor, Cherchezilor și Turcilor plecați.

Sat sfărâmat a fost Schela. Era înșirat în fața Ciupercenilor. Dar Schelenii făceau atâta contrabandă de rachiu cu cei de dincolo, că Turcii, desnădăjduind să-i supravegheze sau îndrepte, le-au stricat așezarea, iar pe ei i-au risipit. Cinci, șase sate, spre Miazăzi până la Vidbol, Bucovăț și mai în jos, iar la Miazănoapte până în Kirimbeg, le-au primit crâmpiele. În Kirimbeg și astăzi mai noii veniți. Schelenii, se deosebesc de Kirimbegeni. Hora și-o făceau până acum în urmă aparte. La clădirea bisericii a fost ccartă, pe-al cui loc să se ridice. Ocolul Schelenilor e altul decât al băstinașilor.

Pacea, de curând adusă la îndeplinire și pe teren, a însemnat o înaintare a țăruiilor de hotar sârb. Călătoream câte odată pe o șosea al cărei șanț din stânga era într'o țară, iar cel din dreapta într'alta. Opt, nouă sate românești de pe margine au trecut regatului vecin. Străvechea obște cu strânse legături a fost tăiată în două. Dar cu accasta chiar, o parte din Pădureni s'au lipit iară de locurile și de oamenii din cari odinioară s'au desprins. Nici o vamă nu-i mai desparte de satele de unde arată să-și fi tras vița. Numai atât că întregirea dintr'o latură nu s'a săvârșit fără o ruptură din cealaltă. Să se adauge și atâtea nemulțumiri gospodărești. Că apoi desfacerea de Statul de ieri nu i-a lăsat nici ea nesimțitori. Și iată cum bucuria acelei întoarceri, închipuită poate mai mult pe căi cărturărești, nu-i mișcă, pe când necazul li întuneacă și-i pune pe uni pe drumuri. Popi prigoniți sau goniți de Sârbi își caută altar, cum e cel din Șipicovă, printre Văleni. Săteni cu pământ rămas și dincoace se mută mai degrabă la mai puținul de aici.

Anii mai apropiați au fost martori unei tot mai numeroase plecări la oraș a prisosului satelor românești. Această mișcare a crescut încă dela război, urmând lozinca de pretutindeni. Unii negustoresc, dar destui își cumpără pământuri împrejurul Vidnului și rămân săteni, în îndeletnicire și obiceiuri. Sunt cei mai mulți dintre Vălenii de-alături, fără să lipsească nici Pădurenii îndepărtați, cari își vând râpile de acasă, pentru ogoarele mai

înguste, dar dulci de pe aici. Atât că mai toți au ajuns bilingvi și unul câte unul trec de cea parte, în tabăra celuiilalt neam. Un corn întreg din Dii e românesc. Stă îngrămădit pe-afară de ziduri, pe șoseaua și în vatra Kumbairului, mahala acum a Vidinului și sat numai de-ai noștri, și intră pe cea mai frumoasă poartă de piatră înstelată, Capia Longea sau a Gunoiiului, năvălitor peste întortocheate uliți cu caldarâm sălbatic și printre case ascunse prin grădini, în miezul falnicei Cetăți.

Alături de mărturiile vii despre venirea și viața Românilor vidineni nu lipsesc nici fărâme prin descrieri de călătorie sau prin alte cărți. Abia fărâme însă, și toate la un loc nu luminează cât gura știrbă a unui moșneag, ieșit să privească sub streășina unei porți, târgul, într-o Duminică de sat dunărean. Între aceste cărți anevoe numai am putea trece și vreuna românească. Neamul nostru, care a avut, ca în mărețul Neculai Milescu, un Marco Polo cunoscător al împărăției Kitailor pe căile noi ale munților Siberiei, nu găsește adesea un cât de smerit condeiu pentru cei mai scumpi și în apropiere cuibăriți ai săi.

Întârziem mai mult la Kanitz. Ceilalți vor fi amintiți acolo unde documentul lor va putea fi folosit. Și firește nu toți. Înșirările bibliografice n'au stat nicio clipă în gândul nostru

În însemnările de drum prin Bulgaria, ale învățatului austro-ungar, Românii de-aici n'au paginile lor aparte. Ei răsar într'un canal sau celălalt, când în acest volum și când în cel următor, după cum locuesc într'un ținut sau altul pe care îl străbate, pe malul Timocului sau la porțile Sofiei. Venea pregătit să-i întâlnească, din informația prealabilă pe care și-o făcuse, și pregătit și să-i înțeleagă, după ce se oprișe în atâtea sălașuri de ciobani sau de săpători în gropi de cărbuni și de aramă, prin Serbia românească. Interesul lui cuprinde în aceeași măsură date istorice, caracteristice geografice, economie, cultură, politică. Privit ca un obiect de observație, sub lupa unui ochiu foarte ager, crâmpieul de neam din dreapta Dunărei se alege destul de limpede. În credințele, puterea și ființa lui însă, nu pătrundem. Pe dinăuntru el nu se luminează. Kanitz nu ne cunoștea limba și nici nu prea ne vedea alt rost acolo, decât poate să îngroșăm, printr-o firească și dreaptă desnaționalizare, rândurile slave lui dragi.

La capătul nord vestic al terasei dunărene bulgare, pe pământul peste care s'au scurs atâtea popoare, a căror urmă timpul atoaie nimicitor amenință s'o șteargă în curând cu totul — o soartă pe care de altminteri rămășițele mult mai tinere ale romanității o împărtășesc din nenorocire cu tumultii — găsim astăzi Bulgari și Români, ba chiar la Timoc satele valahe sunt precumpănitoare. În studiul și harta profesorului Bradaska: „Intinderea Slavilor în Turcia și în ținuturile vecine“, elementul bulgar apare aici drept cel mai puternic. Dar aceasta e cu desăvârșire neexact.

Pricini felurite, și mai ales stăpânirea boerilor valahi, dușmană țăranilor, au ajutat nașterea și repede creșterea a coloniilor românești pe țărmul dunărean bulgar. Pe de altă parte, cârmuirea turcească vedea cu ochi buni popularea acestor districte, foarte sărăcife în oameni de neîntreruptele rășboaie, cu o naționalitate supusă, deprinsă cu asprele poveri și cu totul străină de elementul bulgăresc și de năzuințele lui (*Donau-Bulgarien u. Balkan*, 1875, vol. I pag. 276).

Kanitz are în gând, cum se va da în vileag mai bine din alt citat, vremea Regulamentului Organic. În anii dintâi după 1860, când și-a făcut întâia călătorie, lucrul se înțelege. Am arătat în altă parte pricina. Un alt călător ceva mai înainte, G. Lejean, scrie și el despre „des réfugiés échappés à l'affreux régime féodal qui pesait avant 1848 sur les principautés roumaines“; sau, alurea, cu alte cuvinte, că: „en Bulgarie beaucoup de paysans valaques se sont établis dans les environs de Vratsha pour échapper au quasi-servage établi par le règlement organique“ (*L'Etnographie de la Turquie d'Europe*, 1861, Julius Perthes). Tot el are însă grija să spue că această emigrare, prin începuturi, „est antérieure à ce siècle“. Boscovici la 1762 povestește cum a mas peste noapte în coliba „di una famiglia valaca venuta là da un anno“. Oamenii erau pe acele locuri datorită lăcomiei principilor moldavi și valahi, de către cari „si fanno estorsioni incredibili che forzano i villani ad abbandonare i loro paesi“. Jirecek, din care am luat citatul (*Das Fürstentum Bulgarien*, 1891; pentru interpretare G. Uălsan, „Bulgarii“ lui Boscovich), e deopotrivă de părere că Românii sunt și în județul Vidinului mai de mult decât secolul al nouăsprezecelea și că fugeau de teama boerilor, aici, unde nu erau nici boeri nici boeresc. Acestea despre vechime.

Dar Kanitz are rânduri, poate mai prețioase, despre felul de traiu și starca culturală a acestor numai foarte curând veniți, dacă e să-l credem pe el. Mai multe și legate laolaltă sunt cele ce privesc Bregova și locuitorii ei. Le redăm întocmai :

Imigrarea valahă în Bregova s'a întâmplat acum vreo 25 de ani. Ea dă prilej la unele asemănări etnografice pline de învățături. Pe când, de pildă, Românul pe pământul valah, datorită gospodăriei demoralizatoare de mai de mult a boerilor, se găsea ca om aproape pe aceeaș treaptă cu negrul din sudul Statelor Unite și e descris cu dreptate ca izbitor de leneș la gândire, aici, pe pământ bulgar, cu toate că trăind sub o stăpânire care nu era mai înainte

chiar binevoitoare supușilor creștini, se arată pretutindeni muncitor și isteț. Insușirile acestea se dau la iveală chiar în înfățișarea de afară a Bregovei. Pe lângă cultura, obișnuită pe întreaga terasă dunăreană bulgară, a porumbului, grâului, câncei, viței de vie și pepenilor, în Bregova se face și tutun și mătase. Tot satul are pecetea unei oarecare bunăstări, care nu putea fi ștearsă de sarcinile mari pentru raia, legate de marea colonizare tataro-cercheză.

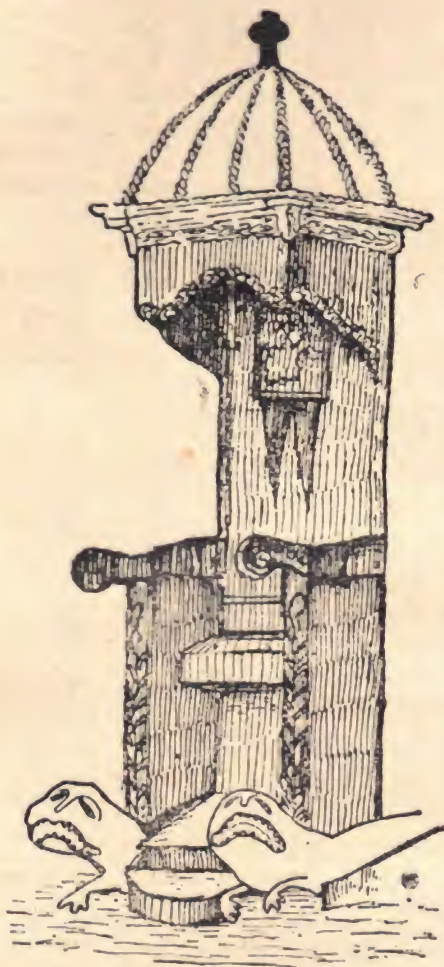
În mijlocul satului se înalță biserica cea nouă cu trei nave, clădită în anul 1857, mai mult mărețată decât unitară în stil, ca o corabie lungă în chip de paralelogram, fără abside laterale și cu un turn jos al fațadei principale. Clădirea a costat 200 000 de piaștri (10 P=1 Fl.), o sumă, prin urmare, foarte însemnată pentru acea țară. În gâtelea dinăuntru a bisericii s'a pus cea mai mare grijă. Iconostasul, jetul mitropolitului și amvonul, sunt toate bogat cioplite și aurite, dar cam prea peștriț zugrăvite. Lucrate de Țințari, ele dovedesc și aici minunatul talent arhitectural și formal al acestei bogat înzestrate ramuri macedo-valahe a Românilor. Unele părți decorative ale ciopliturii în lemn, precum sunt smeei și păsările ciudat stilizate din ambele părți ale crucii dela ieșirea din mijloc a iconostasului, dau în vileag o bogată inventivitate plastică; scaunul mitropolitan, ținut de un leu așezat, și pupitrul amvonului, sprijinit pe un vultur, amintesc însă și aici de înfrâuririle moștenite prin tradiție ale monumentelor vechi bizantine în peninsula ilirică.

Insemnate jertfe, față de alte stări turco-bulgare, aduce comunitatea românească a Bregovei și trebuințelor culturale. În casa unui învățător chemat din Serbia, am găsit pe copiii satului citind, scriind socotind și cântând foarte frumos cântece bisericești (*Donau-Bulgarien*, 1875 vol. I, pag. 282—283).

Toate sunt în Bregova aproape și azi așa cum le privea Kautz acum 65 de ani. Numai că satul a cotit, mărimdu-se, în josul Timocului către Balei și de tătarii spâni din margine cu greu își mai aduc aminte cei mai cărunți. În școala frumoasă din piața largă, un progimnaziu, pe care aceiași oameni îl țin, nu se mai aud însă cântece și vorbă românească, decât poate între ore în curte și când supravegherea slăbește. Deși biserica nu mai e în mijlocul satului, ea a rămas tot singură.

O descoperisem cu greu pe întunerecul fără stele al unei nopți de Înviere. Un zid înalt de bolovani netencuiți o înconjură și ne-ar fi ascuns-o. Două înouri, pe care le-a suferit, i-au mai ridicat fațada, ascuțită în partea de sus în unghiul. Le poți urmări după cele două, trei straturi de lespezi de piatră mai noi de deasupra și după cimentul alb cam împroșcat pe delături de mistrie. Turnul mic înfipt în față la mijloc, unde cele două muchi ale unghiului ar fi fost să se împreune, s'a păstrat în schimb ca la început și pare scufundat în sine cu două trepte. Dar între împrejmuială și această aspră clădire plutea ca un nor de argint, fâlfâia încet o horă albă aeriană, păzia un alt grad de lumină și de văzduh. El ne-a oprit uimiți. Și tot el ne-a descoperit biserica. Erau crăcile înflorite toate în noaptea caldă, ale pomilor de dincolo, din curtea cu morminte. Un miros mai tare decât al tămâiei, mirosul primăverii, cădea în valuri.

În biserica din Bregova Isus învie de mai multe ori în aceeași zi. Oamenii sunt prea mulți pentru un singur locaș dumnezeesc, și vin rânduri, rânduri la ceasuri dinainte hotărâte. Noi așteptaserăm să bată a rândul și porniserăm. Preoții și logofeții de strană se zdrobeau în cântările și slujbele lor până la ziua mare. Prin pâcla luminilor de ceară se zăreau, neprefăcute, așa cum ieșiseră din mâinile, acum de țărăni, ale meșterilor aromâni, iconostasul cu balaurii lui auriți, cele două șiruri de stâlpi rotunzi albi, despărțitori ai celor trei alei, cu arcuri de zidărie sus și cu străni între ei la pardoscală, vulturul amvonului, care parcă zboară neostenit cu o carte de foc pe umeri, și jețul mitropolitan, pus pe doi lei, nu pe unul, lăcuiți cafeniu și cu dinți căscați în gingii sângeroase. Iar prin fum, de sub balauri, vulturi și lei și peste capete aplecate, Isus vorbea din ușa altarului, după buchi chirilice cu inițiale roșii uriașe, în graiul nostru vechiu, plin de aur și de nestimate.

Jeț mitropolitan în biserica din Bregova.

Asemenea, și alte însemnări răslețe, are Kanitz. Dar printre ele am avut norocul să nu scape una, care apasă în cumpănă cât toate celelalte la un loc. Fără ea viața Românilor de-aici ar fi curs pentru noi lipsită de adâncimi și culmi, iar un mare chip ar fi rămas astrucat în praf de arhive, căci nicio mână nu s'ar fi priceput să-l scoată. Frântura de popor săracă în istorie, peste care a altora istorie își mână cavalcadele înaripate și răsunătoare, se aurcolează deodată de o faptă din cele rari, țesută din cel mai curat suflet. E vorba de lupta pentru trecera la altă credință a acestor ortodocși și de slava și pătimirile popei Dragsin, drumetului.

Kanitz însuși nu și-a dat seama în ce clipă grea pentru acei pribegi din trunchiul nostru, coborîse între ei. Frământările lor i se par fără noimă, iar cel care le stârnea vrednic numai de osândă. E strimt și rău. Ajută poate la căderea lui și la înăbușirea mișcării.

Călătorul străin putuse să vadă încă din 1869 o capelă de scânduri în marginea Vidinului. Un popă de departe, răsărit între oamenii din Stanotârn cu vreo trei ani înainte, o așezase acolo. El ar fi vrut s'o strecoare chiar în cetate, consfințind-o, prin aceasta, sau infingând-o cel puțin, înăuntrul, ca să fie găsită mai târziu, biserica a țării recunoscută și cu aceleași drepturi ca ale celorlalte. Dar Turcii nu îngăduiau clădiri de rugăciune creștinilor în cuprinsul zidurilor. Kanitz, atunci, nu i-a dat nici o însemnătate. Popa nu-l privea și nici n'a căutat să-i afle numele. Rândurile care povestesc faptul, și cele dintâi în cartea lui amintind pe Români, sunt aproape obiective, cu toate că au fost redactate mai târziu, când știa mai multe și avusese poate și amestec în această treabă :

„Acum în urmă Vidinul a mai căpătat și o bisericuță catolică provizorie, prin silintele unui misionar trimis de episcopul valah unit dela Oradea-Mare. Ea e încheiată foarte sărăcăcios din scânduri și aduce mult a hambar de lemn. Numai decât alături se găsește o piatră de închinare, cu o coroană de fier deasupra și cu următoarea inscripție : *A cēstā s' eroa dāruit-o întru mărirea lui Domne dieci comunitălei române gr. cat. din Vidinu 1869* (sau, ținând seama de greșelile de transcriere ale unui necunosător de românește și de ciudătenile ortografice ale ciparianismului : „Această sfântă cruce (a) dăruit-o întru mărirea lui Dumnezeu comunității române greco-catolice din Vidin 1869“ — Nota noastră). Pentru o clădire de biserică definitivă și mai potrivită scopului, împăratul Franz Iosif a dăruit o sumă însemnată. Eu nu cred în viitorul bisericii catolice pe pământ bulgar, ci mi se pare că și cu ridicarea acestei clădiri au să se ivească mari greutăți (*Donau-Bulgarien*, 1875, vol. I, pag. 239).

Mai târziu însă el a descoperit și pe popa misionar și întreprinderea lui. Era în vara lui 1871. Se găsea iară la Vidin.

Sedea la un prieten vechiu, consulul austro-ungar. Acesta îi povestea de necazurile pe care i le aducea acel vântură-țară.

Îngrijați de întâiele izbânzi ale propagandei, preoții bulgari se ridicau deacurmezișul. Vlădica din Vidin, viitorul exarh, suferat că popa nu era îndepărtat în urma intervențiilor lui, de autoritatea chezaro-crăiască locală, nu mai vizita pe consul. Turcii, înțețiți de unul și de altul, nu-l mai priveau cu aceeași ochi buni: „din pricini strategice“ nu-i dăduseră voie să clădească, lângă zidul de afară, pe locul anume cumpărat în marginea Kumbairului, biserică statornică. Sprijinul bănesc venit de peste graniță încetase și datoriile neplătite stârneau nemulțumiri și bănueli. Omul nu cruța de loc pe consul, nici pentru aceste nevoi, nici pentru altele mai grele, ale comunității.

Konitz nu înțelegea de ce Austria, care are altă politică, să se pue rău cu Bulgarii și nici de ce să cheltuiască pentru scopuri pierdute și nu pentru întărirea ei comercială în acea deschisă piață dunăreană. Iar toate acestea, de hațărul cui? Al unui neșesălat, care scrie proclamații, unde amintește Valahilor vidineni de nobila origine latină, de frații lor din principatul vecin, și nu de ceilalți, mult mai înaintați, din Ungaria, și de sprijinul lui Napoleon; al unui necioplit, care nu știe altă limbă decât a lui deacasă și trebuie să stea de vorbă prin tâlmaci, nu numai cu Turcii și Bulgarii, dar cu însuși consulul; și al unui certat cu legile, pențrucă băiatul lui, și cel mai bun ajutor, dascăl al copiilor de nou uniți, stătuse în temniță pentru moarte de om.

Sub toate aceste vini, deosebite cu ochi austro-ungari, noi știm astăzi și vom arăta mai departe, că mai era una, care nu putea să scape ochilor prietenului. Și iată cum iese zugrăvit popa în galeria aventurierilor cetății:

Câteva din aceste tipuri le-am și amintit în întâiul volum; alții se cuvine să fie smulși uitării în aceste pagini, pențrucă lor le-au căzut adesea, ca actori în marele joc de uneltiri dela Dunărea-de-jos, cu desăvârșire minunate roluri. Așa se plimba, de pildă, pe sub balconul iubitei mele gazde, popa romano-unit în Vidinul strict bulgaro-ortodox? Să vedem, și oricât de necrezut sună, nu rămâne mai puțin adevărat ceeace am auzit dintr'un izvor informat.

Se știe că încă demult vreme politica de Stat maghiară luptă cu putere în Banat și Transilvania împotriva acelei propagande care năzuește la unirea tuturor Românilor într'un mare imperiu Daco-român. Zisul popă Draxin se silea dela 1869, nu din proprie pornire, ci sub egida oficială a de curând răposatului episcop unit de Oradea Mare, Pop Szilagyi, să atragă pe valahii așezați între Dunăre și Timoc, în șivoiul mișcării naționale mari românești (Donau-Bulgarien, 1877, II, 4-5).

Ceeace era prilej de ocară pentru marele călător, n'are poate de ce să fie unul și pentru noi. Dragsin, preotul bănățean, făcut numai din voia sa misionar drumet, sparge cadrul prea strimt în care încearcă să-l închidă cu încuetoari de ironie și de milă, Kanitz. Prea se simte că, în ce neprivește, acesta se născuse la Budapesta.

Astăzi truda lui pe acele locuri și în viață arc pentru noi alt înțeles. Un slab chenar de lumină se arcuește peste această față, plecată dintr'un sat din Torontal ca să sufere și să birue pe căile Domnului. În istoria Românilor vidineni, atât de săracă, episodul Dragsin e unul din cele mari și ușor putea fi o răspântie, iar în a noastră, a tuturor, destul de lipsită de misionari, o pagină aprigă și rară.

Pentru toate aceste cuvinte, am crezut că nu e de prisos o oprire cu cât mai multe documente, asupra lui. Oprirea va fi un popas pe înălțime, de unde câmpul pe care ne-am hotărât să-l străbatem se va desluși mai limpede și — dar neașteptat — un suflet adânc și cu multe valuri se va înălța înaintea noastră, ca o troiță cu streășină de argint, pe un loc de înfrângeri și de rugăciune.

Samoil Dragsin a venit pe lume în anul dela Cristos 1822, într'un sat din Banat, Petrovăsela. Azi trag pe-acolo vaporașe cu pavilion Sârbo-Hroato-Sloven. Despre cei dintâi patruzeci de ani ai lui nu știm nimic. Bătrâni, cari și-l mai aduc aminte, spun că până atunci ar fi neguțătorit. Un atestat al primăriei, din vremea când era să fie hirotonit preot, îl arată „agronom și servitor al bisericii, care mult s'a ostenit spre înaintarea și cultivarea locului natal”. Așa îl descoper și faptele de mai târziu: om trecut prin multe, întreprinzător, hotărât, dârz și, pe deasupra, cu un sâmbure din acel jar care face pe apostoli și care l-a învăpăiat deodată în pragul bătrâneței. La 5 Iunie 1863, împreună cu fiul său Petru alias Pavel și cu fata sa vergura Theodora alias Ephrosina, a primit credința greco-catolică și a fost trecut monah al mănăstirii Sfântu' Sava de lângă Ierusalim. Cu acest pas el se desface din vreme și dintre semeni și intră în istorie. Cu acelaș pas își începe și calea durerii.

Anul viitor îl aflăm călător pe la Roma „d. Samuil Dravin Monachus Dioeces Logosole in Austria peregrinus”, ca să se pocăiască și să vadă fața Sfântului Părinte. Pe toamnă e la Ierusa-

lim, de unde ni s'a păstrat această ciudată adeverință, în care spusele întocmai ale smeritului oaspe îndepărtat au pătruns cu asprimea lor valahă în armătura senină latinească : „*monachum Samuelem Draxin de Sancto Petro Vaxilla Calugaro Monasterii Santului Sava Valea Plângerei se tiene de Diecesa Logosului Jerusalem feliciter pervenisse*". În primăvara lui 1865 e îndărăt la Lugoj, unde-și reînnoește voturile monastice ale chipului celui mic al îngerilor. De acolo îi pierdem urma. Când îl regăsim e între Românii vidineni, în sat la Stanotârn.

O corespondență bogată cu Oradea Mare, Blajul și Bucureștii, începută în 1867 și încheiată la 1882, luminează de-acum viața lui. Scrisoare cu scrisoare gândul minunat, care putea să dea un cuprins suflătesc de luptă și să aducă scăparea unui câmpeiu de neam rupt de ale sale, se înfiripează și urcă, pentruca treptat, lovit de pretutindeni, să se întunece și să cadă. Cu gândul lui s'a frânt și Dragsin. Pierce ca o mână de pulbere, răsucită de un ultim vârtej pe drumurile Ierusalimului și aurită scurt de sfîntenia unui hagialâc de mucenicie și desnădejde.

Cum a ajuns în Stanotârn nu ni s'a păstrat mărturie. Dar de acel sat de baltă, în care Dunărea când crește dă năvală din toate părțile, îneacă fânețele, umple zâmnicele și face din oboare așezări de crapi și de somni, s'a legat soarta și a propovăduitorului și a seminței aruncate de el. Acolo i-a fost întâiu ascultat cuvântul și acolo s'a păstrat mai îndelung. În Kumbair a locuit și s'a zvârcolit Dragsin ani. În el a ridicat biseri cută și a slujit, a avut școală de copii și de oameni mai răsăriți. Câte un moșnegel cu ochi albaștri, paznic sub cocoasă al vreunei vechi biserici din Vidin, ca un cocostârc sur de clopotniță, îl știe încă. Ce-a pus la cale nu mai încălzește însă pe nimeni. Cu Stanotârnul e altminteri. Cele mai mândre case, cu comarnic și cu prispe colorate pe sus, sunt ale „catolicilor". Poate că numele li s'a dat ca ocară. Biserica lor e acum tot cea obștească. Dar cu toții își aduc aminte și nu se rușinează de trecut.

Aci se strecurase un ardelean sau bănățean, cu nume Romuz. Subt el trebue să se fi ascuns un Rêmus sau Romulus oarecare, latinizant. Era și acesta o mică pânză purtată încoace de valul Dragsin. Alții vor fi venit sau ar mai fi venit, solie bună și stâlpi de întărire la margini. Norocul însă a vrut să încurce aceste drumuri și să spulbere pe ceice le apucaseră. Iată pătimirea lui Romuz, povestită chiar de nepoata lui.

Era un om cu știință de carte și cu haină neagră. Învăța copiii oamenilor. Aceștia s'au gândit să-l lege pe pribeag de sat și l-au însurat cu o fată de ciorbagiu. Prunci s'au născut din această unire. În răstimp, frământările, ale căror unde porneau dela Vidin, sporeau. O parte din săteni se trăgeau înapoi, în adăposturile vechei credințe. Alții se țineau tot mai strâns de Unire. Ciecniurile nu mai conteneau. Atunci i-a murit învățătorului un copil. După ce l-au plâns și l-au așezat în lemnul lui, părinții cu rude, vecini și prieteni, au plecat spre grobiște. Alaiul s'a mișcat încet pe ulița mare, a cotit pe după grădini și s'a îndreptat spre biserică. Dar la întâia răspântie o ceată de pravoslavnici le-a ieșit înaintea și le-a cerut să se întoarcă. De ce? Pentrucă trupșorul răposat nu fusese botezat după lege și n'avea ce să caute în pământ sfințit. Alaiul s'a îngrămădit, s'a umflat într'un loc, zgomotos, bărbații au dat în față și au încercat deodată să-și rupă trecere. Atunci ceilalți au ridicat ciobârneacele! Și a fost o învălmășeală, cu capete sparte și oase zdrobite, din care morții abia a putut fi scăpat și dus repede acasă. Acolo i-au săpat pe seară o groapă în dosul casei și i-au dat o odihnă pe care tată-său n'a mai putut-o avea. Curând a fost silit să se ridice și să se mute către de unde venise. Și-a luat cu el și casa, femeie și copii, dar curând femeia s'a întors. De locurile străine pe care le colindase nu știa să spună multe. Intrebată de ce n'a rămas, se văeta că nu putuse să se mai rabde într'o țară unde mămăliga se fierbe în oală. — Un bastion de colț din cetatea Unirii se dărâmasese. Nu i-a mai ridicat nimeni niciodată. Sfărâmăturile lui le mai petrec prin mâini oamenii mirați de azi și le arată, fără înțelegere, trecătorului.

Ceeace a început între Românii vidineni Dragsin era, cum se vede, cu destulă tocmeală și rădăcini. El găsisese aici câteva zeci de mii de oameni, fără alt sprijin pentru sufletul lor decât limba și credința, și fără căpetenii. Cei câțiva preoți erau cu totul umili și nepregătiți pentru o sarcină mai luminată. Stăpânirea era străină și păgână, străin și răznit, pământul, străini și dușmănoși, locuitorii de baștină. Ivirea lui acolo trebuie să fi fost privită ca o sărbătoare fără pereche. El era Legătura, Trimisul, Cu-vântul. Nici astăzi nu e altfel. Eram așa de înconjurați și de doriiți că ne vedeam adeseori siliți, tocmai ca să nu le facem zadarnice neajunsuri, să ne ferim și să ne închidem. Iar Dragsin n'avea

nici de cum aceleași temeri și era și o ființă binecuvântată. Vorba lui trezea iubire, cererea lui, ascultare, focul lui, flacăra. Atâta lume, atunci și mai târziu, în acele locuri sau aiurea, săracă cu duhul sau cărturară și obosită de civilizație, a suferit același farmec. Așa se și lămurește cum el, un biet om, cu scrierea lui tremurată chirilică, de școală veche și puțină, a izbutit să urnească atâtea interese, să creeze o înfricoșată problemă și să adune asupra-i atâta luare aminte, binevoitoare sau împotrivă. Nu mult a lipsit ca să izbutească. El nu se știa însă cât e de singur, și câte puteri, în această bățăioasă singurătate, stârnise spre distrugere, ale duhului și pământului, datini și înverșunări de veacuri, meschinării și deșertăciuni de-o clipă, sau bănuelile Rusiei și neîncrederea Austro-Ungaricii. Ele l-au săpat nebăgat de seamă și l-au prăbușit, când se credea mai tare, pornindu-l pe apele uitării și ale morții.

Ce mirare atunci că poate în mintea lui se născuse într'adevăr gândul de care mai târziu îl învinsăteau cu viclenie dușmanii, al unui rost mai de seamă și mai statornic între acești oameni? El n'o făcuse doar înainte să-și îndeplinească deapururi soarta lui cu a lor și n'a fost abătut sau grăbit nici cu un bob de nisip dela porunca lucrului în sine. Alexandru Dobra, episcopul Lugojului, răspundea mitropolitului Ioan Vancea, la îndemnul acestuia să strângă bani pentru clădirea unei biserici la Vidin, că Samuil Dragsin carele mai înainte în dieceza lui a trecut la Sfânta Unire, apoi a apostat, îmblând pre la Blaj și Urbea Mare, unde s'a sântit de preot, a venit iar pre acolo, *cu brâu roșu*. Iar Episcopul catolic din București îl învinuia că, întors dintr'o călătorie dela Viena, cetea poporului scrisori mîncinoase prin care cardinalul cap al congregației de propagandă l-ar fi așezat vicar apostolic sau ceva asemănător peste tot pământul acela („populo ostendit et legit falsas litteras... quibus instituebatur vicarius apostolicus, vel nescio quid aliud, per totam illam provinciam“). Popa Dragsin n'a rămas dator acestor înalți pîrâși. În scrisorile, pe care era prea neîndemânat în purtarea condeiului ca să le scrie însuș, ci le dicta, el a dovedit, fără putință de răsturnare, în graiul lui tăios, colorat și pătimăș, ce alte pricini decât iubirea adevărului slobozea peste el asemenea ură.

A nimerit în Stanotârn prin 1865. Intr'un memoriu al lor din 1872, prin care-l cereau îndărăt, curând după ce fusese îndepărtat,

Românii vidineni scriau „că sunt vre-o șase sau șapte ani de când ne-au venit în aceste părți răsăritene, în Statul Otoman, în județul Vidinului, un preot călugăr care ne spunea nouă tainic că este misionar și rumân unit, anume părintele Samoil Dragsin“. Dela început îl întâlnim împreună cu băiatul lui, Petru. Împreună sunt și peste șaisprezece ani, când unul, cel mai tânăr, coboară în pământ, iar celălalt așteaptă un cuvânt la malul mării, ca să plece pe drumuri neîntoarse. Pentru noi, el așteaptă mereu, mânios, și după atâția ani, înaintea acelorași ape, cuvântul de deslegare.

A fost bine primit. Oamenii erau evlavioși și orice față bisericască le deschidea inima. Aceasta, spre deosebire de ale lor, le vorbea răsplat despre o obârșie strălucită, despre legătura cu Roma, despre înrudirea cu Franța și cu principatul vecin, de unde cei mai mulți descălecaseră, și care era țara Românilor. Le vorbea despre putința să fie supuși uneia din acele puteri, Franței, de pildă, și să aibă dela ea școli, biserici și orice ocrotire, Franței, care stătea în toate primejdiile și alături de frații lor de dincolo de Dunăre. Dușmanii lor nu erau Turcii, ci Bulgarii, Rușii și Grecii. Biserica lor nu era a lor, ci a acestora. Ei le tăgăduiau orice drept pe aceste locuri și limba lor în altar, și voiau să-i sărăcească și să-i înghită. Poarta de scăpare le-o deschidea tot maica Roma. Ea îmbrățișase de mai bine de o sută cincizeci de ani și pe alți Români aflați în marginea pierzării. Biserica acestora se unise cu Biserica Papei, care era a celor mai luminate și consângene popoare, și nu le schimbaseră nimic din limbă, din obiceiuri, din port. El era călugăr al acelei Biserici, numite pentru aceasta unită, și afară de cele patru puncte nu știa să se deosebească prin altceva de orice creștin român. Il văd, vorbește ca ei, are portul și barba lungă a popilor lor, își face crucea așa, așijderea, zice Tatăl nostru, uite, la fel. Vlădică român unit, dela Lugoș, l-a primit în cinul monarhicesc, și Vlădică al Vlădicilor, Mitropolit Preaosfințit, păstorește în odăjdii și cârjă de aur, în cetatea împărătească a Blajului. De-acolo le pot veni și lor, părăsiți cum sunt, bieți plugari fără altă ureche să-i asculte, mântuire și foloase.

Din asemenea și alte lămuriri și îndemnuri a ieșit, memoriul neașteptat cu care a intrat în Blaj într-o zi de vară din 1867 călugărul bănațean. Mult se vor fi minunat și-l vor fi întors pe toate părțile cuvioșii și învățații canonici. El aducea veste de

Români necunoscuți și de o tainică dorință. Omul acesta mic de stat, focos, umblat, isteț, care-i sfredelea cu ochii lui neastâmpărați, putea multe. El arăta lucrurile ca și făcute. Dar Mitropolitul era bolnav la băi, la Vâlcele. Trimisul hotărî să plece cu hârtia numaidecât acolo. Până atunci cerea să i se primească din nou mărturisrea de credință greco-catolică, de care împrejurările slabe ale bisericii lugojene și dușmanii locali, îl desfăcuseră ; ceeace, după o examinare pe larg despre cele ce se țin de ea și anumit despre cele patru puncte, i s'a și împlinit, spre laudă.

Dragsin s'a repezit până la Vâlcele, dar n'a putut să facă mare ispravă — Mitropolitul era prea șubred — și s'a întors la Vidin. De aci a pornit peste două luni cu alt memoriu, mai limpede și mai grăbitor decât întâiul, iscălit ca și el de preoții și frunțașii a două sate, Stanotârn și Coșava. Dela Blaj, unde deocamdată nu mai era mult de făcut, s'a dus la București și Nicopol, de unde a plecat cu o înaltă bună voință câștigată, și cu certificatul episcopului Ant. Jos. Pluym, care, „déclare que le vénérable moine Samuel Draxinu et son fils Prierre (!) sont sujets autrichiens et catholiques du rite roumain ; des personnes très honnêtes et qui ne s'occupent que de l'instruction de la jeunesse et de ce qui regarde la religion catholique“. Vidinul făcea parte din dieceza acestuia și cei dela Blaj îl vor fi îndreptat aici. Apoi s'a înfățișat pașei Midhat și Consulului austro-ungar din cetatea dunăreană, Schulz, cari i-au făgăduit tot sprijinul. Li s'ar putea zice acestor alergări, mijlociri și biruințe, faza diplomatică pregătitoare, după faza de pipăire și de propagandă locală, a Unirii. Firele ei erau cum nu se poate mai meșteșugit urzite și se înmănunchează toate în mâinile călugărului, care luase marca hotărîre și lucra de-acuma strâns.

La 13 Martie 1868 „Draxin Samuilescu, călugăr laic din Bulgaria, se roagă să fie primit în cinul călugărilor Basiliți din Mănăstirea Blajului“. La cererea lui alipise hârtiile de pelerin la Roma și hagiul la Ierusalim, certificatul lui Pluym, adeverința de trecere la Unire în două rânduri, la Lugoj și Blaj, și atestatul de bună faimă al satului de naștere. Consistoriul îl primește, dar fiind Mitropolia vacantă în urma morții lui Șuluțiu, îl trimete pentru hirotonire, dacă acesta îl va găsi vrednic, episcopului de Oradea Mare, Dr. Iosif Papp Szilágyi. La 30 Martie Dragsin e om al bisericii și aduce cu mâna lui la Blaj, raportul episcopului,

Aprilie în 7, când capătă și un ajutor de drum de 50 de fiorini. De-aici pornește ca preot la Bulgari, cerut dela Roma și dela București. Misionariatul lui luase ființă.

Acasă pune la cale trecerea satelor la Unire. După Stanotârn și Kumbair, vin parte din Coșava și Isăn. Nouii credincioși se numără cu miile. Dar în acelaș timp se ivesc și piedicile. Biserica bulgară prinde de veste și luptă, pe deoparte să dărâme pe preot, iar pe de alta, să ispitească sau să înspăimânte pe credincioși. Bulgarii încercaseră și ei, cu câțiva ani înainte, și tot mai mult din pricini politice, să se unească cu Roma. Amestecul Rusiei îi oprise. Acum erezia dela care fuseseră întorși, ca și întrezărirea unei primejdii naționale în acest unghiu, îi făceau mai crânceni și necruțători decât sunt de obicei.

Dragsin, „în mijlocul a multor lupi sălbatici“, își ține aproape neofiții. Aleargă neostenit în toate părțile. Iar scrisorile lui încep să colinde pe la toate locurile sus puse de unde putea veni, se cuvenea să i se trimeată și i se făgăduise ajutor. Vina căderii lui e că la atâta râvnă s'a răspuns întâiu slab, și apoi deadreptul cu silă sau dușmănie. Misionarul nu făcea parte din datinele noastre. Întâiul, care s'a creiat singur, mic pentru cei mici, ne-a speriat. Nu l-am înțeles. Ne-am întors capul dela el.

Episcopul hirotonisitor e rugat să stăruie la Viena ca bunul consul Schulz să nu fie mutat în Egipt, cum acesta pesemne îi destăinuise că e primejdie; să mijlocească și deadreptul către ministrul Franței la Constantinopol, pentrucă scrisoarea dată către consulul francez din Vidin n'ajunge, ca țara lui să ia sub ocrotire pe Românii uniți din Bulgaria, osebit de ceilalți catolici, cari sunt sub protecția Austriei; să ceară pedepsirea unor locuitori Bulgari cari terorizează pe Românii dornici să treacă la Unire. Lui i se plânge apoi de puținul ajutor pe care îl găsește la Episcopul catolic din București, căruia de geaba i-a scris să ceară dela Oradea un canonic „cu părul netăiat și cu barbă și mustăți mari, căci proștilor așa le place“, și să vie la Vidin, unde n'are ce căuta singur, „că nu știe batâr o vorbă românește, și dacă îl vor vedea Românii că nu poate vorbi românește, alta nu vor zice, ci vor gândi că le schimbăm ritul și atunci ne vor fi ostenelile zadarnice“. Și tot pe el îl roagă să-i dea povață cum ar face să zidească o biserică Românilor din Vidin. La toate aceste rugăminți și cereri, Szilágyi prevăzătorul, cu toate că a făcut unele intervenții, despre care numai noi din arhivă știm, n'a răspuns nimic.

Misionarul vrea însă cu orice preț biserica lui în Vidin. Ii trebuia un locaș unde să slujească și un adăpost sufletesc pentru uniții scoși din biserica lor de Bulgari. Și pleacă în vara 1868 la Viena, cu recomandări dela Consul către Miniștri și înalți demnitari. Erau încă prieteni. O scrisoare lungă, inimoasă și plină de încredere a vicerectorului din seminarul greco-catolic central, dr. Grigoriu Silasi, către Mitropolitul Blajului, ne-a păstrat do-vada și a acelei vrăji pe care o răspândea în jurul lui Dragsin și a îndrăzelii cu care acesta a bătut la toate porțile în Capitala Împărăției. S'a întors de acolo prin Pesta, Blaj și Gherla, cu galbenii trebuitori cumpărării unei grădini unde să ridice biserica, și cu mari făgădueli. Până în toamna viitoare, capela, din scânduri deocamdată, era ridicată, o cruce falnică de piatră cu o inscripție cât un hrisov de domnie, înfiptă alături, și școala, deschisă. Cea mai grea treabă fusese săvârșită, o culme ajunsă, temeliile Unirii puse. Mucenicia era alături.

Episcopia catolică din București nu era mulțumită cu Dragsin. Această nemulțumire s'a arătat întâiu în oprirea salariului. Omul se vaetă, dovedește în ce încurcături e pus, cum preoții nou câștigați sunt lăsați în vânt, el însuși umilit și înglobat în datorii. Poate că ajunseseră până acolo știri despre plângerile misionarului la Viena și Blaj, sau despre încercarea lui să se desfacă de jurisdicția Nicopolei și să treacă sub Mitropolia ardeleană.

Dragsin scrie Mitropolitului în 1871 cum n'are sprijin în alergarea lui de zi și de noapte, cu primejdia chiar a victiei, pentru mântuirea neamului și lățirea credinței ; „dar servul care a purtat greutatea sarcinei și a suferit zăduful zilei semănând și secerând în holda Domnului său, apoi cu durere ar fi ca seara să nu-și primească dinarul”.

Dinarul acesta nu era numai cel bătut cu chipul Chezarului, ci din ce în ce mai mult, în tot înțelesul lui evanghelic. Peste rodul ostinelilor lui Dragsin osânda se rostise.

Venirea noului episcop catolic la Vidin strică mai mult lucrurile. Consulul se depărtează și el de misionar și e câștigat la punctul de vedere al celuilalt. Legăturile cu legația franceză nu puteau rămâne multă vreme ascunse. Pusese negru pe alb numele lui Napoleon în scrisori pastorale. Iar Franța se găsea după iarna grozavă a lui 1870. Călători cu trecere, cum era Kanitz, arătau, puși în cunoștință de apucăturile lui Dragsin, cât de

primejdioase puteau ajunge ele pentru monarhie. Turcii înşişi sunt întărâtaţi de frământările vidinene. Mitropolia din Blaj e covârşită de pretutindeni, atât dela Bucureşti cât mai ales dela Viena şi Pesta, dela Ministerul de Culte şi Externe, cu cereri de rechemare.

Ca şi cum ar fi simţit cercul de duşmănie care se închidea în juru-i, Dragsin, sărind peste aşezările româneşti vidinene, aduce deodată 10.000 (!) de noui credincioşi în sânul bisericii untie, de rândul acesta dintr'un ținut unde supravegherea duşmanilor trebuia să fie mai mică, al Cibru-Palancei şi Raşovei. Duşios pune el înainte pe cei 15.000 de fii duhovniceşti şi-şi cere, tare pe oastea lor, drepturile. Acum e tot pe drumuri, „Semper in itineribus erat”, îl părăsc Blajului Bucureştii. Iar Dragsin descopere Mitropoliei cum „spune Măria Sa că este Episcop latin, dar nu este de ritul grec şi pentru aceea nu vrea ca să-mi plătească, dar eu nu mă pot latiniza, pre mine şi pre acel popor de 15.000 de suflete, ca să-mi pot câştiga leafa, pe care mi-a oprit-o Măria Sa”. Tot atunci Petru, fiul său, la o Inviere, când era obiceiul ieşind din biserică să se tragă cu puştile de bucurie, loveşte pe cineva, care moare. Răuvoitorii spun că dinadins şi că ar fi fost la mijloc o femeie. Învăţătorul e băgat în temniţă de Turci. Tatăl ţine piept, leeşte, tuturor.

El îşi cunoaşte bine duşmanii. Memoriul semnat de 213 inşi, din toate satele vidinene şi raşovene pe unde trecuse, care cerea îndărrăt pe Dragsin şi trebuie să fi fost inspirat, dacă nu chiar redactat de el, zice într'un loc : „Prea limpede cunoaştem că ridicarea cuviosului nostru părinte au fost numai dela aceste două persoane, adecă din partea Consulului şi a Episcopului latin”. Pentru menţinerea mai departe în Vidin a lui Schulz poate că nu puţin contribuisse pe vremuri şi cuvântul urgisitului de acum. Dar zilele prieteniei trecuseră.

Şi aiurea, zice acelaş memoriu, intrând mai adânc în împrejurările locale şi desvăluind alte socoteli sau greşeli grele :

Măcar că suntem noi așa de proşti şi neînvăţaţi totuşi cunoaştem că este ceva la mijloc din minciunile Consulului nemţesc din Vidin la ridicarea bunului nostru Părinte, pentrucă noi ştim şi putem adevăra şi a mărturisi cum că Consulul mai de multe ori au batjocorit caracterul Părintelui şi îşi făcea răs de religia noastră unită, pentrucă zicea că legea unită este numai o minciună şi că nu suntem catolici şi că numai cu ritul latin sunt catolici. Şi vă arătam una mai pe scurt pentru încrederea Măriei Voastre : cum că anul trecut au venit un Italian din Calafat ca să-i boteze părintele un co... n Vidin. Şi au

întrebat pe secretarul Consului nemțesc, că unde șade părintele, ca să-i boteze copilul. Dar secretarul așa-i dete răspuns Italianului, cum că Părintele nostru nu este catolic, ci să se ducă la Craiova că acolo este popă catolic. Și auzind omul așa, s'au întors cu copilul nebotezat înapoi la Rumânia, unde din întâmplare am fost și noi de față. Iată vedeți contra Consului nemțesc.

Încă vă mai descoperim și alta, cum că astă toamnă au trecut doi ani de când au venit Episcopul latin Paul din București la noi și au slujit în biserița care au făcut-o părintele nostru în Vidin, și după slujbă ne-au ținut nouă cuvânt de învățătură, unde eram patru, cinci sute de bărbați adunați afară, de femei și copii, unde au fost și Consulul de față. Ne spunea cu asprime ca să nu mai ținem praznicele care le-am pomenit dela Părinții noștri, adică pe cuvioasa Paraschiva, pe Sfântul Dimitrie și pe Sfântul Gheorghe, că ~~acele~~ nu sunt praznice catolice, ci sunt ale Grecilor. Și ne-a spus că are să ne trimită preoți italieni învățați și luminați, cari pot să ne povătuiască. Pentru care (de) cuvântarea D-lui nici unul n'au fost mulțumiți, pentrucă am cunoscut planul ce recugetă ca să facă cu noi. Dară noi ne ținem după făgăduințele care sunt în proclamațiile care ni le-au adus părintele nostru dela prea sfinția sa Episcopul Silagi, cum că nimica nu ni se va schimba din obiceiurile noastre. Dar nu așa precum au făcut Episcopul latin din București de ne-au trimis pe popa lui cel tuns, ca să ne strice legea și obiceiurile noastre: acia, nu o vom primi nici morți!

Dușmanii aceștia erau însă acum prea puternici, iar prietenii, fără încredere și sperioși.

La 24 Iunie 1872 popa Dragsin dăduse în primire preotului romano catolic din Calafat, Bartolomeo Pantaleoni, capela, potirul și pe Români uniți vidineni. La 20 Iulie zugrăvește din Golenți, de lângă Maglavit, Mitropoliei din Blaj, nenorocirea și lipsa lui, risipirea gospodăriei din Bulgaria, lăsarea zălog pentru datorii în mâinile Turcilor a copiilor, și neputința, din toate aceste pricini, să vie la scaunul mitropolitan. Zic să fi spus Ioan Vancea că acesta nu Dragsin, ci Drac în sin (sân) fusese pentru el și Mitropolie. În anul următor era numit preot administrator al mănăstirii Strâmba Fizeșului. Zilele de apostolat apuseseră. Români vidineni muriseră pentru misionarul lor. Dar muriseră și pentru Unire! Se împlinise ceea ce scrisese învățatul Grigoriu Silasi Mitropolitului Vancea: „Căci ar fi păcat de moarte, și pentru noi în veci rușinea cea mai mare a lăsa din indiferentism ori mârșăvie să cadă și să se ruineze acei muri începuți ai Ierusalimului”.

N'a fost Dragsin vreun călugăr stafidit peste bucoavne învățate, cu mintea ascuțită de mânuirea subtilităților dogmatice și încărcat ca în odăjdii, de citate latinești. Nici vreun sfânt, argăsit de posturi, cu genunchii bătătoriti de mătănii și mijlocul sângerat în cingători de casne. Era numai un om oțelit de viață, preot al întâmplării și pe care îl umpluse dela o vreme

gândul lui sfânt. Om cu patimi încă și cu păcate, cu câteva adevăruri și o dialectică simplă, dar sigură, aproape în totul de oamenii pe cari îi păstorea și cari de aceea îl înțelegeau, îl iubeau și îl vreau. Prin scrisorile lui prindem uneori și mici abateri, izbucniri sau potriveli poate mai mărunte. Dar fapta nu e mai puțin îndrăzneată, căile mai pline de jertfă, scopul mai măreț. În vremea aceea și într'un cerc mai strimt, ideea națională n'are ostaș mai hotărît și pe poziție mai pierdută, nici biserica, râvnă mai neodihnită.

Ce s'a mai întâmplat după aceea cu Dragsin, privește mai puțin rosturile lui din vremea de mărire, cu toate că nu e nici atunci străin de ele. Opt ani a stat el în pustnicia lui, înmădiat după noua soartă și gospodărind cu strășnicie. Mitropolia hotărîse însă altfel cu averea mănăstirii și arendașul, care trebuia s'o ia în seamă, a dus și la îndepărtarea preotului. După firea lui dreaptă și iute, Dragsin a alergat, s'a împotrivit, dar n'a putut să facă nimic. Ba superiorii, ca să-i frângă cerbicea, i-au scos vorba că ar fi fost speculator de avere nu speculator de suflete. Din cercetarea pusă la cale, el a ieșit însă fără pată. Rămas fără căpătâi, luat atunci drumurile Banatului, de unde plecase și umblase cu ochii după o stea înșelătoare, două zeci de ani. Aici a încercat să dobândească un loc de preot dela episcopul Mihali, diplomatul, care, în față, îl căina și îl punea cu el la masă, iar, în dos, scria Mitropolitului că nu vede cum l-ar întrebuința, bătrân cum e, și sarcină fondurilor la a căror strângere cu nimic nu se împărtășise. Mitropolia, pe de altă parte, îi porunceă să se întoarcă și, ca vinovat de plecare fără voce din eparhie, să facă osânda de 40 de zile închisoare.

Săcâit, amărît și răzvrătit, într'o bună zi Dragsin a pornit, în al șazezecelea an al vârstei, rupt și numai cu toiagul și dăsa goală fără un crăițar, dela Ticvanul Mic de lângă Oravița, dealungul Banatului și al Țării, pe jos, către Marc și de-acolo la Ierusalim. Din Calafat își ia pe băiat, pe Petru, pe „fiuțul” scump, care avea aci soție și casă. Acesta îi moare pe brațe, după plecarea din Mangalia, la Cartal. Și, după ce-l îngroapă, scrie acel îngrozitor memoriu, cel din urmă, către Mitropolia din Blaj, cu toată istoria suferintelor sale, și piere. Va fi ajuns la Ierusalim? Nu va fi ajuns? Se vor fi odihnit oasele lui în Dobrogea aspră, ori s'au târît până în pustiul Iordanului, la locurile sfinte? Peste vatra ca-

pelei lui a trecut plugul. Piatra cu scrisoare măreață și care a stat trântită într'un dos de grădină, până mai anii trecuți, n'am mai putut-o găsi. Arhiva singură a rămas, cu documentele astăzi spalăcite. Și cercetătorul, rătăcit printre ele.

Dacă biserica lui s'ar fi putut ridica de piatră în marginea Vidinului, pe unul din pereții fundului popa Dragsin ar fi fost încondeiat, cu chipul lui aprig, la locul de cinste al ctitorilor. Dacă Românii vidineni ar fi trecut toți, rămânând, în sânul Sfintei Uniri, și ar fi fost destul de puternici, într'o piață a unuia din satele pe unde acest învăpăiat întru Domnul și întru Roma strămoșilor și-a scuturat pletele și cuvântul, ei l-ar fi turnat în bronz. Dar nici una, nici alta istoria n'a îngăduit să se împlinească. Iar, după câte, cel puțin a vrut, acest chip, el nu trebuie să se piardă nici să ni se păstreze în caracterizările rele ale neprietenilor.

Unul din acești neprieteni zicea, înălțându-l fără să-și dea seama: „Certum enim est quod si totam historiam istius miseri hominis enarrare vellem, volumina non sufficerent“. Noi n'am avut volume la îndemână, ci numai aceste câteva pagini, târziu și cu sfială.

Despre satele în care sunt așezați Românii vidineni cea mai deplină și veche știre se găsește într'un memoriu trimis de aceștia la îndemnul lui Dragsin Mitropoliei din Blaj. Sunt acolo trecute 52 de sate, din care 7 nu ne privesc, pentru că sunt din alt ținut mai din jos al Dunărei, iar trei: „Moșomani“, „Bucovați“ și „Guzaliea“, chiar dacă atunci vor fi fost în parte românești, azi greu mai pot fi numărate între ele. Români vor mai fi și aici, cum se pot descoperi chiar în sălașuri bulgărești, ca Smârdan și Inova, dar pierduți. Uitat a rămas numai un sat pe Timoc, Brachevț, unde Românii erau și mai sunt amestecați cu Sârbii. Sunt de altminteri singurii Sârbi aflați între așezările românești vidinene. Tot așa uitat a rămas și unul de pe Câmp, mic și mixt. Plăcuder.

Numele satelor sunt bine însemnate, afară de mici greșeli de ureche sau de condei. Greșeli mult mai mari nu lipsesc nici din harta lui Kanitz dela 1870—1874, în care firește că numele au forma lor bulgărească. Dragsin era numai în întâile timpuri, dar se arată îngrijit scormonitor. La Kanitz sunt scăpări de transcriere din carnet. Mult mai prejos însă de acești doi și fără niciuna din

scuzele lor, stă Weigand. El venea târziu după ei, altminteri pregătit și anume ca să studieze ca filolog, pe Români. Înțelegem că, într-o zi, cât mărturisește că a trecut în fuga telegarilor dela Bregova până în Vidin, și, pe deasupra, și bolnav, nu putea face mare ispravă. Dar nu înțelegem să dea ca informație sigură, luată, față de laici, sub chezășia semnăturii unui om crezut de știință, spusele fragmentare și necontrolate ale unuia și altuia. Transcrierea s'a făcut apoi după harta bulgărească, așa că numele românești sunt adesea de nerecunoscut. Și nici vorbă că dacă trebuia ca undeva aceste nume să fie până la amănunt cum le știu și le zic locuitorii, era aci. Dăm lista lui Weigand (*Die rumänische Dialekte der Kleinen Walachei, Serbiens u. Bulgariens*, 1899, pag. 15), împreună cu îndreptările și întregirile noastre.

Așezăm, noi, satele pe grupe, după cum sunt locuite: I. de Pădureni, II. de Câmpeni și III. de Văleni.

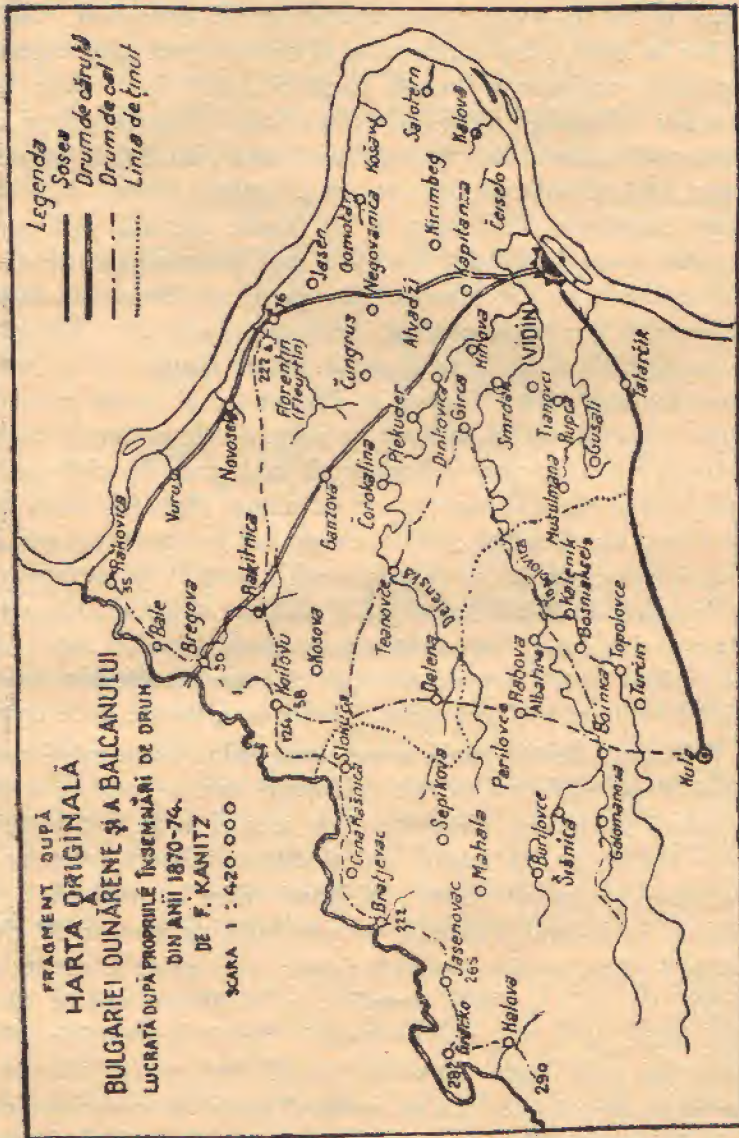
I. 1. Iasenovac = *Isănovăț* (mare); 2. Mahala = *Mahala* (mai des prescurtat, *Mală*, *Isănovățul mic*); 3. Sipicovo = *Șipicova*; 4. Borilovac = *Boroivăț*; 5. Perilovac = *Perilovăț*; 6. Rabovo = *Rab(r)ova*; 7. Funden = *Fundeni* (singurul nume pus de Români, cu formă de plural, ușor de recunoscut); 8. Cernomasnica = *Țârlomașnița*; 9. Zlokuca = *Zlocutea*; 10. Kojplovo (?) = *Coilova*; 11. Kosovo = *Cosova*; 12. Delena = *Deleina*; 13. Kalenik = *Calinic*.

II. 14. Prekudere = *Plăcuder*; 15. Tejanovo = *Tianuț*; 16. Rakitnica = *Răchitnița*; 17. Bregovo = *Bregova*; 18. Balevo = *Balei*; 19. Rakovica = *Racovița*; 20. Vîrf = *Uârf*; 21. Novoselo = *Novosel*; 22. Ginzovo = *Cânzova*; 23. Cungrus = *Cînguruș*; 24. Alvadzi = *Halvagii*; 25. Florentin = *Florentin*.

III. 26. Jasen = *Isăn*; 27. Gomotar = *Gumătarți*; 28. Kosava = *Coșava*; 29. Slanotern = *Stanotârn*; 30. Kutovo = *Cutova*; 31. Negovanica = *Negovaniț*; 32. Kapitanovci = *Căpitianuț*; 33. Kerunbek = *Kirimbeg*.

Lipsesc dela Weigand din întâia grupă: *Brachevț* sau *Brăteuț*, în citirea pădurenească, *Grascovul*, *Halova*, *Boșneacul mare*, *Boșneacul mic*, *Molălia*; din a doua grupă: *Ciorocălina*, *Dincovița*, *Gârții*; din a treia: *Șeul*, *Kumbairul*. Satele mărginașe, dintre două insule de limbă, au caracter mixt. Graiul Câmpenilor a pătruns adânc între Pădureni. În unele locuri Bulgarii s'au strecurat și se înfig, desnaționalizând. Din cele 44 de sate înșirate, 9,

adică Halova, Grascovul, Isănovățul mare și mic, Șipicova, Brachevț, Târlomașnița, Zlocutea și Coilova au fost luate de Sârbi. Celelalte 35 au rămas Bulgariei.

Stâlcite apar cele mai multe din numele acestor sate în toate cărțile și hărțile, în care au fost amintite sau fixate, dela *Ethnographie de la Turquie d'Europe* din 1861, a lui Lejean, unde e

vorba de Govalantzi (Gumătarți ?) ori de Stanotitz (Stanotârn ?), până în zilele noastre, la harta Statului Major Român, „Vidinul“, scara 1 : 100.000 din 1913, unde citim Balezvo în loc de Balei, Vrad în loc de Vârf, Slanotrâna în loc de Stanotârn, Halvadân în loc de Halvagii și altele ; sau la harta despre „Intinderea elementului românesc în dreapta Dunărei“, dată de T. Boga la studiul său : „Românii din Serbia“, în *Anuarul de geografie și antropogeografie*, destul de cuprinzătoare, dar cu numiri ca Negovanți, Iasen, iarăș Slanotern, Șef ; sau la „România Mare“, a d-lor General Constantin Teodorescu și Dr. Vasile Meruțiu, profesor universitar, scara 1 : 650.000 din 1919, cu Coșarevo în loc de Coșava, sau cu erezii ca „Weinkeller“. Pe semne că informația cartografică a autorilor s'a rezemat pe lucrări austriace. Dar „Weinkeller“ putea fi găsit și în harta Statului Major Român cu echivalentul său „Pivnița“, între Cosova și Răchitnița, și în tot cazul e cel puțin umoristic să fie întâlnit cu numele nemțesc într'o hartă românească a unui ținut bulgăresc. E mai greu de găsit pe teren, unde astăzi nu mai corespunde cu nimic. Pivnițele erau așezări de bârne sau și altfel clădite, cu groapă în pământ, unde locuitorii proprietari de vii într'un anumit circuit, se învoiau, până la vânzare sau întrebuințare, să-și păstreze vinurile. Dela un timp ele s'au desființat. Numai balada populară locală le mai cunoaște cu vechiul rost. De-acolo se vede că așezare omenească propriu zisă n'au de ce se fie socotite. Uneori erau lipsite și de paznic.

Dragsin credea, după spusele oamenilor, pentru că el nu pare să fi călcat niciodată în cele mai multe sate pe care le înșiră, că numărul Românilor din cele 52 de așezări ar fi fost la 1868 de vreo 40.000. În ele intrau însă și câteva sălașuri rașovene, care nu încap în cadrul nostru. Weigand scria la 1899 că Românii trăitori în județul Vidinului pe pământ bulgăresc, în 30 de sate (uitând că pe pagina cealaltă singur le socotise, e drept, și așa-greșit, la 33 !), se ridică neapărat la 50.000 de suflete, căci cea mai mare parte din sate sunt mari. Tot el arată că în Novosel sunt mai mulți Sârbi. Sârbi în Novosel însă nu se întâlnesc. Oamenii de știință bulgari s'au pasionat pentru descoperirea originii lor, dar se pare să n'au ajuns la ceva care să poată fi de toți primit. Locuitorii vorbesc o bulgară veche și bătrânii ne-au spus că s'au mutat din Tekia sârbească. Nu se vor fi coborât acolo din Banat din niscaiva coloniști terezani, cari nu putuseră să prindă

rădăcină și, venind apoi din Serbia, se vor fi așezat peste o vatră de Români ? E ciudat că Românii îi trec toți între satele locuite de ai noștri și spun numai să sunt „letin”. Iar, când îi întrebi : ce înțeleg ei când zic „letin” ? răspund că : „letin” se numără nici românește curat, nici bulgărește curat ! și mai mult nu poți scoate dela ei. Din Novoseleni se trage familia olteană Marincu.

Statistica bulgară aduce aceste cifre, ale recensământului din 31 Decembrie 1905 (ОБЩИ РЕЗУЛТАТИ etc. Sofia 1911) :

	PLASA VIDIN				PLASA CULA	
	1905			1910	1905	1910
	In g-ral	Oraș	Sat	In g-ral		
Bulgari . .	34816	10055	24761	37365	32338	35781
Ruși	9	8	1	11	1	—
Sârbi	335	251	85	236	249	127
Alți Slavi . .	35	34	1	49	4	2
Turci	2301	1945	356	1926	9	—
Tătari	1	1	—	2	—	—
Greci	80	42	35	91	5	—
Români . . .	28404	1248	27156	31382	11759	12629
Evrei	1924	189	65	1764	13	3
Armeni	62	62	—	49	—	—
Germani . . .	114	98	16	—	—	—
Francezi . . .	3	3	—	—	2	—
Țigani	1582	680	902	1798	183	252
Alți neslavi	124	101	23	205	3	7
Total	69791	16387	53404	74938	44566	48801

Din cele patru plăși în câte e împărțit județul Vidin, întâia, Vidinul, avea în 1905 : 28.404 Români, și în 1910 : 31.382 ; a doua, Cula, în 1905 : 11.759 și în 1910 : 12.629 ; a treia, Lom în 1905 : 3881, și în 1910 : 4505 ; iar a patra, Belogradi, în 1905 : 58, și în 1910 : 15 (!) Aceasta înseamnă pentru tot județul : 44.122 în 1905 și 48.531 în 1910. La această din urmă dată, populația de limbă română și cetățenie bulgară a Bulgariei întregi era de 96.502 oameni, adică mai bine de jumătate locuia în județul Vidinului.

Și să nu se piardă din vedere că statistica oficială bulgară, oricât de corectă s'ar fi străduit să rămână față de ceea ce năvălește azi minorități, a scăpat pe atâția la numărătoare. La cifrele ei minime trebuie adăus totdeauna un procent de greșală. Mulți din Românii cari vorbesc și bulgărește — iar aceștia sunt din ce în ce mai numeroși — n'au încăput aici. E soarta și aiurea a statisticilor făcute de populația majoritară pentru fragmentele de altă limbă.

Românii dintre Vidin și Timoc, despre cari singuri am vorbit, lăsând de o parte ca o mică insulă, cu altă istorie și nelipită de ei, pe Românii din Lom, au față de ceilalți îndoitul folos că sunt strânși la un loc și fac o neîntreruptă massă etnică cu Românii din Craina și Banatul sârbesc.

Datele noiei statistici, dela 31 Decembrie 1920, nu s'au publicat decât în parte. În deosebi și în ce ne privește, gruparea după limba vorbită, a populației, n'o avem. Oarecare încheeri însă tot se pot trage. Așa, populația întregii plăși Vidinul, cu cel mai mare procent de Români, era în 1910 : 74.938 (Români 31.382, întrecând în populație rurală, pe Bulgari) ; în 1920 79.740. Să nu se uite pierderile pe care grupul român le-a suferit prin trecerea celor nouă sate Iugoslaviei. Bulgaria o simte ; populația de limba bulgară, nu. (мксени статистически изкстни Sofia, 1921, 3—4).

Din Dunăre până înăuntru în pădure și dela Timoc până sub streășina de piatră a Diilor, acești cincizeci și mai bine de mii de oameni muncesc pământul și cresc vitele, așa cum moșii și strămoșii au făcut, acasă ori pe unde descălecau, peste munți ori peste apă. Ogoarele sunt acoperite de porumb ori de grâu, poenile pe sus, de oi, malul cu podgorii, râul, cu lăptoace și năvoade. Singurele meșteșuguri care se văd sunt morile, cu titirezul bătând piatra prin zăvoae, pivele de văelari, vreo țiglărie noroită, vetrele fumegate de nălbanti și războacele prin argele.

Bunăstarea lor abia dacă se poate asemana cu a celor mai chiaburi țărani dela noi. Averi ca a lui Mitre Ion Cioarec din Șeu, nu sunt de loc lucru rar. El avea, de pildă, 350 de decăre arătură, 80 de decăre, livadă, 10 decăre grădină, 15 bașca, vie, și 5 curte. Toamna gem drumurile de carele încărcate cu bucate sau cu struguri, pornite la Schelă. Și de atâtea ori am întâlnit prin trenuri către Sofia sau orașe de aer și de ape, săteni în cheba lor, cu femeia alături, lângă o lădiță cu alămuri, în căutare de sănătate și de petrecere pe la băi, la sute de kilometri de casă.

Puțini, mai ales din flăcăii în așteptarea moștenirii, au învățat drumul Americii. Pe-acolo se însoțesc totdeauna cu Românii ardeleni și le aduc la întoarcere cântecele și amintirea firii vesele și aprige, sau colindă apoi satele cu biblia și propovăduirea lor pocăită. Alții se lasă spre Miazăzi și scot cu lunile chimur de pe la Pernic, de lângă Sofia.

O viață tihnită și stăruitoare, aceeaș din vremuri vechi, își vede de rosturi sub înaltele cutrupișuri cu țiglă și prin avlia plină cu de toate. Treci pe-alături și n'o ghicești. Dar câte o zi mare vine și, ca la o deschidere de cer de Bobotează, viața aceasta se desvăluie deodată, îmbrăcată în curcubeie, ca o floare a pământului, și ducându-i datinile și amintirea prin veacuri. Omul calcă atunci pe prisma de lumină a zării ca un Mare Vistiernic al trecutului, pe care nicio arhivă nu-l cuprinde și căruia niciun învățat nu i-a descuiat lacătele.

DATINELE

Eram pe pridvorul înalt de lut al Dunărei, între butuci cu mischet, portoghiz și mavrut copt. Dincolo de apă se înșirau acoperișurile roșii din Cetatea. Stăpânul viei, care ne adusese până aici, cu caii lui repezi pe drumuri sfărâmicioase de dună, își isprăvisese tocmai lucrul. Cosorul, ud de sângele strugurilor, l-a înfipt în pământ. Ciorchinii grei, tăiați cu frunze și cozi lungi, i-a împletit meșteșugit într-o legătură uriașă, tot în chip de chiorchine, căreia îi zic vâslă. Vâsla, pregătită pentru noi, a prins-o cu un ochiu de câlț într'un crac al vișinului din marginea podgoriei. Și, așezat pe o cergă alături, a început să ne vorbească de America.

Altădată ședeam înaintea unei biserici vechi pe malul Timocului. Amurgul se lăsa încet, albăstrind zarea de munte, fierăstruită, a Serbiei. Crucile sărace de pe turla se înălțau acum de aur și de pietre scumpe scăpărătoare, în ultima rază, peste pomii înserați. Preotul, după ce închisese ușile cu zăngănit de chei, se îndrepta spre noi. Era un om puternic și chipeș. Tocmai se întorsese dela Dii, după ce făcuse aproape șaptezeci de kilometri pe jos, fără să se cunoască. O barbă rotundă și stufoasă de necrezut, jumătate albă colilie, jumătate abanos, îi încadra fața hotărâtă. Ochii înfricoșau. Glasul tuna. Și, topindu-se treptat în noaptea care ne acoperca, povestea de lupte în Macedonia stâncoasă și de o intrare busna în palatul Vlădichii din Sofia cu două puști în spinare, în anteriu și încins peste mijloc și piept cu cartușe.

Intr-o zi de vară ne opriserăm la o căsuță de grăniceri, pe hotarul sârbesc, între păduri. Subofițerul tocmai dăduse în seama soldaților, ca să-l pornească la Dii, pe un munte de om, cu mâinile legate la spate. Acum ieșea cu noi înaintea carelor cu grâu care coborau scârțâind, pe drumuri rele, din Serbia. Fusesse dincolo ca să-și secere cu oameni locul rămas în cealaltă țară. La întoarcere,

„două femei din Tabacovăț, românce, îl întrebaseră dacă nu e pe la ei un om fugit de dincoace, care, pentru o moștenire, tăiasă și aruncase în Timoc, pe nepotu-său și băețelul uneia. Le cercetase cum arăta și plecase. În sat întâlnise un ins smolit, lat în spete, care părea străin. — „De unde ești tu ?“ — „Din Gârți“. — „Nu ești din Gârți. Pe Gârceni îi cunosc eu“. — „Adică nu sunt din Gârți, dar șed acolo, la muncă“. — „Dar de fost de unde ești ? Tu ești Sârb, te cunoști după vorbă ! Ia vino 'ncoa ! Intinde mâinile !“. Avea o mână băgată în buzunar. Intinse numai dreapta. Atunci subofițerul, care era un omuleț subțire și iute, îl și lovise peste gură. Omul luat repede, și care cu un pumn l-ar fi putut turti, arătă stânga. Dar stânga avea degetul mare jumătate lipsă, cum spusese femeile. Și însoțitorul nostru care, copil și flăcău, ciobănisese pe aici, ne zugrăvea hoțiile și haiduciile graniței și apoi numaidecât Tracia și luptele la baionetă.

Mai târziu, treceam pe o zi târâită de toamnă, prin Vidin, pe ulița de sub Cetate. Drumetii făcuseră potecă pe sus, pe beden. Jos, în locul prăfăraei pe care o știam, piftea acum un noroiu prăpăstios. Școlari, sub supravegherea unui învățător, ciocăneau, în ziua lor de muncă obligatorie, zidul vechiu cu târnăcoapele. Li priveam, alături de un român dintr'un sat de Văleni ; om cu școli grele și Inspector în nu mai știu ce administrație. Și îl ascultam, într'o limbă care trebuia să împrumute neologisme slave de neînțeles, despre toate luptele de club sofioțe și despre îndârjirea partidelor locale.

Acelaș gând uimit ne venea, și când ne întorceam pe drumul îngust dintre vii plin de bătaia de copită și de nechezatul de neastâmpăr al cailor cari abia mai puteau fi ținuți ; și când am lăsat fără să mai vedem pe întunerice pe preotul ca un haiduc timocian și am pornit cu felinarul tremurător prin noapte ; și când subofițerul de graniță ne făcea semn dintr'un vârf cu un steag roșu-alb-verde ; și când inspectorul de trudovaci ne-a părăsit într'o gură de bazar : ce ține pe acest popor, dacă chiaburii sau cei ieșiți din el cu rosturi de călăuzi se încălzesc sau știu despre toate, și numai pe el îl uită ?

Ce-l ține cu ființa lui pe poporul acesta ?

Școlile sunt azi toate de Stat, cu limbă de predare, bulgara. Grădini de copii n'au, așa că școlarii intră în clasă deadreptul din casa părintească, fără să priceapă boabă din limba cărții și a învă-

ătorului. Acesta trebuc să înceapă a deprinde dela ei românește, pentruca până într'un an să-i facă s'o rupă bulgărește. Copiii se știu mai desghetați decât Bulgarii și-ți spun că, pe unde sunt împreună, chiar așa, cu un an sau mai mult aproape pierduți, pâna la urmă le iau înainte. Pe de altă parte, elevi de liceu în ultimii ani din Vidin ne descopăr că tot se cunosc după ceva în pronunțare, care le rămâne, că nu sunt chiar Bulgari. Iată cum vorbește un elev de proghimnaziu din Negovaniț. Am dat de el, țărânel de 12, 13 ani, pe un coridor de școală de oraș, bălaiu, cu ochii albaștri deștepți, și cu clonțul ascuțit :

„Sânt acolo la noi câțiva copii mai mari : unu 'a lu' Coliță a lu' Ilie și altu' Pascu a lu' Nicolae Omer. Ai de-acum s'a' scriat la Ciunguruș ca să înveațe, și ăi de an se tot duc tot acolo la școală. Care a isprăvit cetvărto delenia, și pe aici îi primește ; dacă sânt de doi ai îi primește în părviclas la proghimnaziu. Vreau să iau de aici svidetelstvo — aici se zice knișcă — cu care trecui din cetvărto în părviclas. Știu să scriu și românește că mă învăță un om de acolo din sat, Ion a lu' Dînu. Era Bugar, da' s'a dus pin România și aduse cărți. Spune povești, ce n'ai de gând. Și mie, pe-acolo pin sat îmi tae gura în scher !“

Biserica s'a păstrat în mare parte românească. Preotul face aproape toată slujba în limba oamenilor, după cărți chirilice sau noi de Țară. Aceasta nu-i împiedică s'o învrâsteze cu slavianschi. Toate începuturile de părți, ale utreniei și vecerniei, sau ale liturghiei, se cântă pretutindeni străine. Numai logofetii de strană de o parte și pitropii de alta, câte 12 țărani îmbrăcați în alb, dau răspunsurile puternice totdeauna în graiul străbun. În timpul acesta, „ascultătorul“ calcă ferit, cu luleaua de mucărit sau cu țeava de stins, pe sub sfeșnice. Câte un credincios, care are prea scump vreun loc de iarbă al bisericii, luat la arturiseală, se uită puțin pe sub sprâncene către ceata pitropilor. Deastânga femeile stau cu capul aplecat în marame, ca ascunse în glugi adânci de mare pocăință. Numai zăvelcile lor scurte și încrețite, cu vârgi și alesături în culori tari, cântă peste lespezi și pe subt bolți un cântec înțetitor de viață. În Kumbair, pentrucă el nu e decât o mahala a Vidinului, supusă aceluiasi regim, slujba se face întreagă în bulgara veche. Logofătul de strană ne spune că trebuc să fie așa, de vremece s'ar putea să vie și Bulgari din oraș, cari n'ar înțelege. — Că în bulgara lor moartă de carte, înțeleg mai mult ! Bulgari nu,

prea vin, dar slujba se săvârşeşte așa, iar oamenii ascultă fără să priceapă. O parte din Români trăesc astfel și astăzi tot ca în veacurile de demult ale slavoniei. Abia dacă la o singură strănă un logofăt mai citește românește, ca o amintire.

Eram într'un Noemvrie, la o zi a Morților, în Vidin. Știam că în Kumbair e un mare sărindar. Și am plecat pe subț (Poarta Gunoiului, am cotit pe poteci prin fața spitalului și am ținut șoseaua dreaptă linie până la biserica făcută de oameni din „cersiit” prin țara românească. Curtea era plină de șapte, opt rânduri de mese lungi, acoperite cu colaci-capuri, cu găini pe orez, cu rațe fripte în tingiri de aramă cu varză, struguri pamit, străchini cu caș, clondire de vin, sticle de țuică, maldăre de nuci, de gutui, de mere, cocoșei de zahăr sau discuri de acadea suflate cu roșu, mărâmi legate cu o tufanică portocalie și o lumânare aprinsă pe o nuia pusă pe două crăcane înfipite în colaci, cinii cu grâu fiert, cu miez de nuci curățate și felii de gutui la mijloc și o margine de boabe negre de struguri. O revărsare de belșug păgân și îmbătător în fața morții. Parcă după el, în ciuda mângâerii cărților sfinte pe care stătea crucea alături de căldărușa cu aghiazmă, nu puteau veni decât umflarea pântecelor, danțul și orgia. Femei, un sat întreg, datorită măcelului a trei războaie, ședea cu bărbați și copii în dreptul părții lor de pomană sau grămezii de haine de împărțit. Cersătorii, turcoaice cu cărnurile căzute, ovrei gușați, țigani găuriti de vărsat, pitici cocoșați și cu uime puroioase, rupți și murdari, cu tinichele, oale, saci și cârpe, abia așteptau pe departe, clefăitori de lăcomie, să se sfârșească slujba și apoi ospățul praznicului, ca să dea năvală la rămășițe, cu dreptul Răsăritului, urlând, ocărându-se și răsturnând oameni. Flăcările lumânărilor pâlpâiau, femeile plâneau, potrivindu-le feștila sau îndreptând cârpa pe capul vreunei fetițe, iar popii și logofeții de strănă cântau : poate cântecele morții și ale locului de verdeață al Raiului. „Gospodi pomilui, gospodi pomilui : Crăciun, Anghel, Florea ! Gospodi pomilui : Veta, Maria, Elena ! Gospodi pomilui : Andrei, Niculae, Ion ! Gospodi pomilui“..., sute și sute de chipuri pământene strânse în câmpul de mozaic, ieratic, dar mort, al slavei vechi ; „Paraschiv, Constantin, Dumitru ! Gospodi pomilui, Gospodi pomilui“...

Administrația, deși, în marginile ei satești-comunale, în mâinile Românilor, are, și în legăturile cu locuitorii, cele mai multe titluri și noțiuni legale cu numele bulgărești. Limba proprie nu e

înmlădiată și ținută proaspătă de reprezentanții culturali ai ei, fie cât de umili. O tâlmăcire în termeni corespunzători nu se găsește nimeni să facă. Armata lucrează la fel, bălțând și înstrăinând ; la fel, amestecul tot mai aprig în viața politică a țării. Un chinez sau un pomojnic în obștină simt nevoia să se traducă, stângaci, la fiecare cuvânt. Ei vorbesc de președatel, de nărejdenie, jivesc nu trăesc, gostesc nu cinstesc. O drăgălășie de fată de patru anișori, bucălată și bălae, ne dădea pe ulițele Bregovei, celei cu deosebire românești, într'un April înflorit, ouă roșii de Paști, încondeiate dela un capăt la altul în scris bulgăresc : *да жиее комyна* și se căsnea să ne spună și cu buzisoarele ei numai un răs aceleași cuvinte fără înțeles („trăiască Comuna !“).

Și când toate așezămintele îl înconjoară de pretutindenii cu un cerc tot mai strâmt de desnaționalizare, aceeași întrebare mirată se naște : Ce ține pe acest crâmpciu de popor ? Care e cetatea așa de tare, unde se adăpostește și încă se mai apără ? Incă !

Poporul își are legile lui nescrise, care scapă celorlalte. El intră numai anevoe și nedeplin în tiparele Statului. Civilizației seculare curtene și orășenești, îi împotrivește civilizația proprie, elementară și cu necercetate și necuprinse izvoare. În locul religiei cu mărturisiri ale credinței și canoane, el își are sfinții puterilor firii, eresurile și sărbătorile soarelui ; în locul științei și al cărții, înțelepciunea încercată de mii și milioane, cântecele, descântecele și basmul ; în locul vieții de Stat, legăturile rudeniei și îngrămădirilor tainice, arta și petrecerile, portul și locuința, limba și obiceiurile. De toate celelalte se poate lipsi sau pe toate le îndură ; fără ale lui nu poate trăi. Ele-i alcătuiesc însăși ființa cea netrecătoare, simțul obștei, vatra de putere și îndreptarea nesmintită, în câmpii, fără alte stele, ai existenței colective. Un hotar poate să treacă pela mijlocul lui. Hărțile-l înseamnă și știința politică se oprește neputincioasă la acel hotar ; poporul însuși abia dacă-l simte. Te întorci după o sută, după două sute de ani și îl găsești la fel. Afară de mici potriveli de față și de drumurile către alte târguri, el s'a păstrat același ; în adâncurile subterane întrerupere n'a fost. Apa, din care răsare sus, aici o fântână și mai departe alta, fântâni acum potmolite, acum țâșnitoare, luate pe scocuri sau în găleți și duse oriunde, acolo e mereu una. Șufletul popular stăruie încă nedespărțit.

Iată o sfințire de puț în Coșava într'o zi de Duminică asupra Cristovului !

În piața cea mare a satului dela intrarea dinspre Stanotârns și Kırımbeș, o răspântie mai mult pătrată de cinci, șase drumuri, și înrămată de case, e, pe la chindie, oarecare fierbere. De pe uliți ies oameni cu mese în cap și cu scaune pe brațe. Fete duc, două din părți și călcând repede-repede, târne grele, cu acoperământ de pânză. Copiii mișună. Satul parcă se mută. Trecem înainte în căruță, nedumeriți. Dar gazda ne întâmpină în poartă cu toți ai casei, porniți aidoma încrosniați. Abia suntem lăsați să ne desmetecim. Trebuie să mergem și noi. E sărbătoarea fântânii care ține trei zile, toate satele dimprejur vin, cu vremea a vrut Dumnezeu, anul a fost bogat și are să fie veselie.

Când ne întoarcem, piața e alta. Oameni de oameni o umplu și se revarsă pe toate cele cinci sau șase deschizături ale ei. Pe margini se înșiră fără sfârșit mese rotunde cu picioare scunde, alături de alte mese lungi, încărcate de cărnuri fripte, de hălci mari de nisetru cu boabe prăjit, de lespezi de caș, de azime cât roata, de pometuri, de miere, de must, pe tipsii de aramă, farfurii mici turcești de argint, blide de pământ, castroane bătrânești, sau în căni înflorit smălțuite, cazane cu urechi, ciubere cu ciobârnea-cul căzut lângă ele, și peste cergi și scoarțe, mărămi și ștergare. E un popas uriaș în Apus al unui întreg norod plecat cu caravane de daruri la nunți împărătești de poveste.

Intr-o parte, sub înalții mălini, vârteșca sau dătătoarea își pornește învârtecușul. Plini îi sunt căișorii de brad roși de cari, încălecați drugii de fier, cățărata și streășina acoperișului. Domnițe și jupânese mândre în iile cu râuri și cămășile ca laptele până în călcăe, cu văluri de borangic și papuci cu tocuri de lemn de palisandru intră prin mijloc lin și se despart în două aripi. Flăcăi încăciulați, sute și sute și ei, le așteaptă. Cinci, șase, șapte roate de horă, una înăuntrul alteia, se încing pe departe și se strâng laolaltă. În zece colțuri odată încep lăutarii, în pâlcuri de câte doi și de câte trei. Pe delături, femeile, bărbații și bătrânii cu cojoacele pe umăr, dau semnul ospățului. Petrecătorii sunt câteva mii. Casele stau oropsite sub chee prin curți.

Un praf auriu se ridică de bătaia pașilor. Horele se învârtesc, cea de afară dela stânga la dreapta, cea deadoua împotriva, cea deatreia și ea altminteri decât vecinele dela spate și din față. E boereasca potolită, băluța repede, trântezoaica, ropota, șirul, tandăra, butăreasa, răcinița, ploiașul. E lalcaua, tudorca, ristemul,

dulghereasca, rața, porumbul, caimaia, putineul, palaonul, Moș Mandale, călușul, mândrele, crăițele. Știm noi câte mai sunt? Mințile se pierd în mișcarea aceasta neconținută și neasemenea de unde. Rupeți perechi, împletiri după grumaz și după mijloc, bătute, fugi și iară undoeri, în care abea se clatină cu taină crețurile zăvelcelor, pe când trupurile tinere stau parcă cioplite. Câteodată turme întregi de berbeci și de oi mari albe, cu lâna ținută și fuioare, sparg șirurile și năvălesc vârite speriate una în alta. S'au întors singure pe unie dela Dunăre și tae pe drumul cunoscut. Iar peste toată această vânzoleală furcile puțului de goruni negri se înalță ca o capiște păgână. Cumpăna lungă nespus e un cioc de pasăre care seara trebuie să ciugulească stele de pe lângă roțile celor două Care. În vârf are o cracă năprasnică, sus în cer, ca un moț verde mistic. Umbra îi cuprinde încet rezemătoarele și urcă pe ea. Soarele se strânge ca un înveliș poleit, până nu mai întârzie de cât pe creștet. Și tipând și gemând cumpăna trasă de lanț se apleacă, își ridică la celălalt capăt fioroase peste mulțime buturugile piciorului și se saltă iară, prăbușindu-le ca un maiu. Neștiutori de primejdie și de toanele zeității, jucătorii se strâng și se deșiră, se leagănă și se priponesc pe sub ea, închinându-i-se.

Felinare de sticlă și de hârtie colorată se aprind în toate părțile. Piața e închisă într-o ramă de lumină. Și în această ramă de lumină, aprinzându-le așisderea, și limpezindu-se cu cât se apropie, sau mohorându-se și ștergându-se cu cât se depărtează, horele foesc, lăutarii cântă, dătătoarea se învârtește, cumpăna fântânii se lasă și se sue. Dela masă la masă umblă cântăreții. Sunt de-ai locului, Văleni, sunt de prin Gânzova sau de pe la Bregova, Câmpeni, și sunt Pădureni, mai răgușiți și mai aspri. Vin câte unul sau câte doi, scot căciula, trag viersul pe oarca mare sau pe oarca mică, apoi slăbesc de sub bărbie dipla și zic. Zic frânturèle sau se pierd în cântece bătrânești.

Moș Pătru Dinu din Coșava, gras, mic, chel, cu mustața albă groasă și cu ochii răzători s'a oprit la o masă de bătrâni cari mol-făe fără dinți, și le cântă :

Cine are ibovnică
I se pare noaptea mică,
Cine ibovnică n'are

I se pare noaptea mare
 Și plapoma drob de sare.

Marin din Negovaniț, frunte de lăutar și cap de școală, slab,
 înalt, smead, cu ochii buni și visători, disprețuește frânturilele și
 se adâncește într'un cântec bătrân :

De trei zile 'n târg
 A fată de Frânc
 Mică Rusculiță,
 Albă la pielită,
 Frumoasă fetiță,
 Striga, bărăta,
 Cine s'o afla
 Pe ea să mi-o ia ?
 Nime nu s'afla,
 Nu s'adăvăra !...

Un băiat subțirel cântă, mișcat el singur de cântec :

La spinarea cășii mele
 A' răsărit trei lalele,
 Trei lalele, trei smicele,
 Aide-Anico la ceșmele,
 La ceșmelele din dos
 Să ți-arăt un pol frumos.
 Polul meu e aurit,
 Să-l pui, Anico, la gât,
 Să-i fie cui te-a făcut
 Că frumos te-a polemit...

Un moș prăpădit de tot, cu arcușul mai mult de sfoară și cu
 dipla spartă și cârpită, venit tocmai din sus de pe Timoc, se dă
 lângă noi și zice în tact focos :

Dela Trachia la vale,
 Bate vântul pale pale,
 Vin trii ofițeri călare
 Cu trii sute de cătane.
 Ofițerii vin cântând,
 Da' cătanele plângând.

Dar m-iasă un voinic strin :
 — „Un'ce duci cu voișca roată ?
 — „Eu mă duc la Țaligrad
 Unde Sârbii mi se bat,
 De trii ai și jumătate,
 N'are cin' le ține parte,

Numai Rusia că poate,	Decât țara mi-o stricași ?
Rusia țară bătrână.	Sârbia țară frumoasă
Fire-al dracului Bulgăraș.	Cine intră nu mai iasă
Da'n Sârbia ce cătași,	Că sânt Sârbele frumoase
Că nimic nu căpătași,	Și cu cârciumile dease".

Și vin și alții, stau puțin și se duc mai încolo, la alte mese, cu alte cântece. În câteva ceasuri volume de poezie a poporului au fost zise aici. Venea, sta și se ducea cântecul. ca într'un tron cu scumpe legături de aur, răsărind în mijlocul primejdiilor de uitare, singur, mândru și adorat, arcă și chivot cu cele sfinte, plimbate pe drumurile fără întoarcere.

Acum sunt crâmpce din Miu Haiducul, cu amintirea șesului muntean :

In oraș în București
L'ale case mari domnești,
Mult sunt nalte 'mpărătești
De se văd din Stocnești,
Alături din Fildişești,
In curte la Ștefan-Vodă
Mi s'a' strâns boeri la vorbă...

Sau se arată Moldova, cu ciudate răsunete :

Din oraș în Iaș
Jos în Făgăraș
La masă de piatră
De neamț așezată
Cu margini de os
Cum îi stă frumos,
La ea cine-mi șede ?
Domnu' Ștefăniță...

Sau se deschide Ardealul, într'un cântec rar, cu multe variante :

In temnița crăiască	De sunt nouă ai
Și 'ntr'a nămeșească	Mi-a plecat pe zece :
Doi zace mi-ți zace	Bucur Unguru,

Miu Caiducu.	Cu tâmpluța trasă,
Cine-i arănește	Cu geana sumeasă,
Și cinc-i glivește ?	Chip de jupâneasă,
Cea fată de sasă	Din toate aleasă.
Cu cosița groasă	Cu ce-i arănește ?...

Sau se apropie Serbia cu Românii ei, în cântecul celor doi frați dela Alexinaț :

Coboară, doboară,	Cu sânțere negre,
Pe-a curare 'n vale	Duce de mi-i pierde,
Un car încărcat	Cu sânțere verzi,
Cu scânduri de brad,	Duce nu-i mai vezi,
Cu obezi de fag.	Frânghii înodate
Da'n el cine-mi șede ?	Pe capete date,
Au doi frați legați,	Ii duc la moarte
Legati, feregați,	Pe bună dreptate...
Buni de spânzurați.	

Din câți sunt aici la această și la alte „veselii“, sboruri de Ispas la Novoselenii bogati, târguri de Sântă Mărie, praznice și nunți, unul nu știe geografia locurilor și istoria isprăvilor întregului neam din care ei sunt numai o fărâmă scoasă la un țărm străin. Puținii cărturari sau surtucari pe cari-i dau, chiar când învață pe la Craiova sau București, nu fac nimic pentru ținerea acestei fărâme etnografice, unde-și are rădăcina și sufletul lor. Cei mai mulți se depărtează de colțul prea ferit al Vidinului. Auzim de înalți dregători români prin Sofia, pe la Varna sau pe aiurea.

Cântecul însă știe și aduce aminte. El străbate pământurile, răscolește trecutul, învie pe vechii viteji, descopere întâmplările de iubire și de moarte, e de față la orice prilej, înmoae gândul și învăpăiază ochii, rămâne cu femeia la vatră, se strecoară cu flăcăul seara pe sub ferestrele dragi, urcă dosurile pe urmele stânelor. Școala lui e meru deschisă și nimeni nu-i scapă. El stă aici la o vamă unde s'au adunat și cântecul sârbesc și cel bulgăresc. Pe atâtea le prinzi cum tocmai trec, sub straiul de împrumut al altei limbi și cu noi amănunte. Pe atâtea lăutarul îți spune că le știe și în sârbește sau bulgărește. Cântăreții au roit încoace și apoi iară în

toate unghiurile. Diul e miezul unei întregi desvoltări, oprite astăzi, din care ecourile se aud încă. Poate nu e cântec bătrânesc să-i lipsească și poate sunt destule pierdute la obârșie și păstrate în el.

Unele se nasc și rămân pe loc : celelalte sunt plămădite din nou și oltenizate. Cântecul lui Stângă, român pădurean sârb din Isicova, care a plecat în haiducie dincoace de Timoc („Nu plecă de sărăcie, ci plecă de dușmănie. De făcea, de nu făcea, pe dreptate le trăgea“. Pe dreptate = În fața judecății), se știe când și cine l-a făcut. E Moș Stan Raboveanul, gazda și lăutarul lui, vestit cântăreț, mort de mult și care a lăsat în urmă școală. Intr'un episod apare și el, după obiceiul artiștilor populari, păstrați prin vitralii sau grupuri de piatră gotice medievale. Cântecul lui Stângă trăește în trei variante, câte una de fiecare ramură de limbă. Felul cum acestea și-au potrivit-o pentru sine, localizând-o în propriul ținut prin satele amintite în ea, prin întâmplările de acolo necunoscute alături și prin partea mai largă lăsată umorului sau tragicului, după firea, alta, a oamenilor, arată cu o pildă nouă și subțilă ochi căror schimbări au fost supuse la intrare și cântecele aduse de aiurea.

Toma Alimoș, eroul moldovean, când a ajuns aici s'a făcut Toma Al Imos, Toma cel slinos, argat din țară „din“ jos, care, la popas, la cinci ulmi dintr'o tulpină, ia disații de pe Vânătu, scoate o lubeniță, o tae cu cecia și o mănâncă de mezea. — Boerul din Țara-de-Jos e un flăcău pornit de dimnieață din Halova și apucat de soare pe drum.

Alte cântece, mai ales cele de lume, mult mai puțin îndrăgite de Oltenii de-aici, ascuțiți, iuți și puși pe faptă, păstrează, poate tocmai ca o dovadă că sunt în mai mică măsură însușite, amintiri curate ale izvorului. „Luniță, luniță“, cu atâtea variante în toată țara, sună la Dunăre :

în Albina (Mehedinți) :

Luniță, luniță,
Glas de porumbiță,
Fă-mi-ți luminiță
Sara pe uliță ;
Eu am înserat
Departa de sat

Cu doi călușei
Vânăț-porumbci,
Eu nu i-am furat
Și i-am cumpărat
Din sat
Din Bănat.

Ei că mă 'ntreba
De dovezi pe cine am
Când i-am cumpărat ;

Dovezile mele :
Ușa grajdului.
Grajdul cailor.

(*Graiul nostru*, vol. I, pag. 7-8)

iar în Kumbair :

— Luniță, luniță,
Fă-mi-ți luminiță,
Sara pe uliță !
Că am înserat
Departa de sat,
Cu doi călușei,
Vineți porumbei.
Nu sunt de furaț,
Ci i-am cumpărat
Din sat din Bârlad
Dela popa Vlad !

Bani am lumărat,
Bănișori de-ai mei
Tot cin'zeci de lei,
Pe chei de fântână
La raza de lună
C'o fată de mână !
— Luniță, luniță,
Fă-mi-ți luminiță !
Eu am înserat
La umbră de nuc
Pe brațe de turc.

*Gheorghița a lui Anghel
al Cergloaei*

Aici Bănatul a rămas Bârlad, iar istoria unei furături de cal se adâncește ca parte dintr'o istorie mai cuprinzătoare, de iubire. Cântecul e un dialog și cuvintelor flăcăului le urmează suspinul fetei, într'un cadru de păgânătate veche și desnădejde.

Lăutarii, cu toate că sunt într'o vreme mai mult de păstrare decât de creare și apăsati de o prea bogată moștenire, o cresc mereu. Cutare*diplar poate să zică douăzeci de zile în șir, de dimineața până seara și de noaptea până în zori, tot alte cântece. Câte două și trei zile ne-au zis nouă, mii și mii de versuri, fără să se arate deloc la capătul științei și memoriei lor. Zecile de cântece pe care le mai știau, afară de nesfârșitele frânturile, minunau. Iată cântăreții sutelor de mii de versuri, ai vechimii ! Ei nu duc pe drumuri Ramayane, Kalevale, Edde, Iliade ; baladele nu s'au lipit într'o singură lespede nici nu s'au înmănunchiat în salbe ciclice ; sunt numai bulgări, uneori de aur și de atâtea ori de pământ în care abia sticlesc firele de preț, ai unui munte rămas cu temelia lui sub apele istoriei. Dar cu ei se înțeleg ceilalți. Și ei n'au avut și n'au un rost mai mic, în hotarul lipsit de strălucirea Curților, al satelor și plaiurilor cu viață patriarhală.

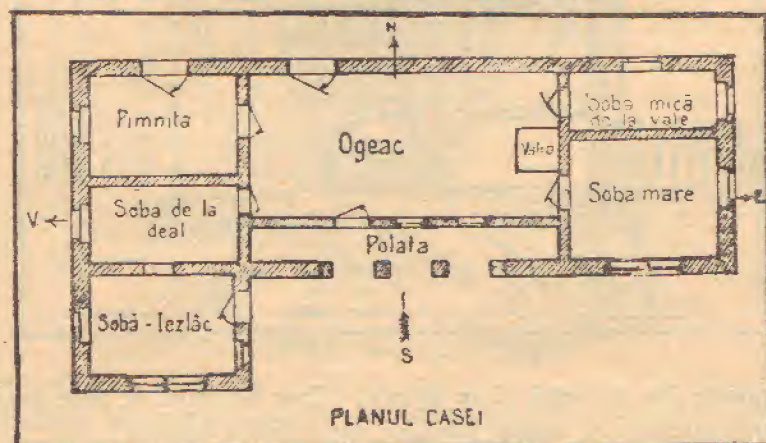
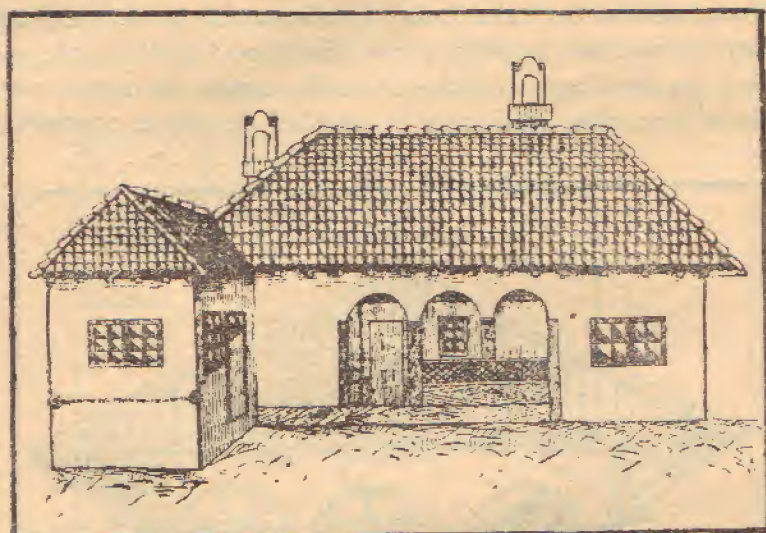
În satele și pe plaiurile acestea casa stă ca o cetate după porțile ei înalte cu streșină grea și cu câinii sălbatici din bățatură — pe la Pădurenii — sau ca un popas prietenos în împrejmuiala scundă și rară de răchită — prin ținuturile joase, de viitură.

Într-o parte și în cealaltă ea e clădită însă după același tipic. Avlia, locul întreg de casă cu tot ce are pe el, e împărțită în două de un gard mai mărunț, tarabă, făcut din salcă spartă sau gorun, după ținut. O parte e bățatura, mărginită în față de locuință, iar în fund și pe de lături, de hambarul de grâu, de pătutul de porumb și de cocinele porcilor și a găinilor. La deal, casele au gârliciu și beciu, peste care urcă până la pridvorul săltat sus, o scară acoperită. Li se zice la Văleni, case cu podrum. „Mă duc în podrum... Novoselenii zic beciu“. În luncă, unde apa străbate, beciul e mai adesea înlocuit de zâmnice, lipit de casă ; în el se păstrează varza și merindele de iarnă. A doua parte e oborul, cu locul de dovleți, grajdul și coșerea vitelor.

Din curte, cum intri, dai de polată, un pridvor pe stâlpi de lemn, dereci. Între ei se încovoae deasupra arcuri albe de zid, ochiuri. Locul, când e mai larg, adăpostește un pat de vară și un răsboiu. Aici răspunde ușa și răspund ferestrele celei mai mari încăperi a casei de unde pătrunzi în cealaltă. E ogeacul cu vatra cu șase, șapte uși în pereții lui. Ușa dela dreapta din față se deschide în odaia cu răsboale și cu copiii. E soba mare, spre răsărit, dela vale sau din coșavă, numită așa după vântul de Miazănoapte, dela șes. A doua ușă, tot din dreapta, se deschide în soba mică. Uneori lângă ogeacul ăla mare, se găsește și alt ogeac, ogeacul ăla mic, murtfacul de gătit. Odăile din stânga stau la scăpătat. Din cea dintâi, care e soba dela deal sau din gorneac, după vântul de munte, dela Miazăzi, și unde sunt lacrele cu haine și găтели și adăpostul de oaspeți, se poate trece, la unele case, într'un fel de foișor deschis, înaintat în curte. Acest foișor, iezlâc, alteori se zidește și se schimbă într-o nouă sobiță. De cele mai multe ori însă, iezlâcul e chiar în față, în dreptul polatei, și prin el se intră în casă. Ușa dindărăt în stânga, e a pimniței, cămară și magazie în același timp. Aci se țin hambarul de făină, putine, vase și „tot ce e dănnăi“. În fundul ogeacului mai e de obicei o ușă, care dă în dosul casei.

Casa e făcută din tughă, cum se zice la cărămidă, sau din chirpici, și așezată pe temel. Sus are cutrupișul, adică tot podul cu lemnăria și țiglăria lui. Cărămida, sub care se înțeleg solzii jumă-

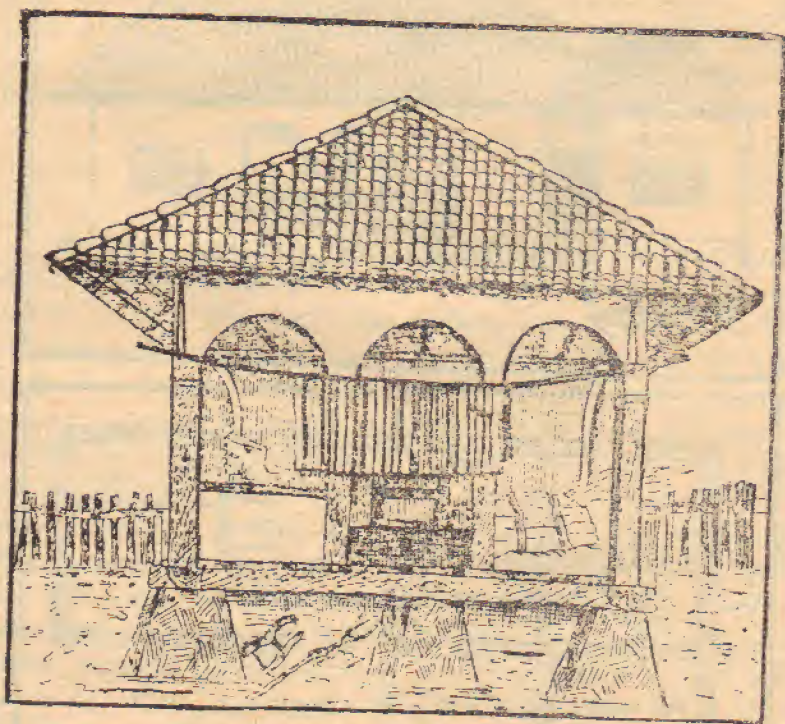
tate olan sau jghiab de pe cele patru coame ale cutrupişului, e pripinită pe o tarabă de başchii puse pe mântaci, iar ȝigla, pe cebuce sau şişuri. Intre căpriori sunt popii, peste căpriori şi popi, cele patru sape sau colţurile casei. Grinzile stau pe polătariu, când

locuinţa sau pătulul e cu polată. Grinda dintr'un capăt până dincolo al casei, mai groasă şi de care se leagă toate celelalte, are şi aici nume bel. Chirişii se duc dela Dii, iar celălalt lemn al dulgheriei se ciopleşte şi se făţueşte pe loc. Coşurile au şi ele un

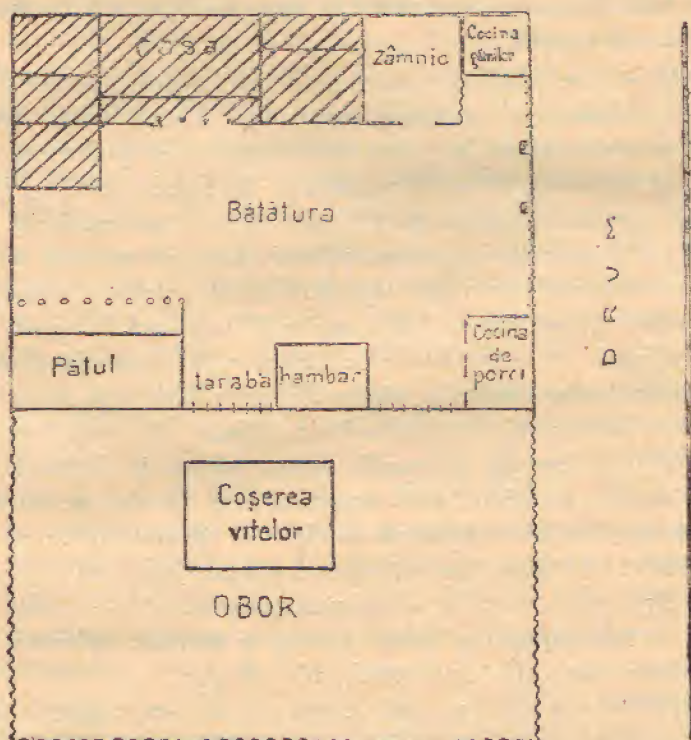
frumos cort de zidărie cu ciubuce și păsări deasupra : cutrupișul coșului, „pentru ape, pentru bearze. La tata n'avea cutrupiș, avea patru bețe puse grătar. Se așezau pe ele rândunelele și se scăpau în mămăligă”. Casa are dușămea, iar podul, podeală sau podină. Ferestrele sunt cu dreve, adică zăbrele, iar ușa, cu cușacuri, sau tocul ei de lemn. Între împletitura hambarelor se pune orozan, un amestec de nisip și var, ca să nu-l poată roade șobolanii; iar între tugle: maltăr-tencuială, amestec de nisip și var. Întâiu se face cutia casei, care în douăzeci de zile se cutrupește,

se zidește jos cu tuglă și se lipește. „Casa de gard se face mai amănat; trebuie să aștepti până se uscă întâiu lipeala”.

Înăuntru, casa e aproape pustie. Lucrurile pentru tihna vieții sunt puține; cele pentru înfrumusețarea ei și schimbarea locuinței într'un cuib de bucurie peste necazurile de afară, necunoscute. Ogeacul e o încăpere largă, cu pământ pe jos sau cu cărămidă, afumat și fără lumină. Vatra e monumentală. Un lanț gros sau un drug de fier atârna de undeva din horn. Când intri

sub corlată și cauți după rostul lui în întunericul strălucitor de smoală, nu vezi decât soarele, sus, prin deschizăturile de cort ale cutrupișului de pe coș, tăiat de o sulită neagră trecută prin pereți. E fterarul sau scherarul de lemn, care ține ftearele sau schearele. De ele spânzură căldarea pe flacăra, sau mai des ciocul, care ține țăstul peste jărăgaiu. La o parte stau, pentru tigae, pirostiile. În peretele vetrei sunt firide mici, colibete, pentru chibrit sau o

PLANUL UNEI GOSPODĂRII

lumină. Un cuer de lemn are în cuele lui oalele, lingurarul, sărarul caucul de aramă, trocul, troaca. Rezemată în colț e cobilița. Alături țin apa tîngirea sau gălcata de lemn. Prin urloiu vatra poate fi în legătură cu o furnă, sobă de încălzit în odaia de culcare. Soba de încălzit își are adesea țăvă, duduca sau burlane proprii. Pe foc fumegă coceni sau mălin, gorun și gociovină, după locuri. La o parte e postava, copac din care se dă la boi, și căpisterele, în care

se face mălaiu. Mămăliga se pregătește în căldare. Păsatul se fierbe cu făina de porumb, apoi se amestecă în căpistere cu mesteacăul până se face tare, când se ia la mâini și se frământă bine, se pune pe cârpătoriu, se turtește, se aruncă în țăst unde se coace, se tac și se mănâncă, „cu făsui, cu varză, cu ce legume vrei, cu ce poți găti, cu ce te-ajunge mâna, că plugarul mănâncă și ceapă și ardeiu părporit”. Oamenii iau o țără de mâncare dimineța, „ca așternut la mâncarea prânzului”, mănâncă la câmp de prânz pe la zece dimineța, de namiazi, între douăsprezece și două, și seara acasă la cină.

Odaia e pe jumătate sau chiar pe trei sferturi, prinsă de pat un pat mănăstiresc dealungul unuia sau a doi pereți, lat așa ca să se poată dormi cu capul către geam și cu picioarele către mijlocul încăperii, înfipt în pământ și din blăni rândelitate, bătute în cue. Noaptea primește pe toți ai casei, șir, nedesbrăcați, pe o cergă: de-o grindă din tavan atârnă liuica cu pruncul de sân. Ziua nu e acoperit cu nimic, scândură goală, pe care e urcat scaunul pentru oaspeți sau se joacă copiii. Uite o fată bălăe, de șase, șapte anișori, cu cozile aduse, legate cu o cârpă pembă deasupra frunții. În brațe leagănă o păpușe de lemn, îmbrăcat în tot felul de pestritături. Soră-sa mai mică i-a zăpăcit cutia de „podoabe”, și de aici un început de ceartă. Mama gătește la furnă, se mai înalță după o strachină până la polița care dă ocol pe sus odăiei și vorbește fără să se întoarcă la ele: — „Sedeți meru cu că luați în chiele !” Fata nu ține scamă și-o întreabă liniștită: — „N'ai văzut târna mea de schier, să-mi pun podoabele ?” — „Nu!” Fata șterge la nas păpușa cu dunga palmei și mormăie aplecată peste ea jelindu-i-se: „Pe cine întreb, n'a văzut-o!”

Răsboiul stă și el pe pat. Acum are un sort ruginos, vărgat și cu alesături, acum o pânză topită, subțire ca o părere. Femeia cântă încet și, ca o măsură, bate cu spata de trestie sau de tătar și schimbă iepele. Se mai ridică la lemnul cu brâgle, strânge cribda se apleacă la lavița ei, ciocănește în talpete și se uită îndărătul răsboiului, la spetează sau la corune, scoate cuiul la întorcător și înfășoară. Toate, fără să arate că ne-a văzut. Poate numai mișcarea aceasta fără rost vădit, a înălțării mâinii, în timp ce lucrează înainte, până la o culmie din stânga unde trage a punere în rândulă, de niște țoale, dă de gol oarecare neastâmpăr.

Când vorbim, frumoasa Penelopă cu un trandafir galben la o

tâmplă și două găroafe roșii la cealaltă pe cârpa neagră cu trei, patru fluturi de fir, își întoarce spre noi fața fragedă și zâmbetul apropiator. Starchia e afară și s'ar pricepe să povestească mai bine taina războiului, dar, dacă stăruim, poate încerca și ea.

Tocmai a prins pânza în războiu, adică a gurit sau a pânzit. Când isprăvește, slobozește, vorbă luată după slobozitor, un lemn pe care se leagă firele scoase de pe scul. La șirul mult de pânză urzită de-aici, de jos, ele zic urzitură, iar Pădurencele, oajdă.

La început cumpără un top de bumbac dela Dii, îl ia și-l scutură. Leagă câte două scule, la un loc. Fierbe păsat mai rar și-l pune în albie. La bumbacul câte două scule cât e el legat, cu altceva, și-l tăvălește prin zeama de mămăligă. Pe fiecare bucată o așează la capul albiei. Asta se chiamă scrobitul bumbacului. După ce-l lasă vreo trei ceasuri ca să se umfle, îl ia și-l stoarce. Sculele le întinde pe o culmie, și bagă tot o altă culmie prin ele. Leagă o piatră, sau de amândouă capetele culmiei sau la mijloc, ca să se întindă bumbacul. Pe urmă el se usucă și-l iau femeile, de-l bat și-l scutură de făină că altfel se lipesc firele. Il împreună câte cinci scule la un loc și-l deapănă câte un scul, câte un scul cu ceacărcul pe țevi. După depănat, vine lergătoarea, un cadru de lemn cu vergele de fier, pe care se înșiră câte două țevi.

Și Penclopa aceasta de pe Câmp, adâncită în povestirea ei, ne arată cum rostește pânza, cum ia firele chită și le dă după urechea ciubărului, cum le lumără, ca să le știe socoteala : „trei fire se chiamă o viarbă, zece locuri de câte trei fire, o păpușe” ; cum se alege un ochete, cum se rânduiesc firele pe sulul dindărăt, cum se calcă cu vergeaua scobinată firele și cum se bagă vergeaua în vadul sculului.

Se scoală dela locul ei și ne pune și pe noi la treabă ca să înțelegem gingașul meșteșug al năvăditului. Cu genunchiul pe sul alege două fire, pe când altă femeie bagă patru dește prin ite, un it pe două și altul pe alte două. Acum rămâne spata, și tot două femei, una spre partea itei și alta a spatei, dă, cea dintâi două fire din cocleți — ochiul, cocletele de it prin care trece firul — și alaltă le trage printre dinții spetei cu acul.

Starochia intră tocmai atunci și-și ceartă nora că nu lasă pe oaspeți în pace cu isprăvile ei. Vine râzând și îndrugă de cergă. Femeia și-a luat iară locul pe blana războiului și cântă slab, fără să se mai întoarcă la noi. Bate spata, schimbă iepele, trage de

scripeți, înfășoară întorcătorul. Până se va înroși fereastra de amurg și se va auzi prin bătătură carul cu bărbatul dela mirie, de-acum nu mai conținește.

Bătrâna, în schimb, trebuie să ne spue cum tunde lâna, cum o spală, cum o dărește prin dărac. Ce rămâne în el mai zgribăntos, sunt știmul și ghiburile; ce e lung și moale, spegma, care se toarce de pistolci, de căpătaie, de cioareci. Cioarecii îi dă la vâelari, de-i vâește cu apă caldă.

Inul îl culege și-l bate de sămânță, îl duce în apă, la recă de se moae, se murează, se topește. Al de vară șede șapte zile, ăl de toamnă, două săptămâni. Apoi îl scoate, îl usucă și-l bate la proțap. De nu-i cad puzderiile toate, îl trage la meliță, îl perie cu perie de păr de porc, sau îl dărește la dărac, până rămâne moale, fuior limpede, și cade câlțu-ăl rău. Ce e câlț se dă cu druga și se face fir mai gros, băteala de cergă; ce e bun, se face caer și se toarce cu furca pe fus. De pe fus se dă pe rischitor. Iată rischitorul ăl de mătase, mai scurt, și iată-l și pe ăl de cergă, mai lung, bumbacul topit de boegii cu calaican la Dii, cânura, marginea de tirea.

Dacă o lăudăm că e zorlie la lucru și țivilichie la gură, adică nu-i e lene să vorbească, ne spune glumind adetul femeii harnice :

Când intră 'n casă
Spargă vasă,
Ias afară
Omoară oară !

Dar ușa la ogeac se deschide. O altă fată, măritată în Dii și venită pentru câteva zile acasă, mecește dincolo niște strugure în ciubăr. Are mecica, bățul cu crăci la un capăt, în mână. Toată noaptea a bârcăit la el și acu îl mestecă să nu cure în jos. Mustul îl toarnă în puțină, unde îl lasă să fiarbă, vinul îl scurge în butoiu, iar comina, drojdia, o fierbe la cazan să iasă rachiou. Alături mai e și un ciubăr plin de cluc, must amestecat cu struguri, cum a venit din vie. Tot acolo stau două maldăre de morcoșei și compir sau crâmpei.

Face haz că iscodim după îmbrăcămintea de fomee. Și ne-o înșiră în fugă, în graiul ei orășenizat. Ne-o spune baș cum e. — „Toalele fomeii sunt așa. Întâiu mă împrodobesc cu cimbirul,

proboada, zăbratca sau cârpa făcută cotuz sau lăsată pe spate. Coadele le port, sau pletëri, sporiți cu alte coade de lână în jurul creștetului ; când mi-acopăr pletërii cu cârpa, o fac cotuz. Sau le port pe spate, când le și zice coade : Atunci pui plântici sau floricele. În urechi îmi agăț cârmenți. Cercei zicem numai la ai mici, pentru copii. Unii sânt din galbeni, iar la mireasă se face sufurină, zale sau lanțuri. Pe obraz pui dresuri, pe care le fac eu acasă. Iau dela dugae argint viu și chezap, cu sare și apă. Torn argintu' viu în sticlă, și puțin chezap. Dacă pleacă el să fiarbă de loc, îl zboară de acolo pe argintu' viu ; îl arde și nu se mai alege nimic, nu mai poți să faci albeala. Când începe să fiarbă, îl strecor în altă sticlă. Vărs sare în apă. În sticlă se alege la fund, ca făina de grâu, ceva alb. Pe chezap îl strecor și ce rămâne îl fac albeală. Pui apă goală peste făină, și o bați, o bați pentru chezapu' ăla, ce s'a ros. În alt păhăruț pui sare, apă, o torni acolo și iar o bați. Se face albă ca laptele. Până o dai pe ochi o speli în nouă ape, ca să nu te ardă chezapu'. Se turbură, se așază și apa rămâne limpede. Peste alb dau rumeneală, boia dela dugae, în care moi cârpa și dai cât ți-e drag. Negreala se strânge de pe căldare. Pe trup pui reclă, albă, cu pânză de-acasă sau de cumpărat, bluză, flaneră, chebă, jichetă. Vălenii arare au reclă. Ei au cămăși și vâlnănic, sau pe bătrâneată, zăvelci — fistane cioante până la genunchi, țesute de ei acasă. Cămașa e cu platcă, numai la babe de-le bătrâne, cu bizăr — încrețită, cu gură. N'are platcă neam, adunată, adunată pe lângă gât și pus gulerul. Cămașa e cu șebac, — găurile de jos, de se văd sub zăvelcă, și cu mâneci, toate : ale voinicеști, ale fomecеști și la copii. Din burungiuc se fac cămăși mândre de sus, pentru când e fo veselie, fun praznic. Peste cămăși pui fustă (acu nu mai poartă nima pistolci), peste fustă sau pistolcă, șort, și te strângi cu betele. În picioare am ciorapi și papuci. Iarna iau cheba de mireasă, cu mâneci, și pui obiele legate cu nojițe băgate prin găurile la opincă și făcute vârhoabe. Oamenii au zăbun, gemădan de dimie, o aină scurtă cu găitan și mânecă sumeasă. Aina neagră lungă se chiamă chebă. Când pleacă undeva la lemne, pe fun drum depărtat, îmbracă iepângea cu chepencag în spate, cusut baraban cu foaia, sau cojoc. Ciorăcii nu sânt înalți până sus, și sânt legați cu cureaua pe care o bagă prin betelcă. Poartă pălării și căciuli rotate și moțate de mniei și astrăgan. Din căpătăie facem trăiști și din păr

de capră, disagi. Copiii își umplu săcuil și se duc cu oile. Pe Pădureni îi cunoaștem după nosie, adică port. Se poartă în pistelci negre și cu niște scheare, poftale. Se încing așa cu ele peste pistelci. Betele sunt pus în poftale. Se înalță cu opinci. La ei nu se poartă păpuci. Ainele Pădurenilor n'au numai cusătură la guler și ale două dusuri și cotituri pe umeri și poale, da' sânt acoperite cu găitan negru“.

Sprintena Gânzoveancă după ce ne spusese că „acu nu mai poartă nima pistelci“, desfăcu din lacre și întinse pe pat, pe antale și sândălii, minuni de cămăși „de sus“ cu râuri, zăvelci sau pistelci înflorite, șorturi cusute, mărimi alese, haine albe găitanate foarte cumpănit cu negru, tot felul de galbeni, sufurină, spelci, cărmenți, inele, grivne de braț și alte zdrăngăneli lucioase. Odaia aspră cu pământ pe jos și numai cu patul năpraznic de scândură, se luminea deodată ca un iatac dela ale cărei ferestre se ridică perdeaua basmului. Imbrăcămintea de-aici nici nu părea de-atunci sau a oamenilor cu cari vorbeam, ci niște odăjdii sau strac înipărătești, purtate și moștenite prin veacuri de mădularele cu mari ursite, ale aceluiaș neam.

Bărbații sunt la plug sau cu carul. „Unu' lucrează la vase, e butar : altu' la cojoace, cojocar :

Acu 'mpunge, acu' frânge,
Mămăliga nu s'ajunge,

da' meșteșug decât e plugu' pe lume nu e altu' bun“. Cele două unelte și toată munca ogorului e neschimbată. Iată carul, dela spețezurile și tăpârluele loitrei de blană sau de gard, propte, chilimie, ciocâlteul proțapului, piscul, brăcinarul și burmaua la piciorul lui, vârtelj, greasă, lișițe, scaun, osie, leucă, obezi, spițe, căpățâna roții, până la jugul cu policioară, jiglă, răstean, jabiță. Iată și plugul, cu grindeiul, cormana, fierul, plasul, bârta, grivna, rotilele, măsaua, de ține potângul să nu scape, trupita, tânjala cu strâmbariul, dreptariul și cărceii ei, cu cobilele sau tălegile, frânghiile cailor, chișarul, sania pe talpeți, biciul sau strâmurarea. Și iată și sapa, casmaua, târnăcopul, furca, grebla, fierăstrăul, sfredelul, burghiul, spițelnicul, coasa cu dârjala și brățara, morcoasa sau chēcherița, cu tăpușele și panta ei, secerea, cosorul și custura. Coasa e cu pană sau cu cheie cu vint. „Când secerăm, cât apuci odată e o mână de grâu — la cânepă o mănuse —; colo o grămăzue, colo o grămăzue,

e un polog, sau un mărunchiu ; dacă-i înodăm facem un snop ; mai mulți snopi, dau cârstăți, o crâstată, o cruce ; toată adunătura e stog, la arie. Porumbul e fire, fire ; după ce luăm drugile, rămân cocenii ; știulete zicem la ce rămâne jos în pământ ; glodeni, la mărunțișul de cocean, când se cură cu ciobârneacele ; ghijuri, la porumbul mic, o ghijură ; ghighilici, la cel mărunț de tot, noduri ; tecii de fâsui, când sânt cu boabele în ele ; după ce nu mai sânt, ociogi.“

Pe curăturile de dosuri ale Pădurenilor se spânzură aceleași care și aceleași juguri. Dar mult mai des, din păduri din sus de Deleina și pe sub Rabova, sună clopotul și dzângașul oilor și al caprelor. „Ciobanii au ciumag ; dacă are rădăcină la căpătâiu îi zice boată. Ei își lasă păr mare ca să fie frumoși ; îl netezesc pe frunte ca să-i vadă fetele că e cerchezat, și-l rătează cu foarfecile. Căciula o dă ciobanul o țără la o parte. Lui nu-i e rușine, dacă a jupuit o oaie, să coasă pteielea și s'o pue în cap. Căciula mare o dă pe o ureche, să-i țină adăpostea. când bate coșava. Mustățile nu le rade. La o lună câteodată se rade. Sau vine muerea cu foarfecele de oi și-l tunde. Dacă-i sunt mustățile mari și lungi, zice muerea : — Rătează o țără mustățile, au cruntează mustățile, adică mai puținel. La gât leagă ștergar au maramă. O înoadă să șadă frumos. E îmbrăcat în cămașă de pânză groasă, țesulă de muerea lui. Înainte vreme a tors-o din humbac, dar acuma toarcă călți (cânepă) și face cămașa. Când e vremea mai bună, îmbracă pe el o aină scurtă, au aină lungă ; când e iarnă și mai vânt, atunci pe amândouă. Sub cioareci, groși — dar nu simte pielea lui că-l roade ! — n'are nimic. Nu poate el în izmene să trăiască ! Cioarecii sânt făcuți cu poznaie și cu floricele de găitan, cu cura, și încheetura la partea dreaptă. Curaua o dă pe deasupra și pune la căpătâi ganță sau cârlig, și pe el, nasturi. Când se duce la horă, nasturii ăia din de parte lucesc. Cuțitu-l poartă la brâu, băgat în teacă, sau la cura, atârnat la șold. Afară de cura are brâu încins pe deasupra de cămașă. Curaua șade pe șolduri. În picioare poartă obdele albe și e încălțat cu nojiți de capre negre (târsână la nojița groasă ca frânghia de legi caru). Are opinci îngăurite cu ârzoabe groase. Se vârzoabește găurile cu nojițe, adică împletește cu ele opinca. Strânge opinca la călcâiu. leagă obdelele sus și sumete căpătâiul. De vreme rea are iepângea făcută cu chepec sau de capră sau de lână de oae. Are ciumag țapăn în mână, să poată să se bată cu el ; la căpătâiu trebuie să aibă moacă.

„Trăitul la cioban. Nu cată să aibă așternut bun. Își face în pădure ocoleală cu gard de măracini și o colibiță. În ea are căldări și găleata de muls de oi, și are stricătoare, de stricoară laptele. Are și urdariu de prejună urda în el. N'are coș. Fumu' iasă pin bucluc în sus și pe ușă. Un' să face focu' se zice vatră. Ftierariu se atârnă de el căldarea, care urdează zeru' cu ea. Colibă se zice numai la casa de trăește ciobanu' în ea. Imprejuru' colibeî e povata de oi, locul unde trăesc ele. Oile tună prin obor și se duc sub poveți. Povata e făcută de märtaci și colaci, lemne care se încue în cruce, se dă gaură cu burghiul, se bagă un lemn în loc de fter și se strânge bine. se bate în sâlă. Pune bucluc de partea asta și de ceastălaltă, de ploae. La cel care mână oile cătră ciobanii ăi bătrâni, le zice păcăraciul. Ciobanii amândoi țin genunchii strânși. Pun mâna pe oaie și o dau înaintea găleții. Așa trec toate la rând. Strungă îi zice la ușița unde tună oile. La vreme ra el face strungă coperită. Oile poate să le mulgă și singur, nu-i mai trebue drugari. După ce le-a muls le mână subt umbrar, au că lemn, au făcut așa dinadins. Laptele îl iau, tân gălețile în mână, păcăraciul care a mănă oile trage ciubărul și pune stricătoarea deasupra de ciubăr și face loc puținel cu mâna, să nu fie stricătoarea întinsă, să nu verse laptele. Stricătoarea e făcută de lână țesută rară, da' cum a ieșit din răsboiu, nu dată la văială. Și stricoară laptele pe rând, dă gălețile în lături, pe mâna păcăraciului. să le spele. Ciobanu' ăi bătrân. care e mai maiștar de închegat la lapte, răsfrânge ainele până la coate, mânilor amândouă, au că mânecile, se spală bine pe mâni (ciobanii au câni, mănâncă pâne—răspunde vorba!). Și așa spălat, ia și mestecă laptele până e cald, ia zama de chiag (teag) și-o pune pin stricătoare și stricoară zama de chiag. Și după ce stricoară chiagu', trage stricătoarea în lături, ia și mestecă laptele bine, cutroape ciubăru' cu pânză albă, și așa laptele șede până când vine vremea de s'a închegat. Atunci trage cutrupișul de pe ciubăr, mestecă închegătura la lapte iar așa cu mâna, și teamă drugaru' lui. În unele locuri zic: chiamă-l, mă, să vină! Dar mai bine le vine: — teamă-l, mă, să vină încoace! Ia cu trocu' lapte închegat, drugaru' ține stricătoarea și el pune în ea laptele. Și așa pus laptele în stricătoare, e atârnă la cuiu pân' se stricoară zăru' bine. Așa stricurat zăru' îl ia cu căldarea și l-atârnă la fterar, și face focu' îndelete, nu dă zor să se prigorească. Și-asa urdește! După ce s'alege urda deasupra, o ia cu lingura îngăurită (urdariul), stricoară și pune

în căldare, au că în strachină mare, și o sarează bine, precum e plăcerea, vor sărată, vor nesărată. Brânza stricurată o ia și o tae pe masă, la fălii, o pune la soare tăiată și o rânduiește în putinica de brânză.

„Sânt oi albe, oi negre, oi țigări, fără lână, oi cu lână por-doasă, aspră, oi cu lână moale, oi mărcoșe, care au pestriț, aici la bot, tocma ca Ovreii, oi oaicheșe, care sunt cu negru pingă ochi, oi bârsane cu lână neagră de tot și mare. — Oae neagră bârsana, sau că albă sau că neagră ; mă bârsana ! — Sânt oi cornute, oae codălană, oae lăptoasă. Oile fată mnei, mnelușei. După trei, patru luni l-ai tuns ; atunci e noatin. Pe urmă îi spune mioară, după un an de zăle. Nume au Rogoșa, Viorica, Mârcoșa, Cerna, Băluța (oae belă), Cornuta (care are corn nițel), Codălana, Pistrița. Stâna e oi multe strânse la un loc. Treci pe câmp și vezi oi multe : — Trecu o stână de oi (și turmă, da' mai mult stână).

„Ciobanul e dănac neînsurat sau om cu nevastă. Vine nevasta pe la el și-i aduce făină de porumb sau de grâu, îi gătește (mălai, când îl coci în foc, mămăligă când o mesteci cu mestecău' în căldare), îi aduce apă, mătură pin colibă, curătește la rând. După ce a muls oile el, îi spune așa : — Omule ! — Ehă, ce vrei ? — Aide, îmi făcuși lucrul tot, ori măi este ? — Măi este măi, f...-i copilu 'n c... ! — Aide măi tare că veni vremea de mâncat. — O, că n'o să mori, de, măi rabdă, până vin și eu. Nu ești pepene să plesnești ! — Doamne, Doamne, Doamne, ce om netrebuit ! Măi umblă mă iut, ce umbli așa rar ? — Așa mi-c umbletu' mie. Ești mult vrenică ! Vino tu de lucră. El lucră, lucră, vede că nu poate să le isprăvească, strigă : — Ieși afară, de vin de mi-ajută. Ce tot zbieri după mine că nu ești glangure din pădure ! — Ea vece atuncea i se scurtează limba de frică : — Ce, mă, Doamne, Doamne, ia-mă Doamne ! Ce măi ai să măi lucrî ? — Vezi du-te de închide caii, până închid oile — Și așa se isprăvește vorba lor.

„Glumele lor ce fac la oră. Se trage fluerașu', care cântă flueru' (aici sus, la noi, se zice lăută ; jos, diplă), și face zur ! din fluer. Dănacii scupă în palme : — aide, mă, a pornit ora ! Așa prinși își spun ce oră să joace : — Ai să jucăm pe Piperu' (bate în pământ) ! Care este dănacul ăl mai bătrân, care i se ascultă vorba : — Destulați ! Când a zis vorba aia, ora s'a desfăcut. Ii spune la flueraș așa : — Pornește și cânt'o pe Irindeaua (iar la bătae, ma picioarele amândouă). Zdrăncănelile, banii atârnați ce

sânt, şirătura la gât ce este, zdrăncănesc la fete. Floricelele sânt chitite în cap. Înainte erau împletite cotuz. Acum ismeniră. Portu' ăl din vreme, ăl bătrân e cu poftale şi ăini negre. Are înainte pistolca podobită cu flori, alesături ; îndărăt e cu ciucuri, roşii la căpătâi. S'a păstrat la Grăscov, la Alova, Mala şi Isănovăţ. Oprege se zice la care e ţesut ca blana, tare. Opregele sânt negre, da făştile, roşii. Se strânge cu colan şi la colan sânt puse poftalele.

„Toţi la un loc sântem zădrugă, din bătrâneată. Noi cinci fraţi sântem la un loc. Ăl bătrân ţine rându' căşii, peste toţi. El are putere ca un stăpân la casă, peste copii, peste nepoţi de copii şi peste muerile lor. Sara când se strâng dela lucru, el spune care unde să se ducă mâne, îi rândeste. Pământu' e al lui. Când moare, rămâne fratele ăl mai bătrân ; el le ţine rându' la ailalţi. Dacă sânt fete, cresc pe rând, şi-şi mărită fetele. A mai mică trebuie să rămână să-l cate la vreme de bătrâneată şi-şi ia ginere în casă. Ea ia lumele lui. Vorba se ascultă la ăl mai bătrân, ruşinea îi poartă ăi mici ca la tatal lor. Fămeia mea dacă vrea să-mi spună o vorbă aspră şi aude tata, el se întoarce şi zice : — N'ai treabă să vorbeşti nimic ! Dacă eu i-am dat o palmă la fămeia mea, ea se plânge la bătrân : — Taică, mă bătut Goga ! — Atunci bătrânul sara când se strâng toţi dela lucru, jasă şi spune aşa ; se scoală în picioare : — Goga, de ce bătuşi muerea (dice bătuşi, dacă te-a auzit el ; de ce-ai bătut muerea, dacă i-a spus ea lui) ? Eu îi spun : Nu vru să-mi asculte vorba, unde o mânai. Spuse că pot eu să isprăvesc lucru' ăla singur. Eu văzui că lucru' e greu şi nu pot să-l isprăvesc singur, şi ea îmi zise că nu vine, şi eu mă necăjii, şi-i dădu-i două palme. Şi-aja-i ! Bătrânul : — Mitră, drept e ce spune Goga, ori nu e ? Ea spune : — Este aşa ce spune, ma aveam lucru că tunase porcii în casă. De frica muichii eu trebuia să mă duc să scot porcii din casă, decât să mă duc să-i ajut. Bătrânul se întoarce şi zise aşa : — Puţă, să-ţi bagi mintea 'n cap ! Că ce faceti se râde lumea de voi, şi-mi ruşinaţi obrazu' meu şi maidanu' meu. Muieră asta la vreme de bătrâneată n'o să-ţi trebuc ţie ? Prostule ! Dacă ai s'o înveţi, învaţ'o cu gura, da' nu da cu ciumagu'. Că dătătura la mână n'are cântariu. Că dai într'un ceas rău şi-ţi umori muerea şi te bagi singur în turmă, că judecata nu te prosteste ! Dacă e vreo pricină mare, bătrânul se întoarce, învârteşte palma el şi când îţi dă vreo două peste ochi, te scuipe, te face albie de porc (dacă ai furat dela comşii porumb, lobeniţă, pepene, dovleţi).“

Acestea și altele ni le-a povestit prietenul Vrajitoru despre Rabova și pădurenii ei. Dar, după cum sunt hainele lor aproape cu aceeași tăetură ca ale celorlalți, numai că închise la culoare și ascunse parcă supt un scut de împletitură de găitan, așijderea și graiul. Vorbele sunt aspre, grele, pline de icnături, cu mulți ha și hă și hâ, de pădure pe văi cu ecouri și de spațiu larg. Urducătura lor, în care să înfășoară adesea cântece numai dor, e întru totul ardelenască. Te crezi într'un sat de supt pădurile Oltului, între ceilalți Olteni, dela izvoare ! Păcat că acca muzică de piatră și de vârteje nu se poate cu nimic împărtăși. Ea face pe trei sferături pe Pădurean :

Măi băcte Grigoraș,
Te'nsurași și mă lăsași !
De-ai găsi vr'una ca mine
Facă-ți Dumnezeu vr'un bine !
Da' de-ai găsi vr'o tigoară
Să dea Dumnezeu să moară !
Rămâi cerșitori la țară,
Să cerșești cu poala făioară,
Să te-aducă Dumnezeu
Pingă bordeiașu' meu
Să te mai dărui și eu !

Prin sate retrase de Pădureni, miresei îi mai face nașu-său și astăzi sovon. Din acest cuvânt a ieșit vorba însovonit, aceeaș cu a noastră, om îmbrobodit. Sovonul e un fel de sac cu moț, pus în cap. Pe muchia pe care se coase cu fir roșu, în vârf la colț pe cârpitură, se prind grăunțe de usturoiu și câte două, trei parale de argint. Mireasa îl poartă de Sâmbătă scara până Duminică, după ce se cunună. Merge la biserică tot cu el și n'are voe să ridice capul în sus. Vede numai picioarele înaintea ei. Din dreapta o duce cumnatul de mână, iar din stânga ginerele, un băiat tânăr. Lor li se pune un ștergar cu alesături, de-i atârnă capetele pe spate. Il țin toată ziua, până Luni ginerele, și până Joi cumnatul de mână. Nașii țin lumânările. Cununiile i le pune miresei deasupra pe sovon. La plecarea din biserică nașa are pregătită o tur-tiță de pâine cu sare și orz și struguri uscați. Și când iese mireasa, aruncă după ea până acasă.

În ușa casei îi întâmpină soacra în prag, îi leagă pe amândoi tinerii cu frâul calului peste mijloc sau li-l pune în cap și-i trage în casă. Ei se trag deobiceiu îndărăt, dar li se dă brânci dela spate. Cumnatul de mână și nașii, după ei ! îi pune în vatra focului la ogeac și le dă câte un copil în brațe, ca să se uite așa pe coș, să le fie copiii frumoși. După prânz scoate pe mireasă s'o învelească.

Lepădatul sovonului se face așa. Din ajun au luat muerile — slughinele, ascultătoarele — o strămurare, i-au pus în vârf maramă și chită de busuioc și au învăluit-o cu bete, de nu se vede până unde o apucă cu mâna. E baraiacul și cu el merg înaintea nunții. Când să se spargă nunta, ies toți cu jocul din sat afară, la margine. Mirii își iau acolo așternutul și căpătâiul, și-l pun jos, și o traistă cu pâine și o ploscă cu vin. Mireasa cu ginerele înge-nunche pe căpătâiu, iar nașul îi proteste, adică se împacă cu ei, îi iartă și îndoaie o cracă de păr, sau din lemnul ce se găsește deasupra lor, până la sovon, îl atârnă de ea și, când îi dă drumul, sovonul zboară și rămâne femeia fără. Nașa îl ia atunci și-l leagă la capul ginerelui ca o cialmă. Tot atunci frâng baraiacul.

Pe mireasă o așează acum pe bușteanul unde tae lemne — la gros — după ce au pus pe el o șa, și nașa începe s'o învelească. E „slujba“ conciiului. Conciul e făcut din lemn, îmbrăcat în cărpe, două : una, de burungiuc, atârnă pe spate, alta peste ea, pe piept, adusă pe umeri. Conciul se înfige în ceafă, ceva mai jos de moalele capului, unde părul, în locu-ăla, e făcut bont. Conciul arată ca un cerc de bani, o căciulă cu pente la urechi, de sfanți, cu perușan de parale mărunte și cu rugi și dude de mărgearn făcute numai țortoloașe, pe frunte. I-l pune ca un scăluș lăutarul cu arcu delă lăută și-i cântă :

Copiliță cu părinți,
Ce-ai grăbit să te măriți ?
Că mila dela părinți
Amânat tu ai s'o uiți.
Că mila dela bărbat
I ca umbra de păr uscat,
Că când dai să te umbrești
Și mai rău te ofilești.
Și tu mi te-ai face fată
Când o cânta știuca 'n baltă
Și știucoiul pe lopată.

Nașul, după ce a fost desovonită, o întreabă : — Ce ceri, fino ? — Cerem iertăciune. Nașul : — Iertați să fiți dela mine și dela Dumnezeu (de trei ori toate). Nașul dă pe urmă plosca ginerelui. Ginerile spune miresei : — Să ne fie de bine ! — și bea. Ea : — Să dea Dumnezeu bine ! — și-i zice : — Aide, omule, să ne fie de bine ! El : — Să ne fie de bine ! Se scoală mireasa, pupă mâna nașului și nașei și se pupă și cu ginerile. După ce au băut, îi întoarce altminteri decât erau și pune pe băiat în dreapta, iar ea rămâne în stânga. Pe urmă nașul ia strămurarea, împinge pe băiat și zice : — hăis ! și pe mireasă : — cea ! Ei încep să meargă încet. Nașul pune pe strămurare traista și plosca, se duce și i-o dă pe la spate băiatului, și băiatul o apucă. Ii dă pușca, și băiatul trage în sus. Apoi se duc în câmp, la târlă, sau cum zic ei, la sălaș, numai ginerile cu mireasa. Peste vreun ceas se întorc. Vin la nuntă.

La săptămână se duc, bărbatul cu nevasta, la nașul, la iertăciune ; la patruzeci de zile, la socri.

Dacă la Românii dintre Vidin și Timoc, a murit cineva azi'niață până'n ziua, până sara îl îngroapă. Dacă moare mai târziu, îl ține până mâine la chindie — patru după namniazi. Cum moare, îl desbracă și-l scaldă, apoi îi pune pânza pe ochi până la picioare. După ce-l scaldă și-l pânzue, îl măsură din cap până în picioare cu fir de bumbac. Cu firul face lumânare, pe obodul sitei de jur împrejur. Lumânarea o face colac și i-o pune pe piept. La urmă îl pune în lemn de blană și-i face stâlp la cap. Patruzeci de zile o fată mare îl tămâie cu ciobul și-i aprinde statul pe mormânt.

„Noi femeile, la Joimari mergem la fântână și vărsăm apă pentru morți. Când venim dela fântână, aprindem, facem băl-bătaie de boji, un fel de iarbă, și o ocolim cu apă și tămâie. Tot cu apă și tămâie plecăm la grobiște, tămâiem morții și împărțim care ce are.“

În Kumbair ies femeile de cu noapte, dincolo de tabii, la balta Apostolului. Aprind lumini pe mal de jur împrejur, iau apă cu găleata, o aruncă pe jos și se duc la cimitirul din apropiere. În urma lor, amestecate cu stelele pâlpâe, speriate, mici și nenumărate, în resfrângeri de sânge peste balta încetoșată cu înecații ei, hore și hore de flăcările. Iar, în întuneric, femeile se pierd în aceleași glugi de mare pocăință ale maramelor albe, către locurile morții.

Viața pe-aici se mișcă biblic, între Nunta-dela-Cana și Așezarea-în-Mormânt. Toate petrecerile pălesc și scad în fața obiceiurilor strălucite, lungi de zile și zile, cu puneri în scenă bogate, cu mândrețe de haine, cu belșug de mâncări, cu nebunie de cântece și jocuri, ale nunții. Imprejurul lor, ca un cerc negru pe departe, nemișcat și plin de coruri, a căror surdină se ridică de cum îți pleci urechea, sunt datinele morții, boceli pe mormânt cu ciobul de fum înmirezmat alături, pomeni nesfârșite, împletiri de credințe, slujbe mai mult păgâne, alte și alte cântece. Deoparte, lupta de-o clipă, într-o izbucnire veselă și scurtă, cu moartea, sărbătoarea vicții ; dincolo, doamna cernită cu împărăția ei de ceea parte, mult mai întinsă decât aceasta, zâmbitoare și fără grabă. Preoții uncia sunt bărbații ; cealaltă e toată în seama femeilor, cu lungi maramे albe.

Dealungul anului, după un calendar ciudat și sigur, se înșiră tot felul de sărbători, cu rituri ascunse și cu închinători discreți. Pe unele le descoperi și le poți urmări, cel puțin în ce au exterior, dar atâtea rămân necunoscute, duse din rând în rând de oameni, pe căi minunate. Ele alcătuesc al treilea brâu de ziduri, prin care trebue să pătrunzi în cetatea ferecată a sufletului popular, întâiul fiind cel de afară, al portului, casei, îndeletnicirilor și limbii, celălalt, al slujbelor magice în legătură cu viața pământeană sau viitoare, dela naștere prin nuntă până dincolo de moarte, iar cel din urmă acesta, desfăcut de ins și îngenunchindu-l, al marilor datini ale soarelui, vietăților, buruenilor, pietrei, și apei. Cu câte adâncești semnele sunt mai puține, înțelesurile mai adânci, ființele mai aeriene, simboluri trecătoare ale colectivității statornice, lăsând să se străvadă prin ele, ca printr'un nor subțire focurile cerului, începuturile ermetice cu formule de aur ale întăei omeniri. În miezul lucrurilor, ca într'un pol geografic descoperit numai pe cale de calcul deasupra unei tăceri de valuri, nu e nimic ! Nimic de apucat ! Bănuiești numai că ai ajuns și nu îndrăznești să te miști, de teamă să nu ieși din cerc, netras de nicio altă linie albă decât fiorul lăuntric. Iar valul te-a și dus !

La Joimari, Joi până'n Paști, umblă patru, cinci copilași la un ceas din noapte cu țârna și cu dzângașul, clopotul mic dela oi. Dacă vrei să le dai ou, mîi copilul și-i zici : — „Du-te că a venit Joimărica !“ Iar dela ferestre s'aude (au venit băeții să vadă lucrul fetelor) :

Chițu, Chițu'
Tors-ai călțu' ?
Două ouă 'ncondeiate,
Puse bine pe perete
Dați-mi fata
Care n'a lucrat de Paști,
S'o pârlim.

Spun oamenii că Joimărica e înaltă, cu picioarele cât rischi-toarele, cu capul cât banița, cu ochii cât sita, cu dinții ca secerea, și strigă : Chițu, Chițu...

Pe Rusalii cade vreun om bolnav. Poate care îndrăznește de lucrează pe săptămâna Rusaliilor, poate în alt fel. Dar cade bolnav dus și nu-l cunosc nici doftorii ! Toromește așa și câte doi, trei ani. Cum aude un lăutar sau țuvărcar joacă singură inima în el. Se zice că a căzut căluș sau că l-a luat din Rusalii. La așa fel de om se adună și joacă flăcăii, joacă șir, șapte până la zece, cu ciu-mege, călușeri. Femeile care descântă și văd de călușeri se chiamă creițe. Ai cinci, șase, sau mai mulți, de se împreună, se vorbesc așa : — Ai să jucăm călușu' ! Unul e vătav. El poartă ciocul, un fel de ciomag, îmbrăcat în cruci, de colca capul, în alta mâinile. Toată ceata, cu lăutari, îi dă ocol căzutului, îi cântă toți pe toate părțile. Pe urmă îl iau în cergă și-l aruncă 'n sus. Au o oală cu pelin, usturoiu și apă schiartă, pe care o dau de pământ de se sparge, și pe cine ajunge apa, cade în loc mort, și îl joacă și pe el din nou. El fuge, și-l prinde subsuori, îl țân, ca să nu cadă iară. Il iau patru inși de cornul dela cergă și-l azvârlu în sus. După ce se scoală, cântă toți, joacă și zgheară : „Scoală, bălă, scoală ! Hai, hai, hai !” Cu ciocul joacă o săptămână, până Marți, și atunci l-îngroapă. Dau cu el deadura, dea azvârlita peste baltă. Flăcăii au clopoței la picioare și pintenii. Înainte vreme se adu-nau unul dintr'un sat și altul din altul și jucau din casă 'n casă. Acum a început obiceiul să se strice.

Sânzienele sunt cinci zile până în Sâncietru. Atunci se culeg burueni pentru leac. Dă ziua îndărăt. Arde chiatra în apă. Dacă te dor picioarele sezi în apă până în brâu, din vărsatul de zori până răsare. Te uiți tot în apă, ca să nu-l vezi pe soare lucind în cer, ci acolo în apă.

Dar ca să cuprindem în aceste câteva însemnări câte și-a tic-

luit și apoi își lasă moștenire un popor, ca dedare la legile firii apropiate, la legile vieții și la legile Lumii, nu se poate și nu ne-am gândit. Am urmărit numai să dăm o părere și să suflăm puțin în ceața care-l acopere.

Despre legăturile mai ales dintre un mal și celălalt al Dunărei, nu sunt multe de spus. N. Iorga vorbește într'un număr din *Grafica română* (Sept. 1923) de adeveritorii dela 1694 ai lui Constantin Brâncoveanu trimiși pe la moara de hârtie de lângă Cozia pe niște locuri „den hotarul Olteanilor“ date de un boer a cărui poreclă de Dianul îl arată negustor român din Vidin. Târziu încoace, dela noi la Români dintre Vidin și Timoc, pe urmele lui Dragsin, venea în fiecare an, până înainte de războiu, un călugăr bătrân din părțile Sibiului, cu disagi încărcati de cărți și de icoane pe care le desfăcea prin sate. Punând un fapt în cumpănă cu celălalt, parcă până astăzi mai mult ne-au fost dat ei nouă decât noi lor. Altminteri, câte un zugrav sfânt ca Meletie din Lom, după ce sfârșește de zugrăvit biserica din Stanotârn și aude dela oameni că vor să ceară cărți Vlădichii din Vidin, le zice, el dela el, să ia cărți românești dela București, că ei nu sunt Bulgari. Și cu toată împotrivirea Vlădichii la aflarea vestei, dacă s'a ridicat lumea și nu s'a lăsat, a rămas pe cum a vrut ea, nu pe cum au poruncit ceilalți. Sau câte un Iordache Țencu a lui Nică al Ancăi, mânat peste Dunăre în Cetatea ca să jefuiască, după prăbușirea Țării, nimereste într'o librărie, ia câte cărți poate, se întoarce, se pune să nvețe singur litera cea nouă, citește tot și le duce acum măcinate, prin lăzi, la cazarmă și ori pe unde îl poartă viața.

Oameni mândri, cari din nimic se pun în poară și stau împofilați, îți spun când îi întrebi de ce femeile lor nu poartă în cap ca Oltencele sau amintești de felul cum aduc vorba, că mai nadoli sunt ei, adică neînțeleși decât alții, sau că sunt catări, adică de graiu amestecat, și că limba li se lovește mai mult cu a ovreiască — firește și bine prins, pentru că evreii din Vidin s'au tras încoace dintr'o țară latină și vorbesc spaniola. Și-ți spun în acelaș timp mereu, cu aceleași dragi sonorități repezite la urechi, de pchiarsecă, de vghiermi, de vghier, de schiare, de schiară sălbatică, de a cherit un lucru, de chiatră, de chiept, de chieptene, dar și de piuă, de pitulă, picior, tulpină, vidră sau de birău, de cântălărie, de băt, boci, bebecă, tuleni, gleodeni.

Lotca neagră și cu ciocul adus ne poartă acum încet dcalungul:

malului cu sălcii și cu așezări de pescari înecate, drum de întoarcere. Iară se ridică albaștri Balcanii îndărăt. Iară sticlesc prin luncă turlle de biseriçuțe. Iară se văd pe șosele dea stânga noastră, jucărioarele căruțelor gonind, de aici fără nici un zgomot, către satele românești dela granița, românească și ea prin oameni, dintre Bulgaria și Serbia. În răspântia aceasta de popoare, păzită de cetăți, cale de oști din zilele barbariei până astăzi, cu turnuri de veghe sau corăbii de pândă, nalba a năvălit liliachie din șanțuri pe poteci și călătorul pregetă să calce sau să îndemne caii. Dar oamenii s'au păstrat deopotrivă de prepuelnici și de crânceni. Zâmbetul nu vrea să se nască sub trăsnetul privirii rele. Orice gând e bănuit, orice faptă spre o mai la larg aflare, curmată. Sufăr cei loviți, și suferă și lovitorul. Nu-î nimic ! Să suferă ! Pentruca blestemul istoriei să poată stăpâni mai departe nedeslegat, blestemul care oprește pe noroade atât de înrudite, prin pățanii, cultură și uneori prin sânge, să se apropie prin mici îngăduiri, și să se iubească.

Peste tot stă ca un iatagan roșu cuvântul acela săpat în monumentul dela Negotin al Vâlcu Haiducului, care poate a fost Român : „Glavu dajem, Krajinu ne dajem !“ sau cum l-a tălmăcit cântărețul român într'o baladă culeasă de Giulea și Vâslan la Români din Serbia : *Capu' dau, Craina n'o dau !*“.

ADDAUS

Cercetarea unui grup de oameni cu o istorie aparte, chiar când acea cercetare nu îmbracă armura științei și acel grup nu e mare, descopere documente care n'ar putea să intre, fără să-i sfărâme unitatea, în povestirea obișnuită. Dar unele din ele sunt prea de preț ca să fie aruncate după folosire, odată cu hârtiile de însemnări și de ciornă. Folosirea înseamnă adesea numai o scoatere de amănunt sau un control, care în rânduri nu mai are cum să apară, al unei păreri. Iar izvorul însuși clocotește de toată viața unui om sau a unei vremi. Alături de el, textul, strâns în malurile zidite ale unui plan, se strecoară aproape firav și searbăd.

Pentru înviorarea acestui text împărtășim aci câteva scrisori, puțin folklor, o fărâmă de glosar, fotografii și hărți. Împreună cu cele două, trei desene, sunt un material brut de unde, orice nemulțumit cu cece am urzit noi din el, va putea să-și încropească singur chipul și năzuințele cele mai de seamă ale Românilor dintre Vidin și Timoc. Dacă nu i se va găsi alt merit, nu-i se va putea însă tăgădui că nu e inedit.

Scrisorile fac parte din corespondența Dragsin. Ele alcătuiesc, împreună cu răspunsurile și corespondența între alții, la care au dat naștere, un întreg volum. Noi am ales numai strictul necesar pentru caracterizare. Cei care vor judeca și acest strict necesar prea mare, să încerce a găsi în text îndreptățirea. Dacă nu Dragsin însuși, ideea al cărei purtător era, — luminarea și mântuirea Românilor Bulgari, prin trecerea la Unire, într'un timp când Bulgaria nu exista — ni s'a părut că merită o atare stăruință. Peste aproape două zeci de ani, marele Bunea, ca alumn al colegiului grecesc de la Roma, se pregătea, lăsându-și barbă și păr lung, pentru scopuri asemănătoare prin Macedonia.

Folklorul apare și el foarte fragmentar. Din nenumăratele cântece bătrânești și de iubire, culese, am scos pentru tipar abia un mic mănunchiu. E cântecul lui Stângă, în cele trei variante, ca o creație curat locală și cu eroi locali, și e cântecul lui Toma al Imos, pentru arătarea prefacerilor suferite, la împământenire, de un cântec venit de aiurea. Acelaș lucru și pentru cele câteva versuri lirice, pentru descântec și basm.

SCRISORI

Românii vidineni către Mitropolitul din Blaj ¹⁾.

I

*Eccellentia Văstra pré Stralucite si Enaltu pré Osfintite
Domnule Mitropolitu noua pré Endurate!*

Noi acești fii care suntem perduti și rataciti de catra ai noștri adevarați parinți cadem la Présfintele picioare ale Mariei Văstre ciele Parintesti și cu ferbinți lacrimi dintru adenculă inimă toate ca unui pré iubită tata va aratăm, ce prigoniri, și ce scârbe, și ce greotați suferim noi Romani ciei dină Patria otomană, dela vitregii noștri Greci, și Bulgari, carii prin minciunile lor și prin orbire minții noastre ce entunecata de dâșii ne oră ținut legăți pana în timpul de acumă suptă jugul loră ciele barbară ci noi nemai putendă rabda ne luasem de gânduri cie vomu facie, și nu dinu parț turcilor, ci numai dinu a Grecilor și a Bulgarilor nesciindă ca mai aveam și noi pre cineva în lume dină nemulă noștră prin care vomu pută gasi mantuire, asă dară bunulu Dumnezeu carele nu voesite mōrtă paca-toșului, ci asitēpta ca sa se entōrca și viu sa fie, credemă ca aū cautatu preste noi și aū vazutu umilintia noastră, și entraciști timpū ne aduse pre aciști cuviosă calugară, Parintele Samoilu dină Austriă dină Banat, inu mijloculă nostru, carele presupt ascunsă sarguin-duse năa aratatu cie este natia Romana și dinu care neamă ne tra-gem și de unde purtamă nume de Romani. Acești toate nileau aratāt, și care este Religia ce adevărata și mantuitōre a noastră a Romanilor, nu alta afara de acēsta cu Sf: Apostolicēsa și catholicēsa Maica noastră Bi-serica a Romi intro Sf: Unire a fi ne aū aratāt, și cine este tata fiiloră Nēmului Romanesc și Pastori Adevarați; Si de vreme cie prină acēstă toate furamă increzuți, și acēsta nadajduimu ca precumă nă au aratāt, noua acestu cuviosă Parinte Adevaru și lamă primită, asia ne vomu sargui și noi ca sa aratămă mai multoră frați ai noștri și voră primi și densi Adevărulă prină noi, Ci numai cu umilintia Rugamă Mila cēa parintēsa a Mariei Văstre ca se binevoiți a lua înă bagare de sama Rogarē noastră, iară nu a o trecie cu vederē, ci fara întarziere prină Acestu Parinte sa ne sfa-tuiri Parinteste cumă vomă pută sa faciemă ca să aflamă mantuire de ciele mai susu aratate, adēca sa scapamă de Erarhia Grecēsa sau Bulgarēsa, ca sa ne mai putemu Radica odata de unde amă cazutū, și sa venimu înă Staulu ciele Adevărātū parintescū, și de va fi cu putintia saū prină Acestū cuviosă Parinte fiindū de Maria Văstra intaritu, sa primimu Sfanta Unire cu Beserica Romi, sau prină altū trimisū; Si pre langa acēsta totu de odata va Rugamă Endurarē Mariei Văstre ca daca va fi cu putintia sa ne primiti patru saū cinci baēți inu Siminari macară pre catū de scurtū timpū ca sa invetie Dogmele Religii; și pre langa acēstă va facemu cunoscutu și despre acēsta cumca inu Patria Otomana inprejurul Vidinului se afla urmatōrele sate Romanesti adēca 49 de sate locuite de Romani:

¹⁾ Din Arhiva Mitropoliei din Blaj.

In Vidin Kumbairu
Kirimbecu
Siŭ
Kutova
Stanoternŭ
Koŝeva
Gomotarti
Esenu
Florintinŭ
Novo Selo
Verfu
Rakovitia
Baliŭ
Bregova
Raciŭnitiã
Koŝova
Koiloa
Zlocutë
Ztirlomasitiã
Halova
Boroevaŭi
Esenovaŭi
Birlovaŭi
Sapicova
Deleina
Bosinëcu Mare
Bosinecu Micŭ
Kalenicu
Molalia

Kapitanovaŭi
Mosomani
Gerti
Dincovitzã
Ciorocalina
Alvagi
Negovanitiu
Ciungurusiu
Genzova
Thianovaŭi
Fundeni
Rabova
Glodnitiã
Arceŕŭ Palanca
Grasicovŭ
Tibru Pa.
Oreva Pa.
Kodozluu
Bucovaŭi
Mahalaŭa
Guzalica
Labati
Alvã

Aceste (49, şters) 52 de komunitati
Santu locuite numai de
Romani nenorociti

Komuna Kôŝeva, Константин Помекс Прѣвѣ, Іонъ (necitë) Прѣвѣ.
Stanŭ Ispas, Vladu Ionăscu, Константин Кестандниекс : Du-
mitru Ionŭ ; Marinu Ionescu : Lapadatu Ioanu ; Ionu Badë ;
Iancu Ionu ; Ai Enaltu Pré Osfinŭiei Vôstre cei mai plecaŭi
fii,

George Gitia : Lapadatu Dumitru : Marin Ianculescu ; Cârsta
Gavriliu ; Николай Танаса ; Георгі Георгиевскс ; Thanasie Gitia ;
Carsta George ; (necitë) Гаврилевскс ; Gavrilŭ Gavrilescu ;
Preda Dumitru ; Simionŭ Calinŭ ; Stancu Gavrilescu ; George
Dragoti : Іон Помекс ; Петръ Станкс ; Ionu Stanculescu ; Ionŭ
Lapadatŭ ; Lapadata Vasile ; Николай Гимнши ; Stanŭ Ma-
rinŭ.

Thurclea

Satu Stanoternu in 6 Iunie 1867.

II

Ecseŭlenŭia Vôstra Enaltŭ Pré Osfinŭite

Domnule Mitropolitu, si

venerabila Kondistorie!

Iatã noi fii Mariei Vôstre cici dinŭ Patriëa Musulmana ciei cie cu-
multa râvna trimisaramŭ pre Kuviosulŭ Calugarŭ Parintele Samoilŭ la Ma-
riea Vôstra ca la nesite Parinŭti pré iubiŭti ai Naŭiunei Romane, carei dupa
cumŭ amŭ inticestŭ casi iubescŭ Naŭiunea si dorescŭ asi inmultŭ si laŭi cre-
dinŭtia, cu totulŭ eramŭ în credinŭti cumca Rogarë nôstra va fi primita de Ecse-
lentia sa D. Domnŭ Mitropolitŭ, si prin Mariea Vôstra numai, ne vomŭ pŭtëa.

mantui de jugulul ciellu barbaru alu Greciloru, si alu Bulgariloru, si noi asteptandû pre Cuviosulû Parinte ca sa ne aduca faima buna ca sa ne mangamû si sa ne bucuramû, éaru dupa sosiré parintelui înû mijloculû nostru înû locû de bucurie trebuji sâ ne umplemû de intristare si de durere, auziramû ca dinû parté Domnilorû canonici Rogaré nôstre înû Kondistorie cu bâgare de sama fu primita; darû auzindû noi dela Kuviosulû Parinte ca au luatû ostanéla nu numai pana la Blajû la Resiidentia Ecselentiei Sale, ci si pana la Eli Potocu la E-sa, si dinû a nôstra nenorecire si trista sôrte au aflatû pre E-sa bolnavû intru care nu s'au pututû lua Rogaré nôstra înû bagare de sama de E-sa ci desisartâ sau Reintorsû la noi, ansa pentru aciasta noi nu ne desperamû ci speramû înû gratiea ciellui pré Enaltû ca daca E-sa va fi ratornatu sanatosû la Blajû, Nadajduimû ca bucosû va lua înainte Rogaré nôstra, ca nu putemû dicie pentru ca nu santemû intro Patrie anu puté plangie si anu ciere ce ne este de lipsa dela Mariea Vóstra, macarû ca patriéa Otomana darû totusi Sultanu nu se amesteca înû credinþia cresitina, dinû parté Enaltimei Sale santu cresitini liberi, ca vedemû ca Rusiea éarsi e o Patrie Straina de atra Patriea Otomana, si totusi sa sargueste a trimite Bulgarilorû ba inca si Romanilorû carti si vestiminte pentru Bisericile crestinesti.

Si vedemû ca Enaltimé Sa Sultanu nui opresite, asé si noi Romani cieî dinû Patriea Otomana de amû avé pre cineva dupa cumû speramû ca avemû arû lua ostenéla înû acésta privintia, adecâ anc aducie înû Staulû ciellû Parintescû înû Sinulû Sf: Uniri ca dupâ cumû zicie pre scurtû înû Sinacsaru, ca printû ostanéle au in floritû Numele Sf: Parinþi; dara si noi ca ciea ce ne lipesite Sitinþia si-amû zacutû pana la aciastrû timpû dormindû cu Somnulû ciellû de môrte si ne desiteptatû, totusi amû auzitû si santemû incrediuþi cumû ca înû Propaganda dela Roma si dinû Lionû cresite si gatesite Misionari si i trimite înû cieie cinci parti ale Lumi ca sa vestesca pretundiné pre Hristosû ciellû Restignitû ca si cieî cie nu lau cunoscutû selû cunóscâ — darû la noi nu e vorba despre anu cunóste pre hristosû, ci numai despre anc desbina noi de Erarhiea grecésca si Bolgarésca, si sa venimû înû Staulû ciellû adevaratû parintescû, adeca inu Sinulû Sf: Uniri cu Sf. Maica nôstra Biserica Romi, caci cine au venitû la noi vreodatâ din Austriea sau din Frantia sau macarû, si dinû Italia ca Misionari ca sa ne propoveduesca noûa credintia cea adevarata a Romanilorû sia fi intro Sf: Unire cu Roma; Asé dara noi cazindû la Sf. Picióre ale Mariei Vóstre cu umilintia va Rogamû ca si înû ceâa lalta mai nainte trimisa si acuma insotita scrisóre va Rogamû ca sa bine voiti a lua inu bagare de sama Rogaré nôstra si a nu o trecie cu vederé, antru care si santemû incrediuþi ca ai nositri pré iubiti Sf: Parinti dinû catû a fi cu putintia nu voru trece plangeré nôstra a fiilor sei cu vederé!

Si ramanemû asiteptendû cuvinciosulu Respunsû înû ciellû mai scurtû timpû,

Ai Mariei Vóstre cieî mai plecati fii.

Генстандинъ Попекъ, Іоанъ (necitet) Превтъ, Stan Ispasu, Vladu Ioanû, Костандинъ Костандинекъ, Dumitru Ionu, Marinu Ionescu, Костандинъ Бадѣ Логофетъ, Jancu Ionû; Ionû Bade — Satu Kosieva.
George Gîtia; Lapadatu Dumitru; Marinû Ianculescu; Carsta Gavrilû; Thanasie Gîtia; Carsta George; Gavrilû Gavrilescu; Preda Dumitru; Simionû Calinû, Stancu Gavrilû; George Draguti; Ionu Stanculescu; Ionu Lapadatu; Stanû Marinû; Lapadu Vasilu, Giorbagi; Nicola Tanasescu, Logofât. Пѣтръ Гѣнѣсѣвекъ Іоанъ Попекъ (necitet) Гаврилекъ;
George Georgesco, Logofetu; Ionu Preda.

P. Samoilescu Scritu.

Thurcia

Satu Stanoternu in 30 Iulia 857.

III

Popa Dragsin către Episcopul de Oradea-Mare. ¹⁾

*Illustrisime si Enaltu pré Osfinçite Domnule Episcopu
pré graçiose Parinte.*

Iată eu subu skrisu serutand S. Drepta em cicru ertare pentru ka nu vamu an kunostiñatu nimika pana akuma, dara acuma va faku kunoscutu M : vostre despre Kalateriëa noastră dela Orade pana la Widdinu Turcii, veçi sti Ilustritatea vöstra ka dupa ce ne am apropiëatu an partë lokului prinu Tiara Romaneska nearu pusu Bulgari obstakole pela tote drumurile ka sa ne prinda sa ne faka rau, daru nòua fakandunise kunoskutù amu ankugiuratu pre alte lokuri si damu lauda lui D'dicu ka ne skapatu dinu man'le loru, dara noi fiindu în kalatorie la Marica vöstra Bulgari aru avutu timpu andemanateku si aru antrebuinçatù destule minciuni si hule asupra S: Uniri ka sa desmante pre Romani dikandu ka le vomù skimba legia si le vom strika posturile si altele mai multe : destulù e atăta ka prinu tôte minciunile loru D'dieu a vrutu asça ka andata ce am agiunsu akasa la Stanoternu amu fakutu Satu jumatate uniçu, si trimeçandu noi òmeni ankredinți de ai nostri prin sate ka sa vestëska adevaru si se spue kum ka dansi santu uniçi ku Beserika Romi ; inù 16 Mai v : n : ne au poftitu Preotu si iudele dinpreuna ku alesi, dela unu Satu Esenu ka sa megemu sai primimù la unire si an 17 Mai am mersu akolo si èmu primitu satu ku Beserika ku totu si Preotu Petru Stanù, si avemù sperare ka se va laçi unirë inu Bulgariëa ; daru totù de odată va facemù kunoskutù M : vöstre ka am avutu aicëa inu Widdinu unu konzulù némçi naskutu din Wiena ku numele Adolfù Siulçi omu forte bunu si ku sufletu mare si iubitori de laçirë Religii katolice kare mau si fostu ajutòru la tote ostanele mele, apoi akuma din Ordinù Maestatei Sale ne a spusu ka are sa mërga de aicëa la Egiptu de Konzulù, si nëa spusu ka aicëa ose vina konsulu unu Sërbù ku numele Theodoroviçi kare au fostu kançleru la Beligrad in Servica, pentru care noi cu umilinça rugam graçiea Mariei Vöstrë ka sa bine-voiçi a mijloci la Maestateä Sa ka sä ramana totu acestu konsulu kare au fostu pana akuma in Vidinu ka daka va veni acelu Konsulu de Serbu atuncëa numai avemu nici o sperare de a se face unire, asëa daru eu vă rogù pre Ilustritateä vöstra ka fara de nici o anterdiere se faceçi kunoskutu Maestatei Sale ka sa nu stramute pre D : konsulu dinu Widinu kacé de astadi in diëce diile are sê se dukä dinù Widinu, si va façemù kunoskutu ka la turkië este pace.

Stanoternu 5 Iunie 1868.

Alu Marici-Vostre celu mai plekatu supusu fiiu

GAMENIA APARCIN

Misioner, KRETEK

IV

*Illustrisime si Pré Osfinçite Domnule Episcopu nouă pré
graçiose Patröne sãrutu Sfanta Dreptă !*

Eu subu scrisu, va facù cunoscutù Mariei-Vöstre, ca dela retornaré mé de Pesita amù luatù ostanëla ènu privinça Scolëi dinu Stanoternu si pana la Blaju la adunare care sau fostù adunatù pentru votarë Mitropolitului, sperandù ca voi folosi cieva pentru scola daru zadarnica mau fostu ostanëla, si mamu dusù si pana la Gerla unde carasi sau fostu adunatu o alta soçietate de membri.

¹⁾ Din Arhiva Episcopiei greco-catolice Oradea-Mare

Si dinî parté Mariei-Sale Domnului Episcopu I : Vancé mamú antorsú mul-
gamitú inu Turciea daru catu pentru poporu nostru va facu cunoscutu ca sa
afla bine daru este forte suparatu dinu parté Bulgariloru cu desmantaré, daru
fiindu ca 'u mamu dusu singurú de amé buna voinea la Romani din Thurciea
numai pentru ravna si Zelú care lamu avut si elú amú spre Naciuné nòstra
Romana si spre lagiré religici katolicie, nui voiu parasi nici odata, pre Romani
sau fii nòstri ciei rataciçi, macaru de oi suferi pre cumú si suferu, vazinduma
de multe ori strantoratú si de primejdii inconjuratú ca Oacă spre jungiere,
sau spre darapanare inu mijloculu a multoru lupi salbatici. Si asea ne avandu
catra cine samu aratú duréré, ma wangai inu scarbele mele, si speredii inu
grăciea celui pré analtú ca nu ne va lasa ca sa fie Naciuné nòstra róaba Scla-
viloru si inemicilorú nostri Greci si Bulgari ; Numai D:zeu salu traésca pre
Sultanú Azisú, si pre toçi vezirii lui, antru mulçi Ani fericichi, ca dansii Patrô-
nedia Naciuné Romana si dinu partéa Turciloru avemu pacie si aparare : daru
Illustrisime Domnule Episcopu Recomandacié care maçi dato M:Vòstra catra
Konsulu Françodiescú camu dato in 15 Octoberu pentru ca sa ne primescá
Françiea subu Protecçia lorú, si cu cielu mai mare respectú au primito D :
Konsulu, si cu mulçamita vau salutatú pre M: Vòstra, si asé mau spusú ca in
17 Oktoberu o va trimite la Menistorú Françodiescú inú Konstantinopolú ;
daru mie mau disu ca indata sa va scriu M-Vòstre si M-Vòstra fara de
nici o interdiere sa scrie aci la Ambasiaderu de Franciea in Konstantinopolú o
asemené rogare sau recomandacie ca aceia kare maçi dato in Pesta catra D.
Konsulu : ca sai primésca pre Romanii Katolici dinu Bulgaria subu Pro-
tecçiea Franciei, daru nu pentru totu Katolicismu din Bulgaria, ka katoli-
cismu din Bulgaria are Protectori pre Austriica ; ci numai pre Români Kat-
olici si nu au Protecçie pana acuma, daru nici nu voceu sa fie subu alta
Protecçie afara decatu subu Protecçiea Franciei ; daru asé mau zis Illustrisime
Domnule Konsulu Françodiescu dinu Rusitucu ca catu sa pote cu un césu
mai nainte sa seriéçi la Menistoru Franciei in Konstantinopolú, Si mé zisu
Konsulu Franciei dinu Rusitucu ca daca vomu avé norocul sa ne primesca
Françiea subu Protecçia sa, vomu fi fereciçi kaci ei ne voru face tote ciele
trebuincióse, Scole si Biserici si ori cie va fi de lipsa poporulu Roman pre
tote le voru plini. Si asia va rogu Illustrisime Domnule ca pre unu pré bunu
si Sfantu Parinte ca sa binevoiçi fara de interdiere sa trimeteçi la Konstan-
tinopolu aceste mai susu aratate, si 'veçi sti si acesta ca Konsuli Austrieçi nici
de cumu nu grijescu de Religiea Katolica din Turciea.

Viddinu,
28 Oktober 1868

Alu M-Vostre cielu mai plecatu fiu

Gamsia Aparcin

(pe lungul hârtii)

Si ramanem asiteptandu Parintesculú respunsu in cielu mai scurtu timpul
ka sa stím si noi cie sa respundem D, Konsulu !

V

Popa Dragsin către Mitropolia din Blaj.

Exellencia Vòstra pré Gracióse Domnule Arhipastori sarut Santa Drépta.

Prin acésta va facú cunoscutú, ca să bine voiçi a lua in bagare de
Sama Umilita mé rógare... cumca Missiuné de Viddin caré sau Administrat
pana acum de Maritulú Vicariat Apostolicú din Bucuresiti arc in Viddin Ma-
hala Kumbair 700 de Suflete de Romani Unici, si cu ce sant afara dela sate
cu pregiuru Viddinului 3000, si 200 de Suflete, si acésta suma este de un
restimp Unita, dara de nou nu au fost cu potincia de a mai primi la Unire
pentru ca Administratoru nostru pré puçin au grijitú pentru noi, data pro-
misiuni si Epistóle am capatat de ajiuns della Maria Sa D, Episcop Anton

Iosif din Bucuresiti; Si vadi ca din promisiuni nimica nu sau plinitu până astadi, pentru a ceea dorere de acest trist exemplu, ca nu era destul Unui credincios Argatu an holda seu Viea D-lui sau a porta greotatē Sarcini si diadufulū diin, nu mai sī pentru de seāra sa griiasca, ca cie va manca si unde se va Odihi... dāra eu ca unulū cemū iobescu națiune si Voescu cu ansatare ami laci Religia tōte le am suferitu, ca lā cē mai depre urma Candu cautamu ma Vedēm asea de stramitoratu catu am lipsa si trau Viecii, precumū si pana astadi... pentru care sant ancredinciatu ca si Maria sa Domnu Konsul c. r. de Viddinū după cum este va va adevcri! Anse eu prelanga tōte acēstē nu ma desperedi, ci speredi an grāția celui atotu potintē, dupa disa Profetului ca candu santem parasiçi de Omeni atunzia Dume-deu ne vine atru ajutoru nostru pentru ce eu am prepussem an mīnte, si im-pironisem an inima, cumca ar fi de lipsa a face O Santa Kiasa de rogaciune Romanilor Unici din Viddin, pentru care din Sfatul D-lui Konsul am luatū Ostancela a mērgie la Viena fiind recomandatu de Mariča sa catre Exclenciile Sale Domni Ministri an privinția unui ajutori de bani, pentru radicarē acielui mai sus aratatū Sant locasiū, precum amu si fostu cu Clarisimul Domn Grigorie Silasiu la mai multe locuri an Viena si chiar singur Domnia sa entru-o audienția ce au avutū la Maestată Sa au datu una suplica an numele nostru pentru rescumparē placiului Biserici din Viddinū prē care am si capatatu-o della Maestată Sa Amparatulu nostru prin Domnul Konsul 208 de Galbini austrieci, cu care am si platitū placiū Biserici, an 20, Novembre c. n. si avem Contractu la mana nōstra an Konsulatu si totu prin Ostanelele aciestui barbatu cu sufletu Mare Klarisimului D. Grigorie Silasiū, ni sau prezentatu din Viena O santa Crucie, pentru mangacē poporului nostru, prē care nam pututo radica nici pana astadi, din cauza speselor... — Si fiindu eu anū Viena vam trimisu Excellencie Vostre una rogare iarasi prin domnia sa Clari: Domn Gr. Silasiu! de la care am si primitu mangaitorul resultatū, totu prin Domnia sa, — pentru care am fostu fōrte aplecatu a mulciumi pentru tōte promisiunile Excellencie Vōstra, cumca Excellencia Vōstra della buna Voincia si din ravnā care aveçi catra poporulu Romanū, cu multa aplecare si cu caldurōsa inima si cu Arhi-pastorēscā andurare santeçi gata spre a āmbraçisia Missiunē de Viddin a o Administra Excellencia Vōstra. — Si totu prin D-sa sant anunositiñciatu, cumca Excellencia Vōstra aci facut O colecta an Arhi-dieçesa pentru Zidirē Biserici din Viddin anca aci dat āndemnu si Altor Domni Episcopi ca se faca asemenē fapta an Diecesele Mariilor Sale, — pentru care eu sarutu Santa drēpta cē Arhipastorēscā, si prē frumos mulciumescū, Umilitu radican-dumi Ochii Sufletului meu an susū, Zisū, ca acēsta Santa si stralucita fapta care aci facatu-o, si anca vreçi a face Excellencia Vōstra, Cieru sa o ancoro-nedie, dar cie am audito despre Maria Sa Domnul Episcopū Alexandru Dobra ca nau voitu a facie colecta an diecesā Mariei sale, — ci au amputatu an contra mē dicānd cumca sant antors della Santa Unire. — Acēsta estē prē lamuritu cunoscutu Mariilor Salle Domnilor Kanonici din Blasiū prē cum eu singur am declarat cauza si nengrijirē carē era prē timpului acielā la po-porul Unitu din diecesa Lugosiului... — clar veçi sti si acēsta Excellencia vōstra, cum ca Domnul Secretar Oltēnu pana am fostu an diecesa Lugosiului mau fostu cielu mai mare contrari, si ne anpacatu inimicu, pentru am si fostu silitu am parasi patria... — Si pentru acēsta credi ca Domnul Episcopū nau voitu a facie Kollecta, dar si acēsta veci stio Excellencia Vōstra, ca Patričā am parasito, dāra despr credinția sa nu fie una ca acēa, nici Odata antra-cestū secolu trecatoriu. — dāra despre antrebarē ca ce sau facutu cu carcile date dela Tipografia Metropolitanā acélē carçi le am aparçitu la prunciū poporului nostru, dintre care mai avem si ne date pana astadi, dāra carcile cele pentru trebuinția Biserici le am datu an dar la Biserica din Rabova si eu am ramas an lipsa de carçi la Viddin pentru care va rogu de veci bine Voi am trimite un Tacām de carçi la Viddin, pentru Kapela nostra,

Si iarasi va facu cunoscutu despre acēsta, cumca Anu trecutu totu am mai capatat cate ceva bani della D-nul Episcop din Bucuresiti macar ca nu am avutu lēfa hotarāta, dāra prē Anul acēsta 869 cu o vorba nu am capatat nici

unu craiciaru... apoi cum potu cu sa traescu, fara spese antracestu locu de strai-natate... Si Kasa me este foarte Gré dupa cumu este Obiceiu in Orientu, ca unu care portu acestu felu de misiune trebuie sam fie usia descisa pentru fiesite cine... — dara cu poporu care au trecutu Santa Unire avem anca si patru Preoti la Sate dintre care trei ar primitu Santa Unire de doi ani, si anume Kostandin Popescu din Komuna Koséva, si preotul Petru Stan, din Komuna Isenu, si preotul Stancu Pavelu din Komuna Stanotern... dar Preotul Dimitrie Petrovitsi, sau antorsu la S. Unire numai la 7 October Anu cur. Acesta e de naciune Bulgar an Komuna Csiungurusiu. Si mau promis Domnul Episcop din Bucuresiti ca si acestora le va facie Jéfa hotarata spre mangaré lor pentru Dascalu meu dela Biserica si vasi ca nici aciasta nu sau plinit pana astadi éata cu ce angrijire au fost Administratoru nostru pentru Misiune de Viddin... dara eu pré umilitu rogu anduraré Arhipastoréscă, ca de va fi cu putincia ane facie Cieva ajutor spre ane poté plini lipsale antracésta iarna, mai nainte pana cie se vor anregula cie lalte tôte,... si amu foarte de lipsa a veni pana la Exel-lenția Vóstra, pentru hirotonia fiului meu Petru si din cauza speseloru nu potu veni, dara dem va veni Andemana voi fi silitu a veni, pentru care raman asieptandu parintesculu rezultat an cielu mai scurt timpu!

Allu Exellenției Vóstre cel mai plecatu si supusu fiu

Viddin la 14 December 1869.

Samoil Dragsin
misionar g-katolik.

VI

Exelenției Sale și Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu!

Umilitu subscrisulu veniu înainte cu celu mai profundu respectu și facu cunoscutu, cum că poporulu nostru dein Turcia, dein judeciulu Vidinului, ceta ce s'a întorsu catra Santa Unire se afla bine și in pacc si catra celea siapte comune, cu 4000 de suflete, 4 baserici si cu 4 preoti adeca: *Stanoternu* basereca cu preotulu Stanu am primitu in 1868 Aprilu 25 *Cosiava*, basereca cu preotulu Constantinu Popescu am primitu in 1868 Aprilu 28. *Iesenu* cu basereca si cu preotulu Petru Stanu i-am primitu in 1868 Maiu 5. *Ciungurusiu* cu basereca si preotulu Dimitrie Petroviciu am primitu in 1869 Iuliu 9. Acestea suntu comunele numai cari au baserici si preoti de cari se arata fora de celelalte comune ce nu au baserici si preoti,

De nou in acestu anu 1871 am întorsu la santa unire 18 comune in cari suntu 11.000 de suflete cu 6 baserici si 6 preoti adeca: *Gibru-Palanca*, basereca cu preotulu Stanu Ionete i-am primitu in 1871 Aprilu in 6. *Rasova* basereca cu 4 preoti, preotulu Vâlcea Petru, preotulu Angelu Ilie, preotu George Todorovu, preotulu Stretcu Dumitru, i-am primitu in 1871 Iunie 9. *Cerniveru*, basereca cu preotulu Dumitru am primitu in 1871 Iuniu 12. *Dervois Mahala* cu basereca am primitu in 1871 Iunie 12. *Carabagiacu* cu basereca i-am primitu in 1871 Iunie 16. *Memisioiu* cu basereca noua, care inca nu e gata nece santita am primitu in 1871 Iuniu 18. Sau făcutu cunoscutu adeca numai despre comunele ce au baserici și preoti; dar acesti preoti plinescu datoriile celea cuvintioase ale legei și pre in celalalte comune, cari nu au preoti și baserici, suma de suflete preste totu in aceste 25 de comune, este de 15.000 mii de suflete si pre langa aceste tote m'am serguitu de am cumperatu unu pamentu in Vidinu cu 208 de galbeni austriaci in anulu 1869 Octobru 22 (precum se vede in doc. aculusu) ca se aiba și religia nostra proprietatea ei; unde pre acestu pamentu am facutu unu monumentu și am pusu pre verfulu lui o cruce in Nocmbre 1869; și totu in acesta luna am făcutu o mica capela de lemne și am împodobit'o cum am pututu in care se mangaie 530 de suflete de Romani, dar acestea leam adusu tote inainte, pentru a vă convinge de adeveru; că suntu unii deintre parintii și fratii nostri, cari s'ar mai încrede că este ceva unire in acelea parti orientale, pre unde mi-am pusu tota vertutea si mi-am sacrificatu vietia mea, dar partea cea mai mare se vede a fi la îndoire despre ce crede adevărulu acesta.

Si facu cunoscutu si despre acesta că dupa mergerea mea la Vidinu mi-au facutu Eminentia Sa Domnului Episcopu Antonu Iosifu Ploimu dein Bucuresci o subventiune destinata de 5 napoleoni de auru pre luna si pentru inchiriarea casei deosebitu 2 galbeni pre luna si la daschali au datu unu Napoleonu la luna pre care mi au tramis-o Eminentia Sa la tempulu cuvenintiosu pana a fostu in Bucuresci; dar dupa plecarea Eminentiei Sale dein Bucuresci la Costantinopolu au remasu locotenentu Maria Sa Domnulu Vicariu Ionu Petru dela Cruce, care m'au tramisu numai celi 2 galbeni pentru inchiriarea casei: dar dein stipendiu meu celu mai susu aratau de 5 Napoleoni la luna nu mi-a nece o para pentru anulu 1869 si de pre anulu 1870 erasi asemenea 7 luni nu mi a platitu; pentru care pre 19 luni am a primi 95 de Napoleoni dela administratorulu dein Bucuresci. Si candu ceream leafa mea mai de multa ori prein epistole dela Domnu Vicariu mi respundea Maria Sa că va veni Episcopulu manc poimane si mi va plati dupa cum se vede prein tote oficiösele epistole, celea dela Ordinariatoru precum dice si in epistola de sub numeru 389 dein anulu 1869 Octobre 2. „Credintia si curagiu! că aveti se ve capetati leafa fara amenare pentru totu anulu 1869 si se nu ve impucina-ti că candu suntemu parasiti de omni atunci devine D-deu intru ajutorulu nostru”. Bine, ar fostu frumose cuvente, am multumitu; inse in fapta nece pana astadi nu sa plinitu.

Er dupa venirea Domnului Episcopu Ignatiu Paulu in Bucuresci am fostu la Prea Santia Sa, la buna cuventare si i-am aratatu cum stă poporulu unitu in misiunea Vidinului si atunci m'am adresatu catra Maria Sa a-mi cere leafa cea mai susu aratata care nu am primit'o dela Vicariu pana la acelu Tempu, si rezultatulu asia i-a fostu că nu recunosc nimicu de celea ce au fostu mai inainte de venirea sa in Bucuresci, ci de nou miau destinatu subventiune de 6 napoleoni pre luna, pre carea a si inceputu a mi-o da la anul 1870 dela Octobre pana la Februaru anulu 1871. Era dela Februaru si pana acum nu mi-a datu nimicu, care dupa dreptate se cuvene se-mi dé pentru 8 luni, 48 de napoleoni si pentru celea mai susu aratate 19 luni 95 de napoleoni, care se vede că este suma pentru 27 de luni are se-mi dé 143 de napoleoni pre cari mai de multe ori i-am cerutu la Santia Sa si nece in unu timpu nu vrea ca se me despugubesca, ci spunc Maria Sa că este Episcopu latinu dar nu este de ritulu grecu si pentru acea nu vrea că se-mi plateasca, dara eu nu me potu latinisa pre mene si pre acelu poporu de 15.000 mii de suflete pentru interesulu acela ca se-mi pociu castigă leafa, care mi-a oprit'o Maria Sa si nu vrea se mi-o dé, dar' tristu esemply de o fapta că acea dela unu Prea Santitu Episcopu, ca se-nu lu mustre scntiurile sale de a recuetă ceva mai de parte dar de credemu ca este ceriu si cine-va că se-lu domnesca, va fi vediutu dorerea, asudarea, si alergarea mea diua si noptea flamendu, setosu, golu, in lipsa fora de a ave nece de in vreo parte vreo sprigiona in nesuferitele scărbe si in mare nevolia; ba ce e mai multu vietia in pericolu pre totu momentulu, inse nece acestea tote, nu au pot utu a sta in contra rivnei mielc, ca se-me inspaimenteze despre a-mi stinge caldura ce am avut'o pentru mantuirea natiunci si latirea religiunei mele; dar servulu, care a portatu greutatea sarcinei si a suferitu zedufulu dilci semenendu si secerandu in holda domnului seu apoi cu durere ar fi că ser'a se nu si primesca denariulu. Dar eu pentru că nu mi sau tramisu leafa la tempulu seu nu m'am desperatu si se-mi fiu parasitu credintiosii, că am fostu de securu că leafa, care mi sa destinatu de catra administratoru fora smentela debue se-o primescu macar de a si veni ceva mai tardiu pentru acea eu fiendu in lipsa m'am imprumutatu dela facutorii de bene in 27 de luni cu 600 de fl. mai inainte pana a nu veni domnulu episcopu Paulu si 100 fl. in acestu anu.

Si deosebitu de acestea 700 fl. chiria casei este neplatita pentru 8 luni, 8 lire turcesti si cu acestu feliu de conditia me am imprumutatu intru celea 27 de luni cu cea mai susu aratata suma, scriindu că am se primescu dela administratorulu dein Bucuresci 143 de napoleoni si am fostu incredintiati, că am de unde intorce la aceli facutori de bene adeca de in leafa mea. Dar acuma vediedi că se apera si cu definitivu se lapeda acestu administratoru de a nu me plati nece de cum nemica, ce am a face eu acum si unde me voliu

duce? Si catra cene voliu plange cu astadi? si se credie? că se potu află gratia si mantuire dein aceste periculoase detorii, care mi le au asediatu pre capulu meu Santulu Episcopu Paulu, că se me scape dein trensele; dara eu aceste împrumutari nu am cheltuitu în carciune si pre la locuri necuvenintiose ci vai am plinitu lipsele amblando în privintia interesului latirei Santei Uniri. Asia dara eu acuma umilitu rogu bunatatea cea parintiesca a Exellentiei Sale si a Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu, deca am credentia de celea mai susu aratate, si deca se pote ajuta-ti-me în casulu acesta a' era de nu se pote se-me ajutati împrumuta-ti-me cu 700 fl. că se-mi potu plati celea mai susu aratate detorii, si cu 8 lire Ca se potu plati chiria casei pre 8 luni, si erasi rogu că se nu me treceti cu vederea că intru alte parte nu am unde me duce afora de catu numai la gratia cea parintiesca a strabunului nostru Patrônu dein arhi-diecesa Blasiului în Ardealu. Speru cum-ca umilita mea rogare nu se va trece cu vederea.

Alu Exelentiei Vostre si Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu, Cel mai plecatu si supusu fiu

Blasiu 14 Octob, 1871.

Samoil Dragsina

Misionar Apostolic si paroen în Viddin.

VII

Prin acêsta facu cunoscutu, cum că după primire Ordinului Exellenței vôtre mamă radicată din Viddin, și amă predată Kapael aceia care prin multa mé Ostancla am facutu-o pentru Romanii-Unici și cu ce au avutu în launtrul ei și cu Potirul meu, la Preotulu R. Kath din Kalafatū anume Bartolomei Pantaleoni, la 24 Iunie le am datū în primire lui! dara eu ma aflu astăzi în Romania la unu satu anume Golençi aprôpe de Kalafatū; și am vrutū mai de multe ori ca să viu la Exellenția Văstra, ansa din cauza speselor nu am potutu veni! dara veți ști Exellenție, ca pe norocii mei fiu, namă potutū sai scotū din Vidin, fiindū ca santu Zalogū saū amanetū la Turci, ca pe lângă toate ca am vindutu Moșiea fiilorū miei, care facea preçi de trei mii de fiorini, V: A: amu datu-o numai în douăsprezece sute de fiorini, care eam prefacutu în două sute de Galbini Imparatesiti, și eam datū acolo la Turci unde am fostū datori, de mam plinitū lipsa cielorū necesari pentru traiu vieçi. în cei trei ani, candū nu miam primitū léafa ficsata, eu carele ma aflam întra cielulocu pentru Propagaré S: Uniri, si totusi cu cele două sute de Galbini nu am pututū împaca, ci amū mai ramasū cinzeci de Galbini datori anca, pentru care se afla copii mei ca Robi acolo în lipsa mé. — Așea dara Exellenție căta ca vazi cu Ochii aceia care nici prin minte nu mia trecutū, ca în locu de a vedea eu mîngaere dupa tôte ostanelele mele care le am suferitu în șapte sau optu ani de zile, Acuma ma vazi prigonitu și batjocoritū, fără de a știu din care cauza miaci Ordonatu ca sa esu afara de acolo, dar acêsta este frumosū Exellenței vazi ca este judecatū dupa dreptate mulciamescu, ca eu am curacitu unu locū de maracini ingîmpatori și Patulū este asiternut, ca se sa ducă altul, vrednicu și demnū de lauda, sa se odihnēca, si sa domnēca întracelu locu care eu lam pregătītū, darū de bine voici ca sa viu mai de graba la Blasi, sami trimita Administratorul din București despagubiré, ca sami potu scote Copiia din Viddin din minile Turcilor, și atuncé voi poté veni la Blasi fara nici o împedecare, apoi D. Episcopu din București sasi plinēca scopul său, — pentru care Umilitū rogu bunătatea Exellenței vôtre, ca acêsta rogare a mé sa nu O trecieși cu vederé, ci fara întârziere sami trimiteți cuvinciosulu rezultatū, pentru ca ma gasescu aicéa întracestu locu muriturū de fôrme,

Allu Exellenței vôtre umilu și plecatu fiu

Samoil Dragsin

Komuna Gollenci Maglavit în 20 Iulie 1872.

România

VIII

Umilu subu scrisulū prinū aciasta facū cunoscutū, cumū ca dupa Binecuvintare Ecselentiei Vostre care miați datu-o prinū D-lū Secretarū, amū venitu la Kalafatu, si aby anū ajunsū pana astazi în 12 Novembre, din cauza că mیارū ostānitu chāi. Si ma voi întirziia aicea încă, vreo 8 zile spre a se mai odihni. Si returnare amū va fi la Santa Monastire preste Orsiava prinū Banatū, pentru ca aveni dreptū peste Munti Romanii nu potū căci este chalēa periculōse; Simu pare fōrte rău caci maū apucatū unu timpū contrari calatoriū, caci paiceā ningie, darū dinū cītūm va fi cu putintia eu ma voi sili batarū catu de tarziu spre a ajunge la Monastire.

Alu Ecselentiei Vostre celū mai plecatū fiū

Kalafatu 12 Noembre 871.

S. Dragsin
Administraturu

IX

Dupa ce cu ajutorulu si puterēa lui Dumnedieu, întrun intervalu de 9 anī ca Misionarū luandū sortea apostolica în partile Orientale, si aciasta cu atata succesū inbucuratoriū, în catū locutoriū Romani dinū partile Vidinului, în numer la vreo 52. comune în care se afla vr-o 18.000 de suflete primira S. Unire cu Beserica Romei, si pe zi ce mergia se immultia poporulū.

Dara dorere prin intrigile si tōte apucaturile celoru voitori de rău, si contrariū ai Santei Uniri si pōte Dumnedieu le stie, alte cause inca, fusesi silitu a parasi acelu poporū credinciosū.

Acuma de presinte numai de catu primū una Epistola forte magulitore, prinū carēa me rōaga ca cu oru ce mijlōce se ma mai întorcū odata la dansii — sau daca nicj de catu nu — atuncia sale respondu dupa cum me vor erta imprejurarile. — Va veti indura Escellentia Vostra a o vedē aci subu aclusa.

Starile mele imprejuru si respectiva familie, ce o amu numi concedū nici pre una cale se primescū ascmenia misiune. — Altū cumu respunsu mangaitoriu dupa cum se recere nu sumu competente ale da.

Dinū care motive vin cu tota supunerēa a cadea la Parintesca gratie a Escellentiei vestre rugandume ca se va indurati amu consulta în privintia aciasta, cu care se pocu da deplina mangaere acelu poporu.

Totu deodată cūi iau indrasneala ame ruga ca semi pardonati daca indrasnescu dupa modesta mea opiniune a aduce ceva amintire Escellentiei Vostre de ore ce acelu poporu dupa cum se vede din aci alaturata Epistola au forte mare aplecare catre persōna mēa. Altu cumū pe langa tota buna mea vointia ce o amu catre dansii, nu sum în stare ca se ma hotarascu la asemenea.

Aru si de doritu ca spre mangaerēa acelora sa se afle un individū plinū de religie resolutu, care apoi în persona mēa lasi introducea în loculū meu. — Carele apoi lucrandū cu unu zelū apostolicu, peste putinu tempu amu casitiga unu poporu numerosu inu Orientu.

Si fiindu ca aciasta nu este în poterēa mēa — indrasnescu a cadēa la Parintesca ingrijire a Escellentiei Vostre, ca pentru apararea, mantuirea sufletelor, si casitigarēa acelu poporu, se binevoiti a dispune preā gratiosū, ca oru cumu sã se resolvedie un barbatu expertu atatu în poterile corporale catu si spiretuale. — Si care ca atare se fie demnu de acciasi inalta chemare, fiindu totu de odata credinciosu si sultanului Doimitoru — care dupa esperintia ce o am facutu eu forte multu partinesite pe Greco-Catholici — Si asiã saru potēa casitiga una Bescrica Gr-Catholica în partile Orientulū.

Carere pentru indrasnirēa ce o facū si în comoditidū cu aceste simple sirurī sperandu bine cuvantarē Escellentiei vestre asiteptandū parintesculū rezultatū sumu.

Allu Escellentiei Vostre prē plecatu si supusu servu

S. Monastira dela Stramba Fizesiu
11 Noembre 1374

Samol'u Dragsin
Ero-Administraturu

X

Prin această umilitu vin avă façe cunoscutu și de odată avă descoperi totu adevăru despre care știu prea bine că Ecselenția vōstră niçi întrun tipu nu vā veți îndoi ca on Locotinentu al Mîntuitorului nostru Isus Hristos și povătuitori adevăratu alu Turmei sale cēi Cuvîntătore. La care sper la Grația cēa Parintească și nu potu zice că nu veți simți durere în sîngerile simțiri ale Ecselenției-vōstre dupa cē visau descoperi întîmplarea. La anu 1873 subtu Numerul 2.342 la 23 Augustu de cătră Ecselenția vōstră și Santul Consistori misau încredințiatu și Conferitu Santa Manasiire dela Strîmba Fûzeșului de a o administra eu și numai decātu în 25 Augustu mam dusu la Manastire și am Slujitu Domnului în Oltariul cel Sântu al lui cu tōtă virtutea și Evlaviea și simțirile mele în cătu mau ajutat Dumnezeu și Poporul cel bine credințiosu cu folositoare Ecsemple Sufletești lam Mîngăeatu. Dară nu așa după cum uni și alți din invidie vau informatu pre Ecselenția vōstră și Santul Consistori despre mine cu Adeverintă falsă burfeau contra mea spunându-vă că eu facu una și alta în Manastire la care ați crezut dar acuma pōte pricepe fiește cine că cu nedreptate și fara de nici o bagare de seamă am fostu scos și alungatu din Manastire la care din Anulu 1873 pană la anulu 1881 multu mam sîrguitu și sudori am varsatu pană am renoitu Apoletele, A planta arbori fructușă de multe feluri. Și a renoi Padurile pre teritoriu Manastirei. Apoi la cea de pre urmă după merite iată preți de mulțumită ci im dederăți ordin că nici în tōtă Arhiedieceza nu potu capăta vreon binoficiu. Atunce prin Domnu Protopop al Clujului meam cerutu dela Ecselenția vōstră și Santu Consistori să bine voiti am da Literile Dimisionale la care nu ați vrutu a mi le da atunce ce am avutu de a façe de cătu am trebuitu sa mergu la Reverendisimul Domn Protopopu în Cluju sam cer sflatu cē am aface că Arendașu care au cumparatu Manastirea pre arenda sau adus Slugile care îi pazescu Ezi la Manastire casă pōtă rōde Lăstari de Pomi roditori care iam Plantatu eu în 8 ani de zile apoi pre acelea Slugi leau băgatu în Casa Călugărului și Călugăru au fostu scos afară din Casă. La care Domnul Protopopu mau datu cuvîntul acesta că nu are cēm façe că Domniea sa să ține după Ordenul Ecselenției sale și a Santului Consistori dară pre lăngă Resultatu Domnului Protopopu Onoratul Domn Vasile Podôbă capelanu Clujului meu datu altu sflatu mai cu deslășire ca să mă ducu la Banatu în Diețieza Logojului că acolo im voi găsi locu de mîngăere mai bun de cătu în Manastirea Strâmbei care estă în Arendă apoi acolo în Banatu am vor trimite Dimisiunea. Apoi atunce am venitu la Blaju și mam adresatu Domniei sale Prea Onoratului Domn Simeon Pop Matei Secretari și Notari Consistorial și prea Onoratului Domn Ioan Rați Canonic și Rector la Siminari și iaras iam declăratu persecutarea și alungarea mea din Manastire și iaras mau zisu că nu are cēm face macăr că îi pare rau dei o nefericire ca aceasta a unui Cuvios Ieromonah în tru o asemenea Eitate să umblu ostendindumă Bătrîn ratașindumă pre Drumuri la care oftindu iam multiămitu în tașere din cēntru Animei mele vâzindu că acestu Santu Sufletu că dreptu grăește șim Compatimește nefericirea ticăloșiei mele unde cu acele cuvinte mîngăeasă ca cāndu mar li uns cu un Balsam și mear fi tîmăduitu o rana crîcnenă din Anima mea. Apoi atunce iam rugatu pre Mariea sa ca sam de prin Santulu Consistori Literile Dimisionale care am cerutu la Ecselenția vōstră și Santu Consistori în Aprilie încă pana nu mau scosu Arendașu din Manastire apoi resultatu acestu mau fostu dela Maria sa Domnu Canonic Ioan Rați că în scurte zile veți sosi Ecselenția vōstră dela Pēsta açi acasă la Blaju apoi sau ținea Consistoriu și atunce de sigur im veți trimite Dimisiunea în Banatu în Diețieza Logojului. La care am fostu în crezut. Apoi după accia mam luat Adio dela marica sa și mam îndreptatu Drumu spre a merge la Banatu fără sām fi zisu ôre cîneva dintre totu Cleru nostru Roman remăni astăzi la mine macăr la un Pahar de Apă să poștiți fără de cătu numai un Tinăr Studentu Domn Teolog Feçioru Preotului din Ceșș cu zisu oftindu de supărarea mea să remăn la Prinzi în Siminari la Masă cu Teologi la care cu durere nam pututu săi plinescu dorinția dacă nam avutu noroșire ca sāmă

poftescă vre unu dintre Domni noştri cei mai mari şi aşa lam Salutat pre acestu tinăr Domnişoru şi iam intinsu mâna spre semn de despartire şi neam luat Adio dela Domniea sa şi lam lasatu cu lacrimile în Ochi oftîndu din Animă de durerea mea, Apoi dupa ce am ajunsu în Banatu mam dusu în Logoju la Ilustritatea sa Domnul Episcopu Victor Mihali şi mau primitu foarte dupa cuvinţă şi în tru aceeaşi zi mau poştitu la Prinţ asemenea şi la cină cu Ilustritatea sa şi intru aceia Noapte am durmitu aţia în Reşedinţiă apoi iam făcutu cunoscutu pre scurtu Ilustrităţii sale precum sau suptu Arendatu Manastirea şi eu am fostu scos din Manastire afară şi cu această condiţie mam dus ca sîm cer o bunăcuvîntare şi am rugatu Indurarea Ilustrităţii sale ca unui Parinte Sufletescu sîm de o Parohie din aceea Dieceză dacă au binevoi ca sâ mă potu mîngăea şi eu pre cîteva momente pre cătu va voi Dumnezeu. La care rugare a mea prea bucurosu mau asigurat Ilustritatea sa zîcîndum că cu braţia deschisă mă primeşte în Dieceză sim dă Parohie unde sâ mă potu mulţămî că Dieceză Lugojului este destul de mare dela Tisa până în Ardeal aprîpe de Alba Iulia numai sîm cer Literile Dimisionale dela Eclesienţia vîstră pre care leam cerutu nu numai odată ci mai de multe ori şi nici întrun chipu nu aţi a mile da. Ore de ce nu aţi voitu sâ mi le daţi pôte că fără de voia Eclesienţiei vîstre şi a Santului Consistori am eşitu afară din Manastire pôte că eu am vîndutu Manastirea ba eu nu am vînduto ci aceea ar vînduto Manastirea care mar scos pre mine din Manastire şi mar datu Drumu sâ eau lumea în Capu şi Sufletul în Dinţi, şi am asteptatu 2 luni de zile adecă 1 lună în Petrovasela la Fraţii mei şi, 1 lună în Dieceza Lugojului la Ticfaniu micu şi nici decum nu aţi voitu sîm trimeteti Lite-rile Dimisionale ba din contră mă chemaţi în Blaj sîmă pedepsiţi cu 40 de zile de închisore pre care bucuru am primitu casă vin în Blaju ca sâ ma pedepsiţi însă numai dacă am vîndutu eu Manastirea. Ah ce Ecsempu frumosu. Si am Slujitu în Ticfaniu micu 30 de Sante Liturgii la Credincioşi Romani Uniţi unde şi acolo mau venit Fum casă nu fii primitu în Dieceza Lugojului capatînd Orden dela Ilustritatea sa Domnulu Episcop Victor Mihali prin Protopopu Ioan Popu Protopopu Oraviţi ca sâ es din Dieceză afară. Ah, Ah, Atotu Putinte Zeule care le făcuşu tôte prin ata bună voinţă cele văzute şi nevăzute. Ce aveam sâ facu eu la acela crînceu Tîmp pentru mine că Cериu era departe la elu nu puteam sâ mă sui iară Pămîntulu era tare în elu nu puteau sâ mă bagu. Lumea pentru mine cu totul sâ strîmtă şi nu avui locu casă încapî în tre Fraţi mei şi numai de cătu în astrănsei cele putine Obecte cu vreo 2, 3 Cărţi ce aveam le pusei în tro traistă şi în luai Bastonu în mîna şi fuscî silitu de a eşi din Banatu ca şi din Ardeal am lua lumea în Capu şi de am Emigra Dulcea me Patrie în care am Suptu Peptu Maici mele. O ceriule Cериule şi tu celce ai făcutu Cериu şi Pămîntu şi pre cei ce îlu Domnescu pre dînsul după marea ta Indurare multu suferi, aşa plecai în tru Simbătă diminiţia din Ticfaniu micu cu traista în spate şi cu Bastonu în Mîna lăsîndu Adio Patrii mele şi trecîndu prin Oraviţia fiindu Tîrgul astrănsu care sâ face prestă Saptamină Simbata şi trecu prin desimea Tîrgului cu traista în spate cu Bastonu în Mină şi cu potlôgele din Opinci tîgîndusă după mine şi cu hainele pre mine tôte sfîrticate şi mulţimea de Omeni mai îs uitasă de Tîrgu lor uitîndusă după mine şi sâ auza nimicu de cîtu numai huiă Tîrgu unî ziceau că acesta estă Misionariu Papi Misionariu din Bulgaria alţi ziceau că e Calugăru din Blaju alţi ziceau că bine îlu Pa-tronează mai mari lui unî sâ întristau iară alţi sâ rîdeau şi aşa am trecutu prin Oraviţia fără sâ fii stătutu undeva macăru sîm potu sîm-astrăngu Simţirile de osteneală că nu am avutu la mine nici un cruceru nici bun nici reu macăru sîm fi pututu cumpăra macăr on Pahar de Apă ca sîm potu stîmpera setea şi după ce am eşitu din Oraviţia stătui puţin spre repaus şi cu lacrimile în Ochi redicai Capu în susu şim primei a conversa cu Cериu şi a mă marturisi lui zîcîndu lui Domne dar acestea suntu meritele misionaru-lui Apostolicu Locotinentu Arhiedeaconatului Vidinului şi cînu carel portu alu Tipului Ingerului. Zîcîndu şi lovîndumă cu palma preste Faţia, O, Zeule dară or nu suntu toţi Omeni şi Domni cei mari care şi ei în viaţia lor ar fi

fostu vreodată înstramtorați de ceva neplăgeri eu nu știu tu Domne și toate dară eu una știu că moru Înparați și Ostași moru Bogati și Seraci mor odihniți ca și cei ce să ostenescu iată mai apoi toți țerînă praf și Cenușă aceasta este speranția celor vremelnice și trecătoare și după cem făcui acesta marturisire câtră Țeri și așa im pusei în gîndu. Fiindu că nu putui închepa în Patria mea să mă ducu la Ierusalim la Mormântulu Domnului și mă va primi Pa-mîntul Palistini adevă Deșerturile Iordanului pre lângă Marea Mōrtă a Sudomului și a Gomorului, Și așa am plecatu pre Drum în cetu pre josu și în 10 zile am ajunsu la Fica mea în Calafatu și mam luatu pre Fiutîl meu Petru lângă mine spre a merge la Ierusalim pre cum am zisu mai susu și cu multă osteneală am ajunsu în Dobrogea la Mangalia Oraș pre malu Mări Negre în postu lui Crăciun și de Drum și de receală se bolnavi Fiul meu Petru și aicea în Mangalia șezui 2 Saptamîni cu Fiulu meu foarte bolnavu apoi ma întorsei puțin mai înapoi dela Mare la un Satu Cartalu și aici în 25 Decembre adevă vineri în ziua de Crăciun sau datu sfîrsitul Fiulu meu Petru an înțetatu din această înșelătoare vieațiă din care credu cei puternici că nu vor mai avea sfîrșitu. Apoi după ce trecu acelu pironi cînceen de feru prin Anima mea și inmormântai pre Fiulu meu aici în Satulu unde sau datu Sufletul în minele Sinților Ingeri lam inmormîntatu luni în 28 Decembre la 4 ore după mersul zilei iară eu năcăjitulu de mine ce am a mă face că de aicea dela Mangalia numai o nōpte am a merge până la Constantinopol dar pre lângă toate ațelea că nu estă departe Constantinopolu totușu am trebuințiă de Spesă le pretindu să mi să trimeată din fundusu Basiliților pentru că eu Ieremonahu Samoilu suntu din Manastirea Blajului pentru aceia pre 2 ani pretindu Stipendiū meu pre anu 1881—500 de Fiorini valuta și pre anu 1882 iară—500 să bine voiti am trimite acolo unde voi scriea eu Adresa pentru că eu nam parasitu Manastirea Strimbei pană nu ați vînduto la Arendaș Apoi după aceia vam rugatu să mă primiți în Manastirea din Blaju dela care suntu și Calugăru și nu ați voitu niçi intrun tipu să mă primiți în Manastirea din Blaju ba nici în totă Arhiedeceza nu ați voitu să mă primiți pentru aceia dară socotiți bine cîne este Cauza care umblu eu Reteșind pre Drumuri pentru ațasta dară eu zicu că și Ecscelentia vōstră cu Santul Consistori veți afla că e de cuvintiă fiindu că mați scos din Manastire nu pretindu nimicu altă în vieațiă mea dela Manastirea din Blaji dacă misau trimite suma de mai sus zisă de stipendiul de 2 ani apoi eu mă voi duce cu ajutoriu lui Dumnezeu la Mormântul Domnului că și acolo avem Manastiri de Credințiă nōstră și pre cum nu m'am declaratū până la momentu de față patima mea câtră nime așa și de acuma înainte nu mă voi declăra câtră nime de suferintăle ce leam suferitu în 8 ani de zile iară de num veți trimite stipendiū cel cerutu că visa pare că e multu 500 la un An dar câte Persōne suntu dintre Cleru nostru care mănîncă cite 1000 și mai multu la ațea nu e multu. Atunțea nu oi face nimic de cătu Copcia ațestei Scri-sori estă la mine apoi voi impodobio cu mai multe Adeverintă și oi dau în jurnale și va ști totă Lumea cu ce Ecsemples să pōrtă buni Credințios. Și am spus că Constantinopolu nu e departe de ațea de unde mă gasescu eu la momentu de față și totu la Ierusalim mă voi duce cum voi putea și mă voi declăra Sanților Patriarci celoru ce suntu de Credința nōstră. Dar de mau ajutā Dumnezeu de mă voi duce și pană la Roma să Sarutu Santa Dreaptă și să cau o bine Cuvintare dela Santul Parinte Papa Leon ca țelce am fostu un interval de ani Misionari Apostolicu în Orientu că știu prea bine că estă cunoscutu în Roma cătu numer de Popor lam întors eu la credințiă Catolică că și pentru ațea prea buna faptă credu că num va refuza Santul Parinte că eu nu am avut merite de improșcare pre cum pōte adeveri și Santul Parinte Hason Petru Patriarcu Armean Catolicu cara este acuma Gardinal la Santul Scaun Papal în Roma. Dar această osteneală nu aș voi să o facu că Mōrtea Fiulu meu cu totul mau slăbitu și nu aș voi a lua osteneală pe asemenea Drum lungu pană la Roma ci eu prea umel rogu grațiă Ecscelentiei vōstre și a Santulu Consistori ca să bine voiti sām trimeteti bani care pretind și lângă bani Literile Dimisionale care de mai multe ori leam țerut

după ce mați alungatu din Manastire și nu ați voitu a mi le da. Și dacă bine voți săm trimiteți cele cerute Subtu Adresa aceasta să mile trimiteti. Ieromonahului Samoil Județul Costența Comuna Șiriu Catunul Cartal in Dobrogea u-p- Hirșova Plasa Hirșova că aci mă va găsi Epistola care mi veți trimiteo că mai am a ședea așica casă Plingu la Mormintu Fiului meu Petru până sor plini 40 de zile. Apoi atuncea voi pleca spre a merge la Mormântul Domnului Și să pôte face cunoscutu și la Ana Gîrboan din Comuna Popotelecu fosta soție a Fiului meu Petru că acuma să pote. Mărta căci de catră Fiul meu estă despartită prin incetarea lui din vieațiă. Și dacă vi sa parca că estă ceva intru această arătare ne Adevăratu și vătămatori ma puteți chema și bucuros voi veni la respundere. Iară după tôte acestea rogu Gratia cea Parintească a Ecselenței vōstre ca să ertați și sam dați buna Cuvântare al Ecselenței vōstre și al Santului Consistori cel mai umel și plecatu Fiu Sarutu Santa Dreaptă.

Samo'il Dragsinu

Costența 1882 Ianoarie 27.

FOLKLOR

CÂNTECE BĂTRÂNEȘTI

Cântecul lui Stângă

(La Cămpeni)

- Cătă era Marginea,
Pe dincolo, pe dincoa,
Tot de Stângă se temea,
Ceala din Isicova,
5 Tot pe Stângă că-l pâra.
D'a unde că mi-l pâra?
Când oiu zice foi de fân,
Il pâra la Negotin.
Da' la cine că-l pâra?
10 La căpitanul Mișa.
Să vezi Stângă ce făcea.
'Ntr'o sântă Duminică
Lulelușa ș-aprindea
Și de-aragna se dădea,
15 Pe lângă foc s'asternea
Și din lulea că trăgea.
Trei fetețe că-mi aveă,
Cum e una și alta,
Pe-ai mai mare c'o striga:
20 —„Măriuță, fata mea,
Ia vino la taica 'ncoa!
Când oiu zice trei lăptuci,
Fuga taică să te duci
Și tu taică să-mi aduci.
25 Când oiu zice foi de fân,
A pe unchiu-tu Crăciun.
Când oiu zice foi de icru,
Chemi și pe nepot Dumitru.
Când oiu zice foi de macu.
30 Chemi și pe nepot-meu Stancu,
Când oiu zice de-un sporîș.
Ia să-i aduci pân'aici"
Fata pe fugă că da
Pe câte trei i-aducea.
35 Cine nainte-ajungea?
—„Hop, săracu' neica Stancu,
Cum îi sări neica pragu,
Zoi mai clătina tu capu'?"
—„Când oiu zice de-o lălea,
40 De când zic eu uic' așa!"

- „Mă nepoate, dumneata,
Când oiu zice de-o lămăc,
Cum mă 'nvățați voi pe mine,
Să trăesc și eu pe lume?
45 Când oiu zice foi de nuc,
Toți mă fac că sunt haiduc.
De n'am loc 'nici pe pământ,
Nu știu zău, und' să mă duc.
Unii fac belelele.
50 Eu le pat muștrările,
Le plătesc pagubele.
Doamne, 'n toate zilele.
De ciudă și de mânie
Oiu să plec la haiducie
55 Să mergeți și voi cu mine".
—„Mă, uicule, dumneata,
Dacă vrei, hai' acuma!"
—„Ba, ba, ba, nepoate, ba,
Să nu mergem acuma!
60 Când oiu zice izmă creată,
Ai s'o luăm de dimineată
Sântă Luni de dimineată.
Când oiu zice bob de linte,
Plecăm cu ziua 'nainte,
65 Când oiu zice de-o sulfină.
Să ne meargă 'n codru bine".
Câte trei că se 'nvoia.
Când oiu zice de-o lămăc,
Când da soarele 'n chindie,
70 Intra cu toții 'n chilie.
In chilie că tuna,
Pistoalele le spăla
Le ungea cu undelemn
Să bată gleonțu' la semn.
75 Când soarele doboră,
Băeri la treiști că puneă
Și de codru se gătea.
Nici cocoșii nu cânta.
Iote Stânga s'ardica.
80 Patru înșin ceată sta:
Da' unde că se ducea?
In pimniți la Chiova.
Ei în piatră se băga.
Câtă e ziua de mare
85 Tot cu ochii după soare,
Ca să scapete mai tare.
Cum soarele scăpăta

- Stângă din piatră privea.
Lumea 'n pînă cu tuna
90 Și de cină se gătea
Băutură că mi-ș lua,
Lumea la cină pleca
El din piatră se uita
Cum lumea că mi-ș ieșea.
95 Și Stângă se ridica
Și-el 'n pînă cu tuna,
De știu chee că-și făcea
Și-o pînă de descuia,
Și la băeți că striga :
100 — „Mă, nepoate, dumneata,
la să biați cât oți putea,
Să umpleți și troaca mea !
Că noi ce-om bea și mănca
Nu este sărăcia.
105 Da să luați sam' acia
Să nu sloboziți munca,
Că ne blastămă lumea”.
Și troaca lui c'o umplea,
Stâng' atunci se ridica
110 La loc pînă 'n cuia.
Atunci Stângă că striga :
— „Mă, nepoate, voi încoa !
Când oiu zice siminoc,
Ai să dăm peste Timoc,
115 Pân' la Nică din Grascov
Că și-ăla-i un pui de hoț”.
Da' Stancu cum auzea
Puținel că se 'ntrista,
Da' de ce mi se 'ntrista ?
120 Că mi-e băiat de 'nsurat,
Nici muștața nu i-a dat
Și în codru c'a plecat.
'Ncepea Stancu de-a striga :
— „Mă, uicule, dumneata,
125 Barem poate și-el ceva ?”
Da' Stângă când auzea :
— „Ce vorbești, nepoate, așa ?
Când oiu zice de-o măsline,
E voinic, da' nu ca tine,
130 Când oiu zice trei lăptuci,
Este și cu capu 'n dungă,
Când oiu zice avrameasă
Zău mai tună pe fereastră
Nici că mătă nu-ți mai lasă”.
135 Ioite ei că mi-ș pornea,
Nici cocoșii nu cânta
Și piste Timoc trecea.
Când oiu zice foi de soc,
Când ajunseră 'n Grascov,
140 La Nică îmi ajungea.
Pingă casă că-mi mergea,
A Nică cum îi simțea
Îi cunosc pe călcat
Că nu sunt voinici curați
145 Că, zău, vin înfricoși.
De loc ușa deschidea
Și-aprindea lumânarea,
Drumu 'n casă că le da.
Când pe Stângă că-l vedea :
150 Numa 'n buze se râdea :
— „De când zic eu, uic' așa !
Ioite Nică că sârea,
Uscături că mi-aducea,
Mare foc că grămădea
155 Și 'n obor că se ducea,
Un berbec bun tăia,
Unii de piele trăgea,
Unii mațele-i vărsa,
Alții fac frigaria,
160 In frigarie-l punca,
Pingă foc că-l așternca,
Toată noaptea-l învârtea,
Lele, focul se pripea,
Și cu cuțite tăia
165 Și ca lupii că mănca
Să nu-i apuce ziua,
Cu polomeacu vin bea.
Stângă la ei că privea
Și din lulea că trăgea :
170 — „Mă tu, Nică, dumneata
Geaba mîncăm mîncarea,
De surda băutura,
N'ăi ști tu fo potecea.
Cam pe-aici, cam pe colea,
175 Ca să facem fo saftea ?”
— „Mă, uicule, dumneata,
Potecea, ca acolea,
Lele, la Haiduc Ceșmea,
Unde trece haznaua,
180 Of, din sus din Boinița”.
Ioite Stângă s'ardica
Și cu toți că mi-ș pleca
Unul ici și-altul colea,
Ca lupii se 'nșirua
185 Să nu priceapă nima.
Când soarele răsărea,
Și ei la Haiduc Ceșmea.
Toți pe ochi că se spăla
Și 'n tufă că se băga,
190 Care unde că ședea,
De loc somnu că-i prindea,
Și unde 'ncepea cucăia.
Stângă la ei că privea
Și din lulea că trăgea :
195 — „Mă, nepoate, nu așa !
Îa priviți la mine 'ncoa.
Vă prinde somnu-acuma
Și nu facem noi saftea,
Of, ne merge tot așa.
200 Îa veniți la mine 'ncoa !
Când oiu zice foi ca macu,
Vino tu, nepoate Stancu,
Când oiu zice de-un ariu,
Îa să pui căpsoru' tău.
205 Lele, pe picioru' meu

- Și-ăla pe picioru' tău,
 Când oi zice ca spanacu,
 Dela unu' pân' la altu.
 Verde, Leană, foi de lân,
 210 Eu o să mă zăuit pe drum",
 Toți în rând că se culca.
 El din lulea că trăgea
 Și pe drum că se uita.
 Soarele 'n ramiază venca
 215 Și nimica nu trecea.
 El dor din picior mișca,
 Toți capitile sălta :
 —„Mă tu, Nică, dumneata,
 Ce ne-aduseși acia,
 220 N'o să facem noi saftea,
 Of, ne merge tot așa,
 Și nu scăpi din mâna mea!"
 Da' Nică când auzea,
 Știi, ca varga tremura :
 225 —„Mă, uicule, dumneata,
 Nu-ți fie inima ra,
 Când oi zice de-o lămâie,
 De-o da soarele 'n chindie
 Să mai vezi ce-o să mai vie!"
 230 Toți în rând iar se culca,
 El la pământ s'așeza,
 Of, cu burtă la pământ
 Numai cât un puiu de lup.
 Când soarele povârnea,
 235 Zău, mai vine haznaua,
 Of, haznaua zdrângânind,
 Haznagiul fluerând,
 De-a doua pe cal șezând.
 Da și Stângă așteptând,
 240 Numai cât un puiu de lup.
 Când în dreptu' lui venea
 El dor din picior mișca.
 Toți capitile sălta.
 Unii la alții privea.
 245 Dară Stancu ce zicea :
 —„Văzu unchiu' haznaua,
 Nu se uită ncam încoa",
 'N dreptu' lui când ajungea,
 Dor din dește că mișca,
 250 Parcă mi-l luă bolbora,
 Toți la deal se ridica,
 Unii de cal că ținea,
 Unii de hazna trăgea,
 Unii haznagiul lua
 255 Și 'n tufă că mi-l trăgea,
 Cu cuțitele săpa
 Și gropiță că-i făcea,
 Cu tufă îl îngropa.
 Ei traseră haznaua
 260 Unde tufa se rărea
 Și răcoare le venea.
 Ei vărsară haznaua,
 Gălbiorii strălucua,
 Părea ochii să le ia.
 265 Stângă din lulea trăgea
 Și la ei că se uita.
 Toți cuțitele trăgea
 Și 'n pământ că le 'nfîgea
 Stângă la ei că striga :
 270 —„Mă, nepoate, dumneata,
 Ce faceți cu blag' asta,
 Finc'ați luat-o acușa?"
 Da' Stancu cum auzea :
 —„Mă, uicule, dumneata,
 275 Când oi zice foi de nuc,
 Ai s'o 'ngropăm în pământ!"
 A Stângă când auzea :
 —„Nu, nepoate, nu așa,
 C'asta v'este de saltea,
 280 Gândiți-vă, puță, bine
 Că la astia ne momim
 Și ca mâine-o să perim,
 Că ce-apucă pământu'
 Se uită ca gându'.
 285 Ia luați blaga s'o 'mpărțiți,
 Cu-atât să vă pomeniți,
 Ei la blagă se uita,
 Nu știa cum o 'mpărtea
 Că-arămbașă nu mi-avea.
 290 Stângă la deal se scula
 Și-un ciomag bun că tăia
 Și ei pe ciomag că da :
 De trei ori Stângă cădea.
 Arămbașă că-l punea.
 295 Atunci pornea de 'mpărtea.
 Da' cum blaga c'o 'mpărtea?
 Lui două părți că-și făcea,
 Una pentru-arămbășie,
 Și-una pentru voinicie.
 300 Iar la deal că se scula,
 Toți câte-o mână umplea,
 Pingă Stângă s'aduna
 Chepchioarele ei lua.
 Perișoru-i' pieptăna,
 305 'Mpletea coada cu parale
 Parcă e o fată mare
 Și o lungă pe spinare.
 De trei ori o 'ncolăcea
 Ca balaurele sclipea,
 310 Supt căciulă c'o băga :
 Atunci Stângă că striga :
 —„Mă, nepoate, voi încoa!
 Ia să luați și partea mea,
 Când oi zice avrameasă,
 315 Duceți la copii acasă,
 Când oi zice foi de nuc,
 Eu acas' nu mă mai duc,
 Când oi zice trii lămâi.
 Că-mi pare rău de copii
 320 Când oi zice trei grăuți,
 Și pe min' să mă găsiți
 Când oi zice de-o lălea,
 În pimniți la Teiova,
 Când cocoșu v'o cânta,

- 325 De-o cânta, de n'o cântă.
Iacă și partea-i i-o lua,
Acas' la copii-o ducea,
Nici cocoșii nu cânta.
Ioite Stângă ce făcea ?
- 330 Frunză de păr că trăgea
Și pe limbă c'o punea
Și-odată că șuera,
Toți pe lângă el venea :
—„Mă nepoate, voi încoa !
- 335 Când oiu zice foaie lată,
Ai să-i dăm la Tar' odată,
Când oiu zice trei lălele
N'am văzut galbeni de Tară,
Ai să mergem, frățioare !”
- 340 Iote-i toți că se 'nvoia,
Da-i da drept la Bregova.
La cine 'n conac trăgea ?
In conac la Zăgărea.
Brama porții c'o bătea.
- 345 Zăgărea cum i-auzea
De loc poarta descuia
Drumu 'n casă că le da
Și-un mălaiu bun le făcea
Și de Tară că-i gatea.
- 350 Ioite Stângă s'ardica
Drept la Balei că trăgea
Și da la Racovița,
Drumu' la Vârf că ieșea,
La pândărie-ajungea.
- 355 Pe cine 'n bordeiu prindea ?
Când oiu zice foi de fân,
A pe Turcul Giorecin.
Când la ușă că-l vedea
A Turcu se spămănta.
- 360 Când pe Stângă că-l vedea
Il cunoscu pe uitat
Că nu e voinic curat
Că se uita 'nfricoșat,
Că e făcut tot pe dat.
- 365 A Turcu se spămănta,
Furca bordeiului în brațe lua,
Știi, ca varga tremura.
A Stângă la el privea :
—„Mă nepoate, dumneata
- 370 A ce-o' tremura așa,
Că nu-i fac eu nimica,
Acu-i plesnește fierea !
Mă Turcule, uite 'ncoa,
Că nu-ți fac eu nimica !
- 375 Când oiu zice de-un susaiu,
N'ai avca ceva mălaiu,
—„Să-mi dai drumu' d'acica ?”
—„Să mă duc în Vârf colea
Să-ți dau mălaiu cât ai vrea”
- 380 A Stângă când l-auzea :
—„Mă nepoate, uită 'ncoace,
Care-o fi nărodu-ăla
Să-i dea drumu' d'acica ?

- Da' n'ai tu slugi pi colea ?
- 385 Să ia mălaiu cât o vrea.
Să nu spue la nima,
Că nu scapi din mâna mea”
A Turcu când auzea,
Știi, ca varga tremura
- 390 Și la slugi că porunceă
Să ia mălaiu cât o vrea,
Să nu spue la nima.
Mălăiașe le-aducea.
Atunci Stângă se ducea :
- 395 —„Mă Turcule, uită 'ncoa !
Ia să-mi dai curaua ta.
Văd o luntrie colea.
Să fac gujbă curaua.
Să nu scârtie noaptea !”
- 400 A Turcu când auzea :
—„Halal dela mâna mea !”
Cum curaua că i-o lua
Și la luntrie mergea
O luntrieară găsea.
- 405 Cu lopetile în ea.
Stângă la cârmă sedea,
Doi la lopeti că trăgea.
A Stângă că-i învăța:
—„Când oi zice solz de pește,
- 410 Ia să trageți haiducește,
Că lopata mult plesnește,
Frică ni-e, ne prăpădește,
Că cineva ne pândeste,
Când oiu zice de-un spanac,
- 415 Ia să trageți infundat !”
Ioite-i dincolo trecea.
Unde pietriș că era.
Stângă cu cârma cerca
La margine nu ieșea
- 420 Că hărăe luntrica
Și-i aude cineva.
Unde nacla se 'nvârtea
Acolo podmol era.
Acolo luntrea 'mpingea.
- 425 Toți din luntrie ieșea
Și 'n trestie se băga
La drumu-ăl mare păzea.
Păzea astăzi, păzea mâine,
Păzea fo două, trei zile.
- 430 Venea un rudar cu brâgle.
Stângă din trestie-ieșea
Și lângă drum că sedea
A țăganu' de-l vedea,
Il cunoscu pe uitat
- 435 Că nu e voinic curat,
Se uita înfricoșat,
Că e făcut tot pe dat.
Deodată se spămănta,
Brâglele le descroșna.
- 440 A Stângă la el striga :
—„Mă țăgane, lege ra.
Ia să-mi vinzi mic astea !”

Mâna'n buzunar băga
 Și-o mână de galbeni lua
 445 Și la rudar arunca.
 Când gălbiorii vedea
 De chebă se scutura :
 — „Să câștigi și tu para,
 Că mi s'a plătit brăgla !
 450 Halal dela mâna mea !"
 Iote Stângă că pleca,
 Cu brăgăle se încrosna
 Și în piață că tuna,
 Tot la brăgle că striga.
 455 Lumea când îl auzea
 Căta brăgle-a cumpăra
 Nici una nu le vindea,
 El prețul că le suia.
 Ulcioarele 'nsemna,
 460 Unde ciocoiul vedea.
 Câtă e ziua de mare
 Tot cu ochii după soare,
 Ca să scape mai tare.
 Pi la poartă că sedea
 465 Pân' soarele scăpăta,
 Ete vacile venea
 Verde, Leana macului,
 Vacile ciocoiului,
 Și pe poartă le băga,
 470 Și-el cu slugile tuna.
 Când în curte că tuna,
 A ciocoiul ce făcea ?
 Amândoi cu cocoana
 Sus în balcon că sedea.
 475 Când pe Stângă că-l vedea :
 Bată-l Dumnezeu de cioară
 Să iasă din curte-afară !
 — „Mă țigane, lege ra,
 Mișcă-te din curtea mea,
 480 Că puiu mâna pe ceva
 Și mă bagi în vreo belea !"
 — „Mă domnule dumneata,
 De ce mă injuri așa,
 Că de-oiu conăci-aciea
 485 Nu ți-oiu mănca casa,
 Când oi u zice de-un peret,
 Că ți-oiu da fun amanet,
 Când oi u zice trei solji pești
 Măcar să mă pomenesti !"
 490 A ciocoiul de-auzea :
 Blaga lui nu-i ajungea ?
 Încă și-alta mai căta.
 Pe Stângă 'ncoace-l lăsa
 Amândoi la vorbă se lăsa
 495 Amândoi cu cocoana :
 — „Aoleu, cocoana mea,
 Eu aseară m'am culcat,
 Of, azi noapte ce-am visat?
 Imi băteam o slug'a mea".
 500 Cocoana de auzea :
 — „Mă domnule dumneata,

Visul tu ce l-ai visat
 O să fie-adevărat,
 Uite țiganu 'ncrosnat !"
 505 Ei la cină că tuna,
 Amândoi cu cocoana.
 Da' și Stângă se încrosna,
 Și el la ogeac intra
 Prins de friguri se făcea,
 510 Da'bea apă cât putea
 Și la foc că se pripea
 Și zdroncănea găleata.
 Da'ciocoiul d'auzea
 Incepea de-a-l injura
 515 Că mi-i sacă găleata.
 Da'Stângă de-aici striga :
 — „Mă domnule dumneata,
 Da'de ce mă 'njuri așa ?
 Dac'a săcat găleata
 520 N'a săcat și fântâna"
 — „Aoleu, cocoano, fa,
 Nu vezi ce vorbă-i asta,
 Mă mână la apă, fa !"
 Dacă ei că se culca,
 525 Când lumea se potolea
 Și Stângă că se scula,
 Ușa la ogeac crăpa.
 Mâna'n sân sub brâu băga
 Și frunjoara c'o trăgea
 530 Odată când șuera,
 Când la vale asculta,
 Știi, ca caprele sărea.
 Doi la poartă că păzea.
 Stancu 'năuntru tuna,
 535 Numa 'n buze se râdea
 Și Stângă i-l arăta :
 — „Uite-l în sobă colea !"
 Bulza la sobă că da,
 Lua pistoale dela spate,
 540 Când oi u zice bob de linte,
 Și le sucea dinainte,
 Lua pălos depe picior,
 L-apuca dela ușor :
 — „Mă domnule dumneata,
 545 De-aseară ascult la tine,
 Și tu tot mă 'njuri pe mine.
 Asta e cioara de-aseară
 Pe care-o 'njurai-de mamă ?"
 Sămn lu' Stancu că-i făcea,
 550 Două, trei bâzdoace-i da,
 Până cheile scotea,
 Și lădițelc-i descuia.
 Toți cu trăistele venea
 Și de bani că le umplea.
 555 Uite Stângă că pleca,
 A ciocoiul se scula
 Și da fuga prin mala.
 Și după Stângă se lua,
 Care puști, baros să-și ia.
 560 Cura gleoante ca ploaia.

- Stângă la ei că striga
—„Mă nepoate dumneata,
S'a apropiat moartea!
Ne-a tăiat drumu-acuma!”
- 565 Intr'o cânepă tuna,
Ei acolo se băga.
Până seara se'nsera.
—„Ăsta om cu cânepa
Să-i lăsăm și lui ceva”.
- 570 O trăistută c'alegea,
Cu cuțitele săpa.
Traista 'n pământ că băga
Bacerele-afar' că lăsa
—„Ăsta om cu cânepa,
575 Ce ne-a lungit viața,
Halal să-i fie blaga!
Când oiul zice bot de orz,
S'o mănânce sănătos,
El dela noi cu folos”.
- 580 Atunci dincoaci că trecea.
Cine dincoa că-i trecea.
Foi, Ileană, foi ca socu,
Ion a lui Dodolocu,
Drumu' la Vârf că ieșea
- 585 Și-i da drept la Gânzova.
Când oiul zice de-un lipan,
Până la Gheorghe Bilan,
Că nu s'a văzut de-un an.
Când în Gânzova venea
- 590 La Bilan brama lovea,
Nici cocoșii nu cânta :
—„Mă tu, Gheorghe, dumneata,
Poate-ai mai știu potecea,
Să haiducim pe colea
- 595 Până o da zău, toamna,
Să luăm de cheituaială,
Ca să mai mâncăm pe iarnă”
Toată toamna haiducea
Și pravu' că-l arcuia
- 600 Și frunza îngălbenea.
—„Când oiul zice trei lămâi
O să mă duc mă, la Dii,
Foi, Ileană, foi de soc,
Ca să vă iau de barot,
- 605 Câteva gloante oiul luă,
Și barot oiul aducea”.
Ioite-l în Dii se ducea.
Cine prieten avea?
Uru' Nicol Nicoleta,
- 610 Și barot că le-aducea.
Venea 'n pod Beluina
La toți pravu' le 'mpărțea,
Ete toamna-i apuca,
El din gură le spunea,
- 615 Se duc la Dincovița.
El acolo îi tocnea
Care văcar,
Care porcar,
Ca să șadă aciea,
- 620 Pân' o la primăvara,
—„Când oiul zice trei lămâi,
Eu mă duc, iernez la Dii!”
Când la Dii că se ducea,
La Nicola Nicoleta,
- 625 Coccoan' acas' că-i găsea,
El la nuntă că era.
Coccoana se 'nspământa.
„Să chemi pe Nicola 'ncoa!”
Dela nuntă i-aducea.
- 630 El trăistuta că mi-o lua :
—„Mă, Nicolă, dumneata,
Ia chiamă-ți cocoana 'ncoa
Ca să-i mai piară frica!”
Traista cu bani o lua
- 635 Și 'a popală i-o răsturna :
—„Să iernez și-cu-aciea.”
Fo' lună de zile sta.
Nicola se 'nspământa
C'o să-și piardă viața
- 640 Și-o să-i ia cuconița,
El la pașa se ducea :
—„Beg Efendâm dumneata,
Când oiul zice trei lămâi,
Voi poftiți hoția 'n Dii,
- 645 De trei zile, de trei nopți
Stângă bea, se veselește,
Refeneaua n'o plătește!”
Pașa când îl auzea
De loc cu sictir îi da,
- 650 Pe Nicoleta nu-l credea
Pân' de trei ori se 'ntorcea
Doi, trei gavași că mi-i da
Pân' acas' la Nicoleta.
Stângă cum îi ochica:
- 655 „Haram să-i fie blaga.
Zău, mă vându căteaua!”
Cum gavașii că tuna
Cot la cot că mi-l lega
Și la pașa că-l ducea,
- 660 Când oiul zice foi de nuc
Și mi-l băga 'n tumurluc.
O lună, două zăcea,
Pașa la el că mâna :
—„Lasă legea românească
- 665 Și mi te dă 'ntr'a turcească,
Să-ți mai lungească viața!
A Stângă când auzea :
—„Nu las legea românească
Să mă dau în a turcească,
- 670 Când oiul zice bob de mei,
Că am copii mititei,
Isi bat Crăinenii joc de ei!”
Dacă vedea și vedea
Și cu zoru mi-l lua,
- 675 Și mi-l lua de mi-l turcea.
Un mangel de foc că lua
Și 'n brate că i-l punea
Și cu fruntea că-l priea
Până apa că-l trecea,
- 680 Miru' din cap îi scotea,
Din lumele lui Stoian,

- Ii puneă lume Asan,
 Of, Asan Deli Asan.
 Gavaz la pașă-l puneă
 685 Până da primăvara
 Și ciedința că i-o lua,
 Tot ca gavajii umbla.
 Atunci Stângă că striga :
 — „Beg Efendâm dumneata,
 690 Să-mi mai dai copoii tăi
 Să plec în iepurit cu ei”.
 Când copoii că mi-i lua,
 Tocmai la Haiduc-Ceșmea.
 De acolo mi se întorcea
 695 Și da la Dincovița
 De-și aduna el ceata.
 Drept în Sârbia trecea,
 Pe unchiu-su că-l găsea,
 Taman la porumb culegea :
 700 — „Îți pare ție bine
 Cu copilașii tăi,
 Da' săracii zău, ai mei,
 Cum or mai petrece ei !
 Săraca nevast mea,
 705 Cum o mai petrece ea !
 Ea cu furca v'o torcea,
 Copiii și-o arănea”.
 Și aci că mi-l tăia,
 Dincolo'n Tară trecea.
 710 Când oiū zice foi de fân,
 Lua pe Dinu din Cușmir.
 Când el acolo trecea.
 Stângă ursu că-l juca,
 Făioară că strânjea ;
 715 Până da primăvara.
 Când oiū zice ca spânacū'
 Iși vindea ursu la dracu'
 Și pleca 'n codru, săracu'
 Și cu Dinu că pleca.
 720 Unde ei că-mi însera.
 Dară Stângă ce zicea :
 — „Mă, Dinule, dumneata,
 Ia să iei și troaca mea
 S'aduci apă de colea”.
 725 Dinu așa că striga :
 — „Nu cutez mă duce-așa !
 Când oiū zice de-un areu,
 Ia să-mi dai palosu tău.
 Cum palosu' că i-l da
 730 El prin tufă me-apuca,
 Toaca de pământ spârgea,
 Veste la poteră da.
 După Stângă se ama,
 Unghe pe Stângă-l prindea.
 735 Când oiū zice-a macului,
 Tocma 'n Cheia Neamțului.
 Și pe Tară că-l mâna,
 La Calafat l-aducea.
 Da' din Dii cine afla,
 740 Că e Stângă aciea ?
 Pașă și cu Vlădica,
 Și la Calafat mâna.
 Ca să-l treacă dincoace
 Că nu-i face nimica.
 745 Când dincoace i-aducea
 Pe Stângă că mi-l lua,
 La berberie-l ducea.
 Și unde mi-l tundeă turcește
 Și mi-l rădea berberește
 750 Și pe ei că se puneă,
 Răchiu cu mnere le da.
 Stângă 'ncepea a striga :
 — „Ia, nepoate, ia de bea,
 Că rachiul nostru-ăl dulce
 755 Nu știu pe noi und' ne duce.
 Ia, nepoate, iar de bea,
 Ia de bea rachiū cu mnere,
 Viața noastră așa pierē !”
 Num'atâta că striga,
 760 Și-un gealat bun aducea.
 Da' pe ei unde-i scotea ?
 Aci la târgu-ăl de vite
 Unde sunt zile pierdute !
 Și gealatu' că venea
 765 Și ocol lu' Stângă-i da.
 Când în călcăiu se 'nvârtea
 Și cu sabia trăgea,
 Sabia i se frângea,
 De Stângă nu se lipea.
 770 Atunci Stângă că striga :
 — „Nu mă necăji așa,
 Că de-ăi sta, m'oiu mânia.
 Streangurile de-oiu rupea
 Cu dinții cu te-oiu mânca,
 775 Beg Efendâm dumneata
 Să vă duceți în Gazi Bair colea
 La casa lui Nicolcea
 Este săbioara mea,
 Cu ea de mă veți tăia,
 780 Dar cu alta n'ăți puțea
 Deștu-ăl mic de mi-l tăiați
 Atunci și capu-l luați”.
 Doi, trei gavaji se ducea
 Și sabia că i-o lua.
 785 A Stângă când o vedea :
 — „Uite săbioara mea
 Ce-am mâneat pâine cu ea
 Și-o să-mi piardă viața !”
 Când la gavaji că i-o da
 790 Pingă Stângă se trăgea,
 Stângă cu ochii-l privea :
 — „Asta-mi pierde viața !”
 Și zău, trage din lulea,
 Nu se uită neam încoa.
 795 În călcăiu că se 'nvârtea.
 După cap că mi-l plesnea
 Da' deodată nu-l tăia.
 Vedea Turcii-l canonea
 800 Și pe gavaz blestema.
 Stângă când se scutura
 Sânge pe Turc ajungea,

- Și Turcu că 'năroza.
 Nărod prin târg că pleca.
 805 Atunci Turcii îl lua
 Mai frumos îl bumbăcea,
 Cu cicic la cap îl lega
 Și mi-l lua de-l îngropa.
 Aci 'n grobiștea turcească
 810 Pintru să se pomenească
 La boeri ca dumneavoastră,
 Și de-acum până 'n vecie
 Slavă Domoului să fie.

Marin Mihaî, Negovanîț

Cântecul lui Stângă

(La Văleni)

- Frunză, frunză coelie
 Pleacă Stângă 'n haiducie
 Tovarăș pe cine luă?
 Pe Stancu, pe frate-su
 5 Și pe Dinu Ismail,
 Feciorul lui Crăciun,
 Să vezi Stângă, Stoian Stângă,
 Tovarășii și-i lua,
 Stângă ici, Stângă colea,
 10 Stângă la Dii că venea—
 Cine naiba-l 'nvăța?—
 Și pe capie intra.
 La gazdă unde trăgea?
 La nașu-su Nicolgea.
 15 Așa Stângă că-i grăia:
 —„Ha, nașule dumneata,
 Adu vin, adu rachiu,
 Adu vinu' cu vadra,
 Rachiu cu ocaua,
 20 Adu vin nemăsurat:
 Ti-om da bani nenumărați!”
 Nașu-su de auzea
 Le da vin, le da rachiu
 Be-a-l de Stângă se 'mbăta,
 25 Da Nicolgea ce făcea?
 Pe ei beați când îi vedea
 Fuga prin oraș că da.
 Mai întâiu unde mergea?
 La Husăin Pașa.
 30 De departe se ruga,
 Mai de-aproape 'ngenuchia
 Și poalele îi săruta
 Și din gură că-i grăia:
 —„Efendâm și dumneata,
 35 Ce-ați poftit voi hoția.
 Ce se plânge raiaua?
 Și poalele-i săruta
 Să vezi Stângă, Stoian Stângă—

- Cine naiba l-a 'nvățat? —
 De pe capie-a intrat
 40 La mine 'n cârcium'a tras
 Și-a băut des'a 'mbătat,
 Cum sunt ei buni de legat
 Husăin Pașa de-auzea
 Vorba'n samă nu-i lua,
 45 Pe Nicolgea-l sictirea.
 Nicolgea nu se lăsa
 Și la Cheiabeg mergea.
 De departe se ruga,
 De-aproape 'ngenuchia
 50 Și poalele-i săruta
 Și din gură că-i grăia:
 —„Efendâm și dumneata,
 Ce-ați poftit voi hoția,
 Că se plânge raiaua?
 55 Să vezi Stângă, Stoian Stângă—
 Cine naiba l-a 'nvățat?—
 Că pe capie-a intrat,
 La mine 'n cârcium'a tras
 Și-a băut de s'a 'mbătat,
 60 Cum sunt ei buni de legat”.
 Cheiabeg de auzea
 Vorba'n samă nu-i lua.
 Pe Nicolgea-l sictirea.
 Nicolgea nu se lăsa
 65 Și la Macsulul mergea.
 De departe se ruga,
 De-aproape 'ngenuchia
 Și poalele-i săruta
 Și din gură că-i grăia:
 70 —„Efendâm și dumneata,
 Ce-ați poftit voi hoția.
 Că se plânge raiaua?
 Să vezi Stângă, Stoian Stângă—
 Cine naiba l-a 'nvățat?—
 75 Că pe capie-a intrat,
 La mine 'n cârcium'a tras
 Și-a băut de s'a 'mbătat,
 Cum sunt ei buni de legat”,
 Macsulul de auzea
 80 El potera ridica
 Și cu Nicolgea pleca.
 Când de crăsm'apropia
 Și Stângă când îi vedea
 El deodată se trezea
 85 Ușa la crăsmă 'nchidea
 Cu dosu' la ușă sta
 Până cisma o trăgea.
 Afar' la poteră-ieșea.
 Prin poteră abătea.
 90 Cu cisma că mi-i bătea,
 Niciunul nu-i cuteza.
 Un câine de arnăut
 Năvală pe Stângă da
 Pe Stângă 'n brațe mi-l lua
 95 Măinile i le frângea.
 Potera pe-cl năvălea

Până pe Stângă-l lega,
Tovarășii că fugca.
Și pe Stângă mi-l lua,
100 La Macsulul îl ducea.
O săptămână-l ținea
Și pe Stângă îl turcea.
Lumele i le schimba.
Vezi din lume creștinești
105 Îi puse-altele turcești
Din Stoian, Deli Hasan.
Pe Stângă colgiu-l puneă.
Stângă prin târg se 'mplimba,
Cu nașu-su se 'ntâlnea.
110 Așa Stângă că-i grăia :
—„O, nașule, dumncata,
Da' știi, nașule, da' nu știi
Veni-v'o toamna ca mâine,
Voiu pune mâna pe tine,
115 De mi-ai scăpa, să fiu câine
Să fiu câine lege ra,
De-i scăpa din mâna mea !"
Să vezi Stângă ce făcea ?
Iar prin sate că pleca
120 Să strângă rămășița
Ce-a băut la ișcodrea
Și n'a dat nicio para
Mercea 'ntăiu la Coșava.
Mai întâiu unde trăgea ?
125 La Marin a lu' Lubenită.
Stângă de-afară striga :
—„Marine, frate Marine,
Ad'o'ncoa rămășița
Ce-ai băut la ișcodrea
130 Și n'ai dai nicio para !"
Da' Marin dac'auzea
El trei franci mi se știa,
Stângă patru îi cerea.
El și patru că mi-i da,
135 De belea se curăța.
De-aici Stângă mai mergea
La Nicolina Strâmbcana
Și de-afară că striga :
—„Nicolină, dumneata,
140 Ad'o'ncoa rămășița
Ce-ai băut la ișcodrea
Și n'ai dat nicio para !"
Nicolina doi franci se știa
Doi franci că lua
145 Și-afar' la Stângă ieșea.
Iară Stângă nu-i primea.
El trei franci că mi-i cerea,
Nicolina de-auzea.
Fuga în bordeiu că da,
150 Stângă afară-mi sedea.
La Nicolina-mi striga.
Nicolina auzea.
Auzea ori n'auzea
Lui Stângă nu-i răspundea.
155 Atunci Stângă că-i zicea :
—„Auzi, curvo, ori n'auzi,

Ori n'ascultî de vorba mea.
Cum o să-ți scutur zăvelca !"
Nicolina de-auzea,
160 Afar' din bordeiu ieșea,
Pingă Stângă fuga da,
Pe mahala se ducea,
La comșii un franc cerea
Și lu' Stângă'n mână-i da,
165 De belea se curăța.
Stângă de-aciea pleca,
Lui multă grijă-i era
Un' să-și găsească tovarășii ?
Da și prin Gumătarți—
170 Tovarășii și-i găsea.
Ei vacile le păzea.
La ci Stângă că mergea
Și cu ei că mi-și vorbea :
—„Voi vacile de-oți păzi,
175 Frunză verde colelie,
Pân'o ieși lumea'n vie".
Stângă la Dii că pleca
Și ducea rămășița.
El prin Dii se învârtca
180 Până toamna că venea.
Negustorii 'n vii ieșea.
Uite, pleca și Nicolgea !
Atunci Stângă de vedea
Fuga la Gumătarți da,
185 Tovarășii și-i lua
Și cu ei că mi-ți pleca,
Drumu' Beluinei lua.
Când la pod mi-și ajungea
Ei pe sub pod se băga,
190 Toată ziua că păzea.
Până seara că'nsera.
Putin'le la Dii mergea,
Uite, vine și Nicolgea !
Stângă 'n samă nu-l băga.
195 Da' frate-su îi grăia :
—„Uite, nană Nicolgea.
Scapă dela mâna mea !"
Atunci Stângă că-i grăia :
—„Lasă-l nu l-ai mai lăsa,
200 Că i-am aflat lui via".
Când bine nu înmurgea
De sub pod afar' ieșea
Și din crac în crac sârea
Pân'n Babina bârda
205 La colibă-i ajungea,
Acolo hora juca,
Stângă sta și mi-i privea,
Până hora se spârgea.
Toți pleca de se culca.
210 Da' culegătorii lui Nicolgea
Ei în colibă intra.
Și Stângă mi se ducea,
Ușa că le închidea
Și veriga le puneă,
215 Pân' la ziuă mi-i ținea.

- De ziuă se lumina
Toată lumea 'n vii intra.
Toată lumea culegea.
Frunză, frunză d'un sporîș,
220 Da-i Nicolcei stau închiși.
Stângă la ei că mergea,
Soarele la prânz venea.
Drum din colibă le da.
Așa Stângă le spunea :
- 225 —„Târnele 'n mână le luați,
Pe rânduri vă rânduiți
Și de min' să nu vorbiți !”
Num' atâta le spunea.
Iară Stângă ce făcea ?
- 230 Se trase în cap de vic
Și se băgă în scumpie.
Stâng' acolo că-mi ședea.
Uite Nicolgea venea,
În capul viei trăgea
- 235 Și boii îi dejuga
Și la putină mergea.
Când în putină se uita,
Putina goală vedea.
Unde ncepea a 'njura,
- 240 Le 'njura pe mamă-sa,
Ce n'a umplut putina ?
Dară Stângă de-auzea
Pe el inima nu-l răbda,
Din scumpie-afar' ieșea.
- 245 Nicolgea cum îl vedea,
Fuga Nicolgea îmi da.
Dară Stângă ce făcea ?
Unde mâna o punca,
Poturii și-i ridică.
- 250 Când din crac în crac sărea
Trei rânduri de vii sărea,
Pe Nicolgea l-ajungea,
Dreapta 'n păr că mi-i punca,
În stânga palos ținea,
- 255 Pe Nicolgea-l judeca,
Așa Stângă că-i grăia :
—„O, nașule, dumneata,
Nu-ți fu milă și păcat
De pe mine mă turciși.
- 260 Lumele mi le schimbași,
Din lumele creștinești
Îmi puseși alte turcești,
Din Stângă, Deli Hasan ?”
Dar Nicolgea de-auzea
- 265 De loc din gură-i grăia :
—„Hai mă Stângă, dumneata,
Și-mi fă, frate, judecata.
Că, de-ai fi pe mâna mea,
Nici nu te-aș mai judeca
- 270 De cât capul ți l-aș lua”.
Stângă-atunci de auzea
De loc din gură-i grăia :
—„I-auzi, colo, boala rea,
Când i-oiu zice solz de pește,
- 275 Încă mie-mi mai vorbește !”
Dreapta 'n păr că mi-o ținea,
În sus de păr l-ardica
Și cu palosu' trăgea,
Capu' lu' Nicolceea-l lua.
- 280 Dară lumea de vedea,
Toată lumea că fugea,
Viile le năpustea.
Stângă cu tovarășii
Naintea lumii ieșea,
- 285 Lumea 'ndărăt întorcea,
Așa Stângă le spunea :
—„Întorceți-vă 'ndărăt
De vă culegeți munca.
Eu cu cine am avut
- 290 Uite mi l-am izbândit”.
Uite Stângă că fugea,
De tovarăși se despărtea
Stângă ici, Stângă colea,
Stângă trece Dunărea,
- 295 Prin vad pe la Prahova.
Și pe Stângă mi-l prindea
La Cheia Ncamtului,
Îndărăt îl aducea,
Iară 'n Dii că mi-l băga,
- 300 Două, trei zile-l ținea
Până Pașa că venea.
Judecata i-o făcea
Și pe Stângă că-l lua,
Când oiu zice foi de nuc,
- 305 Colea 'n vale la culuc,
Pe Stângă-l îngenunchia,
Doi Tigani că mi-aducea,
Lu' Stângă capul să-i ia,
Tigani când îl vedea
- 310 Începea a tremura,
De el nu s'apropia.
Pașa pe Tigani suduia,
Capu' lu' Stângă să-l ia.
Și Tigani de vedea
- 315 Pe lângă el se trăgea
Cu ieteganele-amândoi da
Capu' lu' Stângă să-i ia.
Amândouă se frângea.
Niciunul cap nu-i tăia.
- 320 Atunci Stângă că zicea :
„Mă, Tigane, dumneata,
Nu mă canoni așa !
Bine sama ca să iei
La 'ncheetura părului
- 325 Aci e și 'ncheetura gâtului”.
Iar Tigani că mai da,
Capu' iar nu i-l tăia,
Pân' Stângă nu porunca,
Palosu' lui l-aducea.
- 330 Când palosu' lui venea
Numa odată fluștura
Și capu' lui i-l tăia.
Stângă tăiat cum era

- In picioare se scula,
 335 Pân' la olării fugea
 Și-acolo se 'mpiedica
 Și Stângă jos că-mi cădea.
 Acolo Stângă murea.
 De-aici pe Stângă mi-l lua
 340 Și la grobiște-l ducea,
 Pe Stângă mi-l îngropa,
 Frumoasă cruce-i punea
 Și lumele-i le scria,
 Cine pe drum că trecea
 345 Și crucea că i-o cetea
 Și pe Stângă pomenea.—
 S'o pomeni și-acuma.

Stan Mitruț, Stanotârn

Cântecul lui Stângă

(La Pădureni)

- Când oi zice și-o lelea,
 Stângă din Isicova,
 Când oi zice colelie,
 A plecat în haiducie.
 5 Nu plecă de sărăcie
 Și plecă de dușmănic.
 De făcca, de nu făcca,
 Pe dreptate le trăgea.
 Să vezi Stângă ce lucra.
 10 El la foc aragna sta,
 Liuleliuș-a-o aprindea,
 Fumu'n cer că s'ardica.
 Cu Măriuță, fie-sa,
 Cu ea, frate, îmi vorbea :
 15 —„Măriuță, fata mea,
 Ciumegeļu'n mână-ai lua
 Să te duci un'chi-oiu mână.
 Când oi zice foi de macu',
 Pân' la fratele meu Stancu,
 20 Când oi zice de-un pelin,
 Și la nepotu' Crăciun,
 Când oi zice foi ca litru
 Și la văru-meu Dumitru,
 Când oi zice trei măslina,
 25 Chiamă-i, fată, pân' la mine,
 C'am o vorbă să le spun,
 S'audă nepot Crăciun".
 Mariuța de vedea
 Ciumegeļu'n mână lua
 30 Și pe drum, frate, pleca.
 La toți veste că le da.
 Acas' la Stângă venea,
 Bună vreme că mi-i da:
 —„Tu, mă uică, dumneata,
 35 La ce ne chemi aici?”

- Dară Stângă le spunea:
 —„Bre frate-meu, Stancule,
 Și tu, văru-meu Dumitre,
 Și tu, nepoate Crăciune,
 40 Eu vă chemai pân' la mine
 Să vă spui o istorie,
 Să plecăm pe haiducie.
 Nu plecăm de sărăcie,
 Și ne 'cem de dușmănie.
 45 Că de fac, de nu le fac
 Tot pe dreptate le trag,
 Barem să plec să le fac,
 Să știu pentru ce le trag.
 Vai de ea comșia mea,
 50 Că tot ea, vezi, mă pâra,
 Când oi zice de-un pelin,
 La Căpitanu'n Negotin".
 Dară ci când auzea:
 —„Tu, mă uică, dumneata,
 55 Când oi zice colălie,
 De mult am fost să-ți zic ție
 Să plecăm isina 'n haiducie",
 Stoian Stângă de-auzea
 Mândră masă de punca,
 60 A bea, frate, și mânca
 Și prea bine se 'narma.
 După el, vezi, că mi-i luau
 Și de-aciea că pleca
 Când apele adormea,
 65 La mijlocu' nopții, fa,
 Stele pe cer fricărea,
 Roao pe pământ cădea,
 Nici tipăt nu s'auzea.
 Stoian Stângă und' mergea?
 70 In pimniți la Tiova.
 Trei zile, trei nopți sedea,
 Cu frate-su se vorbea :
 —„Mă frate-meu, dumncata,
 Veniți după mine 'ncoa,
 75 Să mergeți und' voi zice,
 Să mergem la comșia mea,
 Ca să mă prostesc cu ea,
 Ca să-i tăiem și mâța,
 Rău mi-a mâncat viața".
 80 Și după el că mi-i lua,
 La mijlocul nopții, fa,
 La comșia lui se 'cea,
 Pe coșu' ei se băga.
 În sobiță că tuna
 85 Și ca pe oi îi tăia.
 Mai la urmă și mâța
 Să-și rostuiască- inima,
 Și de-aciea ci pleca,
 Călca ici, călca colea,
 90 Când oi zice suminoc,
 S'apropia de Timoc.
 Atunci Stângă le zicea:
 —„Mă nepoate, dumncata,
 Veniți după mine 'ncoa!

- 95 Când oiu zice suminoc,
Să trecem peste Tîmoc,
Când oiu zice de-avîrînească,
Să fugim în țara turcească".
Dincolo Tîmoc trecea,
- 100 Unghe Stîngă se oprea?
În pimniță baș la Chiova.
L'a cui pimniță trăgea?
Doamne, l'a lu' Moș Ghiura
Când oiu zice de-un măr crăt,
- 105 L'a lu' Ghiura din Brăteuț,
Toată noaptea bea, mîncă,
Vin din butie tocea
Și de nima nu le grija
Pîn' soarele răsărea.
- 110 Pe drum în deal când privea,
Iote vine Moș Ghiura!
Când oiu zice de-o cicoare,
Vine Moș Ghiura călare,
Când oiu zice de-un copaci,
- 115 Cu ploștile în disagi.
La pimniți cum ajungea
Calu 'n ușă că-l lega
Și pimnița descuia.
Stoian Stîngă ce-mi lucra?
- 120 Oții-ailaltî îi pitula,
După butie-i băga,
El deasupra se suia
Moșu' vin în troc tocea
Și ploștile le umplea
- 125 Mîndră masă de punea.
Să vezi, Moș Ghiura mîncă
Și el vin, frate, când bea,
A la vale se 'nchina,
Vin, frate, din troc de bea
- 130 Când ochii 'n sus arunca
Pe Stoian Stîngă-l vedea
Că din cap îi clătina
Și din dinți cum îi scrășnea:
—„Ține-ți căine, inima,
- 135 Să nu-ți plesacască fierea!"
Și jos Stîngă mi se da:
—„Mă moșule, dumneata,
Nu te teme tu așa.
Taci și nu te spămînta,
- 140 Că nu-ți fac eu nimica.
Eu de tine m'ăș ruga,
Și să nu spui la nima,
Să mă găzduiești în pimnița ta.
Când oiu zice de-un susaiu.
- 145 Să-mi aduci decât mălaiu,
Când oiu zice colălie,
Că tu să-mi fii gazdă mie!"
Atîta vorbă spunea
Și Moș Ghiura că-mi zicea:
- 150 —„Bre Stoenc, dumneata,
Mîncă-ți-ar taica gura
Și toată călcătura,
Nu te spune taica la nima
Și ce-ai cere-oiu și-aducea,
- 155 Ce ți-o cere inima!"
Și Moș Ghiura de-mi vedea
Disagii pe cal punea
Și calul încăleca
Au acasă se ducea
- 160 Și la baba porunceă
Două rațe de tăia
Și un purcel că frigea,
Patru pâni mîndre făcea.
Când soarele apunea
- 165 El pe cal că le punea
Și la pimniță le 'cea,
De mîncare le ducea.
Și 'ndărăt că se 'ntorcea
Și nimenea nu afla.
- 170 Îl ținea azi, îl ținea mâne.
Îl ținea fo lună de zile,
Din lume că se afla.
Veste lu' pașa de-i da,
Când oiu zice mirodii,
- 175 Să vezi, la Paș' al din Dji.
Și pașa când auzea
Mare poter' ardica,
După Stîngă o trimetea.
Dară Stîngă o afla,
- 180 Fuga de-aicea că da.
Unde Stîngă se muta?
Când oiu zice de-un măr crăt,
În sat la Isinovăț,
Acolo când ajungea,
- 185 Gazdă pe cine-si prindea?
Când oiu zice de un bujor,
Pe Mîai a lu' Fuior.
El în pod că mi-ș suia
Și-acolo că mi-i păstra.
- 190 Le da, frate, bea, mîncă,
Și nima că nu afla
Când oiu zice rosmalin,
O săptămână de zile.
Iacă potera că vine
- 195 Stoian Stîngă de răbda
Până seara însăra,
Fuga de-aicea că da.
Unde, frate, se muta?
Când oiu zice foi de soc.
- 200 Baș în sat la Grascov
Da' gazdă pe cin' prindea?
Când oiu zice peliniță,
Prindea pe unu' Tufiță.
Tufiță când îl vedea,
- 205 Un berbec el le tăia,
Au întreg că mi-l frigea,
Mîndră masă de 'ntindea,
Toată noaptea bea, mîncă.
Și de gazdă îl ținea,
- 210 Când oiu zice trii măslina
Da-l ținea, vezi, fo trei zile.
Trei zile când se 'mplinea

- Stoian Stângă se scula
Hoții după el îi lua,
215 Pe drum la vale pleca,
Călca ici, călca colea,
Unde Stângă se oprea?
Doamne, la Haiduc Ceșmea,
Unde trece hasnaua,
220 Când oiul zice foare lată
Dela pașa Petco din Grămadă
Stângă pitulat ședea.
Soare 'n chindie venea,
Când Stângă la deal privea
225 Au la deal cam pe șusea,
Iacă vine haznaua,
Haznagiul fluerând,
Căii după el mergând.
Dară Stângă de vedea:
230 —„Bre nepoate, dumneata,
Stați puțin voi aciea,
Lăsați-l pe mâna mea!”
Atât Stângă de zicea
Lângă drum că se trăgea
235 Cu cărăbin' odată da
Și drept în piept îl lovea,
Grămadă jos îl trântea
—„Bre nepoate, dumneata,
Ia veniți la mine 'ncoa
240 De-aridicați voi blaga,
Că-i răpusei viața”.
Ailalți, frate, alerga,
Disagi cu galbeni de lua
In dos în deal îi trăgea.
245 Da' pe haznagiul, îl lua
Și pe cal bine-l lega
Pe drum la vale-l mîna
Il mîna 'n Dii la pașa,
Căii 'n Vidin ajungea
250 Pașa haznagiul mort îl vedea
Da' blaga ce nu mi-era,
Cu pumnii 'n cap că mi-ș da:
—„Of săraca maica-mea,
Stoian Stângă ia vezi, fa,
255 Rău ne arse acuma
De ne luă toată blaga!”
Multă poteră mîna
După Stâng' o trimetea.
Da' Stângă unde fugea?
260 Când oiul zice solz de pește,
Se oprea la Apa Rece,
In gaură de piatră tună,
Toată ziua că ședea?
Da' gazdă pe cin' prinea?
265 Când oiul zice și-o lalca
Pe Moș Stan din Rabova
Că-i cânta cu lăuta.
Stoian Stângă mi-i zicea:
—„Când oiul zice otrătel,
270 Cântă-mi, Stane, frumușel,
Mănâncă carne de miel
Și bea vin din burdușel”.
- Stoian Stângă se punea
Paloșu' 'n pământ înfigea
275 Fesu' 'n paloș l'așeza,
Mănile 'ndărăt ducea
Și se punea de juca.
Stan cânta cu lăuta.
Și când seara însăra
280 Fesu' de galbeni umplea
Și pe Stan îl lărnua:
—„Uite-l, Stane, ce-ți dă taica!
Acasă mi te-ai ducea
Și să mi-ți spui maică-ta
285 Au mălae ți-o făcea,
Și 'n traistă ți le-o punea,
Să vii iară la taica
Să mai îmi cânti cîntăva
Să-mi veselești inima”.
290 Stan acasă se ducea,
Galbeni mumă-sa mi-i da
Și Stănuță-i povestea
Cum să facă muncă-sa
Cînd zorile se vărsa
295 Mălae 'n traistă băga!
Lăuta cu el o lua
Iar la Stângă se ducea
Toată ziua că-i cânta,
De pe Stângă-l veselea.
300 Ședea, frate, cât ședea,
Când oiul zice solz de pește,
Șade Stângă 'n Apa Rece
Și de nîma nu grijește.
O lună când se 'mplinea
305 Iacă-l afla potera,
Zăua potera venea
Pe Apa Rece-l căta,
Ailalți în piatră ședea,
Dară Stângă ce făcea?
310 Deasupra de izvor se ducea,
Intr'un păducel se suia,
Iacă potera venca!
La izvor se dupleca,
Să vezi, apă toți de bea.
315 Când în păducel privea
Pe Stângă că mi-l vedea,
Buzele 'n guri le pleznea,
Și ca varga tremura
Și pe fugă se punea
320 'N toate părțile fugea,
Stoian Stângă se rîdca:
—„De ce-mi fugiți voi așa,
Nu-mi veniți la mine 'ncoa
Să-mi vedeți puterea mea?”
325 De-aci Stângă că pleca
Că l-a aflat potera.
Unde Stângă se oprea?
In Vidin că se oprea,
In Vidin când ajungea
330 La gazdă la cin' trăgea?
La jupănu' Nicolcea.
Jupân Nicolcea-l vedea

In catu-âl de sus îl suia
Să nu afle cineva
335 Până sara 'de 'nsera.
Stângă oții cu el lua
Și 'n luntre se punea
Dincolo 'n Țară trecea,
Când oiu zice de trii foi,
340 Să ia blagă la ciocoi.
Blagă dela ei lua.
Traistele că le umplea
Și 'n luntre se punea,
Cu ele 'n Vidin venea
345 La jupân' Nicolcea,
Galbenii ziua-i usca,
Pe cergă el mi-i punea
Și la soare mi-i usca
Galbeni că mi 'mpărtea
350 La tot natu' partea-i da,
Da' lu' Nicolcea vezi, fa,
Lui parte că nu-i făcea
Nicolcea se mânia
Drept la pașa se ducea:
355 — „Efendi, tu dumneata,
De ce faceți voi așa,
Când oiu zice mirodii
De primiți oția 'n Dii,
Când oiu zice trii măsline,
360 Au sulacu 'n cas' la mine ?”
Da' pașa când auzea :
— „Of, sărac de maica mea,
Când oiu zice mirodii,
A venit Sulacu 'n Ghii,
365 Când oiu zice colălie,
Să mă tae și pe mine !”
Câți găvași el că-mi avea
Au la Stângă-i trimetea,
La jupân' Nicolcea,
370 A casa i-o ocolea,
Stoian Stângă de vedea
La fereastră s'aseza
Pe fereastră 'n Turci să dea.
Fratesu Stancu plângea :
375 — „Stai, mă nană, de nu da,
Ni s'a răpus viața,
Stai, nană, să ne predăm,
Zilele să le lungim,
Când oiu zice murile,
380 Că ne vându câmile !”
Toți puști pe geam lepăda
Tâmți-afară 'ncă dărma.
Turcii-atunci dacă vedea
Pe Nicolcea trimetea
385 Au la rând că mi-i lega
Pe mâini la 'Turci îi dădea,
Au legați și ferecați,
Cum sunt buni de spânzurați.
Calcă ici, calcă colea.
390 Mergea cu ei la pașa.
In păsmângea-i închidea,
Inchiși acolo-i ținea.
Pe urmă că-i întreba :

— „Bre, Stoeune dumneata,
395 Cum îți cere inima,
Vrei, sinco, să te prăpădesc
Ori îmi vrei să te turcesc ?”
A, da Stângă cum zicea ?
— „Bre Efendi dumneata,
400 Eu îmi cere inima,
Decât să mă prăpădesc.
Ba mai bine mă turcesc
Aș mai vrea să mai trăesc !”
Și pașa când auzea
405 Câtă turcamă mi-era
Toți aci se aduna.
Când oiu zice de-avramească
Ca pe Stângă să-l turcescă,
Bandile că le cânta.
410 De-aci cu Stângă pleca
Cu ei în gemie mergea,
Doamne, și mi-i boteza
Carnea din trup le-o tăia,
Le-o da 'n gură de-o mânca,
415 Da' carc naș le era ?
Baș jupân' Nicolcea !
Carnea cu foarfeci tăia
Le da 'n gură de-o mânca,
De își păgânca legea,
420 Lepăda legea creștinească,
Și se băga 'ntr'a turcească,
Și Nicolcea-i boteza.
De în lumele Stoian
Le punea Găvaz Asan,
425 Din lumele Crăciun
I le punea Ismailă.
Din lumele, vezi, Dumitru
Le punea Asan Mamutu
Din lumele, vezi, Stancu
430 Le punea Arap Buzatu,
Și pe-aciea mi-i ducea
Au la sarai la pașa.
Pe-aciea că asculta
Prin sobă de mătura
435 Câtă este, vezi, iarna,
Aci prin sarai ședea
Când venea primăvara
Stoian Stângă se ducea
Cu urciuru 'n mână, fa,
440 La Dunăre-apă să ia,
Cucu cântând l-auzea,
Dincolo 'n ostrov cânta
De-mi răsună Dunărea.
'Ncepea Stângă de plângea,
445 Ochii la deal mi-arunca
Tomți 'n vârf la potiga,
Pomii 'nfloriți că vedea.
El cu pumnii 'n piept își da :
— „Of, sărac de maica mea,
450 Cum să fac eu acuma
Să mă scap cu de-alcea,
Să rostoesc inima ?”
Indărăt cu urciuru' venea
Și la pașă se ducea :

- 455 —Beg Efendâm dumneata,
 Eu de tine m'aş ruga,
 Când oi zice de-o cicoare,
 Dă-mi o puşcă 'n vânatoare,
 Când oi zice de-un trifoiu.
 460 Şi să-mi dai tu un copoiu,
 Eu în vânat m'oiu ducea,
 Mult, puţin ce-oiu câştiga
 Tot la tine-oiu aducea !"
 Paş' atunci dacă-mi vedea
 465 Puşcă lui Stângă de-i da
 Şi un copoi iar aşă,
 În vânat că-i trimetea,
 Stângă copoiul şi-l lua,
 Puşca la spinare, fa,
 470 La deal din Vidin ieşea,
 Când oi zice de-un lipan
 La ciutură la liman.
 Copoiu' de gât lega
 Şi cu apă mi-l uda
 475 Şi cu joarda îl bătea,
 Numai spumă îl făcea
 Şi 'ndărât îl chiotea
 Ca să-l vadă şi paşa.
 Copoiu 'n sărai fugea,
 480 Cu limba scoas' ajungea,
 Iară paşa că-l vedea:
 —„Of, sărac de maica mea,
 Iar îmi scăpă Sulacu-acuma
 Şi-mi răpune viaţa!"
 485 Stângă de-acia mergea,
 Când oi zice siminoc
 Au în sat la Calinic.
 Acolo când ajungea
 Au gazdă pe cin' prindea?
 490 Când oi zice siminoc,
 Pe Dumitru-ăl din Calinic.
 La livadie-l găsea,
 Moş Dumitru fân strângea,
 Taman îl copisălea,
 495 Stângă din dos îl striga :
 — „Mă moşule dumncata,
 Ia lasă nu mai strângea
 Şi acasă te-i ducea,
 Boii la car i-ei punca
 500 Să vii tu pân' acia,
 Fân în cară'i puneă,
 Noi în fân ne-om pitula
 Să ne duci la casa ta
 Să nu ne vadă nima !"
 505 Moş Dumitru-acas' mergea,
 Boii la car înjuga,
 La livadie-mi venea
 Fân acolo 'n car puneă
 Şi pe oţi că pitula,
 510 Punca fân pe deasupra.
 La cina mare se 'cea
 Acas' cu ei ajungea,
 El în pod că mi-i suia
 Le da de bea şi mânca
 515 Să nu priceapă nima.
 Soare la prânz când venea
 Moş Dumitru mielul tăia
 Pi lângă foc îl frigea.
 Iac' ajunge potera,
 520 După Stângă că-l căta.
 Stângă 'n pod se pitula.
 Moş Dumitru de vedea
 Nainte la Turci ieşea,
 Şi 'n casă că mi-i chema,
 525 Moşu masa le puneă,
 Turcii la masă mânca.
 Stoian Stângă 'n pod şedea,
 Parcă naiba-l învăta
 Cu palosu' de săpa
 530 Deasupra de Turci, vezi, fa,
 Pe masa lor se pi.
 Moş Dumitru de vedea
 Pe scară 'n sus se suia
 Ş 'ncepea de zităia;
 535 —„Asta, vezi, e mîta mea,
 Totdeauna-mi face-aşa".
 Şi Turcii dacă-mi vedea
 Lor cam în gând le dădea
 Că aci Stângă era.
 540 Masa 'ncărcat-o lăsa
 Şi pe fugă se puneă.
 Stângă de-aici se muta,
 Când oi zice colălic
 La Sfetii Petri la mănăstire.
 545 Toată var' acolo şedea
 Moş Dumitru-l arănea.
 Crăstovu' vezi când venea
 Viile se culegea
 Stoian Stâng' atunci zicea:
 550 —„Bre nepoate, frate-mcu,
 Bre, Stancule dumncata,
 Veniţi după mine 'ncoa,
 Când oi zice şi-o lelea,
 În vii la Dincoviţa,
 555 Pân' la naşu' Nicolcea
 Ca să-i sărut cu mîna
 Să mă prostesc cu el, fa !"
 Când oi zice mirodii,
 Acu culegea negustorii 'n vii.
 560 Iacă Stângă se ducea
 La via lu' Nicolcea.
 Mulţi culegători avea
 Şi Stângă mi-i întreba
 Cât le plăteşte zăua?
 565 Culegătorii spunea,
 Stoian Stângă de vedea
 În trei zăua le plătea:
 —„Banii cu vi-oiu lumăra,
 Voi la umbră să şedeţi
 570 Niciunul nu culegeţi !"
 Culegătorii banii-şi lua
 Şi la umbră de şedea,
 Adăsta cât adăsta,
 Chirigiul ajungea,

Capu' dela trup sbura
 Ca cât ai da cu mâna.
 695 Stângă pe fugă se punea,
 Fără cap vezi că fugea,
 Doamne și-mi bolborosea.
 Când doftorii mi-l spârgea
 Două inimi îi găsea
 700 Și se căia și pașa :
 — „Când oiu zice popâlnic
 Să vezi ăsta voinic
 N'ar fi fost de prăpădit !”
Pavel Florea a lui Obiș, Rabova.

Cântecul lui Toma al Imos

Colea mare, colea verc.
 Pe cel câmp, pe cea câmpie
 Unde fir de iarbă nu e,
 Numai dalbă colălie,
 5 Tare vine de-mi soscește
 Un voinicel ortoman,
 Pe-al cal negru dobrogean,
 Nu e voinic ortoman
 Pe-al cal negru dobrogean,
 10 Și e Toma cel imos
 Vine din Tară din jos,
 Călare pe Vânătu,
 Când îi vezi tu umbletu'
 Ti-ai da și sufletu'.
 15 Când îi vezi săritele
 I-ai plăti copitele.
 Tare vine și-mi soscea:
 Unde el descăleca ?
 La cinci ulmi dintr'o tulpină
 20 Ca cinci frați din muică bună.
 Vânătu-l descăleca
 Și de ulmi îl priponea
 Disagi de pe el de lua,
 Masa de-aramă scotea,
 25 Pe iarbă verde 'ntindea,
 Pânea 'n patru o tăia
 Și pe masă o punea
 O lubeniță scotea,
 Cu cecchia mi-o tăia,
 30 S'o mănânce de mezea.
 Mâna 'n disagă băga,
 Pintă de rachiu scotea,
 O pintă de cinci oca,
 O pintuță de-o vedriță,
 35 De-o vadră, de-un polomeac,
 Să-și dea inima pe leac,
 Toma rachie ar bea.
 Ama n'ăvea cui 'nchina,
 Ar 'nchina calului :
 40 Calu' este vită mută,

De nu știe să-i răspundă ;
 Ar 'nchina armelor :
 Armele sunt plumbuite
 Până 'n gură sunt umplute,
 45 Și nu pot Tomii răspunde;
 Ar 'nchina lemnelor :
 Lemnele sunt lemne verzi.
 Vântu' dela deal bătea
 Ulmii mi se legăna,
 50 De crăci 'n jos se 'ndupleca,
 El gândea că-i mulțumea
 Pinta 'n gură o punea,
 De trei ori din ea trăgea,
 Tomte 'n fund îi răsufila,
 55 Ochii la vale-arunca !
 Puțin Toma se 'mbăta,
 Să vezi, pe cine vedea ?
 Vedea pe Manea călare
 Cum îmi venea dela vale
 60 Pândariu' livezilor,
 Păzitoriu' grânelor,
 Stăpănu' moșiilor.
 Tare-mi venea și-mi sosea,
 Pe lângă Toma trecea,
 65 Nici bună ziua nu-i da.
 Atunci Tomă la el striga:
 — „Verc, Maneo, dumneata,
 Ce treci pingă mine-asa,
 Nu-mi dai nici bună ziua,
 70 Ce nu vii la masa mea,
 Să mâncăm și noi câtăva,
 Să 'nchinăm frate la frate,
 Arz'o focu' strinătate !”
 Manea atuncea zicea:
 75 — „Nene Tomo, dumneata,
 Cum să viu la masa ta,
 Bat-o omenia ta !
 Bine-ai băut, te-ai îmbătat,
 Pe drum de ce n'ai plecat ?
 80 Cine drac te-o fi 'nvățat,
 Drumu' lu' Vânătu-ai dat,
 Mi-ai păscut livezile,
 Mi-ai tăvălit oarzele,
 Mi-ai încurcat grânele.
 85 Oiu să-ți scurtez zilele !”
 Toma puțin beat era:
 Drept de mumă-l injura,
 Mane-atunci se mân'a,
 La Toma se repezea,
 90 Odat' cu palosul da.
 Pistc mijloc îl tăia.
 Mațele i le vărsa.
 Toma la ele privea.
 Toma atunci că zicea:
 95 — „Of, sărac de maica mea,
 Căinele-mi mănă viața !”
 Mațele și le-aduna.,
 Cam cu pae, cu gunoae,
 Bagă 'n burtă să se 'nmoae.

- 100 Cu cîcîcul le încîngea,
Cu chimîrul le strîngea,
Și la Manea că strîga:
—„Vai de măicuța ta,
Poate 'n pămînt te-ai băga,
- 105 De cu zile te-oi lăsa.
Că poate burta-mi și-așa”.
Și la Vînatu se 'cea
Și lu' Vînatu' zîcea:
„Fiule, căluțu' meu,
- 110 Creștinu' lu' Dumnezeu,
Poți cu mine tu să ții
A, trei zile și trei nopți,
Să-l vedem pe cîine jos.
Nebeut nici nemîncat.
- 115 Să-l văd pe cîine tăiat.
Că prea rău m'a vătămât:
Dela masa mea m'a luat”.
Atunci Vînatu zîcea:
„Tomo, tu stăpînul meu,
- 120 Creștinu' lu' Dumnezeu,
Pot cu tine cu să țin
Șase zile, șase nopți,
Nebeut și nemîncat.
Să-l văd pe cîine tăiat,
- 125 Că prea rău te-a vătămât”.
Toma pe Vînat încăleca.
Infoia codița 'n vînt.
Cu buze rupînd pămînt
După viță de haiduc.
- 130 Fugea Manea cît putea
Și Toma îmi alerga
Și din fugă îl prindea
Odată cu sabia da
Gătu'n umăr îi tăia
- 135 Și ciochina dela sea,
Din puțin scăpa Gălbina.
Răzma pălosu 'n pămînt,
Rupea brazdă ca de plug,
Ce n'am văzut de cînd sînt,
- 140 Așa brazdă de cuțit!
Tumte-atunci rău îi părea
Că vîru' lui bun era,
Că sînt ei doi verișori
Făcuți din două surori.
- 145 Cu palosu 'n pămînt săpa,
Mîndră groapă de-i făcea
Și pe Manea-l îngropa.
Masă de-aramă scotca,
Pe mormîntu-i o puneă.
- 150 Bea acolo și mîncea,
În loc de pomană-i făcea,
Că n'are pe nimenea.
Pe-urmă Toma se scula
Pe Vînatu' încăleca
- 155 Iară 'ndărăt se ducea
La cinci ulmi dintr'o tulpină
Ca cinci frați din muică bună.
Pe Vînatu-l prîponca
Chilimu' și-l așternea
- 160 Lada căpătîi puneă
Și de-un somn dulce-adormea.
Toma cînd se potîncea,
Nu mai putea se mișca.
Că prea mult sînge cura,
- 165 Unde tăiat îmi era.
'Ncepea Toma de plîngea
Și cu Vînatu' vorbea:
—„Vinete, căluțul meu,
Creștinu' lu' Dumnezeu,
- 170 Pară-ți bine, parăți rău.
Nu mai sunt stăpînu' tău.
C'o să mor, bre, maică eu.
Eu bre, maică, oș muri.
La capu' meu ai veni,
- 175 Ai țipa și-ai rincheza
Pe mine de m'ai cînta
Că n'am și-cu pe nimenea!”
Atîta el mai vorbea,
De trei ori din gurită căsca
- 180 Și sufletelu-i ieșea.
Și murgu dacă vedea
La capu' lui se trîgea
Cum țipa și rincheza
Tot pe Toma se cînta
- 185 Că n'are și-el pe nimenea.
Cu copitele 'n pămînt da
Mîndră groapă de-i făcea,
Târîș cu dinții-l lua
Și în groapă îl băga.
- 190 Cu copitele iar da,
Frunza de ulmi de strîngea
Pe Toma de-l cutrupea
Soarele nu l-a vedea.
Nici vîntu' nu mi-l bătea
- 195 Nici musca nu-l mai mușca,
Nici viermii nu-l mai mîncea.
Iacă maică-s, auzea
Că Toma ei a plecat
Din țară unde-a fost argat
- 200 Și pe la moși-a dat
Cu vîru-su s'a certat
C'asa rău s'a întîmplat
Și-amîndoi mi s'au tăiat.
Ea pe fugă să puneă
- 205 Și la moșie-alerga.
Vînatu, cînd o vedea
Drept la Toma se ducea
La capu-i de rincheza
Ca să-l vadă maică-sa.
- 210 Maică-sa că ajungea
Pe Toma îl desgropa
Și pe obraz îl pupa
Și pe el că se cînta:
—„Toma, copilașu' meu,
- 215 Muică, dînacelu' meu,
Muică, trumușelu' meu,
Cine maică te-a 'nghemnat

- De tu maică mi-ai plecat
Din țară-unde-ai fost argat,
220 Pe la moșie c'ai dat,
Cu văru-tu te-ai certat,
Muică, capu' ți-a mâncat.
Și singură m'ai lăsat!
Ard'o focu' de moșic,
225 Rămase toată pustie,
Pe muica cine s'o ție,
Să-mi aprindă lumina,
Să-mi facă liturghia
Și să-mi țină moșia?"
230 Atât muică-sa zicea
Și 'n zăbun în posnar îl căta
O sută de poli găsea,
Sâmbrioara și-o găsea,
De-a ascultat-o pe ca.
235 Și la păiton plătea,
În păiton îl pune
Și acasă îl ducea.
Șapte preoți aducea
Mare slujbă de-i făcea.
240 În ceară-l învăluia,
În leagăn de ceară-l băga,
Și pe Toma-l îngropa.
Șase săptămâni plinea,
Mândră pomană-i făcea,
245 Doi lăutari aducea
Și maică-sa le plătea
De 'n cântec îl puneau,
De se cântă și-acuma,
De-ascultă toată lumea.
250 L'astă cinstită de masă,
La bocri ca Dumneavoastră,
La mulți ai de delungați
Cu prieteni și cu frați,
Bine să ne veselim.
255 Pe-astă lume cât trăim.
Și să nu ne dușmănim
Că doar nu știm cât trăim.
Poate mânc-oiu să murim
Și pe urmă ne căim.
260 Că moartea-i înșelătoare
Te ia fără de lămurare,
N'adastă, te premenești,
Te ia cum te numerești.
Dintr'alte căși mari domnești
265 Pleci cu un inel la dești,
Dintr'a ta marc moșic
Te 'mbracă într'o cămășue,
Dintr'ale tale averi
Te duce pe patru blâni.
270 Popa cu cartia 'n mână
Și țar lăsă câte una,
Da' eu de vă spun cu gura

FRÂNTURELE

- „Foac verde foi de fragă,
Eu mă rog de cuc să tacă,
El se sue sus pe creacă
Și mult cântă de mă sacă.
5 Ia taci cuce, nu cânta!”
„C'am dat de-o inimă ra:
Mi-a pierit soțioara
Și-o să cad'o iarnă grea,
N'are cine mă căta
10 Și-mi gegeră limbuța,
Se 'mbolnăvește naica
Cu dor di la soața mea”.
Cukul ca o păsărea
Se suia pe-o lănuirea
15 Și cânta ca cu gura
De răsuna, vezi, valea
Ca să-l asculte lumea
Să piardă inima ra. ⁽³⁾
—Inimioră ce te coci
20 Ca fână-âl de pe odgoș?
Noi am mai dat de-un păcat
Cin' l-a lăsat pe oftat,
Că eu de n'aș fi oftat
De-atuncea mi-aș fi crăpat.
25 Ama acu când oftez
Cu-atâta mai prididesc
De duc zile și trăiesc. ⁽³⁾
—Când oiu zice ouruiănă
Ioana naichii, Ioană.
30 Naiba te scoase 'n poiană
Albă ca o budiană,
Budiană cu trei creci
Venită din București,
Cetită de logofeți,
35 Unu-i logofătu' Pătru
Și-altu-i logofătu' Ion
Ce mi-i feciorel de Domn.
Da' știi, Ioană, da' nu știi.
Ori minte bine nu ții
40 Când eram niște copii
De făceam dragoste 'ntâi.
Ne mâna muica la vie
Să culegem răzăchie
Răzăchie, strugurie.
45 Strugureci și brădinași,
Ochii negri mânca-i-aș,
Țăte albe ca un caș
Când ședeam la voi pe pat
De vorbeam de sărutat.
50 Sărutatul nu știam
Da' trudeam de-l învățam
Da' ședeam pe căpătâi
Și ne iubeam noi întâi
Da' ședeam pe paviștele
55 Și vorbeam de dragoste,
Mușcam din țătele tele.
Că sunt mici ca niște mnele

- Și sunt moi ca frunzele
 Și dulci ca stafidele. ⁽³⁾
 60 — Ioană, cârtoagele noastre
 Acum stau pusti pe coaste
 Când oi zice viorele
 Fusei Vineri pe la ele,
 Mă umplui, Ioană de jele.
 65 În cârtogu-âl dela vale
 Răsărise-o iarbă nare,
 Bate vântu', iarba culcă,
 Doru' Ioanei mă usucă,
 Gura ei mă bagă 'n luncă
 70 Bate vântu', iarbă scolă,
 Doru' Ioanei mă omoră,
 Gura ei mă bagă 'n boală.
 Da 'n cârtogu-âl dela deal
 Răsărise suminoc
 75 Nu te mai uit, Ioană-un an.
 Da 'n cârtogu-âl din mijloc
 Răsărise siminoc
 Și un fir de busuioc,
 Busuioc dela Ioana
 80 Prisădit de daica Ioana,
 Prisădit de Vinerea
 Și udat de Sâmbăta
 Să poarte Dumineca.
 Busuiocace nu te-ai coace
 85 Nici sământă n'ai mai face,
 Că din sămâncioara ta
 S'a izvodit dragostea
 De nu pot eu fără de ea
 Nici sara nici dimineața,
 90 Peste zi totdeauna,
 Mânca-o-ar pârdașnica!
 Ce n'a lăsat cineva
 Să se vândă dragostea
 C'aș da bou' și vaca
 95 De-aș cumpăra dragostea,
 Și-aș vinde bou' și plugu'
 De aș cumpăra iubitu'. ⁽³⁾
 —Verde, verde de-o cocoare
 De s'ar faci dealu' vale,
 100 Valea o poiană marc,
 Aș da la mândra călare,
 Și e drumu' cu gleontane
 Nu pot să merg pe picioare.
 Și e drumu' bulgăros
 105 Nu mă pot duce pe jos ⁽³⁾
 —Când oi zice murele
 Trage, mândră boabelc,
 Socoteste zălele
 Dela Paști pân' la Ispas
 110 Câte năcazuri am tras
 Și de-oiu trage câte-am tras
 Da' de mândra nu mă las
 Pân' n'aș face-o cu pripaz,
 Pripazu' să-mi zică tată
 115 Să-l mân cu troaca la apă,
 Să se mire lumea toată. ⁽³⁾
- Inimă de putregai,
 Spune-mi ce durere ai,
 Scot cuțitu' de te tai!
 120 Inima mi-e răbdătoare
 Au mănâncă, nu i-e foame,
 Și se culcă și nu doarme
 Da' iubește până moare
 La fete și la cocoane.
 125 Fii inimă, răbdătoare
 Că-ți pun lacăt la picioare
 Stăi, inimă la un loc
 Că-ți pun lacăt de mijloc.
 Lacăte să-i pun o mie,
 130 Inima lucră ce știe. ⁽³⁾
 —Mândruțo, când te iubeam,
 Unde mă culcam, dormeam,
 Da' de când nu te iubesc
 Mă culc nu mă odinesc,
 135 Toată noaptea te visez.
 În vis te visez prea bine,
 Pui mâna nu dau de tine.
 N'a rămas inimă 'n mine
 Nici cât bobu-âl de neghină
 140 Puținică ce-a rămas
 Și-aia plină de necaz. ⁽³⁾
 —Vai de ea inima mea
 Că nu mai e cum era,
 Cum eram în vârsta mea.
 145 Puneam picioru 'n terchea,
 Curmam calu' cu chinga,
 Lăpădam burta pe ea,
 Sburam ca o păsărea,
 Pe deal, pe la poteca,
 150 Pân' o prindeam pe mândra,
 Faceam dragoste cu ea.
 Mânca-i-ar naica gura
 Și țâța dela dreapta
 C'asta-mi rupse inima
 155 De nu mai văd eu lumea! ⁽³⁾
 La ograda boerească
 Stau florile să 'nflorească,
 Bobocii să 'mbobocască,
 Cocoane să 'mpodobască,
 160 Mari boeri să le privească.
 La picior cocoanelor
 Nu putem, boerilor.
 Că ne dor picioarele
 Din toate oscioarele
 165 Și ne dor călcăele
 Din toate lămăcle! ⁽¹⁾
 —La fereastra din obor
 Bate murgul din picior
 Ca să mă scol mereor
 170 Să-i pui șaua binișor
 Să mă duc unde mi-e dor. ⁽²⁾
 —Mitrăniță, Mitrăniță,
 Fă-ți brațele grădiniță
 Și țâțele lubeniță,
 175 Ca să mă bag pândăraș

- Să le păzesc, mânca-le-aş ! (3)
 —La păru' cu foaia lată
 Cum mai joacă Sârbii roată,
 Sârbele, sârcele,
 180 Cu coade ca vacele
 Cu moţ moţ ca ciovicele !
 La păru' cu foaia 'ngustă
 Cum mai joacă Sârbii ustă,
 A pierdut Sârba pestelca
 185 Şi-o cată Sârbu' cu leuca. (1)
 —Dine, Dine Constantine
 Voinicel cu două lume,
 Amanetul meu la/tine,
 Da' ce fel de amanet ?
 190 Planticuţa dela piept
 Inelu' din deştu-ăl drept.
 De-aş şti că te-aş lua pe tine
 Singurea m'aş spânzura.
 Singură cu mâna mea
 195 Să se ducă pomina.
 De vârful sovârfului
 Cu ciucurii brâului
 În mijlocu' târgului (1)
 —Mi-e somn, muică, şi-aş dur-
 meace !"
- 200 „Du-te, Tică, de te culcă,
 Du-te 'n pat la dadă-ta"
 „Nu mă duc în patu' dadei,
 Că mi-e dada fată mare
 Şi miroase-a flori de Mare"
 205 „Mi-e somn muică şi-aş durmeace !"
 Du-te Tică, de te culcă.
 Du-te în pat la tată-tău"
 „Nu mă duc în patu' tatei,
 Că mi-e tata om bătrân
 210 Şi miroase-a flori de fân"
 „Mi-e somn muică şi-aş dumeace !"
 „Du-te Tică, de te culcă,
 Du-te 'n pat la ibovnică"
 „Acolo, muică, m'oiu duce
 215 Că mi-e pat de ibovnică
 Şi nu-mi miroasă nimică". (4)
 —Foaie verde de-un bujor,
 De trii zile trag să mor,
 Fete mari mi-au dat ocol,
 220 Măndrele s'au strâns stobor,
 Rău le pare c'oiu să mor
 De mă 'ntreab' unde mă duc,
 Eu le spun la câmpu-ăl lung.
 Mă 'ntreabă că viu curând,
 225 Să am bani de cheltnială
 Aş veni la primăvară
 Cu chite de tămăioară.
 Plâng ele de se omoară.
 Când oi zice foi de linte,
 230 De-ar fi măndrele cuminte,
 Ele pe naica să-l cânte
 Cu trii zile înainte
 Şi neicuţa să le asculte
 Să ştiu c'am fost cu minte.

- 235 Când oi zice şi-o lelca
 Să vezi cu la moartea mea
 Când o veni să mă ia.
 Verde, Leană, de-un năut,
 Şi-oiu să las cu jurământ
 240 Să mă 'ngroape mai adânc.
 De nouă palme de-adânc.
 Să-mi facă trumbu de plumb
 Şi cu stâlpu' de argint
 Să nu putrezesc curând
 245 Să mă ştiu c'am fost voinic,
 Am iubit mândruţă 'n crâng,
 Am iubit şi-oiu să iubesc,
 Măcar să mă prăpădesc,
 Să putrezesc la cinci ani,
 250 Nu fac voia la duşmani ! (3)

1. *Gherghiţa a lui Anghel al Cergioaei* (Kumbair). — 2. *Dinu Mihai* (Negovanî). — 3. *Pavel Raboveanu* (Rabova). — 4. *Marta a lu Mitran al lui Bour* (Kirimbeg).

COLINDE

- Sus în dealu' viilor,
 La umbra gutuilor,
 Lină Magdalină !
 Mi-este-un păr mare rotat.
 5 Pe supt el mi-este un pat
 Cu scândurile de brad,
 Lină Magdalină !
 Dar în pat cine-i culcat ?
 Mi-este-o fată şi-un băiat,
 10 Lină Magdalină !
 Intre ei cine-i culcat ?
 Mi-este-un mic desfăşiat,
 Lină Magdalină !
 Cu scutice de mătăasă,
 15 Cu fâşia sârmă 'ntoarsă,
 Lină Magdalină !
 Este viţă de 'mpărat,
 Vai, ce rău e blestemat,
 Lină Magdalină !

DESCÂNTECE

Din vânt, de întâlnit.

- A plecat (cutare) pe cale
 Pe cărare,
 Pe drumu-ăl marc,
 Să 'ntâlni cu vântu 'n cale,
 5 Vântu' turbat
 Şi învivorat,
 Cu chica răsfirată,
 Cu barba înfoiată,
 Cu secerea a secerat,
 10 Dudaele-a adunat.

- Săgeți le-a făcut,
 Peste câmp le-a aruncat
 Și pe (cutare) l-a săgetat
 Și l-a încuțitat,
 15 Creerii capului
 În fața obrazului,
 Prin zgârciu' nasului.
 Și 'ncepea a plânge
 Cu glasu 'n ceriu
 20 Cu lacrimile până 'n pământ,
 Maica Sfântă Maria
 Glasul lui în ceriu l-auzea
 Și se scobora
 Pe scară de argint
 25 Cu papucii tropăind,
 La (cutare) venea
 De mâna dreaptă-l lua :
 —„Ce te plângi (cutare),
 Ce te olicăcești ?”
 30 —„Ce plâng, Maică Sfântă Marie,
 Plecai pe cale,
 Pe cărare,
 Pe drumu-ăl mare,
 Mă 'ntâlnii cu vântu 'n cale,
 35 Vântu' turbat
 Și înviorat,
 Chica-i înfoiată,
 Barba răsfirată,
 Cu secerea seceră
 40 Dudăile le-adună.
 Săgeți le făcu
 Peste câmp le aruncă
 Pe mine mă 'ncuțită
 Și mă săgetă,
 45 Creerii capului,
 În fața obrazului,
 În zgârciu' nasului,
 În măduva oaselor”
 Maica Sfântă Marie de-auzi
 50 Cu mâinile l-apipăi,
 Oasele i le potrive,
 Sângele i-l limpezi
 Și doru' i-l alină,
 Și nici pe-ala nu-l lăasă !
 55 Il trimeasă la (cutare) descân-
 tătoare,
 Se aflase buan de mână
 Și cu leacu' de gură,
 Cu descântecu' descânta
 Și durerile alina.

De nălucă.

(Când e frică omului de umbra lui. Trebuie să ai rischitor de alun, o seceră și o lumină de ceară, și să aprinzi tămâe. Ții lumânarea aprinsă ca să facă umbră omului bolnav. Cu stânga te faci că de-
 peni cu rischitorul, cu dreapta cio-
 căni cu secera umbra și zici așa):

- 60 Nu tai umbra asta,
 Tai frica, nălucă,
 Deochitoarca, rămnitoarea,
 Din inima lui (cutare),
 Din casa lui.
 65 Din culcușu' lui.
 Ieși tu, frică,
 Ieși nălucă,
 Ieși colțato, ieși zâmbato,
 Ce te faci, cloată, a cloncâni,
 70 Cu puii a pioni
 La (cutare) în așternut ?
 Du-te la colțatii tăi,
 La zâmbatii tăi,
 Pe ei să-i spământi,
 75 Pe ei să-i încinți,
 Pe ei să-i fărâmi,
 Pe ei să-i bolnăvești,
 Pe ei să-i zăpăcești.
 (Cutare) Să rămăe curat
 80 Și luminat
 Ca roua în câmp,
 Ca argintu' strecurat.
 Ca botezu' care s'a botezat :
 Cine are cruce
 85 Să vic la cruce,
 Cine n'are cruce
 Să fugă de cruce !
 Cu biruință să fie crucea lu'
 Hristos,
 În casa lui,
 90 În culcușu' lui
 Că (cutare) are și cruce și tămâe,
 Da' colțatii tăi
 N'au nici cruce nici tămâe,
 Periti voi, moroi, moroaiice,
 95 Strigoi, strigoaiice,
 Păduroi, păduroaiice,
 Tu, nălucă,
 Tu, strălucă,
 Ieșiți și vă duceți
 100 În coadele mărilor
 În coarnele cerilor
 Unde cocoș n'o cânta,
 Cal n'o râncheza,
 Unde voinic n'o fluera,
 105 Unde topor n'o ciocăni.
 Acolo să vă duceți
 Că v'asteaptă
 Nouă fete de împărat
 Cu measele 'ntinse,
 110 Cu făclii aprinse.
 Acolo să vă duceți
 Acolo să mâncați,
 Acolo să beați,
 Acolo să stați,
 115 De (cutare) să vă uitați !

*Gherghița a lui Anghel al
 Cergioaet, Kumbair*

BASME

Omul cu vaca și oții

A fost un om sărac, cu șapte copii. Toată averea lui era o vacă. El ce să vorbi cu nevasta lui? Să vândă vaca și să ia hrană copiilor. Într-o bună dimineață luă vaca de curm și plecă cu ea la târg. Târgu' era cam departe de sat. Drumu' târgului ducea prin niște păduri. La fiecare colnic
5 să pusasă cât'un oț, de pândea călătorii, ca să-i jefuiască; douăsprezece colnice cât'un oț pus.

Să întâlnește omu' cu un oț și zice: — „Bună ziua măi fârtate!” — „Mulțumescu-ți dumatile!” — „Un'te duci cu bou-ăsta?” Bietu' român îi răspunse: — „Nu e bou și este vacă”. — „Mă, netotule, nu te vezi că este
10 bou?” El, bietu' om, plin de mirare ridică coada vacii, se uită și vede că e vacă. Oțu-i da zor că e bou.

Să prinse oțu' cu omu' la rămășag, zice: — „Uite, dacă te-i întâlni cu doisprezece oameni, și-or zice toți că este bou, să știi că-ți iau bou' de geaba, fără de nici o lăscac”. Bietu' om, speriat, iar mai ridică coada și
15 să uită. Tot vacă era!

Să prinseră la rămășag. Că dacă o zice unu' din cei doisprezece că este vacă, să tae vaca oțu', s'o jupoace, să-i umple pielea de galbeni și să-i plătească omului. Și biet sârman de om, când auzi, de bucurie, nu știa cum să
20 meargă mai repede. Și tot zicea: — „Doamne, dă-i să fie vacă!”.

Să întâlni cu al doilea oț. Și el tot așa îl întrebă: — „Un'te duci măi fârtate, cu bou-ăsta?” Și, așa, spune el speriat: — „Nu e bou și este vacă!” Și ridică mereu coada și să یرcacă la ochi. Se uită la oț și nu știe ce să creadă. Cum o vedeau toți bou? Să fie bou? De unde bou? Da'cum de
n'o văd ei vacă?

Mearsă ce mai mearsă, se întâlni și cu aliații, și toți într-o gură spuseră
25 că este bou. Și luară vaca de curm și plecară spre cuibu' lor. Și el se rugă: — Barem dati-mi cinci lei, să iau faină să fac mămăligă copiilor. — „Mă, netotule”, zic, „nu vezi că este bou? Dacă era vacă nu te uleam de blagă r.”

Bietu' om rămase dându-și cu pumnii în cap. Ce să gânde el, să urcă
30 într'un copac, să uită după oți încotro să duc cu vaca și își însemnă curbu' lor.

El să întoarse acasă cu mâinile băgate la inimă. Il întreabă nevasta: — „Bine, mă omule, tu nu vii cu faină, să facem mămăligă copiilor, că mor de foame?” — „Păi”, zice, „vândui vaca și nu mi-o plăti. O să-mi
35 dea mâine banii”. Se repezi la plug și luă oticu'. Și ceru nevastei: — „Dă-mi cămașa, zăvelca și o cârpă de-ale tele, să mă premenesc și eu de fomee azi”.

Pleacă el spre cuibu' oților. Ajunse până la un copac, să îmbracă de fomee și ciuci jos la rădăcină. Iacă-tă-te un oț iasă afară și o vede pe
40 fată acolo. Și o întreabă: — „Ce cauți tu aicea?” — „Uită-te viu și eu dela târg și am înserat pe drum și vreau să înoptez aici, că mi-e frică să mă duc mai înainte”.

Și oțu' numai decât dădu fuga la vâtafu' lor și-i spuse: — „Aicea este o fată mare”. Vâtafu' zise: — „Păi ce mai stai de n'o aduci!”.
45 Se duce oțu' iar la fată și o roagă frumos: — „Aide să stai cu noi în casă până mâine, că doar și noi sântem oameni”. Fata zise cu frică și cu rușine: — „Lasă că sânt bine și aicea eu!” — „Ait, ait, să nu pierdem timp!”. Și o luă de mână, o duse în casă și o băgă în sobă, la vâtaf.

Și vâtafu' întrebă pe fată: — „Ce ești, fomee sau fată?” Și ea spuse cu
50 frică și cu rușine: — „Fa-tă, un-chiule!” El ieși înflăcărat la oți și le crici la toți: — „Auziră-ți voi ce vă spun eu? Orice-ți auzi la noapte să nu mișcați și să stați toți care pe unde vă găsiți.

El se întoarse la fată și-i da zor să se desbrace și să se culce în așternut. Da' ea așa se rușina și plângea și zicea: — „Lasă că oi să stau și eu aicea
55 până s'o face ziua, și se făcuse măzgugură într'un colț. Și oțu' crepa inima

în el și zicea : — „Aide, nu pierde vremea, că aici nu mai e vorba ta și ești la porunca mea”. Atunci îi zise fata vătafului : — „Unchiule, stinge lumina, măcar să fiu în întuneric”. Oțu' înfuriat stinse lumina de grabă. Iar când să făcu negură scoasă omu' oticu' de pe supt zăvelcă și să pusă
60 pe oț. — „Nu e bou, și este vacă ! Nu e bou, și este vacă !” Și pumf, și pumf, și pumf ! — Vai ! măicuța mea, tu ești ăl cu vaca. Lasă-mă că ți-oi da tot ce-ai vrea. Și i-a dat bani cât poate să ridice.

Cu ei să duce omu' acasă la nevastă, îi pune banii dinainte și zice : — „Încă nu mi-a plătit-o, Mai are să-mi dea”. El să îmbracă de doftor își ia
65 târna pe mână și pleacă pin pădure să caute burueni. Și iasă un oț și-l vede. — „Da' ce cauți și tu pe-aci? întrebă el — „Apăi ce să cauț? Eu sânt doftor”. — „Da?” — „Culeg burueni de leacuri”. Oțu' dă fuga la vătafu' și-i spune. — „Uită-te, zice, „pi colea este un doftor care culege burueni, să facă leacuri pentru bolnavi”. Vătafu' îi spuse oțului : — „Da'
70 ce mai stai, de nu-l aduci?” Și oțu' să duce, îl chiamă pe doftor și-l aduce în sobă la vătaf.

Doftoru' să uită pin sticlă la răni și făcu douăsprezece răvașe, la fiecare câte unu', și-i împrăstie pe toți în toate părțile, trimceasă pe doisprezece
75 inși în douăsprezece locuri ca să-i cumpere buruieni bolnavului și rămaseră singuri amândoi. Și scoasă oticu' de pe supt aină și să pusă cu beldă pe el. Pumf, pumf, pumf și pumf ! — „Nu e bou și este vacă !” și-l meliță cu oticu' cum meliță femeile cânepa, de-l făcu păzderii. Și-l bătu până când îl omorî. Și să încarcă de parale, cât nu gândi dumnealui să ia.

Gherghița a lui Anghel al Cergioaei, Kumbair

GLOSAR

- a dēt** = obicei
ajunel = tinerel
alā = balaur, hapse, boală
āma = dar, însă
5 **amā** = se ia după el, se amă după el
amānat = curând
aragna = într'o rână
arāmbașă = căpitan de baiduci
arānește = hrănește
10 **arāng,uri** = clopot de biserică
arcinește = cheltuește (praful de pușcă)
arșin = lespede, pîtră mare fă-tuită
arturiseală = licitație
ascultător = slugă, țarcovnic,
 al doilea după dascăl, face
 treaba slujbei, nu cântă
15 **at** = cal bun; a ieșit din prăsilă,
 din tamazlăc at,
avlie = curtea cu toată gospo-
 dăria
bādlag = lemn, pe care se în-
 vârteste steaua de Grăciun
bairac, baraiac = steag
bandă, e = taraf de lăutari, or-
 hestră
20 **baraban** = cusut unit cu ceva
bărătează, se = se viațea
barot = praf de pușcă
baș = tocmai
bâzdoacă = ciomag, boacă
25 **bebecă** = piatră rotundă de
 gărlă
beden = zidul cetății
beldie, belda = băț, bătae
blagă = avere (în bani)
boabe = icre
30 **boboloașe** = bumbi
bogaz = țarm, strâmtoare
 La vale, la vale
 Pe-al **bogaz** de mare,
 Soarele răsare.
 (Iana Sânziana)
bolboră = volbură, vânt, vifor-
 niță
bolbotină = floare
brâglă = vatale, dar și scânduri,
 bețe.
35 **bramă** = clanță, dela bulg. brava
 (poate ca pivnița = pimnița)
budiană = buruiiană
buduroiu = scoc, uluc;
burungiuc = borangic
but = piciorul dindărăt (al por-
 cului etc.).
40 **calapod, oade** = piatră mai mică
 fătuță
cârciu, uri = ciorchinele de stru-
 guri curățat de boabe
cărmenți = cercei
cărpătoriu = fund de lemn
cărtog, oage = locul cu iarbă,
 pe unde s'au tăvălit doi
45 **ceanac** = strachină
cecărcă = vârtelnită
cechie = briceag
cerchez, cerchezește = bărbier,
 bărbierește
chelciug = belșug
50 **chepchioara** = pieptene, dimi-
 nutiv
chezap = apă tare
chiciu, uri = smoc de păr pe
 chișiță, la cal
chiele, ptele = piele
chiept, tep! = piept
55 **chimur** = cărbunc
chiosete = legătura calului la
 picioare ca să meargă în ră-
 van sau în buestru
chipcel = cauc
chișar = drugul de lemn de care
 sunt legate cele două frânhii
 șleaurile calului
chiță = mănunchiu de flori
60 **cicic** = brău
cinghel = cârlig de pește în
 ogîac
cinie = farfurie
ciobârneac = lemnul cu care iei
 ciubărul în spinare
ciul, ă = fără o ureche, la cal

- 65 *cloța* = cloșcă
cluc = must amestecat cu struguri
coclete, ți = ochiu de ți la răsbobu
colgiu = străjer, strângător de biruri
compir, crâmpiei = cartofi
 70 *comșiu* = vecin
copisălește = face căpiță
coșavă = vântul de Miazănoapte, Răsărit, dela șes
coșere = grajd
cotoi = piciorul găinii
 75 *colonoage* = piciorange
cotoriță = coș
cruntează = tae puțin (mustătile)
cucăe = moțac
culmie = prăjină, de pus toale
 80 *cumnat-de-mână* = naș de-al doilea, însoțitorul mirilor, a cărui mamă moșeste pe noua nevastă
curare = curățură, curățitură de pădure
cutropiș, cutrobește, cutrope = acoperiș, învește
dada = tată
dănac = flăcău
 85 *dă-pe-ciumag* = aruncă unul un băț altuia, care îl prinde. Cel car e l-a aruncat îl apucă, apoi, cu toată mâna, tocmai de asupra mâinii celuiilalt. Acesta dă atunci drumul și apucă la fel. Și tot așa până la capătul de sus. Celce poate apuca cel din urmă, câștigă prinoarea sau are dreptul pentru care „s'a dat pe ciumag”
de-a doua (pe cal) = femeeste, cu ambele picioare într-o parte
de-cuș = nici de cum, câtuș de puțin
de-loc = îndată
disag, i = dăsagi
 90 *disagă, uri* = o legătură de știuleți de porumb, ca vâsla de struguri; se înoadă de foile uscate și se agată într'un cui
dos = pădure
drăgăvei, frăsenel = burueni de primăvară: „în zilele de Paști merge lumea, Luni, la frăsenel, la Deleina, sus, Marți, la drăgăvei, în pădure la Coșanuț, livezi în care de când se ia zăpada, oaia nu mișcă; bu-

- ne de naștere: a fost o femeec, care s'a dus acolo și a născut doi copii — acum nu se mai lasă, că se prăsesc prea mulți oameni”
dudae = ierburi
duducă = burlan
 95 *dugae* = prăvălie
duplecă = se apleacă
dzângas = clopoțel lung de piringi (alamă); se pune la oi
edec = edec, meterez de piatră
fârșeste = sfârșeste
 100 *fruntar* = podoabă de cap la femei
ftierar = lemn pe care se pune fierul coșului
ftierar = fierar, nălbant, covaciuc
fucie = butie
furnă = sobă
 105 *gălbinastru, gălbinaș* = păr la cal, alb prin gălbeneală
ganță = cârlig
gavaz = kavas, jandarm
gegeră = degeră
gemădan = zăbun
 110 *ghijură, ghighilici* = porumb mic sau mărunț de tot, noduri
gogea = câteva; pierdură gogea parale
golumb, iță = porumb, iță
 Mierliță, mierliță,
 Pasăre pistruiță,
 Mândră *golumbiță*
 (Frânturule)
gomotâr = buruiană ghimpoasă de nisip ce are acelaș nume și pe dunele Ciupercenilor; Panțu n'o arată
gorneag = vântul de Miazăzi, dela munte
 115 *grivnă* = brătară
grobiste = cimitir
guguștiuc = turturea
gujbă = legătura prin care se trece lopata la barcă
gușban = haină
 Capu' ridică
 La vale privea
 Pin ravă curară,
 Pin densă dimbravă,
 Si el ce vedea?
Gugbane roșine,
 Sabii strălucind.
 (Miu Snobiu*)
 120 *gușerie* = un fel de jug de lemn la calul legat cu funie de străjer.
 (E)(h) ală, v. ală

- (h) *arâmbașă* v. *arâmbașă*
 (h) *arâng*, v. *arâng*
 (h) *oagă* v. *oagă*
 125 (h) *ogaș*, v. *ogaș*
 (h) *unie* v. *unie*
ierugă = pârâu
 Un pui răcăla,
Ierugă făcea!
 (Voichița)
ieșitoare = umblătoare, privată
imos = murdar
 130 *împofilat* = îmbufnat, supărat
împutat = cu părere de rău
 după dar
 Date de pomână,
 Și nu fură date
 Cu inima toată,
 Date și 'mputate.
 (Voichița)
încint = încălzit, încins
întof = trăsură
 În *întof* suia,
 Mână cal putea.
 (Ștefăniță)
înt, *îută*, *iuți*, *iute* = iute, repede
 135 *lemn* = pom; sicriu, pădure
lînică, *lîncă*, *luică* = leagăn
logofăt-de-masă = copist, secretar
logofăt-de-strănă = dascăl de biserică
lumăr = număr
 140 *lume* = nume
lumină = luminare
marginca = Craina
măzgugură, *s'a făcut*, sau *mărunchi* = s'a zgărcit
miraz = zestre
 145 *mecică*, *mecește* = zdrobitor, zdrobește
merac = chef, plăcere
mereor = încet, binișor
morcoșei = pătlăgele roșii
nacără = ochiu, vârtej de apă
 150 *nadol* = neînțeles
nălbant = fierar
năpastă = prostovol
negură = întuneric, seară
nime = nimic
 155 *oagă* = răpă, vâlcea fără apă
oară = păsări, oară sălbatică
oarcă = coardă de vioară
obdele = objele
obod = vâșcălie de sită
 160 *ociogi* = teci fără boabe
ogdoș = ce rămâne după coasă
ogaș = vale
ogoe = mingi

- orbete*, *și* = sobol
 165 *otic* = lemnul dela plug
păcurar, *iță* = cioban
păitton, *păitongiu* = trăsură, bir-jar
păliș = stricat, vorbă păliș
pămetnic = monument, statuie
 170 *peșchir* = ștergar
piatră, *chiatră* = munte
pitoc = scund
poară, *în* = împotriva
pocăzîl, *se pocăzește* = de mirare, se minunează
 Să ne scoți la lume
 Să-ți fim noi trii nume
Pocăzîle 'n lume.
 (Treii surori)
 Ioana se uita.
 Când podu vedea,
 Pomii iar așa,
 Alții că 'mbumbea,
 Alții se vârsa,
 Unii că lega,
 Unii pârguia
 Sau se petrecea;
 Zău se *po căza*
 (Ioana Sânziana)
 175 *plotoagă* *plotogi* = cârpă; punem la picioare, ca să nu tunenoroii la obdele; ce mai plotoagă de ont!
polată, *polătar* = ieșitură, streășină de prispă, grindă de polată
polemî = potrivit, plăsmuit
polomeac = găleată
potânc = inel de fier, leagă plugul—grindeiul—la căpătăiu și de osie
 180 *poturi* = nădragi
povată, *eți* = șatră de oi la stână
prigoneală = rămășag
pripaz = copil mic
prostesc, *mă* = mă împac
 185 *rămâns* = rămas, la Pad.
rost(o)este = ostoește, potolește
sătelcă = țăpoi
 Bici de foc plesnea
 Aici aduna
 Tot Tântari bătrâni,
 Tot maistori de-ai buni;
 Cu baroasele,
 Cu *sădelcile*
 Pietrile cerca
 (Mlu Cop.14)
sandăc = scaun
sângir = lanț
 190 *sărmă* = fir de aur
schier, *fler* = fier; îmi dă gura
 în scher = bun de gură.

scobinat = scobit, cu jghiab
scumpie = țrâng, „lemn” des și
 mărunț
șicuită = lăcuită

Cea Doamnă Balașcă,
 Cucoană Pătrașcă,
 Doboară 'n coboară
 Pe cel creac de munte
 'Ntr'o căruță verde,
 Verde *șicuită*,
 Cu sârmă 'ngradită.

(Pătrașca)

- 195 *slăbină* = burta calului
sobă = odae
șocate, ți = șoarece
șpegmă = lână moale
stăvar = herghelie
 200 *știm* = lână rea, zgribănțoasă
stobor = sobor, grămadă
stricătoare = strecurătoare
strin, strinătate = străin, străi-
 nătate
sufurină = salbă de galbeni
 205 *sulacu* = ciolac, ciung (stângaci,
 Stângă)

tarabă = gard de lemne
țâricheană, țârcană = o țără
târână = coș
târșănă = legătură de nojiță

- 210 *târșoagă* = pădure proastă
teag = cheag
tiama = cheamă
tocește (vin din butic) = slobo-
 zeste vârtejul să cure vin
tomli, tomite = tocmai

- 215 *țoghie* = cuțitul puștii, săgeată
țorțoloașe = atârănătoare, cercei
toloi = cur de lampă
tovar = încăleătură pe cal,
 samar de tovar mai lung decât
 șaua, cu mărfa, lemne, fucii
troacă = tigvă

- 220 *troc* = lingură mare
trumb = lemn, sicriu
tuglă = cărămidă
tună = intră
turmă = temniță

- 225 *țufuroi* = ciucior, șipot
țuvărcar = surlar, clarinetist
uică = nene
ultucenă = cu două caturi, tarc.
 casă cu ultucană, utrucană
uidește = rămâne

- 230 *unie* = drum povârnit, ruptură
 de ploi în malul Dunărei
urezând = chefuind

Ciobani huiiduiind,
 Fetife cântând,
 Dănaci *urezând*,
 După noi mergând.

(Treii surori)

văelar, văește = morarul de
 piuă, dă la piuă

val = învelitoarea capului la mi-
 reasă

vâslă (de struguri = legătură
 de struguri la uscat, prin îno-
 darea cozilor tăiate mai lungi

- 235 *vece* = tocmai, mai, și bulg.

z bicește = trage

Și de-ai cea că-mi pleca
 Drept la Iad că se ducea,
 De sângr că s'apuca
 Și odată că *z bicea*.

(Sfântu' Ilie)

zăetin = undelemn

Da' cine o-î prijuinea?
 Când oiu zice de-un pelin,
 Ibovnica lui Călin
 Cu-o litră de *zăetin*.

(Călin din Iabucovăț,
 „noi zicem: Iacunovăț ne vine
 la limbă”).

zgoadă = plăcere, potrievală

zambil = coș de papură

- 240 *zâmni* = beciu acoperit, la fața
 pământului în locuri cu apă

— Hai boule, hai!
 Să 'nșirăm tănălele
 Să arăm pogoanele!
 — Eu nu pot, stăpănule,
 C'astă iarnă m'ai ternat
 În *zâmnicele* dărmate,
 Fân cu forca nu m'ai dat
 Și nici nu m'ai jeshălat
 Câte vânturi au bătut
 Tot în mine s'au oprit
 Câte ploi că mi-au ploiat
 Tot pe mine m'au udat.

(Doină)

zăotă = plase sub apă legate
 cu troace în lungul Dunărei

zăpcește = grăbește

zăpuc = zăduf

zăuit = uit

- 245 *zbârcăe* = greșește (în jocuri
 de copii, la noi, poate zgâr-
 ciu = zbârciu; zbârcește)

II.

DATE STATISTICE

ROMÂNII DIN BULGARIA DE NORD

— (dintre Vidin și Timoc)

Recensământul bulgar din 1920

Satele pe plăși

PLASA VIDIN

Denumirea Comunelor	Români	Suflete	—Bulgari	Suflete	Alții
Akcear (Arçeri)	29		2.591		615
Balei (Bălii)	833		7		1
Bregovo (Bregova)	4.826		103		53
Calinic (Călinic)	903		6		—
Căpitanuț	1.494		40		3
Chirimbeg	2.134		9		—
Giorocălina	125		125		—
Coșava	1.148		53		2
Cutova	1.524		11		1
Ciunguruș	—		1.152		3
Deleina	859		18		—
Dincovița	—		—		—
Florintin	1.029		2		4
Gânzova	2.117		89		2
Gârț	—		22		5
Comotart	1.759		704		116
Gurcovo	1		379		5
Guzelia	—		13		—
Halvagi (Halvagii)	908		6		1
Iasen (Isân)	814		813		—
Inovo	—		20		9
Molălia	829		306		23
Musumane	1		11		—
Negovanuț	1.357		4.375		9
Novesâl	9		204		20
Novoselt	1		—		—
Placudar (Plăcuder)	307		863		12
Rachitnița (Răchintă)	733		1		1
Seu (Șeu)	1.128		10		—
Stanotârn	1.234		17		10
Vârf	2.134		12.264		4.002
Vidin	1.215		4		—
Racovița	419		12		8
Tianuț	507		—		—
Tar Simeonovo	—		568		33
(Glotinți)	17		571		—
Smârdan	1		12		4
Cosova	993		—		—

PLASA CULA

Boinița	4	3.356	49
Borilovet (Bersivăt)	721	5	—

Denumirea Comunelor	Români	Suflete	Bulgari	Alții Suflete
Boșneagul de Jos	399	—	2	6
Boșneagul de Sus (Topoloveț)	818	—	107	4
Fundeni	173	—	—	—
Ovâtcov colibe	401	—	—	—
Halovo colibe (Alova)	117	—	—	—
Cula (oraș)	1	—	4.999	15
Rabova	1.000	—	304	2
Tar Petrovo	—	—	1.939	4
Periloveț (Pirlovăț)	309	—	268	—
Șisenti	3	—	1.679	—
Șipicova	—	—	—	—
PLASA LOM				
Alexandrovo	9	—	376	5
Băz-Cără	83	—	19	63
Calugher-mahala	104	—	1.453	17
Ciucian	—	—	501	—
Covacița	—	—	2.240	55
Cotenovți	26	—	1.404	16
Comoștița	14	—	2.162	63
Cule-mahala	2	—	1.412	20
Dolni Tîbăr	66	—	159	619
Donducovo	33	—	787	8
Dușilnița	1	—	722	—
Dobridol	—	—	832	22
Criva-Bara	5	—	1.363	300
Dolno Linevo (Leova de Jos)	—	—	573	—
Golinți	2	—	1.686	619
Gorni Tîbăr	1.125	—	338	2
Ignatovo	2	—	645	1
Labeți	2	—	1.100	—
Lom (Borun-mahala)	83	—	10.928	1.924
Mocreș	—	—	2.322	163
Progorceț	7	—	2.687	674
Slivata	2	—	829	6
Slivovic	22	—	1.297	65
Vlașca-mahala	—	—	739	24
Ursoaia	—	—	899	—
Total	29.253	—	24.318	4.937

Notă : Denumirile românești sunt cele din paranteze.

DELEINA

Nr. 18 — adânc în vale, într'un „dos” de gorni. În fund, peste curături, drumul spre Rabova. Priveliște pădurească.

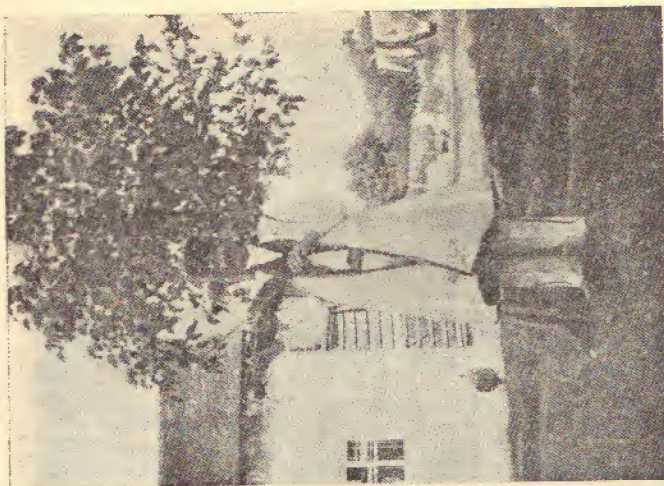
PE TIMOC

Nr. 19 — la topit cânepă, în marginea Bregovei. L'nia de pomi din planul al doilea e în Serbia. Prin luminișul lor se văd munții sârbești.

Em. Bucuța, Românii dintre Vidin și Timoc.

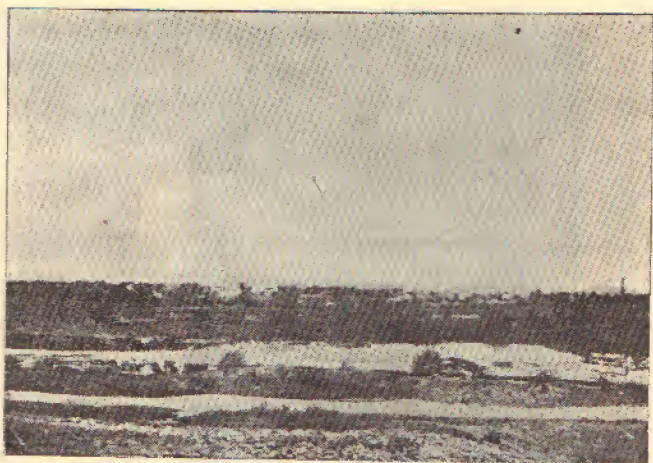

Nr. 20 — FRUMOASA KUMBAIREANĂ

MOȘ PAVEL RABOVEANUL
Nr. 21 — cel mai mare cântăreț al Pădurenilor

Nr. 22 — LUNCA VIDINULUI

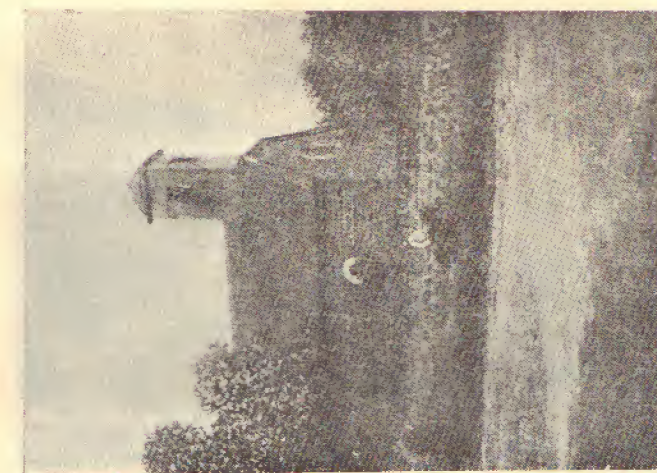
de pe „boden” de pe zidul dinăuntru al Cetății, cu vedere spre Căpitănuț și Kumbair. În planul întâi, marginea șanțului, unde era zidul de afară, șoseaua spre ceair și Iostrov și apoi balta; în al doilea, biserica din Kumbair; în fund dealurile cu vii spre Pădureni.

Nr. 23 — CÂMPUL

cu surpătura în care e așezată Gânzova, în fund.

Em. Bucușa, Românii dintre Vidin și Timoc.

Nr. 24 — BISERICA DIN BREGOVA

Nr. 25 — PODUL PESTE TIMOC

Întro Bregova și malul sârbesc spre Mocraina, sat de Români.
În fund casă de vamă bulgară. Deducpt în stînga „Ostrovlul”
despre care vorbesc vechii călători, azi, pentru curmarea cer-
turilor dintre cele două țări, lipit de uscat, prin abaterăa râului.

Nr. 26 — TÂRGUL DE GRÂNE

de zarzavat, de găini, de ouă, de oale și de fier e spre Poarta Stambulului, mai aproape de oraș. Târgoveții trebuie să știe, pentru tocmeală, românește.

Nr. 27 — LA ȘARAMPOI

se chiamă locul de supt ziduri, în șanțul cu pari în fund al vechei Cetăți, unde acum se adună femei românce din Vidin, Kumbair și chiar mai departe, la spălat rufe. Podul din fund duce spre poarta sfărâmată de tunurile noastre la 1877 și ale cărei canaturi ghintuite se află la Castelul Peleş.

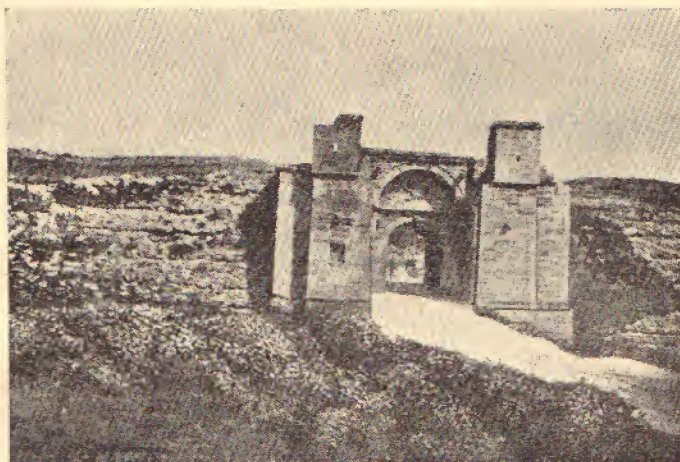

Nr. 28 — GRUP DE PĂDURENI
într'o zi de vară, într'o poartă de casă din Deleina

Nr. 29 — ÎNTR'O ULIȚĂ A DELEINEI

Nr. 30 — POARTA GUNOIULUI
(Bucluc sau Longea-Kapia) între Kumbair și Vidin-Cetate,
pe unde Românii intră în Cetate

Nr. 31 — TÂRCUL DE VITE
În fiecare Vineri, pe locul gol dintre Poarta Gunoiului și
Poarta Stambulului se face târg. Toate satele românești
se adună aici cu produsele lor. Te crezi într-o zi de târg
din Țară, atât sunt de stăpânitoare limba și portul nostru.

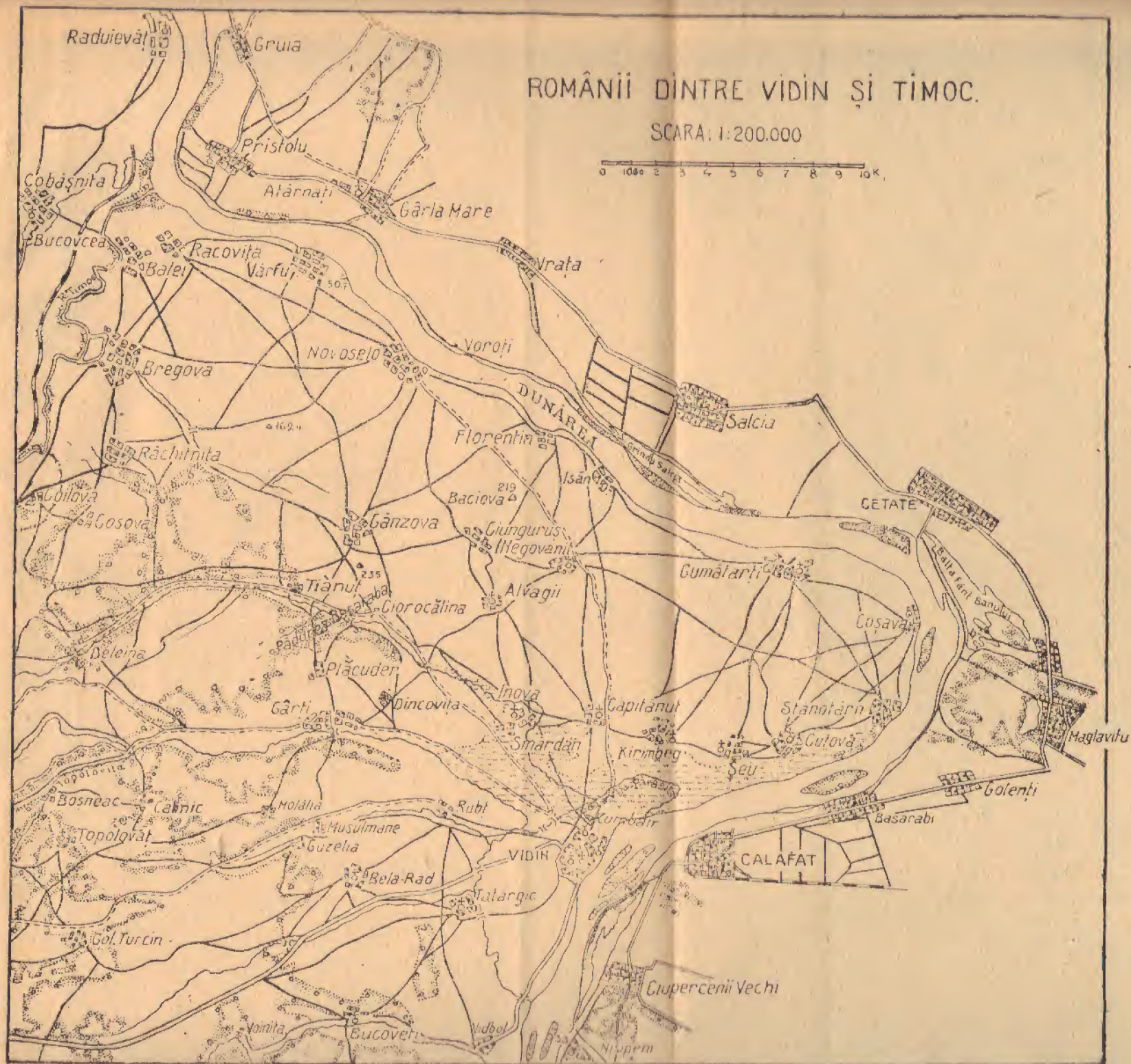
„VALEA” SI „CAMPUL”

ROMÂNII DINTRE VIDIN ȘI TIMOC.

SCARA: 1:200.000

0 1000 2 3 4 5 6 7 8 9 10 K

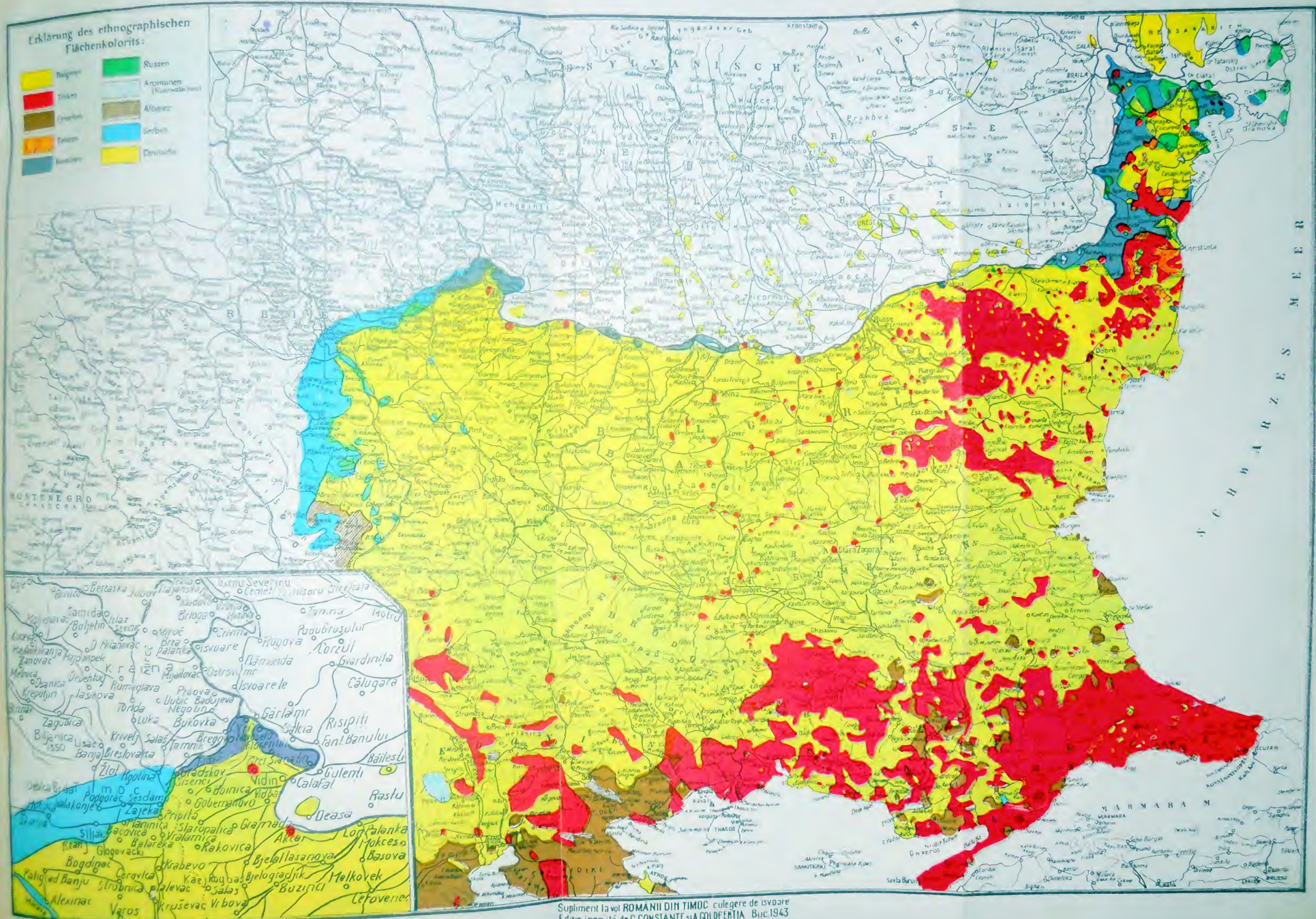

Das Bulgarentum auf der Balkanhalbinsel im Jahre 1912

Von Prof. Dr. A. Ischirkoff unter Mitwirkung von Prof. Dr. L. Miletitsch, Prof. Dr. B. Zonett, Prof. J. Iwanoff, Prof. Dr. St. Romanski.

Erklärung des ethnographischen
Flächenkolorits:

ROMÂNII DINTRE VIDIN ȘI TIMOC

LEGENDA:

- ROMÂNI
- BULGARI
- ◐ ROMÂNI-BULGARI
- SÂRBI
- ◐ ORIGINĂ NECUNOSCUTĂ
- ++++ VĂLENI
- ..... CÂMPENI
- PĂDURENI
- CIOROCĂLINA: 25-30, CĂȘI"
- ◐ BREGOVA: 1200, CĂȘI"

III.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE

Românii din Bulgaria de Nord

— Dintre Vidin și Timoc —

- C. JIRECIEK: *Cesty po Bulharsen* (Călătorie prin Bulgaria) în „Novoceska Biblioteka” an. 1888, Nr. XXXII (Recenzie de I. Bogdan, în „Converbiri Literare” an. XXVIII, Nr. 2, 1889).
- L. T. BOGA: Românii din Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria și Serbia. Notă etnografică și statistică, Buc. 1913.
- GH. VALSAN: *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie*, Paris 1919, cu 6 fotografii și o hartă după Kiepert, tradusă de O. Tafrali.
- EM. BUCUȚA: *Olteni peste Dunăre*, în „Arhivele Olteniei”, An. 2, Nr. 5, Craiova, 1923. cu o hartă intitulată: Românii dintre Vidin și Timoc.
- S.: *Trecutul și prezentul Românilor din Timocul Bulgăresc*, descris de un Român din partea locului în „Peninsula Balcanică”, an. 1, Nr. 9 București.
- EM. BUCUȚA: *Românii din Bulgaria*, în „Societatea de mâine”, an. III, Nr. 33—34, din 1926.
- EM. BUCUȚA: *Românii fără drepturi*, în Almanahul Aromânesc „Frăția” (fundat de Cercul Studenților „Frăția”), București, 1927.
- DASCALOFF PETCO: *Românite vă Bălgaria* (Românii în Bulgaria), broșură 29 pag. se găsește la Acad. Rom., fără loc și dată.
- ION C. GRĂDIȘTEANU: *Politica etnică a României*. Discurs rostit în ședința Senatului din ziua de 6 Aprilie 1927.
- CONSTANTIN NOE și Dr. MARIN POPESCU-SPINENI: *Les Roumains en Bulgarie* (cu mai multe fotografii și hărți). Craiova 1939.
- EM. BUCUȚA: *Dunărea Românească*, în „Pietre de Vad”, vol. II, 1937, (pag. 290).
- EM. BUCUȚA: *Lucruri și oameni din Bulgaria*, în „Pietre de Vad” vol. I, 1937, (v. 94).
- FL. FLORESCU: *Numărul Românilor din Bulgaria*, în rev. „Timocul” an. VII, Nr. 7—12 Iulie—Decembrie, 1940.
- EM. BUCUȚA: *Românii din dreapta Dunării*, în „Transilvania”, an. 72, Iunie, Nr. 41—1941.
- Revista „Timocul”, an. 1934—1942.

2000 ex. = Ianuarie 1944

VOLUMUL III. DIN ACEASTĂ LUCRARE
VA APARE DUPĂ RĂZBOIU.

Din publicațiile C. Constante :

- SPRE ALBANIA, *impresii, obiceiuri, moravuri.*
ROMÂNII DIN SERBIA, *studiu etnic și statistic.*
COMERȚUL NOSTRU CU ORIENTUL, *cum s'ar putea desvolta.*
VOCABULAR *româno-bulgaro-turc.*
ROMÂNII DIN VALEA TIMOCULUI ȘI A MORAVEI, *conferință, 1928.*
HAIDUCII PINDULUI, *roman.*
AMINTIRI DIN MACEDONIA.
ȘASE NUVELE *din viața Aromânilor.*
DIN TRECUTUL ORAȘULUI SALONIC, *capitala Macedoniei.*

Traduceri:

- „WERTHER“, *nuvelă de Lazar Lazarovich — în Biblioteca Dimineții Nr. 50.*
AROMÂNII - O Țințarima - *ca negustori în sec. XVII și XVIII, în Serbia și Austro-Ungaria, de Dr. D. Popovich. (Traduse din limba sârbă).*
MACEDOROMÂNII — *Makedonskite Români — de St. Roman-ski. (Trad. din limba bulgară).*

Vor apare :

- COLINDÂND RUSIA SOVIETICĂ, *note și impresii de călătorie 1916—1918.*
DELA BUCUREȘTI LA BELGRAD, *amintiri.*
„GALATHEA“, *piesă în cinci acte, de U. Vasiliadis. (Trad. din limba [redacted] greacă).*

